

MİNĦĀCŪ'Ş-ŞEHĀDE
(Dil Özellikleri-Metin)

Yasemin KOCABAŞ

YŪKSEK LİSANS TEZİ
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Danışman: Prof.Dr. Gürer GŪLSEVİN

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Mayıs 2007

ÖZ**YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ****MİNĦĀCÜ’Ş-ŞEHĀDE****(Dil Özellikleri-Metin)****Yasemin KOCABAŞ****Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı****Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs 2007****Danışman: Prof.Dr. Gürer GÜLSEVİN**

Çalışmada 13-15. yüzyıllar arasında Anadolu’da Oğuzca temelinde kurulup gelişen yazı dili olan Eski Anadolu Türkçesi eserlerinden “Minhâcü’ş-Şehâde” ele alınmıştır. Eser ilk olarak transkripsiyon alfabesiyle Latin harflerine aktarılmış ardından metnin gramer incelemesi yapılmıştır. Çalışmanın amacı transkripsiyon alfabesiyle Latin harflerine aktarılan metinde Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini ortaya koymak ve bu yolla Eski Anadolu Türkçesi çalışmalarına katkı sağlamaktır.

Minhâcü’ş-Şehâde, Şehâbeddîn İbrâhim Dîmeşkî’nin Arapça “Meşâriül-Eşvâk” adlı eserinin tercümesidir. Bâkî’nin “Fezâilü’l-Cihâd” adlı eserinin de Meşâriül-Eşvâk’ın tercümesi olduğu bilinmektedir. Yapılan çalışmanın, Meşâriül-Eşvâk’a yapılan ilk çevirinin gün yüzüne çıkması ve incelenmesi açısından önem taşıdığı düşünülmektedir.

ABSTRACT

MĪNHĀCÜ'Ş-ŞEHĀDE

(Linguistic Features-Text)

Yasemin KOCABAŞ

The Department of Turkish Language and Literature

Anadolu University The Graduate School of Social Sciences, May 2007

Advisor: Prof.Dr. Gürer GÜLSEVİN

This study aims at transcribing and describing the features of the text “Minhâcü’ş-Şehâde” written in Old Anatolian Turkish in between 13th and 15th centuries. The text is a translated form of “Meşâriü’l-Eşvâk”, written originally in arabic language by Şehâbeddîn İbrâhim Dimeşkî. It is known that there is another translation called “Fezâilü’l-Cihâd by Bâkî. It is significant to notice that as the first transcription into Latin alphabet, this study introduces the text to the literature.

After transcribing the text into the latin alphabet, the first chapter gives a detailed analysis of the script of the text. The second chapter consists of the phonological analysis with phonetic features. The third and the last describes the morphological features of the text.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Yasemin Kocabaş'ın Minhâcü's Şehâde (Dil Özellikleri-Metin) başlıklı tezi
..... tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim
ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Anabilim /
Anasanat dalında Yüksek Lisans-Doktora / Sanatta Yeterlik tezi olarak
değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof. Dr. Gürer Gülsevin.....

Üye : Prof. Dr. Abdülkadir Gürer.....

Üye : Yard. Doç. Dr. Halit Biltekin.....

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Türkiye Türkçesinin tarihi dönemini temsil eden Eski Anadolu Türkçesi terim olarak 13-15. yüzyıllar arasında Anadolu’da Oğuzca temelinde gelişen yazı dilini karşılamaktadır. Bu döneme ait eserlerin transkripsiyon alfabesiyle Latin harflerine aktarılması ve gramer incelemelerinin yapılması Türkiye Türkçesinin tarihsel gelişiminin ortaya konması bakımından önem taşımaktadır.

Bu yüksek lisans tez çalışmasında Minhâcü’ş-Şehâde adlı mensur eser transkripsiyon alfabesiyle Latin harflerine aktarılmış ve metnin gramer incelemesi yapılmıştır. Çalışmanın gramer incelemesi kısmında metin, sırasıyla “Yazım”, “Ses Bilgisi” ve “Şekil Bilgisi’ yönünden ayrıntılı biçimde ele alınmış, bu yolla Eski Anadolu Türkçesi çalışmalarına katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın yapılması sırasında yardımlarını esirgemeyen, yol gösteren, destekleyen, cesaret veren tez danışmanım Prof. Dr. Gürer Gülsevin’e katkılarından dolayı teşekkürü borç bilirim. Bana bu değerli metni çalışma fırsatı veren ve tez çalışmamın başından sonuna kadar her konuda yardımcı olan Prof. Dr. Abdülkadir Gürer’e çok teşekkür ederim. Okumadaki güçlükleri aşmam konusunda desteğini esirgemeyen Yard.Doç.Dr. Halit Biltekin’e teşekkür ederim. Tez özümün İngilizce çevirisini yapan Yard.Doç.Dr. Zeynep Emeksiz’e teşekkür ederim. Çalışma arkadaşlarıma Ar.Gör. Ebru Kavas, Ar.Gör. Hülya Yıldız ve Ar.Gör. Günay İnci’ye teşekkür ederim. Her türlü desteğinden dolayı eşim Fatih Kocabaş’a teşekkür ederim. Sevgisi, güveni ve desteğiyle bu günlere gelebilmemin en temel nedeni olan annem Handan Akça’ya her şey için sonsuz teşekkür ederim.

Yasemin Kocabaş

İÇİNDEKİLER

	<u>sayfa</u>
ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÖZGEÇMİŞ.....	vi
KISALTMALAR.....	x
1. GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YAZIM

1. Ünlülerin Yazılışı.....	10
1.1. a Ünlüsü.....	10
1.2. e Ünlüsü.....	13
1.3. ı Ünlüsü.....	17
1.4. i Ünlüsü.....	19
1.5. o Ünlüsü.....	21
1.6. ö Ünlüsü.....	23
1.7. u Ünlüsü.....	24
1.8. ü Ünlüsü.....	26
2. Ünsüzlerin Yazılışı.....	28
2.1. Ç Ünsüzü.....	28
2.2. P ünsüzü.....	30
2.3. T Ünsüzü.....	31
2.4. S Ünsüzü.....	33
2.5. g Ünsüzü Kef (ك)İle.....	35
2.6. η Ünsüzü.....	36
2.7. K Ünsüzü.....	37
3. Ayrı Yazılan Ekler.....	37
4. Bitişik Yazılan Sözcükler.....	38
5. Farsça İsim Tamlamalarının Yazılışı.....	38

İKİNCİ BÖLÜM

SES BİLGİSİ

1. Ünlüler	40
1.1. Uzun Ünlüler	41
1.2. Ünlü Uyumu	41
1.2.1. Damak Uyumu	41
1.2.2. Dudak Uyumu	42
2. Ünsüzler	45
2.1. Ünsüz Uyumu	45
2.2. Ötümlüleşme	46
2.3. Ötümsüzleşme	60
2.4. Sızıcılaşma	60
2.5. Yutulma	62
2.6. Dudaklılaşma	63
2.7. Düşme	64
2.7.1. Ünlü Düşmesi	64
2.7.2. Ünsüz Düşmesi	65
2.8. Türeme	67
2.8.1. Ünlü Türemesi	67
2.8.2. Ünsüz Türemesi	68
2.9. İkizleşme	68
2.10. Hece Tekleşmesi	69
2.11. Hece Düşmesi	69
2.12. Geçişme	69
2.13. Birleşme	69
2.14. Ulanma	69
2.15. Ünsüz Ayrışması	69
2.16. Ünsüz Kaynaşması	70
2.17. Göçüşme	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEKİL BİLGİSİ

1. İşletme Ekleri	71
1.1. Öğe Belirleyici İşletme Ekleri	71
1.1.1. Ad Durumu Ekleri.....	71
1.1.2. Çatı Ekleri.....	78
1.1.3. Zaman ve Kip Ekleri	81
1.2. Öğe Belirlemeden Bağlantı Kuran Ekler	105
1.2.1. İyelik Ekleri	105
1.2.2. Tamlayan Eki.....	107
2. Kategori Ekleri	108
2.1. Çokluk Kategorisi.....	108
2.2. Küçültme/Sevimlilik Kategorisi	110
2.3. Sıralama Sayıları Kategorisi.....	111
2.4. Karşılaştırma Kategorisi	111
2.5. Nitelik Dereceleyici Kategorisi	111
2.6. Olumsuzluk Kategorisi	111
3. Tür/Görev Değiştirici Ekler	112
3.1. Eylemlere Eklenenler.....	112
3.1.1. Eylemsiler.....	112
3.2. Adlara Eklenenler	119
3.2.1. +KI ²	119
3.2.2. +sUz	119
3.2.3. +IU	120
4. Türetme Ekleri	120
4.1. Addan Ad Türeten Ekler	120
4.2. Addan Eylem Türeten Ekler.....	124
4.3. Eylemden Ad Türeten Ekler.....	126
4.4. Eylemden Eylem Türeten Ekler	130
SONUÇ.....	131
TRANSKRİPSİYONLU METİN	136
EKLER	306
KAYNAKÇA.....	435

KISALTMALAR

C.: Cilt

DTCFD: Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi

EAT: Eski Anadolu Türkçesi

Etk.: Eski Türkçe

K: Ünsüz

S.: Sayı

s.: Sayfa

TDAY: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten

TDK: Türk Dil Kurumu

V: Ünlü

1. GİRİŞ

Türk Dili sınıflandırmasında Oğuz grubunda yer alan Türkiye Türkçesi, 11. yüzyıl sonlarına doğru Anadolu'yu fethedip önce Selçuklu Devleti'ni daha sonra Osmanlı İmparatorluğu'nu kuran Oğuz Türkleri'nin dilidir.¹ Bu dilin tarihi dönemlerini 13. yüzyıl ile 15. yüzyıl arasını kapsayan Eski Anadolu Türkçesi (EAT) ile 15. yüzyıl ve 19. yüzyıl arasını kapsayan Osmanlı Türkçesi oluşturmaktadır.

13-15. yüzyıl arasında Anadolu'nun Türkleşmesiyle bu bölgelerde Oğuzca temelinde kurulup gelişen yazı diline Eski Anadolu Türkçesi (EAT) denilmektedir. Bu dönem alan yazısında, Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemlerini de kapsadığı için "Eski Osmanlıca"², Türkiye Türkçesinin tarihi dönemini karşıladığından dolayı "Eski Türkiye Türkçesi"³, Oğuzcanın Anadolu dışında Kuzey ve Güney Azerbaycan, Irak, Suriye ve Balkanlar'da da kullanılması nedeniyle "Eski Oğuz Türkçesi"⁴ olarak da adlandırılmaktadır. Tezimizde bu dönemle ilgili çalışmalarda en çok kullanılan Eski Anadolu Türkçesi (EAT) terimi tercih edilmiştir.

Eski Türkçe dönemine ait Göktürk Yazıtlarında Oğuzca bazı unsurlara rastlansa da⁵ Oğuzcanın sistemli bir yazı dili haline gelmesi 13. yüzyılı, EAT'nin başlangıç dönemini bulmaktadır. Bu yönüyle Türk dili tarihinde önemli bir yere sahip olan EAT ile ilgili 19. yüzyıldan günümüze değin yerli ve yabancı birçok araştırmacı çeşitli çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar temel olarak üç başlık altında ele alınabilir:

¹ Talat Tekin ve Mehmet Ölmez, **Türk Dilleri** (İstanbul: Yıldız, 2003), s. 156.

² Mustafa Özkan, **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi** (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000), s. 40.

³ Faruk Kadri Timurtaş, **Eski Türkiye Türkçesi** (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994), s. VII.

⁴ Ahmet Bican Ercilasun, **Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi** (Ankara: Akçağ, 2006), s. 438.

⁵ Zeynep Korkmaz, "Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtiler," **Bilimsel Bildiriler**, Cilt no VII, (1972), s. 433-446; Gürer Gülsevin, "Eski Türk Yazı Dilinde Oğuz Lehçesinin Ses, Şekil ve Sözvarlığı Unsurları," **Amancolovskie Çiteniya**, (Kazakistan, Öskembe 7-8 Ekim 2004).

1. EAT dönemine ait olan belli bir metnin incelendiği çalışmalar: Bu çalışmalarda, Latin harflerine aktarılan belli bir EAT metninde çeşitli gramer konuları ele alınmaktadır. Kitaplar⁶, yüksek lisans ve doktora tezleri⁷, makaleler⁸ ve bildiriler⁹ bu çalışmalar arasında yer almaktadır.

2. Belli bir metne bağlı kalmadan bu döneme ait çeşitli eserlerden örneklerle dönemin dilbilgisel özelliklerinden bir ya da birkaçının ele alındığı çalışmalar: Bu çalışmalar arasında makaleler¹⁰, kitaplar¹¹, yüksek lisans ve doktora tezleri¹² bulunmaktadır.

3. EAT'nin bütüncül biçimde ele alındığı çalışmalar: Bu çalışmalar arasında EAT'nin bütüncül biçimde ele alındığı kitaplar bulunmaktadır.¹³

Yapılan bu araştırmalarla EAT dönemine ait manzum ve mensur pek çok dini, edebi, felsefi eser incelenmiş, dönemi temsil eden edebi kişilikler, onların eserleri ve EAT'nin dil özellikleri büyük ölçüde ortaya konulmuştur. Bununla beraber EAT döneminde Anadolu'daki

⁶ Zeynep Korkmaz, **Sadru'd-din Şeyhoğlu, Marzuban-nâme Tercümesi (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)** (Ankara: DTCF.Yayınları, 1973); Barbara Flemming, **Fahris Husrev u Şirin Eine türkische Dich-tung von 1367** (Wiesbaden,1974); Cem Dilçin. **Mesud b. Ahmed, Süheyl ü Nevbahar İnceleme-Metin-Sözlük** (Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1991).

⁷ Zeki Kaymaz. "Aşık Paşa, Garibnâme (Metin-Dil Özellikleri-Söz Dizini.)" (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1989); Gürer Gülsevin, "Miftâhu'l-Cenne." (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1989).

⁸ Mecdut Mansuroğlu. "Şeyyad Hamza'nın Doğu Türkçesine Yaklaşan Manzumesi," **Türk Dili Belleten**, (1956), s. 125-144; Necmeddin Halil Onan "Şeyyad Hamza'nın İki Yeni Gazeli Dolayısıyla," **DTCFD VII/4**, (1949), s. 529-534.

⁹ Sadettin Buluç, "Dursun Fakih'in Gazavatnâmesi" **X. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler**, (1946), s. 11-22.

¹⁰ Şinasi Tekin. "1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili Tarihinde 'olga-bolga' Sorunu." **TDAY** (1973-74), s. 59-1157.; Mustafa Canpolat. "Eski Anadolu Türkçesindeki Belirtme Durumu (accu-sativus) Ekinin Kökeni Üzerine," **Türkoloji Dergisi**, X. Cilt, 1. sayı, (1992), s. 9-11.

¹¹ Gürer Gülsevin, **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler** (Ankara: TDK, 1997).

¹² Gürer Gülsevin, "Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesinde İsim Hal Eklerinin Fonksiyoları ve Kullanılışları" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1987.)

¹³ Faruk Kadri Timurtaş, **Eski Türkiye Türkçesi** (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994), Gürer Gülsevin ve Erdoğan Boz, **Eski Anadolu Türkçesi** (Ankara: Gazi Kitabevi, 2004).; Mustafa Özkan, **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi** (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000).

bazı ağız özelliklerinin metinlerde yer alması standart bir gramer yazımını güçleştirdiği,¹⁴ yapılan ilk gramer çalışmalarda eklerin farklı işlevlerde kullanılabileceği büyük ölçüde göz ardı edildiği için EAT araştırmalarında son noktaya ulaşıldığını söylemek güçtür. Eksizsiz bir EAT gramerinin yazılabilmesi için yeni ve ayrıntılı çalışmaların yapılması, önceki çalışmaların yeniden ele alınması ve tümünün birleştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle metinlerin transkripsiyon alfabesiyle Latin harflerine aktarıldığı, seslerin metindeki bütün yazımlarının örneklendiği, eklerin farklı işlevlerinin olabileceğinin göz önünde bulundurulduğu yeni çalışmaların EAT araştırmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu yüksek lisans tez çalışmasında EAT dönemine ait olan “Minhâcü’ş-Şehâde” adlı mensur eser “Yazım”, “Ses Bilgisi”, “Şekil Bilgisi” ve “Metin” bölümleri ile ele alınmıştır. Çalışmanın amacı, transkripsiyon alfabesiyle Latin harflerine aktarılan Minhâcü’ş-Şehâde’in dil özelliklerini ayrıntılı biçimde inceleyerek Eski Anadolu Türkçesi çalışmalarına katkı sağlamaktır.

Minhâcü’ş-Şehâde

Milli Kütüphanede bulunan Minhâcü’ş-Şehâde (06 Mil Yz A 8308) bilindiği kadarıyla tek nüshadır. Arap harfleriyle harekeli biçimde yazılmış olan bu mensur eser 129 varaktan oluşmaktadır. Hz. Muhammed’in savaşlarının ve Müslüman savaşçıların kahramanlık öykülerinin Kuran’dan ayetler, ravilerin ilettiği hadisler ve örnek olaylarla anlatıldığı eser bablardan oluşmaktadır. Ancak, eserin bilinen bu tek nüshasında bir düzensizlik görülmektedir. Eserde, ikinci babdan sonra dokuzuncu bab, dokuzuncu babdan sonra üçüncü bab gelmektedir. Konular arasında anlamsal kopukluğun bulunmadığı bu bölümlerde numaralandırmada bir hata olduğu düşünülmüştür. Bunun yanı sıra eserde dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci, sekizinci ve onuncu babların eksik olması nedeniyle bazı fasiküllerin

¹⁴ Gürer Gülsevin, **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler** (Ankara: TDK, 1997), s. 2.

günümüze gelene kadar kaybolduğu düşünülmektedir. Minhâcü’ş-Şehâde’nin bilinen tek nüshasındaki bablar ve içerikleri şöyledir.

Birinci bab: “*evvelki bâb gâzânuñ vüçübı ve terk idenlerüñ günâhı beyânındadır*”

3b/1., 2.s.

İkinci bab: “*ikinci bâb gâzânuñ fazîleti beyânındadır*”8a/12.s.

Dokuzuncu bab: “*çoquzıncı bâb gâzâleri yaraqlandırmaq ve süñülerin gözlemek fazîletindedür*”14a/6., 7.s.

Üçüncü bab: “*üçüncü bâb gâzâleri göndermek ve yardım itmek ve yaraq virmek ve qulluq eylemek şevâbı beyânındadır*”15b/6., 7.s.

On birinci bab: “*on birinci bâb gâzâ için at beslemek fazîletündedir*” 17a/13., 14.s.

On ikinci bab: “*on ikinci bâb gâzâlerüñ gâzâdağı ‘amellerinüñ şevâbı beyânındadır*” 22b/3., 4.s.

On üçüncü bab: “*on üçüncü bâb gâzâ niyyetine uçda durmaq fazîleti zıkrindedür*” 24b/1.s.

On dördüncü bab: “*on dördüncü bâb qaravulda durmaq şevâbı beyânında*”31a/4.s.

On beşinci bab: “*düşmana qarşu şaf bağlamaq ve öñ şafda durmaq fazîletindedür*” 36b/5., 6.s.

On altıncı bab: “*on altıncı bâb oq atmaq şevâbında ve öğrenüp terk eyledüginüñ günâhı beyânındadır*”37b/12., 13.s.

On yedinci bab: “*on yedinci bâb gâzâlerüñ qılıçları ve süñüleri ve qalan yaraqları fazîletindedür*”40b/11., 12.s.

On sekizinci bab: “*on sekizinci bâb gâzâda başlu olmaq fazîleti beyânındadır*”43b/4., 5.s.

On dokuzuncu bab: “*on çoquzıncı bâb azacuc cemâ‘at çoq çeriye yâ bir bahâdur Kişi şehâdet isteyü bir alaya depinmek dürüst olduğı beyânındadır* 48b/3., 4., 5.s.”

Yirminci bab: “*yigirminci bâb kâfir hamle idicek qaçmaq günâhı beyânındadır*” 64a/4.s.

Yirmi birinci bab: “*yigirmi birinci bâb gâzânuñ niyyeti beyânındadır*” 66a/10.s.

Yirmi ikinci bab: “yigirmi ikinci bāb ğazāya ıqan Kişi dōřeginde ölürse daxı řehīd olduğı beyānındadır ve ğazāda şayru olmaq baş ağartmaq řevābı zikrindedür” 74a/1., 2.s

Yirmi üçüncü bab: “*yigirmi üçüncü bāb řehādet dilemege ğāriř olmaq beyānındadır*” 75a/15.s.

Yirmi dördüncü bab: “yigirmi dördüncü bāb qılıç altında ölen řehīdün řazīleti beyānındadır” 80a/14

Yirmi beşinci bab: “yigirmi beşinci bāb ğulül idenün ‘ameli bātl olup cehenneme girdüği beyānındadır” 110b/6

Hem Eski Uygur hem Arap yazı dilinin özelliklerine rastlanan Minhācü’ř-řehāde’nin 14. yüzyıl sonu ile 15. yüzyıl başı arasında bir tarihte yazıldığı düşünölmektedir. İstinsah tarihi 933. H =1526. M yılıdır (129a). Müellifi ve müstensihi belli olmayan eser 1405 yılında II. Umur Bey’in ölümünden sonra Aydınoğulları Beyliği’ni tek başına yönetmeye başlayan, Fetret devrinde Osmanlı şehzadeleri arasındaki saltanat mücadelesinde her defa başka bir şehzadenin yanında olan, bu şehzadeler tarafından çeşitli görevlere getirilmesine rağmen bir türlü rahat durmaması sonucunda 1426 yılında 2. Murat’ın emriyle idam ettirililen Aydınoğlu Cüneyd Bey¹⁵e sunulmuştur (2b/7-9.s.).

Minhācü’ř-řehāde, řehābeddīn İbrāhīm-i Dimeřkī’nin Meřāriü’l-Eřvāk adlı kitabının Türkçe tercümesidir (3a.2,3,4,5.s.). Bākī’nin de aynı eseri Fezāilü’l-Cihād adıyla Türkçeye tercüme ettiği bilinmektedir. Bākī, bu çeviriyi 975 yılında Sokullu Mehmed Paşa’nın emriyle yapmıştır. Kendi el yazısıyla yazdığı bir nüshası Millet Kütüphanesi’nde kayıtlıdır (Ali Emiri, şer’iyye, n.1286).¹⁶ çalışmamız Meřāriü’l-Eřvāk’a yapılan ilk çevirinin ortaya çıkması ve incelenmesi açısından önem taşımaktadır.

¹⁵ Türkiye Diyanet Vakfı, **İslam Ansiklopedisi** C.4. (İstanbul: 1991), s. 239.

¹⁶ Türkiye Diyanet Vakfı, **İslam Ansiklopedisi** C.4. (İstanbul: 1991), s. 540.

Yöntem

Çalışmada Arap harfleriyle yazılmış olan metin transkripsiyon alfabesiyle Latin harflerine aktarılmıştır. Metinde Kur'an'dan alıntı yapılan ayetler Arap harfleriyle orijinal şekilleriyle yazılmıştır. Bu ayetlerin Kuran'daki yerleri ve adları dipnotta belirtilmiştir.

Çalışmanın gramer incelemesinde büyük harfin ünsüzlerde hem ötümlü hem de ötümsüz ünsüzü, ünlülerde hem kalın hem de ince ünlüyü karşılamasından doğabilecek karışıklığı önlemek için transkripsiyonlu metinde yalnızca küçük harfler kullanılmıştır. Çalışmada transkripsiyon yaparken Türk Dil Kurumu'nun kabul ettiği Ortak Türk Alfabesi'ne uyulmuştur.¹⁷

¹⁷ Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Güz Sayısı 12/2 (2001).

Transkripsiyon Alfabeti

أ	a	س	s
إ	a, ā, e	ش	ʃ
ب	b, p	ص	ʃ
پ	p	ض	z, ɖ
ت	t	ط	ʈ
ث	ʃ	ظ	ʒ
ج	c	ع	ˈ
چ	ç	غ	g̃
ح	ħ	ف	f
خ	x	ق	q
د	d	ك	g, k, ŋ
ذ	z̄	ك	g, ŋ
ر	r	نك	ŋg
ز	z	ل	l
ژ	j	م	m
		ن	n
		و	v, o, ö, u, ü, ū
		ه	h, a, e
		ی	y, ɪ, i, ī
		ء	ː

Metinde sözcük başındaki ك Anadolu ağzlarında bile ötümlü örnekleri bulunmayan kes-,köprü, kişi gibi sözcükler dışında g olarak okunmuş, bu sözcüklerde ise büyük harfle (K) gösterilmiştir.

Sözcüğe bitişik yazılabileceği halde metinde ayrı yazılan ekler transkripsiyonlu metinde sözcüğe bitişik yazılmış, gramer incelemesinde “Ayrı Yazılan Ekler” başlığı altında incelenmiştir.

Çalışmada orijinal metinde hatalı olduğu düşünülen yazımlar dipnotta gösterilmiştir. Bu sözcüklerin dışında okunuşunda emin olamadığımız, dolayısı ile anlamlarını da belirleyemediğimiz sözcükler transkripsiyonlu metinde Arap harfleriyle orijinal şekilleriyle verilmiştir. Bu sözcükler şunlardır:

دُنْدَرِشْدَلِر 6a/1.s., بَازِرْكَانِلِكِكِي 8b/1.s., بَازِرْكَانِلِكُكُو 8b/2.s., دَكَنْلُبْ 11a/6.s.,
 طُوِيلِنْ 18b/2.s., 12.s. حَانِبِدَنْ 33a/7.s., اُكْرْتَمَزْ 65a/2.s., مَن 73b/1.s., سَوْنَجِيْلِر 81a/3.s.,
 صَبْرَايِنَه 93b/8.s., نَاس 94b/6.s., تِرَاشْلُوْ 96b/8.s., مَد 103a/8.s., اُوْدَاشِغِدُقْ 103b/12.s.,
 اُكُونَلِرْ 107a/7.s., پَايُو 110a/6.s., مِلْكَالِرِي 124a/8.s., سُحِيْلِرْدَنْ 125a/4.s.,
 قُوْشْ دَانَه 128b/4.s.,

Çalışmanın birinci bölümü “Yazım”dır. Bu bölümde sayın danışmanımız Prof. Dr. Gürer Gülsevin’in doktora tezindeki¹⁸ “İmlâ” bölümünün düzenine uyulmuştur. “Yazım” bölümünde ilk olarak ünlülerin ele alınmıştır. Bütün ünlülerin (a,e,i,o,ö,u,ü) başta, içte (kök hecede ve tabanlarda, işlek eklerde) ve sonda nasıl yazıldıkları metinden örneklerle gösterilmiş, verilen örneklerde hem transkripsiyonlu hem de Arap harfli

¹⁸ Gürer Gülsevin, “Miftâhu’l-Cenne.” (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1989).

yazımlara yer verilmiştir. Bu bölümünde ikinci olarak “ç, p, t, g, ı” ünsüzlerinin nasıl yazıldıkları metinden verilen transkripsiyonlu ve Arap harfli örneklerle gösterilmiştir. Bu bölümde ayrıca “Ayrı Yazılan Ekler”, “Bitişik Yazılan Sözcükler”, “Farsça İsim Tamlamalarının Yazılışı”, “Şeddenin Kullanılışı” konuları örneklerle ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü “Ses Bilgisi”dir. Bu bölümde Prof. Dr. Gürer Gülsevin’in doktora tezindeki¹⁹ “Ses Bilgisi” kısmının düzeni uygulanmıştır. Buna göre ünlüler ve ünsüzler ayrı başlıklar altında ele alınmış, bunların özellikleri ve ses olayları örneklerle incelenmiştir. Bu örneklerde transkripsiyonlu yazımların yanı sıra Arap harfli orijinal yazımlara da yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü “Şekil Bilgisi” dir. Bu bölümde Gülsevin’in “Eski Anadolu Türkçesi”²⁰ kitabının “Şekil Bilgisi” bölümünde kullandığı sınıflandırmaya uyulmuş, ekler işletme ekleri, kategori ekleri, tür/görev değiştirici ekler ve türetme ekleri olmak üzere dört alt başlık altında incelenmiştir. Bu inceleme yapılırken bir ekin farklı işlevleri olabileceği göz önünde bulundurulmuş, örnek cümlelere yer verilmiştir. Verilen örnek cümlede vurgulanan ekin olduğu sözcük kalın yazılmıştır. Ayrıca tek tek sözcüklerin ele alındığı örneklerde hem transkripsiyonlu hem de Arap harfli yazılışlara yer verilmiştir.

¹⁹ Gürer Gülsevin, “Miftâhu’l-Cenne.” (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1989).

²⁰ Gürer Gülsevin ve Erdoğan Boz, **Eski Anadolu Türkçesi** (Ankara: Gazi Kitabevi, 2004).

BİRİNCİ BÖLÜM

YAZIM

1. Ünlülerin Yazılışı

1.1. a Ünlüsü

1.1.1. Başta

1.1.1.1. Medli Elif İle (ā)

atlarumuza أَتَلْمُزَهْ (34a/12.s.), adanuç آدَانُكْ (58b/5.s.), aq آقْ (59b/12.s.),

anuñıla أَنْوَكِلَهْ (61a/3.s.), arasından آرَاسِنْدَنْ (61a/7.s.), almanuç آلِنَانُكْ (63b/12.s.)

1.1.1.2. Üstünlü Medli Elif İle (î)

at آتْ (83a/4.s.84b/1.s.), atılır آتِلُورْ (90b/5.s.), acı آجِي (93b/13.s.), varıdı وَاَرِدِي (112a/9.s.)

1.1.1.3. Üstünlü Elif İle (î)

açdı آچِدِي (1b/6.s.), adalar لَر آدَهْ (2a/14.s.), aldurmağa آلدُرْمَغَهْ (2b/13.s.) anlanmaz
 avuçlayup آوُچْلَيبْ (33a/5.s.), aqar آقَرْ (35a/6.s.)

1.1.2. İçte

1.1.2.1. Kök Hecede ve Tabanlarda

1.1.2.1.1. Üstünlü Elif İle (i)

qatında قَاتِنْدَه (2a/7.s.), tavar طَوَار (2a/8.s.), bucağında بُوجَاغِنْدَه (2a/14.s.), yazıda يَزِيدَ (92b/2.s.), taşlar طَاشَلَر (110b/2.s.)

1.1.2.1.2. Üstün İle ()

yardım يَرِدِم (1b/8.s.), qaldurdu قَلْدُرْدِي (1b/2.s.), tañgrınuñ تَنْكِرِنُك (1b/4.s.), qapusın قَشُوسِن (1b/5.s.), daxı دَخِي (2a/3.s.3a/9.s.), tavar طَوَار (2a/8.s.), qatı قَاتِي (3a/9)

1.1.2.1.3. Medli Elif İle (i)

dalıñ دَالْكَ (115b/8.s.), yarağı يَرَاغِي (5b/5.s.)

1.1.2.1.4. Üstünlü Medli Elif İle (i)

yarağı يَرَاغِي (5b/5.s.), (8b/4.s.), odaya اُدَايَه (107b/2.s.), dadanup دَادَانُوب (128a/5.s.)

1.1.2.2. İşlek Eklerde

1.1.2.2.1. Üstünlü Elif İle (î)

qalan قَالَانَ (3a/6.s.), olmaz أَوْلَمَاز (3a/9.s.), olınan اَوْلِيَاءَ (8b/5.s.), inanmaq اِنْتَمَاق (8b/9.s.)

1.1.2.2.2. Üstün İle (ˆ)

yaqınırağı يَقِينِرَاقِي (7b/12.s.), qılmaqdan قِلْمَقْدَانَ (8a/9.s.), quşlar قَوْشَلَر (65b/15.s.),
qapudan قَپُودَانَ (94b/2.s.)

1.1.3. Sonda

1.1.3.1. Üstünlü Elif İle (î)

duta دُوتَا (3a/7.s.), yā يَا (50b/1.s.), ola أَلَا (51b/9.s.), yağa يَكَا (66a/7.s.)

1.1.3.2. Üstün İle (ˆ)

qatımda قَاتُمدَا (60b/5.s.), inanmıya اَيْنَانِمِي (61a/7.s.), qarınca قَرِنَج (65b/10.s.)

1.1.3.3. Üstünlü He İle (هـ)

şonra صُكْرَه (5a/15.s.), sağışınca سَاغِشِنَجَه (18a/15.s.), altında اَلْتِنْدَه (66a/1.s.),
ya يَه (89a/12.s.)

1.1.3.4. Üstünlü Ye İle (يَ)

varısa وَاَرَسِيَّ (59b/15.s.)

1.1.3.5. Üstünlü Medli Elif İle (ئِ)

ya يَا (125a/8.s.)

1.2. e Ünüsü

1.2.1. Başta

1.2.1.1. Üstünlü Elif İle (ئِ)

elindedür اَلِنْدَهْدُرُ (37a/12.s.), evet اَوْتُ (38a/12.s.), elikdürsün اَلِكْدُرْسُونُ
(53b/6.s.), eyitdi اَيْتْدِي (96a/11.s.), etin اَتِنُ (96b/13.s.), eger اَكْرُ (115a/9.s.)

1.2.2. İçte

1.2.2.1. Kök Hecesinde ve Tabanlarda

1.2.2.1.1. Üstünlü Elif İle (i)

dilegümüz دِلَاكُومُز (3a/6.s.), sesin سَاسِ (5b/4.s.), deñize دَاكِرَ (116a/1)

1.2.2.1.2. Üstün İle ()

her هَرَّ (40a/11.s.), gelürken كَلْرُكَنْ (53a/14.s.), gendü كَنْدُو (58b/8.s.), deñiz دَكِرَ (120a/5.s.)

1.2.2.1.3. Üstünlü He İle (e)

‘e’ ile biten tabanların işlek alması halinde görülür.

yüceregini يُوجَه رَكِنِي (3a/8.s.), gölgelendüre لَنْدُورَه كَلْكَه (15b/11.s.)

1.2.2.2. İşlek Eklerde

1.2.2.2.1. Üstünlü Elif İle (i)

geyeyin كَيَايِن (6a/5.s.), dinlenez d_KL_NAWUZ (6b/5.s.), gelevüz K_LAWUZ (57b/10.s.),
getüreler K_T_TAR (72a/4.s.), sinlerin S_N_LARIN (82b/1.s.), geçen K_C_CAN (123b/2.s.)

1.2.2.2.2. Üstün İle (ʾ)

işlerimizde اِشْلَرْمُزْدَا (3a/6.s.), irişdürmedi اِرِشْدُرْدِ (40a/11.s.), girmek كِرْمَكْ (51b/14.s.), yitemez يِيْتَمَزْ (53b/10.s.), depinmek دَپِنْمَكْ (54a/3.s.)

1.2.2.2.3. Medli Elif İle (ī)

işleyene اِشْلِيَانَه (109a/7.s.)

1.2.3. Sonda

1.2.3.1. e İle Biten Tabanlarda

1.2.3.1.1. Üstünlü Elif İle (ī)

ise ايسَا (7b/3.s.), gölge كُولْ كَا (15b/12.s.)

1.2.3.1.2. Üstün İle (ʾ)

ve وَ (57a/1.s.), nice نِيچَ (59a/14.s.)

1.2.3.1.3. Üstünlü He İle (ē)

ne نَهَ (5b/2.s.), nice نِيچَهَ (38b/14.s.), Kimse كِمْسَهَ (53b/4.s.), gice گِيچَهَ (56a/4.s.),
deve دَوَهَ (56a/11.s.)

1.2.3.1.4. Üstünlü ye ile

eyle آيلَى (59b/3.s.)

1.2.3.2. İşlek Eklerde

1.2.3.2.1. Üstünlü Elif İle (i)

neye نِيَا (3b/13.s.), eydürlerse آيدُرلرسَا (8a/4.s.), silmege سِلْمَكَا (10b/14.s.), yite يِتَا (20a/13), bislemege بيسلْمَكَا (20a/13), bekleye بَكَلِيَا (29b/8.s.)

1.2.3.2.2. Üstün İle (´)

öylece أيلج (60a/10.s.), bize بيز (58b/8.s.)

1.2.3.2.3. Üstünlü ye ile

irişe اريشى (60a/12.s.)

1.2.3.2.4. Üstünlü He İle (ه)

birliğine بربلگنه (3b/15.s.), üstüme أوستومه (6b/12.s.), döndürürse دوندوروره (11a/3.s.), geçesinde كجسنده (57b/11.s.), senüpile سنوكله (77a/4.s.)

1.3. 1 Ünlüsü

1.3.1. Başta

1.3.1.1. Kesreli Elif İle (اِ)

ıraq اِرَا (5b/12. s.), ışmarladı اِصْمَرَلَدِي (11b/3.s.), ıldırmağı اِلْدِرْمَاغِي (90b/2.s.), ırılmadı اِرِلْمَادِي (90b/5.s.), ıldırım اِلْدِرِي (105b/2.s.), ılduzları اِلْدُزَلَرِي (105b/8.s.)

1.3.1.2. Kesreli Elifye İle (اِي)

ıduq اِيْدُق (46b/4.s.)

1.3.2. İçte

1.3.2.1. Kök Hecesinde ve Tabanlarda

1.3.2.1.1. Kesreli ye İle (يِ)

qıla قِيلَه (3a/8.s.), yaqın يَقِين (3b/7.s.), yıl يِيِل (4b/11.s.), qıgırdı قِيْغِرْدِي (5b/1.s.), sımaya سِيْمَا (19a/12.s.)

1.3.2.1.2. Kesre İle (ِ)

çıqdı چِقْدِي (2a/4.s.), qılup قَلْب (2b/5.s.), oqıyanlara اَوْقِيْنَلَرَه (3a/7.s.), bırağan بَرَاْغَنْ (50a/9.s.), qarın قَرِنْ (74b/9.s.)

1.3.2.2. İşlek Eklerde

1.3.2.2.1. Kesreli ye İle (ي)

tañgrınuñ تَنْكِرِينُك (1b/4.s.), var mıdur وَارْمِيدُرُ (38a/11.s.), yuyılamı يُويِلَام (87b/3.s.)

1.3.2.2.2. Kesre İle (ِ)

qatındaki قَاتِنْدَهَك (15a/12.s.), atınuñ اَتِنُك (31a/8.s.), qorqusından قورُقوسِنْدَن (31b/2.s.), uyqsız اويُقوسِز (32a/15.s.), qılıcın قِلِجِن (50a/9.s.)

1.3.3. Sonda

1.3.3.1. Kesreli ye İle (ي)

tutucu طُتُجِي (31a/8.s.), olındı اولِنْدِي (18a/4.s.), daxı دَخِي (19a/1.s.), tañgrı تَنْكِرِي (20b/5.s.)

1.3.3.2. Kesre İle (ِ)

ba' zı بَعْضِ (3a/11.s.), qapısı قَپُوسِ (17a/11.s.), atı اَتِ (18a/3.s.), tañrı تَنْكِرِ (112a/13.s.)

1.3.3.3. Kesreli Hemzeli he İle (ه)

şadaqayı صَدَقَه (19a/7.s.), rebîc ayı رَبِيعَه (59a/9.s.), qal' ayı قَلْعَه (73b/2.s.)

1.3.3.4. Kesreli he İle (هـ)

tonını طُونِنِه (51b/11.s.), mālī مَالِه (88a/8.s.)

1.4. i Ünlüsü

1.4.1. Başta

1.4.1.1. Kesreli Elif İle (اِ)

istemegiçün اِسْتَمَكِحُونُ (42a/4.s.), iki اِكِي (45b/1.s.), işidicek اِشْدِيْحَكُ (53b/10.s.)

1.4.1.2. Kesreli Elifye İle (اِي)

ini اِيْنِي (22b/9.s.), ilinde اِيْلِنْدَه (45b/6.s.), içür اِيْحُورُ (46b/11.s.), içinde اِيْحِنْدَه (55a/3.s.), indiler اِيْنِدْلِرْ (58b/7.s.)

1.4.2. İçte

1.4.2.1. Kök Hecesinde ve Tabanlarda

1.4.2.1.1. Kesreli ye İle (يِ)

bilesine بِيْلَسِنَه (33a/4.s.), bize بِيْزَه (58b/8.s.), biḡ بِيْغُ (58b/9.s.)

1.4.2.1.2. Kesre İle ()

depinün دَپِنُكْ (59a/1.s.), çerisinden چَرِسِنْدَن (59a/2.s.),
yigrenmezın یِگَرِنْمَزَن (61b/14.s.), yigregidür یِگَرِکِیْدُر (74a/11.s.)

1.4.2.2. İşlek Eklerde

1.4.2.2.1. Kesreli ye İle (ی)

işiq ایشِیک (3b/13.s.), sinine سِنِینَه (33a/4.s.), süñüklerin سُوْکُلَرِین (83b/12.s.)

1.4.2.2.2. Kesre İle ()

öldürdiginün اَلْدُرْدِکِنُکْ (75a/5.s.), çekışdi چَکِشْدِ (99b/12.s.)

1.4.3. Sonda

1.4.3.1. i İle Biten Tabanlarda

1.4.3.1.1. Kesreli ye İle (ی)

geri کَرِی (4b/4.s.), iki اِکِی (6b/9.s.), çeri چَرِی (14b/2.s.), diş دِشِی (16b/3.s.),
yedi یَدِی (24a/13.s.), Kişi کِشِی (100a/2.s.)

1.4.3.1.2. Kesre İle ()

dükeli دُکَلِ (3b/9.s.), gibi کِیْبِ (4a/13.s.), yigirmi یِگَرِم (29a/2.s.), ruzi رُوْزِ (3a/8.s.)

1.4.3.1.3. Kesreli he İle (هـ)

iki اِكِه (4a/11.s.), ki كِه (73b/12.s.)

1.4.3.2. İşlek Eklerde

1.4.3.2.1. Kesreli ye İle (يـ)

eyitdi اَيْتْدِي (4b/8.s.), eyledügi اَيْلْدُوْگِي (32a/14.s.)

1.4.3.2.2. Kesre İle (ـِ)

görmekligi كُورْمَكْلِيْگِ (65a/10.s.)

1.4.3.2.3. Kesreli ve Hemzeli he İle (هـِ)

nesneyi نَسْنَه (3b/9.s.), qaziyyeyi قَظِيَه (42b/9.s.), mu'āmeleyi مُعَامَلَه (63a/4.s.)

1.5. o Ünlüsü

1.5.1. Başta

1.5.1.1. Ötreli Elifvav İle (و)

ol اَوْل (1b/1.s.), oq اَوْق (39b/9.s.), on اَوْن (40b/10.s.), oğlanları اَوْغْلَانْلَرِي (41a/8.s.), oturdu اَوْتُرْدِي (45a/3.s.), oğuluncaya اَوْغْلَانْجِيَه (45a/8.s.), oqudılar اَوْقِدِلَر (49a/1.s.)

1.5.1.2. Ötreli Elif İle (ئ)

ol أُل (39b/14.s.), omuzına أُمُوزِنَهَ (45b/1.s.), oturduğuz أَتْرُدُكُزْ (47a/9.s.),
ortaladúq أُرْتَالِدُقْ (47b/11.s.), odları أُدَلْرِي (83b/4.s.)

1.5.2. İçte

1.5.2.1. Kök Hecesinde

1.5.2.1.1. Ötreli vav İle (و)

boynına بُوَيْنِنَهَ (39a/5.s.), yolında بُوْلِنْدَهَ (39b/4.s.), qoyan قُوْيَانْ (41b/8.s.), şolına
صُوْلِنَهَ (79b/13.s.)

1.5.2.1.2. Ötre İle (و)

yoqsullıǵı يُقْسُوْلِلِغِي (40a/13.s.), qoyar قُوْيَار (41b/8.s.)

1.5.3.Sonda

1.5.3.1. Ötreli vav İle (و)

qo قُو (85b/10.s.)

1.6. ö Ünlüsü

1.6.1. Başta

1.6.1.1. Ötreli Elifvav İle (ج)

öñümde اوكُمَدَ (5b/9.s.), öpdüm اوپدُم (10b/11.s.), öyle اويله (23a/1.s.), ötince اوتنجه (84a/6.s.)

1.6.1.2. Ötreli Elif İle (ئ)

öldürdüm اَلدُرْدُم (6a/10.s.), öñürde اَكورده (16b/9.s.), öğrenüñ اكرننك (21a/7.s.)

1.6.2. İçte

1.6.2.1. Kök Hecesinde

1.6.2.1.1. Ötreli vav İle (و)

gök كوك (22b/9.s.), gökçek كوكچك (23a/6.s.), dönersem دُونرسم (22b/14.s.), söylendi سويلندي (37a/6.s.), gözleri كوزلري (56a/10.s.), yürürken يورركن (70b/11.s.)

1.6.2.1.2. Ötre İle (و)

söz سوز (25b/10.s.), dört دوت (53b/6.s.), köpenleri كپنلري (91a/3.s.)

Tabanlarda ve eklerde ve sonda bulunmaz.

1.7. u Ünlüsü

1.7.1. Başta

1.7.1.1. Ötreli Elifvav İle (ج)

ulu أولُو (21b/10.s.), uyqu أُوَيْقُو (22b/15.s.), ucına أُوجِنَه (59b/7.s.), urulmaq أُورُلْمَقْ (65a/8.s.), umar أُوَمَرْ (70a/15.s.)

1.7.1.2. Ötreli Elif İle (ئ)

uçmaqlarda أُجْمَاقْلَرْدَه (66a/4.s.), urmişlar أُرْمِشْلَرْ (68a/4.s.), uvaq أُوَقْ (96a/11.s.)

1.7.2. İçte

1.7.2.1. İlk Hece ve Tabanlarda

1.7.2.1.1. Ötreli vav İle (و)

altundan أَلْتُنْدَنْ (9a/14.s.), qurtılanlar قُورْتِلَانْلَرْ (83b/2.s.), qulum قُولُومْ (87a/6.s.), uzun أُوزُونْ (94a/6.s.)

1.7.2.1.2. Ötre İle (و)

durur دُرُرْ (48a/13.s.), unutdurdılar أُونْتُدُرْدِلَرْ 101a/7.s.), uğurlamaq أُوْغُرْلَمَقْ (126b/10.s.)

1.7.2.2. İşlek Eklerde

1.7.2.2.1. Ötreli vav İle (و)

yoldaşlaruma يُولَدَشَلْرَمَه (9a/8.s.), birağurım بَرَهْغُورِيْن (85a/11.s.), qulum قولُوم (87a/6.s.)

1.7.2.2.2. Ötre İle (و)

yaturdum يَاتَرْدُوم (47a/2.s.), mālūḡ مَالُوك (78a/14.s.), aldayup اَلْدَيُوب (85b/4.s.), çalabum چَلَبُوم (87a/7.s.)

1.7.3. Sonda

1.7.3.1. Ötreli vav İle (و)

bu بُو (9a/8.s.), tamu طَمُو (18b/11.s.), atlu اَتْلُو (83b/1.s.), bağlu بَغْلُو (83b/4.s.), şu صُو (85b/4.s.)

1.7.3.2. Ötre İle (و)

yavu يَاو (11a/4.s.)

1.8. ü Ünlüsü

1.8.1. Başta

1.8.1.1. Ötreli Elifvav İle (ج)

üstine أُسْتِنَه (4a/12.s.), üzildi أُوزِلْدِي (6a/15.s.), öyinlenmege أُوَيْنَلْنَمَكَا (53b/1.s.), üşenmeye أُوشَنَمَيَا (74b/1.s.), üzegüye أُوزَكُويَه (78b/10.s.)

1.8.1.2. Ötreli Elif İle (ي)

ürkütmege أُرْكُوتَمَكَه (2b/12.s.), üşülenecekdür أُشُولَنْجَكْدُر (21b/15.s.), ügürtler أُكُرْتَلَر (29a/10.s.),

1.8.2. İçte

1.8.2.1. İlk Hece ve Tabanlarda

1.8.2.1.1. Ötreli vav İle (و)

bütün بُتُون (2a/12.s.), günlerüñ كُونَلَرُوك (41a/6.s.), güldi كُولْدِي (42b/15.s.), dürüşmiş دُرُوشْمِش (44a/10.s.)

1.8.2.1.2. Ötre İle (و)

bütün بُتُون (2a/12.s.), süñü سُونُ (40b/14.s.), düşman دُشْمَن (41a/1.s.), güneş كُنْش (41a/7.s.), sevgülürek سَوَكْلُورَك (43b/11.s.), dürüşmiş دُرُوشْمِش (44a/10.s.)

1.8.2.2. İşlek Eklerde

1.8.2.2.1. Ötreli vav İle (ج)

yaraqlayup يَرَقْلِيُوبُ (2a/5.s.), gördük كُورْدُوكُ (10a/2.s.), süñünüñ
سُكُونُوكُ (41a/3.s.), günlerüñ كُونْلَرُوكُ (41a/6.s.), yiriñüzde يِرِكُوزْدَه (51b/9.s.)

1.8.2.2.2. Ötre İle (')

bildürdi بِلْدُرْدِي (1b/7.s.), düşüp دُشْبُ (48a/8.s.), eyitdik أَيْتِدُكُ (50b/10.s.),
evümüzde أَوْمُزْدَه (51a/2.s.)

1.8.3. Sonda

1.8.3.1. Ötreli vav İle (ج)

diyü دِيُو (2a/1.s.), gendü كَنْدُو (6b/3.s.), süñü سُكُو (40b/14.s.), içerü
اِيْحَرُو (51b/12.s.), girü كِرُو (52a/12.s.), berü بَرُو (79a/13.s.)

1.8.3.2. Ötre İle (')

gördügümüzü كُورْدُكُمُز (47a/10.s.)

2. Ünsüzlerin Yazılışı

2.1. Ç Ünsüzü

2.1.1. Başta

2.1.1.1. Çim İle (چ)

çığıdı چَغْدِي (2a/4.s.), çünki چُونَكِه (31b/8.s.), çalmaçdur چَالْمَقْدُر (41b/9.s.), çeynemek چَيْنَمَك (81b/8.s.)

2.1.1.2. Cim İle (ج)

çağırdı چَاغْرِد (9b/15.s.), çoğalda چُوغْلَدَه (30a/1.s.), çaldı چَالْدِي (45b/11.s.), çağırışdı چَاغْرِشْدِي (50b/5.s.), çıqara چَقَار (115a/15.s.)

2.1.2. İçte

2.1.2.1. İki Ünlü Arasında

2.1.2.1.1. Çim İle (چ)

içinde اِچِنْدَه (1b/2.s.), geçeligine كَعْلِكِنَه (2a/14.s.), açarlardı اَچَرَلَرْدِي (9a/15.s.), göçebile كُوچَه بِلَه (30a/11.s.), biçilmekten بِيچِلْمَكْدَن (65a/12.s.)

2.1.2.1.2. Cim İle (ج)

qaçanki (9a/2.s.), açavuz (9a/7.s.), niçük (10a/1.s.), giçirek (11a/8.s.), geç (57b/11.s.)

2.1.2.2. Bir Ünsüz Yanında

2.1.2.2.1. Çim İle (چ)

olduqça اولدُقچه (5b/10.s.), uçmağıla اُچماغِله (10a/1.s.), açdum اَچدُم (46b/6.s.),
bıçquyla بَچقویله (65a/12.s.), güçlü کوچلُ (65b/4.s.)

2.1.2.2.2. Cim İle (ج)

alçak اَلحَق (1b/3.s.), gerçek كَرَجَك (5a/6.s.), göçdük كُجْدُك (9a/1.s.), gökçek
كُكْحَك (9a/12.s.), açdı اَچدِي (82b/8.s.)

2.1.3. Sonda

2.1.3.1. Çim İle (چ)

iç اِچ (52a/6.s.), bir qaç بَرَقَچ (58a/8.s.), üç اُچ (59b/11.s.)

2.1.3.2. Cim İle (ج)

iç اِچ (45a/4.s.), göç كُج (59b/9.s.), üç اُچ (68b/3.s.)

2.2. P ünsüzü

2.2.1. Başta

2.2.1.1. Pe İle (پ)

pes پَسْ (3a/10.s.), perdeler پَرْدَلَرْ (9a/14.s.), palan پَالَانْ (55a/2.s.)

2.2.1.2. Be İle (ب)

pişürdi بِشُرْدِي (9a/6.s.), parmaqları بَرْمَقْلَرِي (47a/4.s.), pişdi بِشْدِي (56a/10.s.)

2.2.2. İçte

2.2.2.1. Pe İle (پ)

qopacağına قُوْپَاغَانِهْ (4a/1.s.), öpdi اُوْپْدِي (5b/10.s.), qapuları قَبُولَرِي (9a/14.s.)

2.2.2.2. Be İle (ب)

qapuları قَبُولَرِي (9a/14.s.), yapışur يَابِشُرْ (48a/12.s.), deprenürsem دَبْرَنْرَسَمْ (6b/14.s.), topraqdan طَبْرَقْدَنْ (33a/5.s.), depeye دَبْبِيَهْ (53a/4.s.)

2.2.3. Sonda

2.2.3.1. Pe İle (پ)

dögüşüp دُوْكُشُپْ (58a/15.s.), qaçup قَاچُپْ (58b/11.s.), dükenüp دُوْكُنُپْ (65a/2.s.)

2.2.3.2. Be İle (ب)

varup وَاْرُبْ (4b/2.s.), idüp اِيْدُپْ (4b/3.s.), bağlanup بَاْغْلَانُپْ (6b/15.s.), ivişüp اِيْوِشُپْ (9b/15.s.), döndürüp دُونْدُرُپْ (10a/11.s.)

2.3. T Ünsüzü

2.3.1. Başta

2.3.1.1. Tı İle (ط) Kalın Ünlülü Kelimelerde

ıurdum طُرْدُْمْ (7a/6.s.), ıolınurken طُولُونُورُكْنْ (9a/5.s.), ıağıtdı طَاْغِْتِدِي (10a/5.s.), ıamu طَمُوْ (18b/11.s.), ıamar طَمَرْ (65b/4.s.)

2.3.1.2. Te İle (ت) İle Kalın Ünlülü Kelimelerde

taŋrı تَنْكُرِي (20b/5.s.), tağı تَاْغِي (64b/5.s.), taxta تَخْتَه (77a/10.s.), tavuq تَاْوُقْ (84a/6.s.)

2.3.1.3. Te İle (ت) İle İnce Ünlülü Kelimelerde

türk تُرْكُ (2b/1.s.), terkeşiyle تَرَكَشِيْلَه (40a/15.s.), tiz تِيْزُ (46b/10.s.) tükürdi تُكْرَدِي (62a/13.s.)

2.3.2. İçte

2.3.2.1. Te İle (ت) İle Kalın Ünlülü Kelimelerde

ayırtlaştuk أَيْرْتَلْشَتْدُقْ (6b/7.s.), ataya أَتِيَه (64b/5.s.), artuq اَرْتُقْ (66b/15.s.), qurtulmağıçün قُورْتُلْمَاغِچُون (67a/12.s.)

2.3.2.2. Te İle (ت) İle İnce Ünlülü Kelimelerde

yilteye يِلْتِيَه (67b/2.s.), getüreler كَتْرَكْر (71b/5.s.), itmişdür اِتْمِشْدُر (72b/3.s.)

2.3.3. Sonda

2.3.3.1. Te İle (ت) İle Kalın Ünlülü Kelimelerde

dut دُوتْ (15a/4.s.), alt أَلْتْ (107b/4.s.), şat صَاتْ (119a/15.s.), at آتْ (121a/6.s.), ağart أَغْرَتْ (129a/4.s.)

2.3.3.2. Te İle (ت) İle İnce Ünlülü Kelimelerde

dört دُرْتْ (110a/1.s.), evet أَوْتْ (111a/13.s.), et اَتْ (116b/2.s.)

2.4. S Ünsüzü

2.4.1. Başta

2.4.1.1. Sad İle (پ) Kalın Ünlülü Kelimelerde

şındı صِنْدِي (6a/15.s.), sonra صُوْكَرَه (16b/6.s.), şu صُو (58a/3.s.), şavaşavüz صَوَّاشَوُز (60a/2.s.)

2.4.1.2. Sin İle (س) Kalın Ünlülü Kelimelerde

sıgadı سِغَادِي (52b/10.s.), savaş سَوَّش (125b/13.s.), saqlarsa سَقْلَرَسَه (110a/5), saqınasın سَقِنَاسِن (110a/15.s.)

2.4.1.3. Sin İle (س) İnce Ünlülü Kelimelerde

sigirdüşü gelürler سِگِرْدُشُوْكَلُوْرَلَر (5b/13.s.), sildüm سِلْدُمْ (10b/11.s.), sindi سِنْدِي (60a/14.s.), sin سِين (65b/7.s.), sünjü سُوْجُو (78a/12.s.)

2.4.2. İçte

2.4.2.1. Kök ve Tabanlarda

2.4.2.1.1. Sad İle (پ)Kalın Ünlülü Kelimelerde

aşardı اَصَارْدِي (5a/11.s.), aşılımış اَصْلِلِشْ (5b/4.s.), başdı بَصْدِي (7a/14.s.),
ışmarladı اِصْمَرَلْدِي (85b/9.s.)

2.4.2.1.2. Sin İle (س) Kalın Ünlülü Kelimelerde

basmazıdı بَاسْمَزْدِي (14b/6.s.), yasduğum يَاسْدُوْغُمْ (44b/9.s.), busu
بُسُوْ (54b/15.s.), ısırmağı اِسْرِمَغِي (65b/10.s.), ıssısı اِسِّي سِي (100a/9.s.)

2.4.2.1.3. Sin İle (س)İnce Ünlülü Kelimelerde

üstinde اُسْتِنْدَه (15a/10.s.), Kesilmişe كَسِلْمِشَه (15b/10.s.), eksügi
اَكْسُكِي (16a/3.s.), esenleşe اَسْنَلَشَه (17a/9.s.), gösterürler كُسْتَرُرْلَر (43b/3.s.)

2.4.2.2. İşlek Eklerde

2.4.2.2.1. Sin İle (س)İnce Ünlülü Kelimelerde

çerisi چَرِسِي (50b/2.s.), gözsüz كُوْزُسُ (56b/11.s.), ölürse اُولُرْسِي (61a/2.s.),
sevgüsine سَوْكُوْسِنَه (94b/6.s.)

2.4.2.2.2. Sin İle (س) Kalın Ünlülü Kelimelerde

çıqsun چَقْسُونُ (14a/13.s.), şanursın صَانُرْسِينُ (15b/4.s.), tonluqsuz
 طُونْلُقْسُوزُ (59a/6.s.), oğlansın اوْغْلَانْسِينُ (61b/3.s.)

2.4.3. Sonda

2.4.3.1. Sin İle (س) Kalın Ünlülü Kelimelerde

as اَسْ (6b/11.s.), tunus تُونُسْ (30b/11.s.)

2.4.3.2. Sin İle (س) İnce Ünlülü Kelimelerde

bürnüs بُرْنُسْ (5b/4.s.), pes پَسْ (14b/2.s.), ses سَسْ (47b/13.s.)

2.5. g Ünsüzü Kef (ك) İle

2.5.1. Başta

gerek كَرَكَ (4a/6.s.,11.s.), gevez كَكْزُ (3a/15.s.), güreşelüm كُورْشَالُمُ (7a/5.s.),
 gezerken كَزْرَكْنُ (9a/13.s.), gökçek كُوكْجَكْ (23a/6.s.)

2.5.2. İçte

yigrek يِكْرَكْ (3b/11.s.), egnümde اَكْنُمْدَه (5b/4.s.), sigirdüşü gelürler
 سِكْرِدُشُوكْلُورْلَر (5b/13.s.), dizginin دِزْكِينُ (10a/6.s.)

2.5.3. Sonda

beg بَكْ (54a/7.s.)

2.6. η Ünsüzü

2.6.1. Kef İle (ك)

2.6.1.1. Kök ve Tabanlarda

çırağı چِرَاغُو (6b/9.s.), çıraya چِرَايَه (6b/14.s.), öndügi اَوُكْدُنْكِ (7b/4.s.),
şonra şonra صُكْرَه (8b/9.s.), giñ كِيكْ (107b/1.s.)

2.6.1.2. Eklerde

uyquq اُوَيُقُوْكْ (9a/10.s.), gülerdüñ كُولَرْدُكْ (9a/10.s.), biraqmañ بَرَقْمَاكْ (13b/5.s.),
inciginüñ اِنَجِكِنُوكْ (45b/11.s.), şuqa شُوْكََا (53b/7.s.)

2.6.2. Üç Noktalı Kef (ڭ)İle

aqa اَقَا (18b/11.s.), belinledügi بَلِكْلَدُكِي (36a/7.s.), eyledünjidi
اَيِلْدُنْجِي (108b/9.s.)

2.6.3. ŋg İle

taŋgrı تَنْكِرِي (17b/3.s.)

2.7. K Ünsüzü

2.7.1. k Ünsüzü Kef (ك)İle

2.7.1.1. Başta

Kişi كِشِي (40a/3.s.), Kesüp كَسْبُ (12b/10.s.), Köprü كُبرُو (17a/12.s.)

2.7.1.2. İçte

dükeli دُكَلِي (3b/9.s.), iki اِكِي (8a/9.s.), çökdi چوْكُدِي (5b/10.s.), tolinurken طُولِينورَكَن (9a/5.s.), terkeşiyle تَرَكْشِيلَه (40a/15.s.)

2.7.1.3. Sonda

yigrek يِكْرَكْ (3b/11.s.), gezek كَزَكْ (7a/14.s.), erlik اَرَلِكْ (7b/15.s.), yeynicek يِينِيحَكْ (7a/4.s.), gerek كَرَكْ (8a/5.s.), dek دَكْ (9a,10.s.)

3. Ayır Yazılan Ekler

işlemeseler اِشْلَمَسَه لَر (4b/5.s.) , sünülerile سُونُولَرِي لَه (6a,11.s.), inanasız اِنَانَه سِر (8b/3.s.), pişürdi ki بِشُرْدِي كِه (9a/6.s.), kilsenüñ كِلْسَه نُوكْ (58b/3.s.), gökden مِي (58b/7.s.), helälleşüñ حَلَالْ لَشُكْ (60a/3.s.), nesnedür نَسْنَه دُر (64a/14.s.), hilelerle حِيلَه لَرَلَه (65a/3.s.), olursañuz اولُرسَه كُوز (65a/5.s.), eriyedi يِلَانْ سِن (77b/7.s.), niredensin اَرِي يَدِي (65b/1.s.), vaqtdan وَقْتْ دَنْ (68a/3.s.), yalansın نِيرْدَنْ سِن (79b/3.s.), uçmaqlıqdur اُچْمَاقْ لِقْ دُر (80b/8.s.), itmeklik اِتْمَكْ لِكْ (81b/2.s.), birisinüñ بَرِي سِنُوكْ (82b/1.s.), artuğraqdur اَرْتُوغِي رَقْدُر (93b/14.s.), ölmek

بِلَهَ يَدُكَ (93b/5.s.), teferrüclenü çıqdı تَفَرَّجَ لَنُو چَقْدِي (94a/10.s.), bileyidük (96a/7.s.), ıssı-sı اِسِّي سِي (100 a /9.s.), diñle-yen-i يِنِ يِ دِكْلَهَ (129a/14.s.)

4. Bitişik Yazılan Sözcükler

işitdümkim اِشْتَدُمَكِم (5a/1.s.), āxirinedegin اٰخِرِنَدَكِن (7b/8.s.), nevaqt نَوَقْت (11a/8.s.), dimişdür دِمِشْ دُر (16a/13.s.), atıdaxı اَتِدَاخِي (58a/4.s.), gördiki كُورْدِيكِه (59b/12.s.), resülüçün رَسُولِچُون (66b/2.s.)

5. Farsça İsim Tamlamalarının Yazılışı

5.1. Kesre İle

ehli-i beytine اَهْلِي بَيْتِنَه (1b/7.s.), müddet-i hayâtında مُدَّة حَيَاتِنَدَه (2a/3.s.), mescid-i aqsâyı مَسِدِ اَقْصَايِ (16a/9.s.), şahîh-i buxâriyede صَاحِحِ بُوخَارِيَدَه (22b/4.s.) kelâm-ı qadîminde كَلَامِ قَدِيمِنَدَه (82a/10.s.)

5.2. Ye İle

firdevs-i alāya فِرْدَوْسِي اَعْلَايَه (89a/5.s.), ‘aynā-yı marziyyeyi عَيْنَايِ مَرْزِيَّيَه (100b/5.s.)

5.3. Hemze Altında Kesre İle

ihyā-i ‘ulūm اَحْيَاءِ عُلُوم (56b/3.s.), xulefā-i rāşidin خُلَفَاءِ رَاشِدِينَ (61a/12.s.)

6.Yabancı Öntakların Yazılışı

bī-nihāye بِي نِهَائِهِ (1b/1.s.), bī-gāyet بِي غَايَتُ (1b/2.s.), zen-dostī زَنْدُوسْتِي
(7b/9.s.)

7. Şeddenin Kullanılışı

7.1. Türkçe Sözcüklerde

issi اِسِي (10b/9.s.), iller اِيْلِرِن (59a/12.s.), ellerini اَللِرِنِي (66a/8.s.), issi اِسِي (85a/6s.)

7.2.Yabancı Sözcüklerde

ittifaqla اِتِّفَاقِلَه (59a/1.s.), evvel اَوَّل (62b/5.s.), cehennem جَهَنَّمَ (68b/2.s.),
mücerred مُجَرَّد (71a/3.s.), müteğayyir مُتَغَيِّر (82b/10.s.), qaziyye قَاضِيَه (69a/11.s.)

İKİNCİ BÖLÜM

SES BİLGİSİ

1. Ünlüler

Metinde a, e, ı, i, u, ü, o, ö ünlüleri saptanmıştır. Yazımda, kapalı e sesi görülmemektedir. Bununla birlikte bugün e sesiyle kullanılan birtakım sözcükler metinde i sesiyle yer almaktadır. Bu şekilde e~i değişiminin görüldüğü örneklerden bazıları şunlardır:

irişdüm اِرْشُدُمْ 23b/1.s., iy اِيْ 41a/8.s.

Türkiye Türkçesinde i sesiyle yer alan bazı sözcükler EAT'de e sesiyle görülebilmektedir. Metinde bu duruma örnek olabilecek sözcükler şunlardır:

eyü أَيُوْ 9b/13.s., peşimān پَشِيمَانْ 85a/14.s.

Metinde hem e hem de i sesiyle yer alan örneklerden bazıları şunlardır:

beslemek بَسْلَمَكْ 39a/7.s. bislemege بَسْلَمَكَا 20a/13.s. , beş بَشْ 109a/2.s. biş
بِشْ 29a/2.s. , geydürürler كَيْدُورُرْلَرْ 99a/3.s. giyer كِيَرْ 103a/12.s.

1.1. Uzun Ünlüler

Metinde uzun ünlülerin varlığını kanıtlayacak bir yazım bulunmamaktadır.

1.2. Ünlü Uyumu

1.2.1. Damak Uyumu

EAT'de damak uyumu büyük ölçüde bulunmaktadır. Türkiye Türkçesinde uyuma girmeyen +ki ekinin metinde uyuma girdiği görülmektedir²¹.

qatındağı قَتِنْدَه غِي 21a/15.s.

ardındağıلاروڭ اَرْدِنْدَه غِيْلَرُون 27b/4.s

uçdağı اُوْجْدَغِي 30a/14.s.

Metinde, damak uyumunun bozulduğu durumlar da bulunmaktadır.

-iken Zarf-fiil eki

Türkiye Türkçesindeki gibi -iken zarf-fiil eki uyum dışındadır:

yoğiken يُوْغِكِن 75b/12.s.

İçinde k ve g sesi olan eklerde damak uyumunun bozulduğu örnekler bulunmaktadır.

-dük+>-duğ+ Sıfat-fiil eki

verduğın وَارْدُغِن 4b/14.s. , verduğı وَرْدُغِي 126b/5.s.

Metinde virdüğün (وَرْدُكِن) ve virdüğü (وَرْدُكِي) biçiminde yazılması beklenirdi.

Diğer EAT metinlerinde de sık sık, -dUK sıfat-fiili ekinin ince ünlülü köklere “gayın” harfi ile yazıldığı ve ek kısmının kalın okunduğu örneklere rastlanmaktadır (*diduğunuz*,

²¹ Gürer Gülsevin ve Erdoğan Boz, **Eski Anadolu Türkçesi** (Ankara: Gazi Kitabevi, 2004), s. 93.

geçürdugü v.s.).²² Burada da -dUK sıfat-fiili ekinin kalın sıradan ünlü ile söylenmiş olmasından dolayı gayın harfi ile yazıldığı akla en uygun izahtır. Ancak, bugünkü “ver-” eyleminin, EAT metinlerinde ve elimizdeki metinde “vir-” şeklinde olduğu düşünülünce, metnimizdeki ilgili örneği açıklamak zorlaşmaktadır. Muhtemelen, yÀ istinsahı yapan kimse yanlışlıkla hareke olarak “üstün” koymuştur, yÀ da kelime müstensihinin ağzında “ver-” söylenişi kazanmıştır.

+LıK+

+LıK ekinin metinde yabancı sözcüklere eklendiğinde damak uyumuna girmediği örnekler bulunmaktadır.

taqşirliğı تَقْصِيرِ لَغِي 100a/13.s., xıyānetliq خِيَانَتْلِقُ 15a/13.s., peygām-berliq پَيْغَامَبَرْلِقُ 97a/6.s.

1.2.2. Dudak Uyumu

EAT eklerde yuvarlaklaşma eğiliminin olduğu bir dönemdir. Bu dönemde bazı eklerin düz bazı eklerinse yuvarlak şekillerle kalıplaştığı görülmektedir. Bu nedenle dudak uyumu bozuktur. Uyumu bozan durumlar aşağıdaki gibidir:

1. Tabanlarda

A. Yuvarlaklık ve Yuvarlaklaşma

a. Eski Türkçeden Beri Devam Eden İkinci Hece Yuvarlaklığı

altun أَلْتُونُ 76a/9.s., qarañu قَرَكَو 52a/8.s., incü اِنْجُو 95a/7.s.

²² Güner Gülsevin, “Miftāhu’l-Cenne.” (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1989), s. 105.

b. EAT'de Meydana Gelmiş Yuvarlaklaşmalar

g, ğ seslerinin düşmesi sonucu oluşmalar

ayru آيرو 13a/4.s. < adriĝ, atlu 5b/5.s. آتلو < atlıĝ, qapu قپو 55a/9.s. < kapıĝ

Bununla birlikte metinde Eski Türkçedeki g sesinin düşmesine rağmen düzlüğünü koruyan örnekler de bulunmaktadır.

çeri چري 10b/1.s. < çerig, biti بتي 49b/4.s. < bitig, diri دري 63b/1.s. < dirig

▪ Dudak Ünsüzlerinin Ünlüyü Yuvarlaklaştırması

yavuz ياوز 64a/12.s.

▪ Yapım eklerindeki Yuvarlaklıklar

eksük اكسك 46a/3.s., ayruq ايرق 79b/8.s.

B. Düzlük ve Düzleşme

Eski Türkçeden Beri Devam Eden İkinci Hece Düzlüğü

oqı- اوقدي 100a/2.s., yöri- يوري 100b/8.s.

EAT'de Meydana Gelen Düzleşmeler

azıq ازق 12b/13.s. < azuk

2. Ekleşmede

A. Devamlı Yuvarlak Ünlü Bulunduran Ekler

+acuq: Kategori eki Küçültme/Sevimlilik Kategorisi

+cUğAz: Kategori eki Küçültme/Sevimlilik kategorisi

-dUη: Eylem çekimi

+dUr: Cevheri eylem

-dUr-: Eylemden eylem

-GUr-: Eylemden eylem

-Gun: Eylemden ad

+IU: Addan ad

+(n)uη: Tamlayan eki

-(U)K: Eylemden ad

-(U)r: Eylemden ad

-Ur- Eylemden eylem

+Uz: Kişieki

+vUz: Kişi eki

+(y)AlUm: Kişi eki

-(y) Up: Eylemden ad, eylemsiler.

B. Devamlı Düz Ünlü Bulunduran Ekler

+CI: Addan ad

-dI: Eylem çekimi

+Dın: Eylem çekimi

-Gıl: Eylem çekimi

+(I)lA: Ad Çekimi

-It-: Eylemden eylem

+(I)ncI: Ad Çekimi

+KI: Addan ad

-mIş: Eylem Çekimi

+(S)I(n)+: Ad çekimi

- +sIn: Kişi eki
- +sIz: Kişi eki
- +(y)I: Ad çekimi
- (y)IcAK: Eylemden ad, eylemsiler
- (y)IncA: Eylemden ad, eylemsiler
- (y)IcI: Eylemden ad

2. Ünsüzler

2.1. Ünsüz Uyumu

EAT’de ünsüz uyumu bulunmamaktadır. Ötümlü ünsüzlerle kalıplaşmış ekler, ötümsüz ünsüzlerden sonra geldiklerinde de uyuma girmemektedirler.

+da: otlaqda أُتْلَاقْدَنْ 18a/15.s.

+dan: topraqdan طْبِرَقْدَنْ 33a/5.s.

-dı: atdı اَتْدِي 40a/10.s.

-duk: yatduq يَاتْدُوُق 93a/14.s.

-dum: çıqdum چَقْدُمْ 101b/14.s.

-dUḡ: unutduḡ اُونْتُدُكْ 14b/11.s.

+dUr: yoqdur يَوْقُدُر 59b/2.s.

2.2. Ötümlüleşme

Başta

Etk. t

İnce Ünlülü Sözcüklerde

d < t

degin دَكِنَ 4a/2.s., dön-: دُونُ- 10a/7.s., dök- دُوكْ- 45b/7.s., düken- دُكَنَ- 25b/11.s.

t : t

Metinde ince ünlülü olup da ötümlüleşmemiş iki örnek bulunmaktadır.

türk تُرْكُ 2b/1.s., tükür- تُكُور- 103b/5.s.

Kalın Ünlülü Sözcüklerde

d < ṭ

durur دُرُرُ 10a/13.s., daxı دَخِي 99b/13.s., dudaq دُودَقُ 127b/9.s., dut- -
دُوت 3a/7.s., doynaq: دُوَيْنَقُ 10b/4.s., daqın- دَقِنَ- 40b/13.s

Yukarıdaki örneklerden dut-, doynaq, düken-, daqın- Türkiye Türkçesine t ile başlamaktadır.

ṭ < ṭ

toğ- طُغ- 16/1.s., tol- طُل- 1b/4.s., ton طُون 41b/13.s., tamu طَمُو 72a/10.s.

Etk. k

Kalın Ünlülü Sözcüklerde

q < q

qapu قَپو 1b/5.s., qız قَز 9a/14.s., qıgır- قِغِر- 79b/10.s., qop- قوپ- 62a/3.s., qon- قون- 34b/7.s.

Metinde Eski Türkçe q sesinin ötümsüzlüğünü koruduğu görülmektedir.

İnce Ünlülü Sözcüklerde

ك'in k mi g mi okunması gerektiği yazımdan anlaşılamamaktadır. Yapılan çalışmada Minhâcü'ş-Şehâde'de sözcük başındaki ك Anadolu ağızlarında bile ötümlü örnekleri bulunmayan kes-,köprü, kişi gibi birkaç örnek dışında g olarak okunmuştur. Bunun nedenleri şunlardır:

Oğuzcada sözcük başında özellikle ince ünlülü sözcüklerde görülen t > d değişmesi EAT'de yazıdan izlenmekte ve bu ötümlüleşme Türkiye Türkçesinde ve ağızlarda da gözlemlenmektedir. Kalın ünlülü sözcüklerde ise ötümlüleşmenin daha az olduğu görülmektedir. Bu durumda, kalın ünlülü sözcüklerde t ve k'nin korunmasına paralel olarak ince ünlülerde de ötümlüleşme olması gerektiği düşünülmektedir (k > g).

Bugün k ile yazılan pek çok sözcük Anadolu ağlarında g'li şekilleriyle karşımıza çıkmaktadır. Bazı EAT metinlerinde k ve g'yi ayırmak için كُ kullanıldığı ve bu metinlerde pek çok örnekte ötümlüleşme olduğu görülmektedir.²³

g < k

gendü كندُو 2a/3.s., gökçek كوكُحَك 9a/12.s., güy- ب- كُو 41a/7.s., gemi كَمِي 119a/10.s., gel- كَل- 119b/5.s.

k : k

Kişi كَشِي 40a/3.s., Kes- كَس- 12b/10.s., Köprü كُبرُو 17a/12.s.

Etk. ç

Hem ince ünlülü hem de kalın ünlülü sözcüklerde ç ünsüzü korunmuştur.

İnce Ünlülü Sözcüklerde

çek- چَك- 120a/9.s., çeri چَرِي 23b/9.s., çök- چُوك- 98a/2.s.

Kalın Ünlülü Sözcüklerde

çağır چَاغِر- 100b/6.s., çıq- چِق- 101b/14.s., çoq چُوق 10a/15.s.

²³ Gürer Gülsevin, "Miftāhu'l-Cenne." (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1989), s. 119-120.

İçte

Tabanlarda

İki Ünlü Arasında

a. t

İnce Ünlülü Sözcüklerde

V d V < V t V

gidecek كِدَجَكْ 59b/2.s., gider- كِيدَر- 9b/8.s., yidi يِدِي 28b/12.s.

V t V: V t V

getür- كَتْر 64a/8.s.

Kalın Ünlülü Sözcüklerde

V d V < V t V

adım اَدِم 91a/4.s., dudaq دُوْدَقْ 127b/9.s.

V t V: V t V

qatı قَاتِي 41a/1.s., qatış قَاتِش 45b/2.s., şatun صَاتُون 49a/9.s., dutul- دُوْتُل 84b/15.s.,

ıtıcı طُوْتِج 33a/14.s.

b. k

İnce Ünlü Sözcüklerde

V k V: V k V

iki اِكِي 67a/7.s., dikenlü دِكْنَلُو 65b/3.s., çekiş- چَكِشْ 99b/12.s., ekin اَكِنُ 123a/13.s., sekiz سَكِزْ 97b/3.s., dükeli دُوَكَلِي 104a/2.s., düken- دُكْنْ 25b/11.s.

Kalın Ünlü Sözcüklerde

V q V: V q V

oqı اَوْقِي 56a/8.s., yaqın يَاقِينُ 80b/4.s., aqın اَقِينُ 121b/8.s., toquz طُقُوْزُ 2a/4.s.

c. ç

İnce Ünlü Sözcüklerde

V c V < V ç V

gice كِيَجْ 69b/10.s., süci سُوجِي 96b/13.s., yüce يُوجَهْ 127b/12.s.

V ç V: V ç V

niçe نِيَجَهْ 103b/6.s., içerü اِيْچَرُوْ 23b/2.s.

Kalın Ünlü Sözcüklerde**V c V < V ç V**

ancılayın اَنْجَلِيْنَ 12b/10.s., qoca قُوچَا 122b/11.s.

V ç V : V ç V

buçaq بُوچَاق 63b/12.s.

d. p**İnce Ünlü Sözcüklerde****V b V < V p V**

gibi كِبِ 64a/3.s.

V p V : V p V

depecük دَپَچُكُ 96b/9.s., depinmek دَپِنْمَکُ 48b/4.s.

Kalın Ünlü Sözcüklerde**V p V : V p V**

qapu قَپُو 51b/11.s., sapa سَپَا 79a/7.s.

V K_{t,k,ç,p} K Bir (Ünlüden Sonra Ünsüzden Önce)

a. t

İnce Ünlülü Sözcüklerde

V t K: V t K

yetmiş يَتَمِشُ 16b/9.s., yüklet- يُكَلِّمُكَ 17a/6.s., itmek اِتَمَّكَ 17a/7.s.

Kalın Ünlülü Sözcüklerde

V t V: V t K

atmaq اَتَمَقُ 37b/12.s., dutmaq دُتَمَقُ 124b/4.s.

b. V K K

İnce Ünlülü Sözcüklerde

V k K: V k K

beklemek بَكَلَمَكَ 32b/8.s., seksen سَكْسَانُ 45a/6.s., eksük اَكْسُكُ 46a/3.s.

Kalın Ünlülü Sözcüklerde

V q K: V q K

toqsan طُقْسَانُ 63b/5.s., yoqsul يُقْسُولُ 66a/8.s.

c. ç

İnce Ünlülü Sözcüklerde

V ç V : V ç K

içmek اِچْمَك 93b/8.s.

Kalın Ünlülü Sözcüklerde

V c V : V ç K

sıçra- سِچْرَ 58a/2.s., bıçqu بِچْقُو 65a/12.s., uçmaq أُچْمَاقُ 67a/13.s.

d. V p K

depren- دَپْرَن 6b/13.s.

3. K K^{Ötümsüz} V (Ünsüzden Sonra Ünlüden Önce)

a. K t V

İnce Ünlülü Sözcüklerde

K t V: K t V

irte اِرْتَه 6b/5.s., dürtün- دُورْتُن 106b/14.s.

Kalm Ünlülü Sözcüklerde

K t V: K t V

orta اَوْرْتَا 45b/3.s., artuq اَرْتُوْق 107b/7.s.

K d V < K t V

ılduz اِلْدُز 105b/8.s., yılduz يِلْدُز 128a/15.s.

b. K k V

İnce Ünlülü Sözcüklerde

K k V : K k V

silkin- سِلْكِن- 58a/1.s.

Kalm Ünlülü Sözcüklerde

K q V : K q V

qanqı قَنْقِي 92b/12.s.

c. K ç V

İnce Ünlülü Sözcüklerde

girçek كِرْحَك 107b/7.s., gökçek كُوْكْحَك 9a/12.s.

K c V < K ç V

incü اِنْجُو 95a/7.s.

Kalın Ünlülü Sözcüklerde

K ç V : K ç V

alçak اَلْحَقَّ 1b/3.s., qullıqçı قَوْلِلْقَحِي 16b/2.s.

d. K p V

İnce Ünlülü Sözcüklerde

ürper- أُورِپَر- 98b/8.s.

Kalın Ünlülü Sözcüklerde

arpa اَرِبَه 21a/15.s.

Ekleşme Durumunda

A. V Kötümsüz ± V

V t ± V

İnce Ünlülü Sözcüklerde

V d V < V t ±

Tek Hecelilerde

gidem كِدَم 102a/14.s., ider اِيْدَر 100b/3.s. , dördünci دُرْدُنْجِي 6a/11.s.

Çok Hecelilerde

gözedürin كُوزْدُورِينْ 104b/8.s., işidüñ اِشِيدُوكْ 107b/11.s.

V t V: V t ± V

Tek Hecelilerde

yiter يِتْرْ 90b/2.s.

Kalm Ünlülü Sözcüklerde

V d V < V t ± V

arıda اَرْدَهْ 21b/5.s., aqıda اَقِدَهْ 82b/6.s.

V t V < V t ± V

Tek Hecelilerde

tutup طُوتُبْ 25a/4.s., dutup دُتُبْ 57b/10.s.

b. V K ± V

İnce Ünlülü Sözcüklerde

V g V < V k ± V

Tek Hecelilerde

göginه كَوِكِنَهْ 92b/4.s.

Çok Hecelilerde

gökçekliginden كُوكَّجَكَلِكِنْدَنْ 9b/8.s., bürceginde بُرْجَكِنْدَه 19a/15.s., irkegin اِرْكَاكِن 121a/10.s.

$$V k V < V k \pm V$$

Tek Hecelilerde

çeken جَاكَنْ 43a/6.s.

Kalm Ünlülü Sözcüklerde

$$V \dot{g} V < V q \pm V$$

Tek Hecelilerde

ağı اَغِي 22a/3.s.

Çok Hecelilerde

yarağı يِرَاغِي 5b/5.s., toprağını طُپْرَاغِنِي 10b/11.s., uçmağa أُجْمَاغَه 16a/7.s.

$$V q V: V q \pm V$$

Tek Hecelilerde

çıqa جَفَا 17a/9.s., baqa بَقَه 103a/10.s.

c. V ç ± V

İnce Ünlü Sözcüklerde

V c V < V ç ± V

Tek Hecelilerde

güci كُوْجِي 20a/13.s.

Kalın Ünlü Sözcüklerde

V c V < V ç ± V

Tek Hecelilerde

ucı أُوجِي 24b/6.s.

Çok Hecelilerde

ağacı أَغَاجُكُ 92a/5.s.

V ç V < V ç ± V

Tek Hecelilerde

açıldı أَجْلِدِي 105b/6.s., qaça قَاچَه 64b/11.s.

Çok Hecelilerde

qılıçum قَلِيْجُوْمُ 6a/14.s.

d. V p ± V

İnce Ünlülü Sözcüklerde

V b V < V p ± V

Tek Hecelilerde

dibine دِبْنَه 53a/7.s.

V p V < V p ± V

Tek Hecelilerde

yapa يَآپَه 16a/5.s., tapardı طَپَّرْدِي 63a/14.s., qapdılar قَابْدِيلَر 127b/9.s.

Sonda

İnce Ünlülü Sözcüklerde

süd سُود 48b/3.s., yigid يِكِيد 86a/8.s.

Kalın Ünlülü Sözcüklerde

Sözcük sonundaki ötümsüz ünsüzler ötümsüzlüklerini korumaktadır. Aslı uzun ünlülü olan birkaç sözcükte sonda ötümsüzleşme görülmektedir.

d < t

od اود 62a/8.s., ad اد 62a/15.s.

Tek bir örnekte sonda ulamadan kaynaklanan ulama görülmektedir.

ırmağ üzerine اَزْرِنَه اِرْمَاغُ 57b/7.s.

2.3. Ötümsüzleşme

Eski Türkçe eşid- sözcüğünün kurallı olarak y'li olması beklenirken bu örnekte t'li şekliyle yer almaktadır: işit- اِشْتِ 58b/1.s.

2.4. Sızıcılaşma

Başta

v- < b-

var وَاَر 42a/13.s. < bar, var- وَاَر- 49b/2.s. < bar-

İçte

v/ < b/ (bir ünlüden sonra)

ev اَو 51a/2.s. < eb, sev- سَو- 106b/2.s. < seb-, yavuz يَاوُزُ 64a/12.s. < yabız

Eski Türkçe metinlerde rastlanmayan örnekler şunlardır:

iv- اِيو 104b/2.s. , şavaş- صَوَاش- 60a/2.s.

Ø/ < v/ < b/

şu صُو 16b/6.s. << sub

d

y/ < d/

ayaq أَيَّاقُ 79b/8.s. < adak

büyük بِيُوكُ 102b/8.s. << bedük

quyu قُيُو 82b/6.s. << quduğ

v/ < y/ < d

avuç أَوْجُ 96a/11.s. << adut

s/ << d/

issi اِسِّي 96a/13.s. << idi

G

V v V < V G V

şovuq صَوْوُقُ 93b/8.s. < şağuş

y << G

yeyni يَيِّنِي 4b/8.s. < yegni

Ø < VĞ < VG

Eski Türkçe eklerdeki G sesi EAT'de sızıcılaşmış, bazı yerlerde eriyip yanındaki ünlüyü yuvarlaklaştırmış ve uzatmış, kimi yerlerde ise yok olmuştur.

Erime: V << -(I) G

1. Çok Hecelilerin Sonunda

a. V << -(I) G

acı أَجِي 46a/7.s. << acığ, çeri 54a/12 چَرِي << çerig

b. +(y)I << +(I)G

sevābı ثَوَابٍ 29a/7.s., qapuyı قَاطِي 52a/2.s.

Bu örneklerde G'ler sızıcılaşıp erimekte, ünlüyle biten sözcüklere eklenirken araya y girmektedir.

c. +II << +IIG

bağlu بَعْلُو 83b/4.s., güçlü كُوْجْلُو 65b/4.s.

2.5. Yutulma

$\emptyset < V\check{G} < G$

Hece başındaki G'ler sızıcılaştıktan sonra hiçbir iz bırakmadan kaybolmaktadır.

1. Tabanlarda

qulaq قَوْلَقُ 123a/15.s. << qulğağ, gerek كَرَكَ 4a/6.s. << kergek

2. İşlek Eklerde

-(y) An << Gan

gelen كَلَنَ 44a/5.s. << kelgen, qılan قَلَنَ 25b/2.s.<< qılğan

q

V x V < V q V

daxı دَخِيَ 25b/14.s. < taqı

2.6. Dudaklılaşma

1. Ünlülerde Dudaklılaşma

a. Kök ve Tabanlarda

o < a

şovuq صَوْقُ 93b/8.s. < şavuş < şağuş

u < ı

yavuz يَؤُزُ 64a/12.s. < yabız

ü < e

büyük بِيُوكُ 102b/8.s. << bedük

b. Erime sonucunda

acı آجِي 93b/13.s. << acıg (bkz. Sızıcılaşma)

2. Ünsüzlerde Dudaklılaşma

(bkz. Sızıcılaşma V v V < V G V)

2.7. Düşme

2.7.1. Ünlü Düşmesi

Başta

şol شُول 29b/14.s. < uş ol, şimdi شَمْدِي 84b/7.s. uş imdi

İçte

a. Vurgusuz Orta Hece Düşmesi

(K) V K I K_{1,n,r,z,ş} ± V (K) > (K) V K I K_{1,n,r,z,ş} V (K)

l'nin yanında

gönlümde كُوْكُلْمَدَه 107a/4.s. < göñülümde, oğlanları اوْغْلَانْلَرِي 110b/4.s. < oğulanları

n'nin yanında

alnı اَلْنِي 19a/5.s. < alını

r'nin yanında

buyruğı بُوَيْرُغِي 20a/10.s. < buyuruq, çağrışdı چَاغْرِشْدِي 72b/11.s. < çağırışdı

z'nin yanında

beñzi بَكْزِي 12a/3.s. < beñizi, ağzında اَغْزِنْدَه 120a/11.s. < ağızında

ş'nin yanında

yumşaq يُمَشَّقُ 91a/4.s. < yumuşaq

b. 'i-'eyleminin türemelerinde**+dI < idi**

olmazdı 104a/3.s.

+sA < ise

ölürse أُوْلُورَسَهْ 122a/13.s.

c. ile edatının ekleşmesinde

nefslerüñüzle نَفْسَلَرُكُوزَلَهْ 8b/4.s.

d. Karışma ve Birleşme Sonucunda

(bkz. Karışma ve Birleşme)

2.7.2. Ünsüz Düşmesi**Başta****Ø << b-**

ol- اُول- 94b/11.s. << bol-

Ø < y-

ıraq اِرَاقُ 47a/9.s. < yıraq, incü اِنْجُو 95a/7.s. < yinçü, igren- eylemi metinde yigren- يِكْرَن- 61b/14.s.şeklinde yer almaktadır.

İçte

a. Ünsüz gruplarında düşme

$\emptyset < l$

(t < lt)

otur 69b/11.s. - أوتُور - < oltur-

getür-. < geltür- 7b/4.s

$\emptyset < r$

(l < rl)

bile بِلَه 70a/4.s.

b. Yutulma sonucu düşme

$\emptyset \ll G$

(bkz. Yutulma)

c. Diğer Düşmeler

$\emptyset \ll r$

i- << er-

i-: vardı وَاَرَد 82b/4.s. < var idi, buyıdı بُوَيْدِي 85b/1.s. < bu idi

Ø < n

+ki(n)+ ilgi ekindeki n'nin bazı örneklerde düşmesiyle ortaya çıkmaktadır.

içindeki den ایچندکی دَن 17a/7.s., içindekiye ایچندکیه 101b/1.s.

Sonda

Ø << b

şu صُو 64a/1.s. << sub

Ø << G

(bkz. Erime)

2.8. Türeme

2.8.1. Ünlü Türemesi

Başta

oruc أُورُجُ 85b/12.s. < Farsça rûz

İçte

İçte ünlü türemeleri bir örnek dışında yabancı sözcüklerde görülmektedir.

qoyun قُيُونُ 114b/6.s. < qoyn > qoñy

Yabancı sözcüklerde

vaqıt وَقِیتُ 23b/11.s. < Arapça وَقِیتُ. ' ilim عِلْمُ. 71b/11.s. < Arapça عِلْمُ

Sonda

+(I)ncI < +(I)nç

altıncı 70b/15.s. اَلْتِنَجِي < altınç

2.8.2. Ünsüz Türemesi**Başta**

Türk dilinde iki ünlü yan yana gelemediği için ünlüyle biten sözcüklere ‘ile’ ‘içün’ edatları yÀ da ‘i-’ eyleminin türemeleri ek olarak geldiğinde arada bir ‘y’ ünsüzü türemektedir.

nesneyile نَسْنَيْلَه 16a/11.s. , tañrıyıçün تَكْرِيحُونُ 55a/14.s., geçdiyidi كَجْدِي يِدِي 86b/6.s.

2.9. İkizleşme**1. Hecenin Dengelenmesi İçin**

Eriyen g sesinin uzattığı ünlü uzunluğunu kaybederken ikizleşmeye neden olmaktadır.

aşşılı أَصْلُو 100b/2.s. , aşşı < aşığ, ısıسِي 85a/6.s. < ısığ

2. Yandaş Tam Benzetme Yoluyla

issi اِسِي 96a/13.s. < idisi

Sonda

haq حَقَّ 13a/6.s. < Arapça حَقَّ

2.10. Hece Tekleşmesi

+dUr دُر 4a/14.s. < durur < turur

2.11. Hece Düşmesi

Ünlü düşmesi bölümünde verilen örneklerin dışında (bkz. ‘Ünlü Düşmesi’) tek hecede bir ünlü bir ünsüzün düştüğü örnekler şunlardır:

qardaş قَرْدَاشُ 27b/14.s. < qarındaş, el 33a/5.s. آل < elig

2.12. Geçişme

niçün نِيحُونُ 38b/13.s. < ne içün, gendöz كَنْدُوزُ 11b/15.s. < kentü öz, niT- -
ند 5b/8.s < ne iT-, nol -نول- < ne ol-

2.13. Birleşme

şimdi شِمْدِي 106a/11.s. uş imdi, nesne نَسْنَه 40a/9.s.

2.14. Ulanma

ırmağ üzerine اِرْمَاغُ اُزْرِنَه 57b/7.s.

2.15. Ünsüz Ayrışması

qoyun قُيُونُ 114b/6.s. < qoyn >< qoñy

2.16. Ünsüz Kaynaşması

n < nğ

sağa سگا 115a/4.s. < senge, yağa یگا 119b/10.s. < yanga

ç << taş

çiq- چق- 14a/13.s. << taşıq-

2.17. Göçüşme

tobrasını 21b/9.s. << Türkiye Türkçesi torba

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEKİL BİLGİSİ

Ekler

1. İşletme Ekleri

Cümlede sözcükler arasında ilgi kuran, bağlantı sağlayan eklere işletme ekleri denilmektedir. Bu eklerin bir kısmı sözcükler ve unsurlar arasında ilgi kurduklarında cümlenin öğelerini belirlemektedirler.²⁴

1.1. Öğe Belirleyici İşletme Ekleri

1.1.1. Ad Durumu Ekleri

Cümlelerin anlamlarının doğru olarak tespit edilebilmesi için durum eklerinin kullanışlarının eksiksiz olarak belirlenmesi gerekmektedir.

1.1.1.1. Yalın Hal

1.1.1.1.1. Şekilleri

1.1.1.1.1.1. +Ø (Eksiz)

bundan ‘acı̄bıraḡ **nesne** görmedüm 7b/9.s., üçüncü **niyyet** budur 67a/12.s., andan alaylar birbirine qatıldı ve **toz** qopdı 79b/14.s., girü üstümüze **at** şaldı 58a/7.s.

²⁴ Gürer Gülsevin ve Erdoğan Boz, **Eski Anadolu Türkçesi** (Ankara: Gazi Kitabevi, 2004), s. 103.

1.1.1.1.2. Yalın Halin Diğer Hal Ekleri Yerine Kullanılışı

Burada, ölçünlü Türkiye Türkçesinde bugün için kullanılan hal eki ile karşılaştırma yapılmaktadır. Kastedilen, hal eklerinin başka bir fonksiyonda kullanılmış olması değildir.

1.1.1.1.2.1. Belirtme Durumu Yerine Kullanılışı

bir **Kişi** düşünde gördi 83a/1.s., iş bu **âyet** oqudı ki 20b/13.s., tañgrı yolında gazâ için ve **müsülmanlar** beklemeğiçün 18a/14.s., ucbeplerken ölen **Kişi** haq te'âlâ, qıyâmet güninde şehîd qopara 26b/12.s.

1.1.1.1.2.2. Yönelme Durumu Yerine Kullanılışı

resûlu'llâh şalla'llâhu'aleyhi ve sellem şordılar ki 27b/6.s., **peygamber** irişmiş bir Kişi vardı 44b/3.s., **imâm mâliki** şordılar 30a/3.s., allâh te'âlâ **islâm** yardım itdi 50b.11.s.

1.1.1.1.2.3. Bulunma Durumu Yerine Kullanılışı

cehennem yiri olan Kişi xoz şehîd olmaz 68b/2s.s. , **ol vaqt** öldürmek dürüst olur 123b/6.s.

1.1.1.1.2.4. Ayrılma Durumu Yerine Kullanılışı

çâdır içinden söz işitdüm çâdırda **sa'd bin el-ħariş** artuq kimse yoq 104b/9.s.

1.1.1.1.2.5. Araç Durumu Yerine Kullanılışı

resûlu'llâh şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem xayber gazâsına çıqduq, bu **şifatlu** aqın idesin ve sağlıgıla gelesin 22a/11.s.

1.1.1.2. Belirtme Durumu

1.1.1.2.1. Şekilleri

1.1.1.2.1.1. +(y)I

dükeli **çeriyi** yarup beglerinüñ serâ-perdesine irişdiler 60a/11., 12.s., bu **xaberi** kimseye söylemedüm 73a/13.s., qıldığı **du‘āyi** işitdüm 31b/13.s.

Belirtme eki üçüncü kişi iyelik ekinin üzerine geldiğinde “zamir n”si ile bağlanamktadır.

ğazānuñ **vücübını** ve terk idenlerüñ günāhı beyān eyledük 7b/11.s., **yüzini** benden yaña qaldurdı 80a.3.s., dilerse **kāfirni** yirinde qoyup başlarına ve mülklerine xarāc važ‘ ide 123b/14., 15.s.

1.1.1.2.1.2. +Ø (Eksiz)

eger birden elliye degin olurlarsa **dükelin** öldürürdi 5a/12.s., tavar **sesin** duydum 5b/4.s., ben daxı **qalqanum qılıçum** aldum 6a/14.s., diledüm ki bunlaruñ birisine **elüm** uzadam 9b/1.s.

1.1.1.2.2. Belirtme Durumunun Diğer Hal Ekleri Yerine Kullanılışı

1.1.1.2.2.1. Yalın Durum Yerine Kullanılışı

şehīd **ölüm acısını** bir qarınca ısırmağı qadardur 46a/2.s., gündüzi oruc dutardı ve **gicesini** namāz qılurdı 85b/12.s.

1.1.1.2.2. Yönelme Durumu Yerine Kullanılışı

qatı ‘ azāblardan qurtulup uçmaq **ni‘metlerini** irişdiklerinden sonra 77b/9.s.

1.1.1.2.3. Ayrılma Durumu Yerine Kullanılışı

ben seni öldürüp qanuñ **dökmegi** yigrenmez 61b/14.s., kâfir iline giricek ellerine giren ta‘āmdan yimek ve etleri yimek 116b/1.s.

1.1.1.3. Yönelme Durumu

1.1.1.3.1. Şekilleri

1.1.1.3.1.1. +(y)A

bî-nihāye şükürler ol **pādişāha** ki tevḥīd kelimesini yüceltdi 1b/1.s., qılıçlarımız qabzasından üzildi **yire** düşdi 6a/15.s., birisini **qulağuna** as birisini daxı ben **qulağuma** asayın 6b/11.s., eyle ise **tañgrıña** eyit 7b/4.s., **delüğe** giren Kişi isdeyü üç geze degin qıgırtıdı 73b/3.s.

1.1.1.3.2. Yönelme Durumunun Diğer Durum Ekleri Yerine Kullanılışı

1.1.1.3.2.3. Araç Durumu Yerine Kullanılışı

evvel yaqın **kāfirlere** ğazā ide 8a/2.s.

1.1.1.4. Bulunma Durumu

1.1.1.4.1. Şekilleri

1.1.1.4.1.1. +dA

rūm **ilinde** ‘ acāyibıraq ne gördüğ başa söyleyü vir 5b/1,2.s., **āxiretde** cehenneme gire 68b/4.s., her Kişi ki **ğazāda** kāfir **elinde** öle şehīd aña dirüz 74b/5.s., **gendüde** ve **atında** altmış yā daxı artuq süñü zaxmın saydum 78a/11., 12.s.

1.1.1.4.2. Bulunma Durumunun Diğer Durum ekleri Yerine Kullanılışı

1.1.1.4.2.1. Yönelme Durumu Yerine Kullanılışı

bir **çemende** daxı irişdük 23a/14.s.

1.1.1.4.2.2. Ayrılma Durumu Yerine Kullanılışı

iy Kişi bu gün senüñile **savaşmaqda** namāzlarum fevt oldı 6b/2,3.s., gözleri **arasında** öpdüm 10b/11.s., **çeride** binüñ diyü qığırtıldılar 23b/8,9.s., **şırātda** yıl gibi geçeler 27a/5.s., ‘ alī daxı anı **süksüninde** çaldı 62a/2.s.

1.1.1.4.2.3. Araç Durumu Yerine Kullanılışı

nā-gāh bir qızçuğaz gördüm ol oğlana beñzer **hüsünde** ve **cemālinde** 11b/7.s.

1.1.1.5. Ayrılma Durumu

1.1.1.5.1. Şekilleri

1.1.1.5.1.1. +dAn

ıraq yirden bir **köşkten** bizi görüp 5b/12.s., **atlarumuzdan** indük 6a/13.s., **üstinden** tırdum 7a/6.s., qarın ağrısından ölen şehiddür 74b/9.s.

1.1.1.5.1.2. +dIn

hiç bir Kişi yoqdur ki cānı çıqa illā cānı çıqmazdan **öğdin** maqāmını görür 25b/8.s.

1.1.1.5.2. Ayrılma Durumunun Diğer Durum Ekleri Yerine Kullanılışı

1.1.1.5.2.1. Belirtme Durumu Yerine Kullanılışı

yaraq **virmege** unutdı idi 15a/6.s.

1.1.1.5.2.2. Bulunma Durumu Yerine Kullanılışı

tañrı **yolından** ğazāda şehid oldılar 81a/1., 2.s., ben **senden** ‘aceb nesne gördüm uyquñ işitdüm ki söyledüñ ne gördüñ baña söyleyü vir 105a/5.s.

1.1.1.5.2.3. Araç Durumu Yerine Kullanılışı

şu’lesinden dört yanı aydın olmuş 23b/2.s.

1.1.1.6. Araç Durumu

1.1.1.6.1. Şekilleri

1.1.1.6.1.1. +(I)n

oğlan bizümile **gündüzün** oruc dutar gice ʿibādetile ihyā ider, ol **vaqtın** kimsene ol şehri fetḥ itmemiş idi 121a.9.s.

1.1.1.6.1.2. +IA

yüzümü senün ḥonuḡıla **mı silersin** 10b/13,14.s., **ki allāha** yüzüm qanıyla **ve** ḡazā tozıyla **buluşayın** 10b/15.s., ḥonıla **kefenledük** 11b/3.s.

bir gün oruc sebebile 22b/7.s., **qubbenün içi yüzi** nūrıyla **aydın olmış** 23b/3,4.s **sağ elile** çıqan bağırsaqların dutmış 55a/11.s.

1.1.1.6.1.4. +(I)IA

evinden çıqa **qavmile** esenleşe 17a/9.s., her Kişi ki ḡazā için **şıdqla** ve **ixlaşıla** at bağlamağa qaşd eyleye 18b/15.s., burnı qulağı Kesilüp bir **ipligile** asılmışdı 77a/8.s., indi ol **mendilile** ölen yoldaşumuzun yüzün sildi 79a/9.s., 10.s.

1.1.1.6.2. Araç Durumunun Diğer Durum Ekleri Yerine Kullanılışı

1.1.1.6.2.1. Yalın Durum İle Alternans Olarak Kullanılışı

qanı ol **uçmağunuzla** savaşda ölenünüzü anda girür şanursız hiç bir yoq mıdur ki çıqa

1.1.1.7. Eşitlik Durumu

1.1.1.7.1. Şekilleri

1.1.1.7.1.1. +CA

anınun **sağışınca** 18a/15.s., bir rivāyetde içdüğü şununun qatresince müzdler ola didi 18b/5.s., öndünki qızlarınun **hüsningce** 23a/12.s., dünyā ve āxiret **i'tibārınca** şehīd ola 68b/3.,4.s., ġazā idici çerinünün yā aqıncınunun **şoñınca** oturmaya dum 76a/1.s.

1.1.2. Çatı Ekleri

Eylem çatısını ettirgenlik, edilgenlik, dönüslülük ve işteşlik yönlerinden değıştiren eklerdir.

1.1.2.1. Geçişli-Ettirgenlik Ekleri

-t-

ürküt- أُوْرُكْتُ 2b/12.s. , qıgırt- قَغِرْتِ 23b/9.s., ögret- أُكْرَتَتْ 25b.1. , yörit- يُوْرِتْ 64a/1.s.

-dUr-

uyandır- أُيَانْدُرْ 35a/3.s., yarışdur- يَارِشْدُرْ 38b/10.s., irişdür- اِرِشْدُرْ 39b/12.s.

-zUr- (< -iz-ür-)

emzür- اَمْزُرْ 92b.1.s.

-It-

qorqut- قُرْقُوتْ 2a/9.s., eyit- اَيْتْ 6b/12.s.

-Ar-

çıqar چَقَّرَ 82b/9.s., gider- كَدَرَ- 39a.5.s.

-Ur-

arturmaq اَرْتَرَّ- 70b/13.s., düşür- دَشُورَ- 55a/7.s., bişür- بِشُورَ- 104b/8.s.

-dEr

dönder- دُنْدَرَ- 106b.1.s., gönder كُونْدَرَ- 14b/2.s.

-Gur-

tuğur طُوْرُغُوْرَ- 85a.9.s., durğur- دُوْرُغُرَ- 128b/12.s.

1.1.2.2. Meçhul/Edilgenlik Ekleri

-II- Asıl edilgenlik ekidir.

unıdıl- اُنِدِلَ- 10b/13.s., yayıl- يَايِلَ- 108a/1.s., ağıl- اَكْلَ- 36a/4.s., işidil- اِشِدِلَ- 44b/11.s.

-(In- Ünlüyle ve l ile biten sözcüklerden sonra görülür.

şaḥihinde zıkr olındı اُولُنْدَ- 17b/7.s., odları yanar qurʾān oqınur اُوْقِنْدَ-83b/4.s.

1.1.2.3. Dönüslülük Ekleri

-(In- Asıl dönüslülük ekidir.

sevin- سَوِنَ- 101b/1.s., bezen- بَزَنَ- 91a.15.s., görün- كُوْرِنَ- 104a/9.s., silkin- -

سِلْكِنَ- 58a/1.s.

-(I)-

ilden yüz biş Kişi daxı derildi دَرِلَ- 54a/10.s.

yazuqları dökilür دُوْكِلَ- 36a.2.s.

alaylar birbirine qatıldı قَتَلِدِ 79b.14.s.

-(Iş- Aslında işteşlik ekidir. Ancak dönüşlülük eki olarak kullanıldığı örneklere de rastlanmaktadır.

xalq çağırışdı ve eyitdiler جَاغَرِشْدُ 50b/5.s.

kāfir iline irişdük اَرِشْدُ 9a/5.s.

iki hūrī qızları ivişüp gelürler اِيوِشْدُ 92a.15.s.

ol segirdişmek ile işitdün hūrīler idi üstüme çekişdi چَكِشْدُ 99b.12.s.

1.1.2.4. İşteş/Karşılıklık Ekleri

-(Iş-

her qanda ki bulışayduq qırılışurduq قَرَلِشْدُ 48a/5.s.

girü tütüşduq طُوْتِشْدُ 7a/6.s.

oq atışmaq آتِشْدُ 21a.9.s.

birbirümüze baqışduq بَقِشْدُ 58a/5.s.

cebesi ile teni arasına girmeye çekişürlerdi چَكِشْدُ 89a/13.s.

1.1.3. Zaman ve Kip Ekleri

1.1.3.1. Zaman Ekleri

1.1.3.1.1. Duyulan-Farkına Varılan Geçmiş Zaman

1.1.3.1.1.1. -mİş

1. Kişi

Geçmişte gerçekleşen bir oluşa yÀ da kılışa doğrudan tanık olunmadan başkasından duyulduğu durumlarda kullanılmaktadır. Bu nedenle birinci kişi için kullanılmamaktadır. Yalnızca 1. kişi tarafından geçmişte yapıldığı başkası tarafından iddia ediliyorsa bu zaman kullanılabilir: Güya onu aramamışım. Fazla yemişim, rahatsız odum örneğindeki benzer durumlarda ise birinci kişi kendisiyle ilgili bir durumu sonradan fark etmektedir²⁵. Eski Anadolu Türkçesi bu zamanın asıl eki -mİş'tir.

2. Kişi

teklik -mİş+sIn

sen daxı şimdiye degin diriyimişsin 48b/1.s.

çokluk -mİş+sız

tağrı yolında maħbūs olmışsız 118. b/9.s.

²⁵ Gürer Gülsevin, "Miftāhu'l-Cenne." (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989), s. 203.

3. Kişi

teklil -mİş

şu'lesinden dört yanı aydın olmuş 23b/2.s., zübeyri buldılar on Kişinin ortasında onını daxı öldürmüş 45b/3.s.

çokluk -mİş+lAr

oqla urmuşlar 68a/4.s., süğüyle dürtmişler 44a/13.s.

1.1.3.1.1.2. -(y)Up dUr(U)r

2. Kişi Teklik -(y)Up durursın

tañgrı saña rahmet eylesün nefsin üzerinde haqqı vardır ve gözünün üzerinde haqqı vardır ve **bilüp durursın** ki resulu'llah şalla'llahu'aleyhi ve sellem eyitdi 104a/13.s.

3. Kişi Teklik -(y)Up dur(ur)

şandı ki peygām-ber **aña qaçıyup durur** ki anuñçün azıq virmedi 14a/5., 6.s. daxı nice hadişlerde şābit **olup durur** ki şehid olanlar uçmağa girüp dürlü ni' metlere irişdiklerinden şonra ol na' imlerden ayrulup dünyāda şehid olmağı ārzū iderler 77b/12., 13., 14.s.

namāzdan artuq 'ibādetde hiç bunı gibi hüküm **gelmeyüp durur** 109a/14, 15.s.

bir 'abā buldılar ki gülül **idüp dururmuş** 112b/9.s.

3. Kişi Çokluk -(y)Up dururlar

mevqiflerinde durmuşlar gözleriyle baqarlar ve tañrılarının buyruğına muntazır **olup dururlar** 105a/10.s.

1.1.3.1.1.3. Duyulan-Fakına Varılan Geçmiş Zamanın +dUr'LU Hali

Türkiye Türkçesinde -mİşIr ekiyle karşılanan fonksiyonu karşılamaktadır. Bu ekle eylemin zamanı değişmemekle birlikte 'belirliği' kaybolmaktadır. Bu durumda ek yÀ eylemin ilgili zamanda 'kesin olarak işlendiğini' yÀ da 'belki işlenmiş olabileceğini' gösterebilir. Ayrıca eylemin yapılışındaki rivayetin de ortadan kalkmasına neden olmaktadır.²⁶

-mİş dur(ur)

sağ elile çıkan bağırsaqların **dutmuş durur** 55a/11., 12.s.

bu hikâyet imâm qurtubî târihinde zıkr **eylemiş durur** 120b., 15.s.

kâfir hamle itdügi vaqt **qaçmışdur** 108b/13.s.

ve bir Kişi gele ol aña **sögmüşdür** ve bir Kişi gele ki anuñ mâlın almışdur 109b/7.s.

‘ avrat oğlanıla durup ucbelemekgi dürüst **görmemişdür** 30b., 8.s.

resûlu'llâh göricek eyitdi bu **ölmüşdür** eyitdiler evet resûlu'llâh 68a/5.s.

bu hikâyet imâm qurtubî târihinde zıkr **eylemiş durur** 120b/15.s.

-mİş lArdur

âdem oğlanı doquduğından degül belki uçmaq içinde **bitmişdür yazılmışlardur** 92a/10.s.

²⁶

Gürer Gülsevin, **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler** (Ankara: TDK, 1997), s. 84.

1.1.3.1.1.4. Duyulan-Farkına Varılan Geçmiş Zamanın +dUr'lu Hali İçin Kullanılan Birleştirilmiş Özel Şekiller

1.1.3.1.1.4.1. -DUK'lu Yapılar

1.1.3.1.1.4.1.1. -dUG + iyelik eki+ yok

hîç ol ʔonlaruŋ ʔüsni gibi gördüğüm yoq 46b/7.s.

1.1.3.1.1.5. Anlatılan Geçmiş Zamanın Hikayesi

a. -mİş(i-)d+kişi / -(y)Up dur(ur) (i-)d+kişi

3. kişi teklik -mİş(i-)dI /-(y)Up dur(ur)(i-)dI

‘ alî razîya’llâhu ‘ anhu qıgırtdı gözleri **ağrımışdı** 62a/12.s.

irte olıcaq gice ‘ ibâdetinden yorgın **olmışdı** 104a/11.s.

ʔârîşe bedir ʔazâsında oq doqunup **ölmüşdi** 89a/3.s.

qısmet irişmedin ʔanîmetden **alup dururdı** 112a/14.s.

şehîd olduqlarından sinlerin açıncaya degin qırq altı yıl **geçmiş idi** 82b/1.s.

b. -dUG+kişi yogıdı

1. kişi çokluk -dUGUmUz yogıdı

bu Kişi bu gün bir iş işledi ki hiç bunun gibi **işledüğümüz yogıdı** 107a/2.s.

1.1.3.1.2. Görülen Geçmiş Zaman

1.1.3.1.2.1. -d

Ekin ünsüzü her zaman ötümlüdür (d).

1. kişi teklik -dUm

ardumdan tavar sesin duydum 5b/4.s.

1. kişi çokluk -dUk

bir gökçek çemene **geldük** 23a/6.s.

2. kişi teklik -dUŋ

qur'ân **oqıduŋ** tâ ki qur'ân oqıyıcı diyeler 72a/1.s.

2. kişi çokluk -dUŋuz

beni göricek benümçün nesne **söyledüğüz** 93a/11.s.

3. kişi teklik -dI

bir kâfir mağaranuŋ içinden **çıqdı** 47b/14.s.

3. kişi çokluk -dIIAr

müsülmanlar qatı **tarılgandılar** 58b/10.s.

1.1.3.1.2.1.3. -(y)Up durumu

eyitdi iy sımıṭ oḡlı āḡāh ol saḡa bir ḡadıṣ eydi vireyin ki resūlu'llāhdan **iṣidüp durumu**

26b/1., 2.s.

iṣbu qılucumla biḡ ḡaḡatay **öldürüp durumu** 63b/1.s.

1.1.3.1.2.1.4. Görülen Geçmiş Zamanın Hikayesi

a. -d+kiṣi (i-)

1. kiṣi teklik -dUm(I)dI

ṭalḡa bin ' abdu'llāh atın bile alup **çıqdumıdı** 52b/14.s.

1. kiṣi çokluk -dUK(I)dI

niteki bundan öḡdin **eyitdükdi** 12b/14.s.

2. kiṣi teklik -dUḡ(I)dI

bahādurdur disünler diyü savaṣ **eyledüḡidi** 108b/9.s.

3. kiṣi teklik -dI(y/I)dI

bizüm sözüümüz tamām **olmadıyıdı** ki düşmandan bir bölük çeri qalqdı ve üstümüze depindi 101b/9., 10.s.

bundan öḡdin beyān olındı idi 71a/8.s.

3. kiṣi çokluk -dIIArdI

uḡud güninde şehīd **oldıladı** 82a/13.s.

eyitdilerdi imdi ne işlersen işleyelüm 58b/14.s.

1.1.3.1.3. Geniş Zaman

1.1.3.1.3.1. -(V)r

1. kişi teklik -(V)rIn/ -(V)rAm

sen henüz oğlansın **qorqarın** ki şabr idemeyesin 100a/10.s.

andan şonra ben senüñile hicret **iderin** 67b/6.s.

sizüñ qavümlerüñüze artuğın ve gökçekregın **virürin** 118b/10., 11.s.

1. kişi çokluk -(V)rUz

qaçanki aqına **giderüz** ' âdetümüz buyıdı 47b/10.s.

nice Kişiler bu niyyetile ğazāya **çıqaruz** dirler 67a/8.s.

dāyim biz çıkaruz anlaruñ illerine aqın **eylerüz** 47b/8., 9.s.

2. kişi teklik -(V)rsIn

pes ne **şanursın** ya' nī ne **şanursın** allāh te'ālā anlaruñiçün intiqāmların almayısar mıdur 15b/4.,5.s.

iy nefis her ğazāda fulān ve fulāne ve köleñ ve mālūñ dirsın ya' nī 'avratum oğlanum **ağdurursın** 78a/14.,15.s.

2. kişi çokluk -(V)rsIz

uçmağunuzla savaşıda ölenüñüzi anda girür **şanursız** 61b/5.s.

hâcetleri yoğuduğın görür ne **ârzülersız** diyü şormağı terk ider 89b/9., 10.s.

3. kişi teklik -(V)r

altundan gümüşden cevāhirden alınanuñ hisābını allāh **bilür** 63b/12.s.

bir Kişi tañgrı yolında ğazāya varmaq **isder** ve dünyā metā'ından daxı nesne **umar** 70a/14., 15.s.

dükeli nesneyi allāh **bilür** ve size xayırlı olan nesneyi işleñ diyü **buyurur** 3b/9.s.

şehîd olduğundan sonra ol günâhlarıyla tamuya **girür** 108b/3., 4.s.

3. kişi çokluk-(V)rlAr

andan bunlar ol deñizüñ içine **talalarlar** allâh diledügi qadar andan başlarun **çıqarurlar** 115b/11., 12.s.

eydürler biz qardaşuñı bilmezüz 11b/10.s.

1.1.3.1.3.2. -(y)A

1. kişi teklik -(y)Am

şâ^c getürenlere ben tolu **virürem** 62b/1.s.

kâfirler ile şavaş idersem ölinceye degin ben nirede **olam** 89a/8.s.

1. kişi çokluk -(y)AvUz

yâ budur ki düşmanı şıyup feth idevüz yâ şehîd olavuz 54b/4.s.

2. kişi teklik -(y)AsIn

şalla'llâhu' aleyhi ve sellem eyitdi uçmaqda **olasın** 89a/9.s.

2. kişi çokluk -(y)AsIz

yaqın olur ki bir nesneyi **sevesiz** ve ol nesne size şer ola 3b/7., 8.s.

3. kişi teklik -(y)A

anuñla şamu arasında yedi xendeq **eyleye** 27b/3.s.

allâh te^câlâ aña dünyede virdügi ni^c metlerin **bildüre** 71b/12., 13.s.

alay içinden bir Kişi çıqa gele 60b/15.s.

3. kişi çokluk -(y)AlAr

anı daxı allâh qatına **getüreler** 71b/12.s.

şehīd olmaq **ārzūlayalar** ve allāhdan şehādet **dileyeler** 77b/10.s.

mesāvī söyleyenlerüñ müzdi mesāvīsın söyledügi Kişinüñ dīvānına **yazalar** 109b/12.,
13.s.

1.1.3.1.3.3. Geniş Zamanın Hikayesi

a. (V)r (i-)dUm

1. kişi teklik -(v)r (i-)dUm

gündüz **gizlenürdüm** gece **yörürdüm** 83b/3.s.

1. kişi çokluk -(v)r (i-)dUK

çıqarup qalanın qısmet **iderdük** 112b/13.s.

2. kişi teklik -(v)r (i-)dUñ

uykuñ arasında **gülerdüñ** 9a/10.s.

2. kişi çokluk -(v)r (i-)dUñuz

nefislerüñüzçün **gizlerdüñüz** 13b/2.s.

3. kişi teklik (v)r (i-)dİ

bir Kişi bir mağaraya uğradı ki içinde azıraq sucuğaz **varıdı** 37a/5.s.

3. kişi çokluk (v)rlAr (i-)dİ

devesi resūlu'llāha yaqın gelürdi şahābe devesin **ururlardı** 70a/5.s.

ve yalūñuzca qonarlar idi 84b/3.s.

b. (y)a (y~yI)D+kişi

2. kişi çokluk -(y)A (y~yI)dUñUz

bunun hālini bilseñüz siz daxı bu işledügi gibi dürişeydünüz 107a.5.s.

3. kişi teklik -(y)A (y~yI)dI

eger bu cemālünle müsülmān olayduñ senün işün kemālde **olaydı** 99a/12., 13.s.

‘avratlarından birisi yir yüzine baqsa yirle gök arasını aydın **eyleyeydi** ve gökçek qoquyıla **ıolduraydı** 102b/13., 14.s.

1.1.3.1.3.4. Geniş Zamanın Rivayeti

a. (V)r (i-)mIş+kişi

3. kişi teklik -(V)r (i-)mIş

ğāzīnün bir namāzi için kırq çoquz biñ namāz şevābı hāşıl **olurmuş** 24a/7., 8.s.

ola imām aħmed ħanbeli nehy **idermiş** 30a/6.s.

3. kişi çokluk -(V)rIAr (i-)mIş

resūlu’llāh zamānında oqı şöyle **atarlarmış** 39a/14.s.

bizüm işimüz gibi müsülmānlığa aqın eylemege **giderlermiş** 48a/2.s.

1.1.3.1.4. Şimdiki Zaman

1.1.3.1.4.1. -(V)r

1. kişi teklik -(V)rvAm/ -(V)rIn/ -(V)rAm

sizi ŧanuq **ıutarım** ki ol qulumı yarlıgadam 17a/11.s.

and **virürem** saña 47b/6.s.

iy Kişi seni **görürin** bir ulu taṅrıya taparsın ben daxı senüñ dīnüñe girdüm 86a/7., 8.s.

2. kişi teklik -(V)rsIn

allāh te‘ālā eyde yalan **söylersin** belki savaş itdüñ şunuñiçün 71b/9.s.

eyitdi yā seydi bu nesneyi benden niçün **şorarsın** 47b/6.s.

iy Kişi seni görürin bir ulu taṅrıya **taparsın** ben daxı senüñ dīnüñe girdüm 86a/7., 8.s.

yā ebū hureyre niçün **durursın** 27a/11.s.

2. kişi çokluk -(V)rsIz

iy qavm şol nesneyi ki **yigrenürsüz** ya‘nī ölmek şoldur ki siz anı isteyü çıqur durursız kim o şehādetdür 54a/14.s., 15.

3. kişi teklik -(V)r

işitdüm ki bir Kişi **ağlar** qatı qatı yā ehlā hu ve yā ehlā hu diyü **çağırur** dururdum 101b/15.s.

ol taxtlardan her taxtuñ üzerinde bir qız **oturur** 105b/14.s.

3. kişi çokluk -(V)rlAr

ol gice qatı sovuğa uğraduq hattā gördüm kim sovuqdan yiri **qazarlar** çuqur **eylerler** 31b/6.,7.s.

1.1.3.1.4.4. -(y)A yor(ur)

3. kişi çokluk -(y)A yo(rur)

‘ömr fānī olu durur ve günler geçe yorur 104b.1.s.

1.1.3.1.4.5. Şimdiki Zamanın Hikayesi

a. (V)r (i-)dUm

1. kişi teklik -(v)r (i-)dUm

ölüler arasında **yaturdum** 56b/5.s.

1. kişi çokluk -(v)r (i-)dUK

bu oğlanuñ düşüni **'aceblarduq** 9b/14.s.

3. kişi teklik -(v)r (i-)dI

çeri içinde yoldaşları üstinde **gezeridi** 34a/5., 6.s.

savaş tağıldı andan şonra gördüğine **şorardı** ki ayağum noldı 44b/15.s.

1.1.3.1.5. Gelecek Zaman

1.1.3.1.5.1. -(y)IsAr

1. kişi teklik -(y)IsArIn

imdi āgāh olğıl vāllāhi bu gün seni allāha 'arz **eyleyiserin** 78a/7.s.

1. kişi çokluk -(y)IsArUz

dükeli peygām-berler ve ben daxı qıyāmet güninde şefā' at **idiserüz** 91b/12., 13.s.

2. kişi teklik -(y)IsArsIn

melik eyitdi neyile aldayısarsın 85b/5.s.

dünyāya girü rücū' idisersin 106b/1., 2.s.

3. kişi teklik -(y)IsAr

mertebesinüñ nihāyeti ne olısar 25b/14.s.

3. kişi çokluk -(y)IsArAr

eyitdün ehlün ayālün **nolısarlar** 78a/6.s.

1.1.3.1.5.2. -(y)A

1. kişi teklik -(y)Am

pes taᅇgrı yolında ğazāya mülāzemet eylemekden **ırlmayam** ölinceye degin 36b/11.,
12.s.

1. kişi çokluk -(y)AvUz

senünle allāh qatında **bulışavuz** 119a/4.s.
yā budur ki düşmanı Şıyup feth **idevüz** yā Şehid **olavuz** 54b/4.s.

2. kişi teklik -(y)AsIn

bizüm qatumuzda oruc **Şıyasın** 101b/7.s.

2. kişi çokluk -(y)AsIz

qaçup nireye gidesiz 58b/11.s.

3. kişi teklik -(y)A

qanı ol uçmağuñuzla savaşda ölenünüzü anda girür Şanursız hiç bir yoq mıdur ki **çıqa**
61b/5.s.

üstünüzü fitneler geldi qarañu gice qaralığı gibi ol fitnelerden qurtulacaq Kişi oldur ki
bir şağ başında otura şavarı südinden **yiye** 69b 11.s.

3. kişi çokluk -(A)Ar

altını ve gümüşi cehennem odında **qızduralar** daxı alınların ve arqaların 13a/15.s.
anuñıla **şağlayalar** ve **eydeler** 13b/1.s.

1.1.3.1.5.3. -(y)AcAK

2. kişi çokluk -(y)AcAKsIz

eydürdi eger savaşda ölmezsenüz daxı elbette **öleceksiz** 65a/7.s.

1.1.3.1.5.4. -sA gerek

ölümünden aşağaraq zaxmı daxı eksük **duysa gerek** 46a/2.,3.s.

her Kişi ki ğulül ider qıyâmet ğüninde ol ğulül itdüğini boynı üstine oturup **götürse gerek** 113a/3., 4.s.

1.1.3.1.5.7. Gelecek Zamanın DUR'lu Hali

a. (y)IsAr dur(ur)

3. kişi teklik (y)IsAr dur(ur)

qıyâmet ğüninde benüm üzerüme çâdur **olisardur** 11a/2.s.

qıyâmet ğüninde bunlar oddan olup sizi yaqısdur 112b/4.s.

b. -(y)AcAk dur(ur)

3. kişi teklik-(y)AcAk dur(ur)

Kesmeñ zîrâ ki **üşülenecekdür** 21b/15.s.

3. kişi çokluk -(y)AcAklAr dur(ur)

qıyâmet ğüninde qorqumuz **qoyacaqlardur** 81a/5.s.

1.1.3.2. İstek Kipi

Türkiye Türkçesinde “Dilek-İstek Kipleri” başlığı altında incelenen “Emir”, “İstek”, “Dilek-Şart” ve “Gereklilik” kiplerini EAT’de ayrı eklerle göstermek zordur. EAT’de aynı ek farklı cümlelerde kimi zaman dilek-şart, kimi zaman emir, kimi zaman gereklilik, istek gösterebilmektedir. Bu nedenle çalışmada bu şekiller Gülsevin’in²⁷ önerdiği biçimde “İstek Kipi” başlığı altında ele alınmaktadır. Bunun dışında şart bildirdiği durumlarda zarf-fiil özelliği gösteren –sA eki bu kısımda yer almamış zarf-fiil bölümünde incelenmiştir.

1.1.3.2.1. -(y)A

1. kişi teklik -(y)AyIn / -(y)AyIm /-(y)Am

a. Dilek-istek bildirir

andan başuñı benüm üstüme qo ben daxı başumı senüñ üstüñe qoyayın 6b/12.,13.s.

senüñ yoluñda anuñıla savaş **ideyin** 76b/15.s.

‘alī razıya’llāhu ‘anhu durdı ben **çıqayım** 61b/1.s.

beni oqıla uralar boynına işâret eyledi daxı **ölem** uçmağa **girem**

b. ‘Ne’ soru zamiriyle kullanıldığında tavsiyede gereklilik bildirir

benden nesne dile ve ârzü eyle eyde **ne dileyeyin ve ne ârzülayayın** 77b/2.s.

hiç nesne ârzûlar mısız eydürler **ne ârzûlayalum** ki uçmaq içinde gezerüz 89b/6.s.

²⁷

Gürer Gülsevin ve Erdoğan Boz, **Eski Anadolu Türkçesi** (Ankara: Gazi Kitabevi, 2004), s. 130.

c. Tercih bildirir

ribâṭ niyyetine **duram** daxı her ayda bir gez ‘umre **idem** her yılda bir gez ḥac **eyleyem** ehlüme daxı yaqın **olam** bu mı sevgülüdür saña yoqsa bu mı yigrekdür ki şâma **varam** daxı anda **duram** 27b/12., 13., 14.s.

d. Şart bildirir

qaçanki ben **depinem** dükeliñüz bile depinüñ 58b/15.s.

1. kişi çokluk -(y)AvUz /-(y)AlUm

a. Dilek-istek bildirir

yörün **varalum** görelüm ki ḥaq teālā qulları arasında nice ḥükm ider 91a/6.s.

imdi bu atlara **binelüm** senüñ ilüñe **gidelüm** 86a/11.s.

b. ‘-mAk için...’ anlamında maksat bildirir (ki’ ile bağlanan veya bağlanması gereken cümlelerde)

işbunı arzūlaruz ki cānlarumuzu gövdemüze viribiyesin tā ki senüñ yoluñda bir gez daxı şehīd **olavuz** 89b/8., 9.s.

2. kişi teklik -(y)AsIn

a. Dilek-istek bildirir

qaçanki ğazāya gitmek dileyesin bir at al ki alnı saqar ve ayaqlarınun sağından artuğı sekil ola sağılıyla **gelesin** 22a.6., 7.s.

bu velīnün rūḥiçün saña and virürin ki qışşanı bize **eydesin** 47b/3., 4.s.

ne arzūlayayın dilerin senden ki beni girü dünyāya **viribiyesin** 77b.2., 3.s.

b. Emir bildirir

ya‘nî senüñ üzerüñe. vâcib oldı ki savaş eyleyesin 49b/14.s.

c. İstek yoluyla gereklilik bildirir

kürekçilere buyur gizlü kürekleri çeksünler çünki işüñ bitirüp deñiz içine çıqasın 120a/9., 10.s.

d. Tavsiye yoluyla gereklilik bildirir

tañrı yolında ğazâ iderken ölürseñ şol hâlde şabr idiciye sevâb umıcı ve yönüñ kâfirden yaña olup arduñ döndürmeyici **olasın** cemi‘i günâhuñ yarlığanur 87b/8., 9., 10.s.

didüm ki yüzinüñ ve yüzi aqlıĝınuñ ve hüsninüñ ve cemâlinüñ ve tâcınuñ ve yâqûtınuñ ve incüsinüñ ve zeberceddinüñ niteligin aña göre qıyâs **idesin** 103b/2., 3., 4.s.

e. Gereklilik bildirir (gerek (kim... -(y)A’ yapısında)

şöyle gerekdür ki ‘amel bâtil eyleyici nesnelere ki ğaybet söylemek ve ğased itmek ve zulüm eylemek ve bunların emşâli nesnelerdür **saqımasın** 110a/13., 14., 15.s.

g. Şart bildirir (her kim veya kaçan , kaçan kim sözleri ile kurulan birleşik cümlelerde)

iy imân getürenler qaçanki kâfirlere **bulıçasın** üstünüze ğamle idici oldukları hâlde anlara arduñuz döndürüp qaçmañ 10a/11.s.,12.s.

qaçanki ol qız qardaşuğumı göresin benden aña selâm eylegil ve eyitgil 11a/12., 13.s.

qaçanki ğazâyâ gitmek **dileyesin** bir at al 22a/6.s.

qaçanki düşmana buluşasın dur savaş eyle 51a/14., 15.s.

qaçanki deñiz ağızına **irişesin** xalı gemi üstinde aç 120a/5., 6.s.

2. kişi çokluk -(y)Asız

a. Dilek-istek bildirir

size and virürin ki baña nesne virüp ‘amelüm defterin **qarartmayasız** 73b/5.s.

b. Tavsiye yoluyla gereklilik bildirir

iy âdem oğlanları siz bu âyeti bu resme te’vîl idesiz 5.b 7.s.

resûlu’llâh şalla’llâhu‘aleyhi ve sellem eyitdi mülâzım oluñ işbunuñ üzerine ki at alıcaq bir at **alasız** ki yelisi quyruğı qara alnı saqar ayaqları sekil doru ola daxı bilesiz kim ben ra‘iyyet arasında hiç nesne qısmet itmez 118b/9., 10.s.

c. Emir yoluyla gereklilik bildirir

allâhuñ birligine ĩman **getüresiz** ve resûlinüñ peygâm-berligine **inanasız** 8b/2., 3.s.

haq te‘âlâ eyitdi kâfirler içün yaraqlañ ne kim gücünüz yiterse quvvetden ve at 20b/14., 15.s.bağlamaqdan ki bu yaraqladıñuz nesneyile **ürküdesiz** tañgrı düşmanını 21a/1.s.

g. Şart bildirir

qaçankim düşmana **bulıçasız** şabr eyleñ 41a/9.s.

3. kişi teklik -(y)A

a. Dilek-istek bildirir

haq te‘âlânıñ nihâyetsiz luğfindan dilegümüz oldur kim bunda ve qalan işlerimüzde ixlâş üzerine **duta**

b. '-mAk için...' anlamında maksat bildirir (ki ile bağlanan veya bağlanması gereken cümlelerde)

resūlu'llāh şalla'llāhu'aleyhi ve sellem cebrā'īl geldi xaber getürdi ki düşmana çeri **göndere** pes resūlu'llāh buyurdi yaraqlandılar 14b/1., 2.s.

her Kişi ki bir mescid yapa ki anda taŋrı zikri eyleye 16.a/5.s.

böyle didi ve xaŋçeri getürdi ki **boğazlaya** beni 7b/3., 4.s.

c. Şart bildirir

qaçanki ġāzī evinden **çıqa** qavmile esenleşe allāhu te'ālā ol Kişiyi feriştelere gösterür ve eydür görüŋ benüm qulumı 17a 8., 9., 10.s.

qaçanki bunlardan kimsene dönüp üstüme at **şala** bir ağaç dibine oturup geleni oqla ururım 53a/6., 7.s.

her Kişi ki bir mescid **yapa** ki anda taŋrı zikri eyleye 16.a/5.s.

d. Gereklilik bildirir (gerek (kim... -(y)A yapısında)

ol Kişiyi islām dīnin izhār idüp allāh kelimesin yüce olmağıçün savaş ider gerekdür ki evvel yaqın kâfirlere ġazā **ide** ve anları qahr ile muŋı' idüp daxı ıraqlarına meşġül **ola** 8a/1., 2., 3.s.

3. kişi çokluk -(y)AlAr

a. Dilek-istek

beni oqla **uralar** boynına işāret eyledi daxı ölem uçmağa girem 67b/15.s.

müsölmānlar kâfirlerüŋ şehirleri ve evleri üstüne varup savaş ideler ve anları esīr idüp mälların ġāret eyleyeler

b. ‘-mAk için...’ anlamında maksat bildirir (ki ile bağlanan veya bağlanması gereken cümlelerde)

resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem eyitdi ol Kişi t̄amudadır vardılar ki **göreler** 112b/8.s.

c. Şart bildirir

qaçanki t̄ar yire **irişeler** üstün yanlarına çıqıp üstilerine t̄aş dökerin 53a/8., 9.s.

qaçanki bahādūr ile qorqaq Kişi ğazāda savaş **eyleyeler** qorqağun müzdi artuğırağ olur 36b/2., 3.s.

qaçanki dūřmān **görelerdi** şavař itmezlerdi 84b/3.s.

1.1.3.2.2. –sA

Dilek-istek, gereklilik bildirdiği örneklerde cümlenin yüklemi görevindedir.

1. tekil kişi -sAm

a. Dilek-istek bildirir

uçmaqda degülse bāri gücüm yitdüğince ħārişe için ağlasam 89a/4.s.

işbu göñlüme dūřeni resūlu’llāh ‘arz **itsem** eger destūr virürse **işlesem** destūr virmezse **işlemesem** 37a/8., 9.s.

b. Gereklilik bildirir (‘-sAm gerek’ yapısında olanlarda)

eger bu pālāni saña virürsem ğulül itmiş olurun qiyāmet ğüninde arqama **götürsem gerek** 111a/12., 13.s.

1. kişi çokluk -sAvUz

a. Dilek-istek bildirir

ğazādan qalup māllarumuzun ya‘ nī bāğçelerümüzün bozulup zāyi‘ olanın ıslāh **itsevüz** 50b/12., 13.s.

3. kişi teklik -sA

a. Dilek-istek bildirir

eger beg maşlaḥat görürse bu Kişinün namāzın **qılsa** 108a/15.s.

b. Gereklilik bildirir (‘-sA gerek’ yapısında olanlarda)

ölümden aşığaraq zaxmı daxı eksük **duysa gerek** 46a/2., 3.s.

1.1.3.2.3. Kişiler İçin Özel Eklerle Yapılanlar

1.1.3.2.3.1. –Gıl

Dilek-istek, emir, gereklilik tarzında kipleri ifade edebilen eklerdir.

2. kişi teklik

a. Dilek-istek bildirir

resūlu’llāhuḡ xalīfesine ya‘ nī ebū bekre rażiya’llāhu ‘ anhu **vargıl** ve **eyitgil** 83a/7.s.
taḡrı için iy qardaşcuğum bizi qoyup **eglenmegil** 11a/11., 12.s.

b. Dua yoluyla istek istek bildirir

oqıyanı yazanı diḡleyeni raḡmetünle **yarlığagıl** 129a/14.s.

c. Tavsiye Bildirir

mü'ellif eyitdi **bilgil** ki gulûluñ iki dürlü 'uqûbetleri vardur 114a/12., 13.s.

bilgil ki ġāzī tañrı yolında zaxm acısını tuymaz 45b/15.s.

bilgil ki hūriler qatı yaşlu olanlara yaqın gelürler 46a/12/13.s.

e. İkaz Bildirir

imdi āġāh **olġıl** vāllāhi bu gün seni allāha 'arz eyleyiserin 78a/7.s.

1.1.3.2.3.2. Eksiz

2. kişi teklik

a. Dilek-istek bildirir

qo silme yüzümi ki allāha yüzüm qanıyla ve ġazā tozıyla buluşayın 10b/15.s.

b. Dua yoluyla istek bildirir

ilāhī issümün rızqını benüm rızqum ġıñidi vire üçünci budur ki eydür ilāhī benüm
issüme şehādet ruzī qıl 19b/15.s.

c. Tavsiye bildirir

iy tañrı qulı irte dönerüz nolduñ tañrıdan qorq bir qaç gün daxı şabr eyle 102a.1.s.

d. Tavsiye yoluyla gereklilik bildirir

iy Kişi ol 'ibādet eyledüġün tañrıya du'ā qıl ki bizi düşmandan qurtara 86a/13., 14.s.

e. Emir bildirir

ol bu Kişiyi giri olduġuñ yire **ilet** ol xalı ve qalan tuhfeleri daxı buña **vir** ve daxı bu
Kişiyeye **eyit** 120b/9.s.

1.1.3.2.3.3. -(U)ñ

2. kişi çokluk

a. Emir bildirir

resûlu'llâh şalla'llâhu'aleyhi ve sellem eyitdi mülâzım oluñ 22a/12.s.

tañğrıya iki diyenleri her qanda bulursañuz daxı bunları tutuñ ve egirdüñ 24b/4.s.

resûlu'llâh şalla'llâhu'aleyhi ve sellem şahâbelere eyitdi **duruñ** savaş **eyleñ** 40a/2., 3.s.

dükeli nesneyi allâh bilür ve size xayırlu olan nesneyi **işleñ** diyü buyurur pes buyurduğımı işleñ nefşüñüze xoş gelmedüğine baqmañ 3b/9., 10.s.

resûlu'llâh şalla'llâhu'aleyhi ve sellem eydürdi oq **atuñ** ata **binüñ** 21a/7.s.

b. Dilek-istek bildirir

eger benümle savaşmaq istersenüz mühlet **virüñ** 6a/5.s.

yoldaşlaruma ben eyitdüm **görüñ** bu oğlanı ki uyqu içinde nice güler 9a.8.,9.s.

iy tañrı qulı eger içerü girmek isterseñ tiz girüñ qapuyı yaparın 51b/14.s.

sünüleriñüzle beni götürüñ iş bu qal' anuñ içine bırağuş 55b/7.s.

c. Yalvarma yoluyla istek bildirir

ol yigidüñ evini şordum bir 'avrat çıqdı bilesine bir qızçuğaz var eydür baña babamı **getürüñ** bunı işidicek qatı ağladuq 80a.7.,8.s.

eger size müsülmân esirleri gelseler bizi şatun **aluñ** kâfir elinden **çıqaruñ** diyü fidâ virüp qurtarduñ bunları 117b/3.4.

d. Tavsiye bildirir

hiç **qorqmañ** bile **yiñ** ki ol gördüñüz baraş degüldür 47a/11.s.

resûlu'llâh şalla'llâhu'aleyhi ve sellem eyitdi her Kişi ki size ihsân eyleye siz daxı aña 'ivaızın idüñ 127a/2.s.

e. Tavsiye yoluyla gereklilik gösterir

dükeli nesneyi allâh bilür ve size xayırlu olan nesneyi işleñ diyü buyurur pes buyurduğımı **işleñ** nefsünüze xoş gelmedüğine **baqmañ** 3b/9., 10.s.

f. Serbestlik gösterir

haq te'âlâ eyde qanı benüm qullarum ki benüm yolumda kâfirler ile şavaş eylediler ve şehid oldılar ve benüm yolumda zaħmetler çekdiler ve incindiler **gelün** uçmağa **girün** geleler hisâbsuz uçmağa gireler 94b/10., 11., 12.s.

1.1.3.2.3.4. –sUn

3. kişi teklik -sUn

a. Dilek-istek bildirir

eger bu Kişi ardından Kimse geldüğün görmese sizi terk iderdi sizden bir qaç Kişi **dursun** bunu

elikdürsün 53b/4., 5., 6.s.

ilerü var ki tañrı saña raħmet eylesün 9b.4.s.

b. Temenni bildirir

ilâhi baña bir Kişi buluşdur ki ğazabı tîz ve savaşı qatı **olsun** 77a/2.s.

şol yoldaş qılsun ki bunuñ ħälinden aña nesne zâhir olmışdur 108a/6.s.

c. Tavsiye yoluyla gereklilik bildirir

iy beg xalq üzildi biraz tır arduñ **irişsün** diyü söyledi 96b/7., 8.s.

3. çoğul kişi-sUnlAr

a. Dilek-istek bildirir

ma' n̄isi budur kim k̄afirlerden yanuğuzda ve yaqınuğuzda olanlar ile savaş idüñ ve anlaruñıla yumuşaqlıq itmeñ t̄akim sizde erlik **bulsunlar** 7b/14., 15.s/8a/1.s.

bir qaç Kişiler vir bize qur'ān ve sünnet **öğretsünler** 95a/12., 13.s.

b. Emir bildirir

iy tañgrı qulları 'amel idiciler işbunuñ gibi nesne için 'amel **itsünler** 107b/10., 11.s.

1.1.3.2.4. İstek Kipinin Hikayesi

a. (y)A (i-)d+kişi

1. kişi teklik -(y)A (y~i-)dUm

ben daxı senüñle bile olaydum 107b/4.s.

1. kişi teklik -(y)A (y~yI)dUñ

eger bu cemālüñle müsülmān **olayduñ** senüñ işüñ kemālde olaydı 99a/12., 13.s.

1.2. Öge Belirlemeden Bağlantı Kuran Ekler

Cümleler arasında öge değişikliği yapmadan sözcükler arasında bağlantı kuran eklerdir.

1.2.1. İyelik Ekleri

1. kişi teklik +(U)m **yoldaşum** 5b.14.s.

1. kişi çokluk +(U)mUz **ilümüz** 47b/11.s.

2. kişi teklik +(U)ŋ **gücün** 7b/2.s.
 2. kişi çokluk +(U)ŋUz **qardařlaruŋuz** 89b/12.s.
 3. kişi teklik +(s)I₂(n) **qapusı** 97b/3.s.
 3. kişi çokluk +lArI₂(n)+ **güçleri** 118a/11.s.

3. teklik kişi iyelik ekinin +(s)I ünlüyle yā da ünsüzle biten durum eklerini aldığında araya bir ‘n’ ünsüzü girer. Kaynaştırma/bağlama görevi olmayan bu ses, “zahir n”si olarak adlandırılır.²⁸ EAT’de, +Ø belirtme eki geldiğinde de 3. kişi iyelik ekinin üzerindeki “n” ünsüzü ortaya çıkar. Gülsevin, EAT’de, +Ø belirtme eki gelmeden, yani herhangi bir belirtili nesne kullanımı olmadan da, 3. kişi iyelik eki üzerinde zahir n’sinin bulunduğu örnekleri belirlemiştir.²⁹ Metnimizde, belirtme durumu eki olmadan da ortaya çıkan bu türlü zahir n’si örnekleri vardır:

tīz gelün gökler **qapusın** yapılup yirde qalmayalum 46b.10.s.

zīrā ki Kişinün **dünyāsın** ve **āxiretin** bu ikisiyle hāřıl olur 127a/11., 12.s.

1.1.2.1. İyelik Eki Yığılması

3. kişi iyelik eki almış sözcüklerde ekin işlevini yitirdiği sözcüğün tabanı olmuş ve tekrar 3. teklik kişi iyelik eki almıştır.

dükeli 4b/5.s. , birisi 64b/4.s., kimisi 104b/6.s.

²⁸ Bergamalı Kadri, **Müeyessiretü’İulum Tıpkı Basım, Çeviriyazılı Metin ve Dizin**. Yayınlayan: Besim Atalay (İstanbul:TDK,1946), s. 47; Talat Tekin, “3. Kişi İyelik Eki Üzerine,” **Makaleler 1**. (Ankara:2003), s. 10131-139; Gürer Gülsevin, **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler** (Ankara: TDK, 1997), s. 13-15.

²⁹ Gürer Gülsevin, “Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesinde 3. Kişi İyelik Ekinin Özel Kullanılışı,” **Türk Dili**, Sayı 466 (1990), s. 276-279.

1.2.2. Tamlayan Eki

1.2.2.1. Şekilleri

1.2.2.1.1. +(n)Uḡ

Ekin ünlüsü her zaman dar-yuvarlaktır.

şunlaruḡla ki ĩmān götürmezler **allāhuḡ** birligine inanmazlar 3b/15.s.

yazuqları dökilür xurma **budaḡınuḡ** yemişi dökildüḡi gibi 36a/2.s.

iki sā' at vardur ki **göklerüḡ** qapusı açılır 36b/115.s.

çeri **erenlerinüḡ** qocaları hikāyet iderdi 43a/12.s.

1. kişi teklik ve çokluk zamirlerinde ek -Um şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu şekil ayrı bir ek değil, ben+iḡ > benüm, biz+üḡ > bizüm biçiminde bir uzak-dudak benzetmesidir³⁰.

benüm ayaḡum kim Kesdi 44b/15.s.

benüm qullarum ki nefsleri isrāf itdiler 56a/6.s.

eyitdiler kim irişdüre **bizüm** haberümüzi qardaşlarumuza 90a/1.s.

bayıq **bizüm** qatumuza gelmek saḡa yaqın oldı 101b/5.s.

1.2.2.1.2. +Ø (Eksiz)

qubbenüḡ içi **yüzi nūryla** aydın olmış 23b/3., 4.s.

eyitdi **allāh resūline** ĩman getürmek 8b.8.s.

allāha **yüzüm qanıyla ve ḡazā toztıyla** buluşayın 10b/15.s.

illeri ucına varup anda bulışalar pes ilinüḡ çerisini divşürdi 59b/7.s.

³⁰ Gürer Gülsevin ve Erdoğan Boz, **Eski Anadolu Türkçesi** (Ankara: Gazi Kitabevi, 2004), s. 140.

başa nesne virüp ‘amelüm defterin qarartmayasız 73b/5.s.

1.2.2.1.2.1. Kullanılışları

Tamlama eki iki ad arasında bağlantı kurmaktadır. Bu nedenle durum ekleri arasında yer almamaktadır.

atı dizginin aldum ve eyitdüm 10a.6.s.

2. Kategori Ekleri

Yeni sözcük türetmeyen, sözcüklerde tür değişikliği yapmayan eklerdir. Cümle içinde öge belirlemek yâ da ilişki kurmak gibi bir işlevleri de yoktur. Eklendikleri sözcükleri kendileriyle sınırlı olan özellikler katarlar³¹.

2.1. Çokluk Kategorisi

2.1.1. +lAr

En işlek çoğul ekidir. Çokluk bildirmenin dışında topluluk veya sınıf da bildirmektedir. Cümlede iyelik ve durum eklerinden önce gelir.

2.1.1.1. Kök veya tabanı çokluk yapar.

qapuları altundan **qapuları** üstinde **perdeler** asılmış 9a/14.s.

³¹ Gürer Gülsevin ve Erdoğan Boz, **Eski Anadolu Türkçesi** (Ankara: Gazi Kitabevi, 2004), s. 142.

2.1.1.2. Adları sınıf veya familya anlamında kategorize eder.

kâfir çerisi **müsülmanlar** üstine gele 4a/12.s., şuşa deġin ki aġlamaqdan gözleri pişdi 56a/10.s.

2.1.1.3. Adların üzerine gelir ve tamlayan ekini almaksızın belirtili tamlama yapar.

oġlanı gördüm **atlar doynaqları** arasında 10b/4.s., ġaz̄ilerün ‘avratlarınıu ġarāmlıġı ġazāya çıqmayanlara **anaları ġarāmlıġı** gibidür 15a/15.s/15b/1.s., **kâfirleri** dutdılar es̄ir eylediler 55a/13.s.

2.1.1.4. Az da olsa sayı sıfatlarından ve topluluk bildiren adlardan sonra gelir.

yāqūtdan **iki qanatları** ola 20a/6.s., **bir qaç ġūrī qızları** gökden indiler 48a/9., 10.s., **iki dizleri** deve dizi gibi oldı 56a/11.s.

2.1.2. +An

Kalıplaşmış birkaç örnekte görölmektedir.

bir qaç **erenlerin** öldürdi 10a/5.s., türk **oġlanları** ol ġadışleri oquyup ma‘nīsini aņlamazlardı 2b/1., 2.s.

2.1.3. z

Kalıplaşmış birkaç örnekte görölmektedir.

iki **dizleri** deve dizi gibi oldı 56a/11.s.

niteki **göz** çıxaranuñ cezāsı **göz**in çıxarmaqdur 63a.3.s.

2.2. Küçültme/Sevimlilik Kategorisi

2.2.1. +acuk

bāb **azacuq** cemā'at çoq çeriye yā bir bahādur Kişi şehādet isteyü bir alaya depinmek dürüst olduğı beyānındadır 48b/4., 5.s.

2.2.2. +CAK

andan şonra **arquncaq** girü çekdi 104b/15.s., **tızcek** ardınca yarağın ve azuğın viribidi 14b/14.s., bu henüz **yeynicek** hiç savaşdan melül olup yorulmadı 107a/14.s.

2.2.3. +cUGAz

azıraq sucuğaz varıdı 37a/5.s., yöresindeki **otcuğazlardan** yiye 37a/7.s., **cāncuğazı** çıqdı 80a/13., 14.s., ol **qızcuğaz** başladı 80a/12.s.

2.2.4. +cUK

depecük varıdı 69b/9.s., ol benüm qızumdur andan artuq oğlancuğum yoqdur 80a/5.s.

2.3. Sıralama Sayıları Kategorisi

2.3.1. +(I)ncI²

Ekin ilk ünlüsü uyuma girerken ikinci ünlüsü yalnızca damak uyumuna girmektedir.

çoquzıncı bāb 14a/6.s., on altıncı bāb 37b/12.s., üçüncü 38b/6.s., yedinci bāb 40b/11.s.

2.4. Karşılaştırma Kategorisi

2.4.1. +rAK

hiç bundan **qatıraç** çalış kimsene görmedi 43a/15.s., bāldan **datluraç** olaydı 103b/65.s., ol dükelinden **yigrek** 106a/8.s., **sevgülürek** nesne yoğıdı 19b/9.s.

2.5. Nitelik Dereceleyici Kategorisi

2.5.1. +CA

arpa **sağışınca** müzd yazı vire 21b/4.s., ölen dünyā hükmi **i‘tibārınca** şehīd dirler 68a/15.s., türk **dilince** tercüme idem 2.b.4.s.

2.6. Olumsuzluk Kategorisi

2.6.1. -mA

şehīd ölüm acısını **duymaz** 93b/3.s., destūr virmezse **işlemesem** 37a/9.s

3. Tür/Görev Değiştirici Ekler

3.1. Eylemlere Eklenenler

3.1.1. Eylemsiler

3.1.1.1. Mastar Ekleri

Eylemlerin ad şekilleridir³².

3.1.1.1.1. -mAK

eger benümle **savaşmaq** istersenüz mühlet virün 6a/4., 5.s., uçda **durmaq** dāyim oruc **durmaqdan** yigrekdür 26b/10.s., deñiz ucın **beklemek** yigrekdür 29b/11.s., suda **yüzmek** oq **atmaq** ögrede 38a/13.s.

3.1.1.1.2. -mAKIİK

tañrılarını anlara bir **baqmaqlıq** baqar 89b/5.s., xilāf-ı tebdīl itmediler tebdīl **itmeklik** ile 81b/2.s., gāzīlere **bilmekligi** vācib olur 122a/12.s.

3.1.1.1.3. -mA

çünkü **ayrılması** yaqın oldı ben eyitdüm 45b/3.s., **ölmegi** yoqdur 20b/6.s.

3.1.1.1.4. -(y)İ²ş

hiç bundan qatraq **çalış** kimsene görmedi 43a/15.s.

³² Güner Gülsevin ve Erdoğan Boz, **Eski Anadolu Türkçesi** (Ankara: Gazi Kitabevi, 2004), s. 146.

3.1.1.1.5. -dUK

benden rāzī oldı qaquduğı gitdi mi 15a/5.s., oq atmağunuz başa sevgülürekdür
ata **bindüğünüzden** 21a/7., 8.s.

3.1.1.2. Sıfat-fiil Ekleri

Eylemlerden geçici sıfatlar yapan eklerdir³³.

3.1.1.2.1. -mİ²ş

başu bir ebrişimden **qokunmuş** xalı getüri vir 119b/14.s., fetğ **olunmuş** şışārları
ve içinde cum‘a qılmış şehirleri kâfirlere virdiler 122a/3., 4.s., sarayında qonmazduq ve
ol **geçmiş** erenlerüñ himmetlerinde nefslerin ve mälların xarc eyledükleri keremleri
gölgesinde rāhatlanmazduq 128a/1., 2.s., **geçmiş** ħadīşlerüñ ba‘zısında zıkr olındı
29a/4.s.

3.1.1.2.2. -mAdUK

beni bir çemene iletdi ki anda bir müteğayyir **olmaduq** şudan ırmaq vardır
100b/9., 10.s., savaşmağa destūr **virilmedük** quluğ bāliğ olmamış oğlanuğ ve delünüñ
müsülmānlar çerisindeki xarāc güzārları körüñ emānetleri dürüst degildür 126b/7., 8.s.

³³ Gürer Gülsevin ve Erdoğan Boz, **Eski Anadolu Türkçesi** (Ankara: Gazi Kitabevi, 2004), s. 147.

3.1.1.2.3. -dUK

düşmanlarınun yüzi qara **olduğı** vaqt Һazretüje aq yüzle bulışavuz 129a/5., 6.s., bu **yaraqladuğunuz** nesneyile ürküdesiz 21a/1.s., ölürsen diriliginde **işledügi** ʿamel sevābı qıyāmete degin dīvānına yazıla 25a/5.s.

3.1.1.2.4. -(y)AcAK

ribāť qaşdıyla düşman **çıqacaq** yirlerde durup muntazır ola 30a/5., 6.s., sen bizden ayrılmazsın ʿahd itmeyince ki **gelecek** gice elbetde qatumuzda yatasın 102a/15.s.

3.1.1.2.5. -(y)An

resūlinün Һadıřine **inanan** Kiři ğulül itmez 111b/15.s., ellerine **giren** yükini yükleyecek ʿavarları olmasa müsülmānlıĝa çıqmadın öldürmeyeler 124a/5.s.

3.1.1.2.6. -(U)r

ĝazāya giderken bir **göçer** ʿarabuđ evi yanına uğradı 69b/15.s., bu **qaynar** qazanlarınun üzerine ʿurgururdu 85a/8., 9.s.

3.1.1.3. Zarf-fiil Ekleri

Eylemleri başka eylemlere bağlamak için zarflaştıran eklerdir. Zarf-fiil eklerinin yanı sıra başka ekler de birleşerek zarf-fiil eki ĝörevini üstlenebilmektedir. Bunların dışında zaman veya kip ekleri de cümle içinde zarf-fiil eki olabilmektedir.

-sA eki şart bildirdiği cümlelerde ana cümlenin yüklemi değildir. Ek şart bildirdiği cümlelerde eklendiği eylemi başka eylemlere bağlayarak zarflaştırmaktadır³⁴.

3.1.1.3.1. Zaman Zarf-fiilleri

3.1.1.3.1.1. Orijinalde Zarf-fiil Eki Olanlar

3.1.1.3.1.1.1. -(y)I²cAK

selâm virürdi evden **çıqıcaq** gönderürdi 11a/9.s., allâh ile **bulışıcaq** dînlerinde gedük olmaq ıraq mıdur 76b/7.s., eydür başa babamı getürüñ bunı **işidicek** qatı ağladuq 80a/8.s., yoldaşları **dönicek** ol daxı bile döndi 107a/1.s.

3.1.1.3.1.1.2. -(y)I²ncA

hırşından gemiden **çiqınca** qatlanamaya gele 120a/7.s., and içti ki muḥammedüñ şahâbelerinden qan **dökmeyince** girü dönmeğe 34b/6.s.

3.1.1.3.1.1.3. -mAdIn

Kişi kim ğazāya **varmadın** ğazāya varam diyü gerçek niyyet **eylemedin** öldi ol Kişi nifâq budaqlarından budaq üzerine ölür 5a/6., 7.s., bir sâ'at geçmedin gördük 10a/2.s., eger da'vet **itmedin** savaş iderlerse daxı dürüstdür 123a/1.s.

³⁴ Gürer Gülsevin ve Erdoğan Boz, **Eski Anadolu Türkçesi** (Ankara: Gazi Kitabevi, 2004), s. 148.

3.1.1.3.1.1.4. -sA

her Kişi ki taḡrı yolında at bağlasa qıyāmet güninde ṭamudan aḡa perde olur
18b/7., 8.s.

eger ol yirden geḡüp bir yire daxı gitmek **dilese** zaḡmetsüz göḡebile 30a/10., 11.s.

3.1.1.3.1.2. Başka Ek ve/veya Edatlarla Oluşturulan Birleşik

Zarf-fiil Ekleri

3.1.1.3.1.2.1. -dUk+iyelik+dA

bu keret **çıqduğumda** beni göndürü çıqdı esenledi 11a/11., 12.s., gici günāh
olduğında şek yoqdur 40b/9.s.

3.1.1.3.1.2.2. -mAzdAn öḡ(din)

hīḡ bir Kişi yoqdur ki cānı çıqa illā cānı çıqmazdan öḡdin maḡāmını görür
25b/8.s.

bir müsülmān kāfirler şafi üzerine hücum idüp savaş eylemek dürüstdür eger gendüyi
öldüreceklerin daxı bilürse ya' nī gendüyi tehlukeye bıraḡup buyruq şımış olmaz
qaçanki kāfirlerüḡ bunun yalunuz depinmegün ve ölmekden qorqmaduğın gördükleriyle
yürekleri sınduğın bilse daxı qalan müsülmānları buncılayın ola diyü i' tiqād ideceklerin
ve gendüyi **öldürmezden öḡdin** anlardan kimse öldürecegin bilse ya' nī zan itse 56b/4-
9.s.

3.1.1.3.1.2.3. “çün(ki)” / “kaçan(ki)”/ “ta ki” ...F. zaman eki+kişi

çünkim yaqın **geldi** müsülmānlar gibi selām virdi 5b/5., 6.s., **çünkim** benden yaña **yöneldiler** ben eyitdüm 6a.7.s., **kaçanki** devesi resūlu’llāha yaqın gelürdi şaḥābe devesin ururlardı 70a/4., 5.s.

3.1.1.3.2. Durum Zarf-fiil Ekleri

3.1.1.3.2.1. Orijinalde Zarf-fiil Eki Olanlar

3.1.1.3.2.1.1. -ken

taṅrı yolında ğazā **iderken** taṅrı zikrin çoq ide 24a/11.s., uçada **dururken** öle qıyāmet güninde feza^ç-ı ekberden emīn ola 26b/11.s.

3.1.1.3.2.1.2. -(y)V: -(y)A, -(y)I ve -(y)U zarf-filleri

peygamberün ardına uydı izin **izleyü** çünki resūlu’llāh bir yirde qondı eyitdi 34b/6., 7.s., ölmek şoldur ki siz anı **isteyü** çıqup durursız kim o şehādetdür 54a/15.s., çerisi tağılmış çekürge gibi **çıqa geldiler** 10a/3., 4.s., hicāz ehlinüj bāzırgānı öldürdi **diyü çağırdılar** 52b/6.s.

3.1.1.3.2.1.3. -(y)ArAk

oqıymayanlar muṭāla^ç a qılup ğāzīlerüj mertebelerin ve ^ç amellerinüj şevābların bileler ğazāya meşğül olup şehādete rağbet eyleyeler 2b/5.6.s., çünki henüz ölmedügimi bildi **qaqıyıraç** beni elinden boşandurdı 48a/14., 15.s.

3.1.1.3.2.2. Başka Ek ve/veya Edatlarla Oluşturulan Birleşik Zarf-fiil Ekleri

3.1.1.3.2.2.1. -dUkCA

pes ucdurduqça uçada ölenüj ‘ameli dīvānına yazılır 25b/3., 4.s., ki atan Kişi müsülmānları saqlayı ata güci **yedükçe** 122b/6.s.

3.1.1.3.3. Şart Zarf-fiil Ekleri

3.1.1.3.3.1. Orijinalde Zarf-fiil Eki Olanlar

3.1.1.3.3.1.1. -sA+kişi

sulṭān borcın **ödeyü virmezse** haq te‘ālā qiyāmetde ödeyü vire 88a/9.s., üzerine yüz ḥulle geydürürler ki gāyet incelüğinden iki barmağum arasına **qosalar** sığayidi 92a/8., 9.s.

3.1.1.3.3.2. Başka Ek ve/veya Edatlarla Oluşturulan Birleşik Zarf-fiil Ekleri

3.1.1.3.3.2.1. “eger” veya “her(kim)” ile Yapılanlar

eger birden elliye degin **olurlarsa** dükelin öldürürdi eger elliden artuq **olursa** nesne dimezdi 5a/12., 13.s., eger **dönmezsen** seni işbu qazana bırağurım 85a/11.s., **her Kişi ki** māl qoya mālī vārişinüjdür 88a/8.s.

3.1.1.3.4. Bağlama Zarf-fiil Ekleri

3.1.1.3.4.1. -(y)Up

dükelinden öñ **çıqup** üzerümüze geldi 100b/1.s., bu qızlar durı **gelüp** benden yaña **sevinışüp** ta' z̄im **idüp** ve merhabâ diyü buyurdılar 106a/5., 6.s.

3.2. Adlara Eklenenler

3.2.1. +KI²

İlgi ekidir. Ünlü uyumuna giren az örneği bulunmaktadır.
evvelki faşıl kâfir **elindeki** es̄irleri çıqarmaq zıkrindedür 116b/8.s.
ya' nî bu **giceki** gözcilik eyledüğün ile uçmaq buña vâcib oldı 33a/9., 10.s.
çevresin aldılar **yanındağları** qırup gendüyi dutdılar 60a/13.s.

3.2.2. +sUz

a. Yokluk bildiren sıfatlar yapar.

fâyidesüz yire 57a/12.s.

b. +sUz eki ile türetilen adlar cümlede zarf görevini üstlenebilirler.

daxı gitmek dilese **zahmetsüz** göçebile 30a/11.s.

dârü'l-ħarbe aqın eyleseler beg **destürunsuz** getürdüklerinden xums alınmaya 126a/15.s.

c. Eklendiği adın yokluğunu belirtir.

qocaya aqsağa elsüze kötürüme **gözsüze** vâcib olmaz 122b/11.s.

3.2.3. +IU

Adlardan sıfat yapmaktadır.

ağa bir **fazîletlü** du‘ â qılayın 31b/9.s.

bir çoq **dikenlü** budaq bir Kişinüñ qarnına gire 65b/3.s.

hîç ol virdügi itmek ve üzüm ve şu gibi **datlu** nesne yimedüm 83b/9.s.

4. Türetme Ekleri

4.1. Addan Ad Türeten Ekler

+**Aru**: Eski dönemlerde yön gösterme durumu olarak kullanılan bu ek, bazı kalıplaşmış örneklerde kelime türetmiş olarak karşımıza çıkar. ilerü **الرؤ** 61b/8.s.

+**CI**

a. Bir meslekle uğraşanları bildiren adlar yapar.

qapucı **قپوجي** 51b/9.s.

ilçi **ايلچي** 49a/4.s.

kürekci **کورکچي** 120a/8.s.

b. Bir işi adet haline getiren kimseyi belirten ad yapar.

şefa‘atçi **شفاعتچي** 122a/9.s.

meddecı **مددچي** 122a/9.s.

+dA: Aslında durum ekidir. Zaman bildiren sözcüklere gelerek zaman zarfı yaptığı örneklerde tür değiştirici ek olarak kullanılmış olur.

irtede gicede rızıq gele اِرْتَدَه كَيْحَدَه 26a/7.s.

+DAsI: Zaman bildiren adların üstüne gelerek zarf yapar.

yarımdası یَارِنْدَسِي 77a/8.s.

+dAş: Ortaklık ve beraberlik bildiren adlar yapar.

yoldaş یُولْدَاشْ 108a/6.s.

qardaş قَرْدَشْ 121b/8.s.

+di: Kalıplaşmış tek örnekte zarf yapar.

imdi اِمْدِي 23b/5.s.

+dIn: Ad yapar.

aydın اَيْدِينْ 52b/2.s.

+düz: Tek örnekte zaman zarfı yapar.

gündüz كُونْدُزْ 83b/3.s.

+egü: Tek örnekte belirsizlik zamiri yapar.

biregü بَرَكُو 126a/4.s.

+Il: Renk adlarına gelir.

qızıl قَزِيلْ 96b/10.s., yeşil يَشِيلْ 65b/15.s.

+In

uzun³⁵ 78b/6.s.

+kek: Gülsevin³⁶ bu ekin kalıplaşmış olarak erkek sözcüğünde görüldüğünü söylemektedir. Tekin'de³⁷ Gülsevin'in görüşünü desteklemektedir. Bununla beraber Clauson³⁸ erkek sözcüğünün er+kek biçiminde incelenmesinin hem +kek ekinin varlığını kanıtlayacak yeterince delil olmaması hem de er kökündeki başlangıç sesinin e değil è olması nedeniyle yanlış bir yaklaşım olduğunu söylemektedir. Metinde sözcük irkek biçimiyle iki örnekte görülmektedir.

irkegin اِرْكَاكِنِ 121a/10.s.

irkegünjüzi اِرْكَاكُوْجُزِي 118b/14.s.

Sözcük Anadolu Ağızlarında 'erkek' biçimiyle "beş yaşından yukarı olan tüylü deve, bir yaşından büyük erkek koyun"³⁹ anlamıyla yer alırken 'irkek' biçimiyle "erkek"⁴⁰ anlamını taşımaktadır. Tekin⁴¹ irkek sözcüğünü Divanü Lûgat-it Türk'te geçen 'irk' sözcüğüyle "dört yaşına girmek üzere bulunan koyun"⁴² bağlantı kurarak irkek < *irk "koç" biçiminde incelemiştir.

³⁵ S. G. Clauson, bu kelimeyi **uza-** filinden getirmektedir. Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish** (Oxford At The Clarendon Pres, 1972.), s. 288.

³⁶ Gürer Gülsevin ve Erdoğan Boz, **Eski Anadolu Türkçesi** (Ankara: Gazi Kitabevi, 2004), s. 154.

³⁷ Talat Tekin, **Türkoloji Eleştirileri** (Ankara: Simurg, 1997), s. 176.

³⁸ Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish** (Oxford At The Clarendon Pres, 1972), s. 224.

³⁹ Türk Dil Kurumu, **Derleme Sözlüğü C.V** (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi,1972), s. 177.

⁴⁰ Türk Dil Kurumu, **Derleme Sözlüğü C.VII** (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi 1974), s. 2552.

⁴¹ Talat Tekin, **Orhon Türkçesi Grameri** (İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi:9, 2003), s.

80.

⁴² Türk Dil Kurumu, **Divanü Lûgat-it Türk Dizini- "Endeksn IV"** (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi:1986), s. 234.

+IA**A: Yer adları yapar.**

sinle سِنَلَه 26b/5.s.

+IAk: Etk. +IAG ekinin Doğu Türk lehçelerinde aldığı şekildir. Bazı örneklerde ödünçleme yoluyla Anadolu'daki Türkçeye de girmiştir.

otlaq اوتلاق 18a/15.s.

+IIK**a. Adlar ve sıfatlardan soyut adlar yapar**

beglik بَكَلِك 60b/13.s.

şanuqluq طَانَقْلُق 80b/8.s.

qullıq قُلَلِق 100b/4.s.

b. Adlardan zaman bildiren sıfatlar yapar.

quşluq قُوْشَلِق 106a/3.s.

yıllıq يِلَلِق 39b/15.s.

gicelik كِيَجَلِك 26b/3.s.

c. Belirli bir devreyi gösteren adlar yapar.

dirilik دِرَلِك 65a/14.s.

d. Meslek ve meslek haline getirilmiş uğraşları gösteren sıfatlar yapar.

gözcilik كُوْزَجَلِك 31b/3.s., qulağuzluq قُوْلَاغُزَلِق 126a/11.s.

e. Alet adları yapar.

gölgelik كُولِكِهَلِك 111a/1.s.

+mİş

altmış أَلْتَمِش 32b/8.s.

yetmiş يَتَمِش 42b/3.s.

+rA**a. Yön gösteren zarflar yapar.**

daşra دَاشْرَه 52b/1.s.

b. Zaman zarfı türetebilir.

şoŋra صُكْرَه 9b/2.s.

+sul

yoqsul يُقْسُول 123a/11.s.

+vaş

qaravaş قَرَاوَش 126b/9.s.

4.2. Addan Eylem Türeten Ekler**+A-**

oyna أُوَيْنَا 21a/9.s.

beŋze- بَكْز 46b/14.s.

+(A)l-

çoğal- جُوغَلْدَ- 30a.1.s.

diril- دِيرِلْ- 56a/15.s.

yönel- يُونَلْ- 128b.7.s.

+(A)r-

ağar- أَغَرْ- 39b/3.s.

suvar- سُوَارْ 18b/4.s.

+dA-

alda- أَلْدَ 85b/4.s.

+eT-

gözet- كُوَزَتْ 9a/2.s.

+ı-

qaqı- قَاقِ- 14b/5.s.

+Ik-

acıq- أَجِقْ- 18a.9.s.

+irge-

esirge- اَسِرْكَ- 61b.13.s. s.252

+lA-

başla- بَشَلْ- 2b.12.s.

gicele- كَيْجَلَدَ 25a.4.s.

+lAn-

yuvalan- يُوَالِدُ 10b/5.s.

evlen- أَوْلَدَ 86b.3.s.

+ra-

çıra- چَكَرَ 6b.13.s.

+sA-

susa- سُوَسَا 18a/9.s.

+ü-

ögüt اَوْكُتُ 105a.7. < (ög+ü-t)⁴³

4.3. Eylemden Ad Türeten Ekler

-am

dutam دُوْتَمُ 113b/9.s.

-ç

qazanç قَرَنَج 71a.6.s.

-çek

bürçek بُرَجَك 19b.2.s.

⁴³ Güner Gülsevin, "Miftāhu'l-Cenne." (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1989), s. 272.

-g

Eski Türkçe -(I)G ekinin ünsüzü EAT'de kaybolmuştur. Tek ünlüden oluşan eylemlerde bu ek görülmektedir.

bağ بَغْ 19a/5.s.

-GA

bilge بِلْكَ 119a/9.s.

-GU

çııragu چِکْرَغُو 6b/9.s.

sevgü سَوُكُ 19b/9.s.

-Gun

basqun بَسْقُونُ 122a/12.s.

-llu

asılı اَسْلُو 45b.12.s.

-Im

ölüm اَلْمُ 65a.5.s.

adım اَدِمُ 18b/2.s.

-In

ekin اَكِنُ 2a.8.s.

aqın اَقِنُ 22a.11.s.

yaqın⁴⁴ يَاقِينُ 8a/2.s.

-(I)k

ṭanuq طَانُقُ 100a.8.s.

dilek دَلِكُ 79b/7.s.

Talat Tekin dile-k sözcüğündeki -k ekini Eski Türkçe -(U)k ekinden getirmektedir⁴⁵. Buna göre ek ünlü ile biten kök veya gövdelerden sonra -k, ünsüzle biten kök veya gövdelerden sonra -ık/-ik/-uk/-ük biçiminde gelmekte olan -(I)k ekidir.

artuq أَرْتُقُ 25b/9.s.

qonuq قُنُقُ 47a.2.s.

döşek دُشَكُ 65a/8.s.

büyük بِيُوكُ 102b/8.s.

ayruq أَيْرُقُ 28a/4.s.

-l

dükel+i دُوَكَلِي 104a/2.s. (<düke-l)

⁴⁴ S. G. Clauson bu kelimenin **yak-** fiilinden türetildiğini düşünmektedir Divanu Lugati't-Türk'te. ve Tarama Sözlüğün'nde de **yak-** 'yaklaşmak' fiili bulunmaktadır. Gürer Gülsevin ise, muhtemelen, türemiş şeklin "zarf" görevinde olmasından dolayı bu kelimeyi "addan ad yapan" ekler arasında göstermiştir (Eski Anadolu Türkçesinde Ekler, s. 117) .

Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish** (Oxford At The Clarendon Pres, 1972), s. 904.; Türk Dil Kurumu, **Divanü Lûgat-it Türk Dizini- "Endeksn IV"** (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi,1986), s. 731; Türk Dil Kurumu, **Tarama Sözlüğü** (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi,1983) s. 231; Gürer Gülsevin, **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler** (Ankara: TDK, 1997),s. 117.

⁴⁵ Talat Tekin, **Türkoloji Eleştirileri** (Ankara: Simurg, 1997). s. 172-173.

-mA

bürüme بُرُومَه 43a/9.s.

-men

degirmen دَكِرْمَن 4a.1.s.

-nç

ödünç أُودُنْج 7b/15.s.

-T

binid بِنِد 128b.12.s.

ögüt أُوْكُت 105a/7.s.

-V**-A**

göre كُورَه 107b.1.s.

-I

daxı دَاخِي 3a/10.s.

-U<-(I)g ~ -gU ~U

qorqu قُورْقُو 1b/4.s.

ayru أَيْرُو 124b/9.s.

-(y)I²cI²

bekleyici بَكْلَايِي 25b.5.s.

aldırıcı اَلْدِرْجِي 129a.10.s.

yidürici يِدْرِي 19a/6.s.

4.4. Eylemden Eylem Türeten Ekler

-ele-

depele- دَپَلَدَ 74a/9.s.

-Ir-

segirdiş- سَكِرْدِشْ 99b/12.s.

-y-

qoy- قُيْدَ 110a.1.s.

yuy- يُوِيْدَ 108b/2.s.

SONUÇ

Çalışmada Minhâcü’ş-Şehâde adlı eser “Yazım”, ‘Ses Bilgisi”, “Şekil Bilgisi” ve “Metin” bölümleri ile ele alınmıştır.

Çalışmanın “Yazım” bölümünde öncelikle ünlüler ele alınmıştır. Yapılan incelemede ünlülerin, sözcük başında, içte ve sonda nasıl yazıldıkları örneklerle gösterilmiştir. Bu örneklerde sözcüklerin transkripsiyonlu yazımının yanı sıra Arap harfli yazımları da yer almıştır. Çalışmada metinde hem Eski Uygur hem Arap yazı dilinin özelliklerinin bulunduğu belirlenmiştir. Buna göre metinde belirlenen Eski Uygur yazı geleneğine ait özellikler şunlardır:

- Sözcük içindeki /e/ sesinin harf ile gösterildiği örnekler bulunmaktadır: deñiz دَاكِر (116a/1),
- Bazı ekler gövdeden ayrı yazılmaktadır: uçmaq-lıq-dur اُجْمَاق لِقِي دُر (80b/8.s.), itmek-lik اِتْمَك لِك (81b/2.s)
- Tek örnek olarak taŋrı تَنْكِرِي (17b/3.s.) sözcüğünün yazımında ŋ ünsüzünün çoğunlukla “ng” (نك) biçiminde gösterilmektedir.
- Kalın sıradan sözcüklerde ş ünsüzü için س harfinin kullanıldığı örnekler bulunmaktadır: *savaş* سَوَاش (125b/13.s.)

Minhâcü’ş-Şehâde’de belirlenen Arap yazı geleneğinin özellikleri şunlardır:

- Sözcüklerdeki bütün seslerin harfle gösterilmediği örnekler vardır: *gegez* كَكْر (3a/15.s.),
- ŋ ünsüzü için tek başına ك harfinin kullanıldığı örnekler bulunmaktadır: çırağı چِكْرَغُو (6b/9.s.)

- Kalın sıradan sözcüklerde s ünsüzü için (ص) harfinin kullanıldığı örnekler bulunmaktadır: şu صُو (58a/3.s.)
- ç ve p ünsüzleri için (چ), (پ) harflerinin kullanıldığı örnekler vardır: çıqđı چقدي (2a/4.s.), palan پالان (55a/2.s.)
- Türkçe sözcüklerde şeddenin kullanıldığı örnekler vardır: iller ايلرن (59a/12.s.)

Çalışmanın “Yazım” bölümünde ikinci olarak ç, p, t, s, g, ŋ ünsüzlerinin nasıl yazıldıkları örneklerle ele alınmıştır. Ayrıca “Ayrı Yazılan Ekler”, “Bitişik Yazılan Sözcükler”, “Farsça İsim Tamlamalarının Yazılışı”, “Şeddenin Kullanılışı” konuları metindeki örnekleriyle ortaya konulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümü “Ses Bilgisi”dir. Bu bölümde Minhâcü’ş-Şehâde’de ünlülerde ve ünsüzlerde görülen ses olayları ayrı ayrı ele alınmıştır. Ulaşılan bulgular şunlardır:

- Eserde sistemli bir yazım bulunmamaktadır.
- Uzun ünlülerin varlığı kanıtlanamamaktadır.
- Damak uyumu büyük ölçüde bulunmaktadır.
- EAT’de bulunan yuvarlaklaşma eğiliminden dolayı dudak uyumu çoğunlukla bozulmakta ekler düz yÂ da yuvarlak biçimleriyle kalıplaşmaktadır.
- Ünsüz uyumu bulunmamaktadır.
- Sözcük başı ötümlüleşmesi Türkiye Türkçesine oranla daha ileridir.

Çalışmanın “Ses Bilgisi” bölümünde ses olayları ötümlüleşme, ötümsüzleşme, sızıcılaşma, yutulma, dudaklılaşma, düşme, türeme, ikizleşme, hece tekleşmesi, hece düşmesi, geçişme, birleşme, ulanma, ünsüz ayrışması, ünsüz kaynaşması ve göçüşme

başlıkları altında incelenmiş bu konuların metinde tespit edilen örneklerine yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü “Şekil Bilgisi”dir. Bu bölüm ‘İşletme Ekleri’, ‘Kategori Ekleri’, ‘Tür/Görev Değiştirici Ekler’ ve ‘Türetme Ekleri’ olmak üzere dört başlıktan oluşmaktadır. İşletme ekleri olan ad durum ekleri, çatı ekleri, zaman ve kip ekleri metinden örneklerle gösterilmiştir. Bu bölümde ulaşılan bulgular şunlardır:

- Belirtme durumu için +(y)I eki kullanılmaktadır.
- Metinde eksiz belirtmenin bulunduğu örnekler de görülmektedir.
- Yönelme durumunu +(y)A eki karşılamaktadır.
- Bulunma durumu eki olarak +dA kullanılmaktadır.
- Ayrılma durumu eki olarak +dAn ve +dIn ekleri tespit edilmiştir.
- +(I)n, +lA, +(I)lA ekleri araç durumunu karşılamaktadır.
- Eşitlik eki +CA’dır.
- Metinde ad durum ekleri Türkiye Türkçesinden farklı olarak farklı işlevlerle birbirlerinin yerine kullanılmaktadır.
- Çalışmada geçişli ettirgenlik ekleri olarak -t-, -dUr-, -zUr- (< -iz-ür-), -It-, -Ar-, -Ur-, -dEr, -Gur-ekleri tespit edilmiştir.
- Meçhul/Edilgenlik ekleri -Il-ve -(I)n ekleridir.
- -(I)n--(I)l- ve -(I)ş-ekleri dönüşlülük görevinde kullanılmaktadır.
- İşteşlik eki -(I)ş-’tır.

Kategori ekleri başlığı altında çokluk kategorisi, küçültme/sevimlilik kategorisi, sıralama sayıları kategorisi ve karşılaştırma kategorisi ele alınmıştır.

- Çokluk kategorisini karşılayan en işlek ek +lAr ekidir. Bunun dışında kalıplaşmış birkaç örnekte +An ve +z ekleri çokluk kategorisini karşılamaktadır.
- +acuk, +CAK, +cUGAz, +cUK ekleri küçültme/sevimlilik kategorisi ekleridir.
- Metinde sıralama sayı kategorisini +(I)ncI eki karşılamaktadır.
- +rAK eki karşılaştırma kategorisi ekidir.
- +cA ve +sI ekleri nitelik dereceleyici eklerdir.
- Olumsuzluk kategorisi eki –mA’dır.

Bu bölümde ayrıca zaman ve kip eklerinin kişilere göre nasıl çekimlendikleri örneklerle ortaya konulmuştur.

Çalışmada işletme eklerinin ardından tür/görev değiştirici ekler incelenmiştir. Elendikleri sözcüğün türünü yâ da görevini değiştiren bu eklerden ‘eylemlere eklenenler’ başlığı altında ilk olarak eylemsiler ele alınmıştır.

- -mAK, -mAKIIK, -mA, -(y)I²ş ve -dUK ekleri mastar ekleridir.
- -mI²ş, -mAdUK, -dUK, -(y)AcAK, -(y)An ve -(U)r sıfat-fiil ekleridir.
- Metinde zaman zarf-fiil eki olarak orijinalde zarf-fiil eki olan -(y)I²cAK, -(y)I²ncA, -mAdIn ve -sA ekleri ile başka ek ve/veya edatlarla oluşturulan -dUk+iyelik+dA, -mAzdAn öñ(din), “çün(ki)” / “kaçan(ki)”/ “ta ki” ...F. zaman eki+kişi birleşik yapıları tespit edilmiştir.
- Çalışmada durum zarf fiilleri olarak orijinalde zarf-fiil eki olan -ken, -(y)V: -(y)A, -(y)I ve -(y)U -(y)ArAk ekleri ile başka ek ve/veya edatlarla oluşturulan birleşik zarf-fiil yapısı olarak –dUkCA eki belirlenmiştir.
- Çalışmamızda şart zarf-fiili orijinalde zarf-fiil eki olan -sA+kişi ekinin yanı sıra başka ek ve/veya edatlarla oluşturulan “eger” veya “her (kim)” birleşik yapısı ile karşılanmaktadır.
- Metinde -(y)Up eki bağlama zarf-fiil eki olarak tespit edilmiştir.

Adlara eklenen tür ve görev değiştirici eklerden ilk olarak +KI ilgi eki, +sUz eki ve +IU eki metinden örneklerle ele alınmıştır.

Çalışmanın Şekil bilgisi bölümünde son olarak üretme ekleri ele alınmıştır. Metinde tespit edilen üretme ekleri şunlardır:

Addan Ad Türeten Ekler: +Aru, +CI, +dA, +DasI, +dAş, +di, +dIn, +düz, +egü, +Il, +In, +kek, +lA, +lAk, +lIK, +mIş, +rA, +sul, +vaş

Addan Eylem Türeten Ekler: +A-, +(A)l-, +(A)r-, +dA-, +eT-, +ı-, +Ik-, +irge-, +lA-, +lAn-, +ra-, +sA-, +ü-

Eylemden Ad Türeten Ekler: -am, -ç, -çek, -g, -GA, -GU, -Gun, -llu, -Im, -In, -(I)k, -l, -mA, -men, -nç, -T, -A, -I, -U, -(y)I²cI²

Eylemden Eylem Türeten Ekler: -ele-, -Ir-, -y-

TRANSKRİPSİYONLU METİN

1b

hāzā kitābu ğazavāt-nāme

bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

1. bî-nihāye şükürler ol pâdişāha ki tevḥīd kelimesini yüceltdi
2. ve islām ehlinüñ ' alemlerini ' ālemler içinde qaldurdu ve bî-ġāyet
3. şenālar anuñ muqaddes ve münezzeḥ zātına ki küfür kelimesin alçaq eyledi
4. ve kāfirlerüñ gönjillerin qorquyıla taldurdu ve taḡrınuñ ḥisābsuz
5. şalavāti resūl ve ḥabībi muḥammedü'l-muştafāya olsun ki cihād qapusın
6. açdı ve ğazānuñ şevābını ve ğāzilerüñ ve ' amellerinüñ fazīletlerin
7. bildürdi ve anuñ āline ve aşḥābına ve ehl-i beytine ki ḥaq te' ālā
8. anlaruñ sebebiyle islām dīnine yardım eyledi ve müsümānları quvvetlendir
9. di küfri maqhūr ve maġlūb eyledi xor
10. lıġıla ellerinden müsümānlara xarāc aldurdu bilgil ki ḥaq te' ālā
11. kelām-ı qadīminde ve kitāb-ı kerīminde kāfirler üzerine
12. ğazā itmegi vācib qıldı kim ⁴⁶وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً ve ḥabībi

2a

1. muḥammedü'l-muştafāya şalavātu'llāhi' aleyhi mü'minleri ğazāya yilte diyü
2. buyurdu ki ⁴⁷يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ resūlu'llāh
3. daxı bu emrūñ mücebince ' amel idüp müddet-i ḥayātında gendü nefsiyle
4. on toquz gez ğazāya çıqdı niteki şaḥīḥinde zeyd bin erqāmdan
5. rivāyet olındı ve nice gez şaḥābelerin rażiya'llāhu ' anhu yaraqlayup

⁴⁶ Tevbe 9/36 (Metinde وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً şeklinde yazılmıştır.)

⁴⁷ Enfal 8/65

6. ğazāya gönderdi ve ğazā ‘ amellerinüñ şevāblarını ve ğazīlerüñ faẓīletlerin
7. ve şehīdlerüñ allāh qatında mertebelerin beyān idüp ğazāya yeltedi
8. ve mällarına ve ekinlerine ve tavarlarına meşġül olup ğazāyı terk
9. idenleri taṅrınuñ ‘ azābıyla qorquttı ve gendüden şoṅra şahābe ve tābi‘ ĩn
10. raẓiya’llāhu ‘ anhum bu sünnet üzerine mülāzimet idüp mü’minleri ğazāya
11. yiltediler nefisleri ve mällarıyla ğazālara çıqdılar ve ğazīlere yaraqlar ve xarlıqlar
12. virdiler tā şuṅa deġin ki şıdqı bütün ve ‘ azmi dürüst gey erenlerüñ
13. dürişmekleriyle haq te‘ālā islām da‘vetini küfr vilāyetinde neşr itdi
14. ve kāfirleri deṅizler geçeligine ve adalar bucaġında sākin olmaġa muhtāc
15. eyledi çünkim resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem buyurduġı ḥadışler

2b

1. ‘ arabīyidi türk oġlanları ol ḥadışleri oquyup ma‘nīsini
2. aṅlamazlardı ğazānuñ şevābını ve ğazīlerüñ mertebesin bilmezlerdi
3. bu faqīr-i ḥaqīr diledüm ki ğazāya terġīb iden ḥadışlerüñ ba‘zısını
4. türk dilince tercüme idem tā ki sünnetile ‘amel idicilerden olam ve arabī
5. oqıymayanlar muṭāla‘a qılup ğazīlerüñ mertebelerin ve ‘amellerinüñ şevābların bileler
6. ğazāya meşġül olup şehādete raġbet eyleyeler ‘ale’l-xuşuş şol zamānda ki
7. emīr-i kebīr melik’il eazzeleh ve’l-e‘āzım cāmi‘i’l-mefāxir ve’l-mekārim nāzırü’l-cüyüş
8. ve’l-muvaḥḥidīn qāmi‘i’l-eşqıyā’i ve’l-mütemerridīn qātilü’l-buġātu ve’l-müşrikīn
9. qāhirü’l-fecere ve kāsirü’l-kefere cüneyd beg bin ibrahīm bin ilyās edāma’llāhu
10. me‘āliye devletehu bi’t-tevfīq ve e‘ānehu mā-bihi emere min iqāmeti’l-‘adli
11. ve izāleti’z-zulmi ve’l-fesādi gemiler düzüp küffārlar cemā‘atini aṭalardan
12. ürkütmege qaşd eylediler ve yurtların yıqup gendüleri qırmaġa başladı
13. ve mälların ve ‘avratların müsülmānlara aldurmaġa ‘azm itdi haq te‘ālā
14. bī-nihāyet luṭfından qalan xayır niyyetleriyle bu görklü niyyetine irişdürsün

15. ve bu xayır işiñ mevāni‘ini def‘ idüp maqāşıdlarına ‘ālī himmetler ve xāliş

3a

1. niyyetler erzānī qılsun āmīn yā rabbe’l-‘ālemīn meşāri‘ ü’l-eşvāq
2. kitābınuñ muxtaşarını ki seyyidü’l-muħaddişīn ve qıdvetü’l-ħuffāze’l-mütteqīn⁴⁸
3. sa‘īd şehīd şahābe’d-dīn bin ibrahime dımışqī nevvera’llāhū kabrahu
4. ħadīş kitāblarınıñ mu‘teberlerinden cem‘ itmişdi mükerrerin
5. terk idüp ixtişār vech üzere tercüme eyledüm ħaq te‘ālānuñ nihā
6. yetsiz luḫfından dilegümüz oldur kim bunda ve qalan işlerimüzde ixlāş
7. üzerine duta oqıyanlara ve diñleyenlere ve ‘amel idenlere şehādet mertebe
8. sinüñ yüceregini rüzī qıla i‘tizār ‘arabī sözi lafzen be-lafzın tercüme
9. eylemek qatı müte‘azzırdür eger söylenürse daxı hiç ħalāveti olmaz
10. vaqt olur kim ma‘nisi daxı añlanmaz pes ba‘zı yirlerde maxzūfi
11. ve muzmeri zıkr eyledük ya‘nī fehm olmağıçün ba‘zı elfazınıñ tertībini
12. tağyır itdük inşāf ehli ‘azīzlerden iltimāsumuz budur kim
13. fi‘limüzi gey⁴⁹ eksiklügümüze baqmayup niyyetümüz gökçekliğine⁵⁰ nazar ideler çün
14. bu muxtaşar zıkr itdügümüzleyin tamām oldı adını minhācü’ş-şehāde qoduq⁵¹
15. ümīzdür⁵² ki müḫāla‘a idenlere ħaq te‘ālā şehādet yolların geñez qılır

3b

1. āmīn yā rabbe’l-‘ālemīn evvelki bāb ġazānuñ vüçübı ve terk
2. idenlerüñ ġünāhı beyānındadır qāla’llāhu **كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ**

⁴⁸ Metinde قِدْوَةُ الْحُقَّاطَا لِمُتَّقِنِينَ şeklinde yazılmıştır.

⁴⁹ Metinde كَيْ şeklinde yazılmıştır.

⁵⁰ Metinde كَوْكُوكِ كِلِيلِهِ gökçekliğine şeklinde yazılmıştır.

⁵¹ Kişi eki “kef” ile yazılmıştır.

⁵² Metinde اُمِّيذُرْكُمْ ümīzür şeklinde yazılmıştır.

3. كُرْهُ لَكُمْ وَعَسَىٰ أَن تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ
4. لا تَعْلَمُونَ⁵³ ma' nîsi budur kim haq te'âlâ mü 'minlere xiṭâb idüp
5. eyitdi sizünj üzerünjüze ğazâ farz olındı ve ğazâ idüp
6. kâfirlerle savaş itmek nefsunjüze qatı gelür zîrâ ki savaşda
7. mâllar ve nefsunjüze telef olur ve yaqın olur ki bir nesneyi sevesiz
8. ve ol nesne size Şer ola allâhu te'âlâ bilür siz bilmezsiz ya' nî
9. dükeli nesneyi allâh bilür ve size xayırlı olan nesneyi iřleñ diyü buyurur
10. pes buyurduĝını iřleñ nefsunjüze xoş gelmedüĝine baqmañ ve her
11. nesne ki nefsunjüze xoş gelür ol nesne yigrek ola diyü
12. heves itmeñ zîrâ ki her işünj xayır ve Şer olduĝı Őoñına
13. göredür ve her iřiñ Őoñı neye iriřeceĝin allâhdan artuq kimsene
14. bilmez bir âyetde daxı buyurmuşdur ki savaş idünj
15. Őunlaruñıla ki îmân götürmezler allâhuñ birliğine inanmazlar

4a

1. qıyâmet qopacaĝına ve tañırınıñ haq dînini ki islâm
2. dînidür dînlenmezler Őunlardan ki kitâp virilmişdür Őuña degin
3. ki gendü elleriyle xarâc vireler xor ve haqîr olduqları hâlde ebü hureyre
4. raziya'llâhu ' anhu rivâyet itdi ki resûlu'llâh Şalla'llâhu' aleyhi ve sellem
5. eyitdi ğazâ itmek vâcibdür sizünj üzerünjüze her begile gerekse ol
6. beg Şâlih olsun gerek fâsiq olsun bir ħadîřde daxı
7. daxı ki ebü dâvûd süneninde rivâyet olınmışdur resûlu'llâh
8. Şalla'llâhu' aleyhi ve sellem eyitdi müşriklere ğazâ idünj mâluñuz ile daxı
9. nice âyetler ve ħadîřler ki ğazânuñ vüçübına delâlet eyler ixtişâr
10. içün yazmaduq çünki bu âyetler ve ħadîřler ile ğazânuñ
11. vüçübı Şâbit oldu bilmek gerekdür ki ğazâ iki dürlüdür birisi

⁵³

12. budur kim kâfir çerisi müsülmânlar üstine gele illerin ala
13. ve müsülmânları yağmalaya ve esîr ide bunun gibi ğazāya çıqmaq ve kâfir
14. leri müsülmânlaruñ üzerinden def eylemek farz-ı ‘ ayndur
15. farz-ı ‘ ayn şuna dirler ki müsülmânlaruñ dükeline vâcib ola ve her birisi

4b

1. terk itdügiçün günâhlu ola birisi daxı budur ki müsülmânlar
2. kâfirleruñ şehirleri ve evleri üstine varup savaş ideler
3. ve anları esîr idüp mâlların ğâret eyleyeler bunun gibi ğazā
4. farz-ı kifāyedür farz-ı kifāye şoldur ki müsülmânlaruñ ba‘ zısı işlemegile geri
5. qalanından farz ödene ammā dükelisi işlemeseler cemî‘ si günâhlu
6. olalar ‘ ulemānuñ ba‘ zısı bu ğazāya daxı farz-ı ‘ ayndur dimişlerdür
7. iş bu āyetile qāla’llāhu te‘ ālā ⁵⁴انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا⁵⁴ ya‘ nī çıquñ ğazāya
8. yeyniler ve ağırılar olduñuz hâlde ebū sāliħ eyitdi yigitler ve qocalar
9. dimek olur qatāde eyitdi meşğüller ve fāriğlar dimek olur
10. ba‘ zılar ibni ebî şeybe
11. ebū eyyüb enşārīden rażiya’llāhu ‘ anhu rivāyet ider ki bir yıl
12. ğazādan qaldı çün bu āyeti oqıdı ki ⁵⁵انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا⁵⁵
13. ğazāya çıqdı ve eyitdi hiç bu āyetde ğazāyı terk itmege ruxşat
14. verduğın⁵⁶ görmedüm enes bin mālîk rażiya’llāhu ‘ anhu eyitdi

⁵⁴ Tevbe 9/41

⁵⁵ Tevbe 9/41

⁵⁶ Metinde virdüğün (وردُغُنْ) şeklinde bir yazım beklenirdi. Diğer EAT metinlerinde de, sık sık, -dUK sıfat-fiili ekinin ince ünlülü köklere “gayın” harfi ile yazıldığı ve ek kısmının kalın okunduğu örneklere rastlanmaktadır (*didugunuz, geçirdugunuz* vs. bkz. Gürer Gülsevin, “Miftāhu’l-Cenne.” (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1989), s.105. Burada da –dUK sıfat-fiili ekinin kalın sıradan ünlü ile söylenmiş olmasından dolayı gayın harfi ile yazıldığı akla en uygun izahdır. Ancak, bugünkü “ver-” fiilimizin, EAT metinlerinde ve elimizdeki metinde “vir-” şeklinde olduğu düşünülünce, metnimizdeki ilgili örneği açıklamak zorlaşmaktadır. Muhtemelen, yÀ istinsahı yapan kimse yanlışlıkla hareke olarak “üstün” koymuştur, yÀ da kelime müstensihin ağzında “ver-” söylenişi kazanmıştır.

15. ebū ʔalḥa bu āyeti oqıdı daxı eyitdi ḥaq bize ğazā itmek buyurdi⁵⁷

5a

1. ebū bekir raẓiya'llāhu ' anhu eyitdi işitdüm kim resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi
2. ve sellem eydürdi ḥiç bir qavm taŋrı yolında ğazā itmegi
3. terk eylemeye illā ḥaq te'ālā anlaruŋ dükeline ' azāb eyleye
4. müslim saḥîḥinde zıkr olındı ki ebū hureyre raẓiya'llāhu ' anhu
5. rivāyet eyledi kim resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi her
6. Kişi kim ğazāya varmadın ğazāya varam diyü gerçek niyyet eylemedin
7. öldi ol Kişi nifāq budaqlarından budaq üzerine olur ya' nî
8. münāfiq olur îmānı tamām olmaz ḥikāyet ebū ' ömerden
9. cūnî eyitdi atamdan işitdüm ḥikāyet iderdi ki baṭṭāl
10. adlu bir Kişi varıdı rüm iline girürdi ve anlaruŋ şüretinde
11. yörürdi bürnüs geyardi ve boynına incîl aşardı qaçankim kâfirler
12. ile bulışayidi eger birden elliye degin olurlarsa dükelin öldürürdi
13. eger elliden artuq olursa nesne dimezdi anlar daxı anı gendüleruŋ
14. keşişlerinden şanup nesne dimezlerdi çoq zamān rüm ilinde
15. bunu ' ādet idinmişdi şonra hārūnü'r-reşîd zamānında

5b

1. müsülmānlıĝa çıqdı hārūnü'r-reşîd qıĝırdı ve eyitdi rüm ilinde
2. ' acāyibıraq ne gördüŋ baĝa söyleyü vir eyitdi olsun yā emîre'l-mü'minîn
3. bir gün gördüm rüm ilinüŋ yazılarından bir çayırdı yörürdüm
4. bürnüs egnümde incîl boynumda aşılmış ardundan ʔavar sesin duydum
5. döndüm bir atlu gördüm süŋü elinde ve tamām yaraĝı egninde çünkim
6. yaqın geldi müsülmānlar gibi selām virdi selām virdüğinden bildüm

⁵⁷

Metinde eksik vardır.

7. ki müsülmāndur ben daxı ‘aleyke’s-selām didüm eyitdi iy bürnüs geyen
8. rüm ilinde baṭṭāl didükleri Kişi bilür misin ben eyitdüm nidersin
9. baṭṭāl uş benin didüm eyle diyicek atından indi beni quçdı ve öñümde
10. çökdi ve ayağum öpdi ve eyitdi geldüm kim ‘ömrüm olduça saña qullıq idem
11. ve senüñ xizmetünge olam du‘ā qıldum allāh saña xayr-ı cuzā virsün didüm
12. biz bu hâlde iken iraq yirden bir köşkten bizi görüp dört
13. atlu bürüme tonlu ellerinde süñüleri var bizden yaña sigirdüşü gelürler
14. bu yoldaşum eyitdi iy baṭṭāl dilerin kim baña destür viresin
15. çıqam bunlarıñıla savaş idem destür virdüm ilerü vardı bir sâ‘at

6a

1. دُنْدُرْ شِدْرٌ andan şonra ol yoldaşımı şehid eylediler
2. daxı benüm üstüme ḥamle itdiler ve eyitdiler eger başuñ gerekse
3. belindekini biraq seni öldürmeyelüm ben eyitdüm belümde bürnüs⁵⁸ ile
4. incīlden artuq nesne yoqdur eger benümle savaşmaq ister
5. señüz mühlet virüñ yoldaşumuñ silāhın geyeyin atına bineyin
6. andan savaşalum eyitdiler mühlet virdük pes yoldaşumuñ
7. silāhın geyüp atına bindüm çünkim benden yaña yöneldiler ben eyitdüm
8. inşāf degildür ben yaluñuz bir bir geliñ savaş idelüm
9. inşāf söyledük dirler andan birisi ilerü geldi öldürdüm birisi
10. daxı geldi anı daxı öldürdüm birisi daxı geldi öldürdüm
11. andan dördünci ilerü geldi süñülerile savaş eyledük ol
12. bana ḥamle ider ben aña ḥamle iderin şuña degin kim süñülerümüz
13. şındı andan şonra atlarımızdan indük ol qalqanın qılıcın aldı
14. ben daxı qalqanum qılıçum aldum şol qadar şol qadar şavaşduq kim qalqanunumuz
15. şındı ve qılıçlarımız qabzasından üzildi yire düşdi andan şonra

58

Metinde بَرْتَسْ şeklinde yazılmıştır.

6b

1. gürüş dutduq giceye degin ne ol beni basdı ve ne ben anı başa
2. bildüm ikimüz daxı yorulduq ben eyitdüm iy Kişi bu gün senüñile
3. savaşmaqda namâzlarum fevt oldı senüñ daxı gendü dīnünce ‘ibādetün
4. fevt oldı hīç ola mı ayırtlaşavuz qalmış namāzumuzı
5. ödeyevüz ve hem bu gice diñlenevüz irte olıcaq girü savaşavuz
6. ol Kişi daxı kâfir ‘ābidlerinden idi olur didi pes
7. birbirimüzden ayırtlaşduq allāha şükür eyledüm qalmış namāzlarum
8. qıldum ol daxı gendü dīnince ne işlerse işledi çünkim
9. yatacaq vaqt oldı iki çıñrağı çıqardı ve eyitdi siz ‘ arab
10. cemā‘ atisiz āluñuz ve mekriñüz vardur iş bu çıñrağularuñ
11. birisini qulağuna as birisini daxı ben qulağuma asayın didi
12. andan başuñı benüm üstüme qo ben daxı başumı senüñ üstünje
13. qoyayın iş bu resme yatalum tā ki sen deprenürseñ çıñrağun çıñraya
14. ben uyanam eger ben deprenürsem çıñrağum çıñraya sen uyana
15. sın didigi gibi çıñrağuları bağlanup ol hāl üzerine

7a

1. yatduq çünkim irte oldı durdum allāha ḥamd itdüm yā emīre’l-mü’minīn
2. andan irte namāzın qıldum ol daxı gendü dīnince ‘ibādetin eyledi
3. andan şoñra durduq gürüş tutduq öñdünki yorğınlıqdan
4. biraz yeynicek oldum idi bu Kişi başdum gögsine çıqdum
5. boğazlamağa qaşd itdüm bu gez beni öldürme bir gez daxı gürüşelüm
6. eyle olsun didüm üstinden tırdum girü tıtışduq
7. nā-gāh ayağum dayındı ol beni basdı gögsüm üstine oturup
8. beni boğazlamağa qaşd eyledi ben eyitdüm bir gez ben seni ‘afv itdüm
9. sen beni itmez misin didi iderin üstümden tıru geldi girü

10. duşuşduq evvelki düşmekden qorqdu id girü beni basdı
11. gögsüme çıqdı boğazlamaga qasd itdi ben bir gez ben seni ‘afv eyledüm
12. bir gez sen beni ‘afv eyledüñ beräber olduq bu gez daxı beni ‘afv
13. eyle bir gez daxı dutuşalum eyle olsun didi durduq
14. dördünci gezek girü dutuşduq⁵⁹ girü beni başdı ve gögsüm üstine
15. oturdı ve eyitdi şimdi taḥqı̄q bildüm ki baṭṭālsın seni öldüreyin

7b

1. bu vilāyeti senüñ şerrüñden qurtarayın ben eyitdüm eger
2. allāh öldürmezse daxı beni öldürmege gücüñ yetmez didüm eyitdi
3. eyle ise taṅgrıña eyit seni benüm elümden qurtarsun didi böyle
4. didi ve xañçeri getürdi ki boğazlaya beni ol öñdüñki gün
5. öldürdükleri yoldaşum duru geldi elinde qılıcı bunuñ xañçeri
6. boynuma inmedin başı sıra çaldı ol Kişi öldürdi andan bu
7. āyet oqıdı وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ⁶⁰
8. āxirine degin andan düşdi öldi yā emīre’l- mü’minīn rüm ilinde
9. bundan ‘acībıraq nesne görmedüm bu ḥikāyeti zen-dostī ravzatü’l-‘ulemā
10. adlu kitābında zıkr itmişdür tenbīhe mütercim eyitdi çünkim
11. ğazānuñ vüçübını ve terk idenlerüñ günāhı beyān eyledük şöyle
12. bilmek gerekdür kim kāfirlerüñ yaqınırağı ile savaşmaq yigrekdür zırā ki
13. ḥaq te‘ālā eyitdi قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلَيَجِدُوا⁶¹
14. ma‘nisi budur kim kāfirlerden yanuñuzda ve yaqınuñuzda olan
15. lar ile savaş idüñ ve anlaruñıla yumuşaqlıq itmeñ tākim sizde erlik

⁵⁹ Metinde دُشِدُقْ şeklinde yazılmıştır.

⁶⁰ Âl-i İmran 3/169

⁶¹ Tevbe 9/123

8a

1. bulsunlar ve daxı çünkim ol Kişiyə islām dīnin izhār idüp allāh kelimesin
2. yüce olmağıçün savaş ider gerekdür ki evvel yaqın kāfirlere ğazā ide
3. ve anları qahr ile muṭī⁶² idüp daxı ıraqlarına meşğül ola su 'āl
4. eger eydürlerse her ' ibādetün ki zaḥmeti artuğıraq ola şevābı
5. çoğıraqdur pes ırağıraq ğazānuş zaḥmeti artuğıraqdur gerek anuş
6. şevābı artuğıraq ola cevāb eydürüz ki bu qıyās
7. ḥaqdur velīkin qur'ān ve ḥadīş muqābelesinde bununu gibi qıyās
8. dürüst degildür zīrā ki seferde namāzı dört qılmaq zaḥmetlüräqdur
9. iki qılmaqdan ve iki qılmaq yigrekdür dört qılmaqdan bir vech daxı budur ki
10. şevāb için ve allāha yaqın olmağıçün ğazā itmekden allāhuş
11. buyruğına nazār idüp ğazā itmek efdāldür niteki niyyet bābında zıkr olına
12. ikinci bāb ğazānuş fażīleti beyānındadır qāla'llāhu te'ālā
13. ⁶² وَقَفَّضَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ma'nisi budur ki
14. allāhu te'ālā tafđıl itdi ve yegledi ğazāleri oturanlar üzerine
15. ulu şevāb virmegile bir āyetde daxı allāh te'ālā mü'minlere eyitdi

8b

1. qulağuzlayayın mı sizi bir بَازِرٌ كَانِلِكُكُمْ sizi qatı ' azābdan qurtara
2. ol بَازِرٌ كَانِلِكُكُمْ budur ki allāhuş birligine ĩman getüresiz
3. ve resūlinuş peyğām-berligine inanasız ve taŋrı yolında mällaruşuz
4. ve nefsleruşuzle cihād idesiz ya' nī ğazāya varasız bu zıkr
5. olınan size yigrekdür eger bilürseñüz şahīḥinde şābit
6. olmışdur kim ebū hureyre rażiya'llāhu ' anhu eyitdi resūlu'llāha şordı kim
7. ' amelleruş qanqısı yigrekdür resūlu'llāh şalla'llāhu'aleyhi ve sellem

⁶² Nisā 4/95

8. eyitdi allāh resūline ĩman getürmek ya‘ nĩ allāhuñ birligine
9. ve peygām-berüñ peygām-berligine inanmaq ve eyitdiler bundan şonra ne
10. nesne yigrekdür eyitdi tañgrı yolında ğazā itmek eyitdiler bundan
11. şonra ne nesne efđaldür eyitdi qabül olmış hac müslim
12. şaħiñinde zıkr olındı ki ebū qatāde rażiya’llāhu ‘ anhu rivāyet itdi kim
13. resūlu’llāh şalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem tañgrı yolında ğazā itmek daxı
14. allāha ĩman getürmek ‘ amellerüñ efđalidür bir Kişi duru geldi eyitdi
15. yā resūla’llāh eger ben tañgrı yolında ğazāda ölürsem günāhlarumuñ⁶³

9a

1. olıcaq qonduq yatduq çünki irte oldı göçdük oğlanı
2. gözetdük hiç tañgrı zıkrinden xālĩ olmaz qaçanki ata bine bizden
3. çābük biner ve qonıcaq bize qullıq ider gitdügümüñçe ‘ azmi quvvetlü yiyniligi
4. artuq ve gönli şāfĩ olur ve üzerinde şādılıq ‘ alāmetleri belürür
5. bu resme gitdük şunja degin kāfir iline irişdük güneş tölınurken
6. bir yirde qonduq oğlan otururdu bizümüñün yimek pişürdi ki
7. orucumuz açavuz uyqu başdı bir uzun uyqu uyıdı uyqusı
8. içinde güldi yoldaşlaruma ben eyitdüm görüñ bu oğlanı ki
9. uyqu içinde nice güler çünki uyqusından uyandı ben eyitdüm
10. dostum şimdi dek seni gördüm uyquñ arasında gülerdüñ eyitdi
11. düş gördüm ol düşümi ‘ aceblayup güldüm ben eyitdüm ol
12. düşüñ eyitdi görürin ki ben gökçek yaşıl çemendeyin ve bu çemende
13. gezerken bir gümüşden köşk gördüm bedenleri incüden ve cevāhirden
14. qapuları altundan qapuları üstinde perdeler asılmış ħūrĩ qızların
15. gördüm ki perdelerini açarlardı yüzleri aylar gibi çünki beni gördiler

⁶³ Metinde eksik vardır.

9b

1. eyitdiler merḥabā olsun saña diledüm ki bunlaruñ birisine elüm uzadam
2. eyitdi ivme ki henüz vaqtı degüldür andan şonra işitdüm ba‘zısını
3. ba‘zısına eydürdi ki bu Kişi marziyenüñ eridür andan baña eyitdiler
4. ilerü var ki tañgrı saña raḥmet eylesün ilerürek ilerürek vardum
5. bu köşkün yücereginde kızıl altundan bir çardağ gördüm üstünde
6. bir taxt yeşil zebercedden ol taxtuñ ayaqları aq gümüşden üstünde
7. bir kız oturur yüzi güneş gibi eger ḥaq te‘ālā beni şābit qılmasaydı
8. gözümüñ nūrı ve ‘aqlum giderürdi ol çardağın gökçekliginden
9. ve kızuñ ḥüsniinden ve cemālinden çünki bu kız beni gördi eyitdi “*marḥabān*
10. *ve ehlen ve selen*” iy tañgrı dostı ve velisi sen benümsin ben senüñ
11. bunu işidicek diledüm ki bu kızı bağruma basam eyitdi biraz mühlet vireyüm
12. ki sen murdārılıqdan iraqsin muştuluq olsun kim senüñile buluşmağumuz
13. irtede öyle namāzı vaqtında ola ebū qudāme eyitdi ben eyitdüm dostum eyü düşüñ
14. gördüñ ḥayır ola andan ol gice yatduq bu oğlanuñ düşini ‘aceblarduq
15. çünki irte oldı ivişüp atlarumuza bindük nā-gah qığırdıcı çağırdı ki

10a

1. iy tañgrı çerisi binüñ ve size uçmağıla muştuluq olsun niçük
2. yeyniler ve ağırlar olduğunuz ḥâlde bir sā‘at geçmedin gördük kāfir
3. çerisi tağılmış çekürge gibi çıqa geldiler bizden evvel ḥamle iden
4. ol oğlanıdı at şaldı bunlaruñ arasına girüp derilmişler iken
5. tağıtdı bir qaç erenlerin öldürdi ve bahādurların yıqdı çünki
6. oğlanı bu ḥâlde gördüm irişdüm atı dizginin aldum ve eyitdüm iy
7. dostum girü dön ki henüz oğlansın savaşıñ ālini bilmezsın
8. eyitdi iy ‘ammī işitmedüñ mi allāhuñ uş bu sözini ki يَا أَيُّهَا الَّذِينَ

9. ⁶⁴ اٰمَنُوْا اِذَا لَقِيْتُمْ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا زَحٰفًا فَلَا تُوَلُّوْهُمُ الْاَدْبَارَ
10. ma ‘nisi budur ki iy ĩmān getürenler qaçanki kāfirlere bulıçasın
11. üstüñüze ĥamle idici olduqları ĥâlde anlara arduñuz döndürüp
12. qaçmañ didi ister misin ki bunlardan dönem daxı şamuya girem
13. bu oğlanıla söyleşü dururken nā-gāĥ bir kāfir çerisi bir Kişi gibi
14. üstümüze bir gezden ĥamle eylediler benümile oğlanuñ arasına
15. girdiler her Kiři nefesine meřğül oldu müśülmānlardan çoq

10b

1. Kişi şehid eylediler çünki iki çeri biribirinden ayırtlaşdı
2. gördüm ki ölüñüñ ĥisābı yoq gövdeler arasında gezerdüm qanlar
3. yiryüzine aqarıdı yüzler tozdan ve qandan bilinmezdi bu gövdeler
4. arasında gezerken oğlanı gördüm atlar doynaqları arasında
5. toz basmıř qan içinde yuvalanur ve eydür iy müśülmānlar
6. cemā‘ati ‘ammum ebū quđāmeyi baña çağırırñ der çünki çağırduğın işitdüm
7. oğlana yöneldüm qandan tozdan şavar başduğundan yüzün görüp
8. bilimedüm çağırdum ki uř ebū quđāme benven eyitdi iy ‘ammum bilgil ki
9. düşüm girçek oldu ka‘be tañğrısı ĥaqqıçün ben köstek issi
10. ‘avratuñ oğlıyn bunı işidicek oğlanuñ üstine düşdüm
11. gözleri arasında öpdüm yüzünüñ qanın ve toprağın sildüm eyitdüm
12. iy ĥabībüm ‘ammun ebū quđāmeyi unutma qıyāmet güninde aña řefā‘at eyle
13. eyitdi senüñ gibi Kişi unıdılmaz yā ‘ammī yüzümü senüñ řonuñıla mı
14. silersin benüm şonım lāyığıraqdur yüzüm silmege senüñ řonıñdan
15. qo silme yüzümü ki allāha yüzüm qanıyla ve ġazā tozıyla buluşayın yā ‘ammī

⁶⁴

Enfal 8/15

11a

1. ol hürî qızı ki saña vaşf itdüm idi uş başum ucında tırup
2. cânüm çıqmağa küyer ve eydür tîz ol ki ben saña müştâqın tañgrı için
3. yâ ‘ammî eger allâh te‘âlâ size sağılıyla döndürürse uş bu qanuma
4. bulaşmış tönlarımı anam miskine ki oğlanuğın yavu qılup
5. guşşaluca olmışdur iletgil bilsin ki ben vaşiyetini zâyi‘ eylemedüm
6. ve kâfirlere qarşu دَكَّنَّبُ girü dönmedüm daxı benden anama selâm
7. eyle ve eyit ki allâh te‘âlâ viribidüğüñ armağanuñı qabûl eyledi
8. yâ ‘ammî benüm bir giçirek qız qardaşum vardur on yaşarça ne vaqt eve
9. girsem baña qarşu gelürdi selâm virürdi evden çıqıcaq gönderürdi
10. ve dükelinden şonraraq ayrıtlaşurdi benden bu keret çıqduğumda beni
11. göndürü çıqdı esenledi ve eyitdi tañgrı için iy qardaşuğum bizi
12. qoyup eglenmegil qaçanki ol qız qardaşuğumı göresin benden aña
13. selâm eylegil ve eyitgil ki qardaşuñ saña selâm eyledi ve eyitdi
14. allâh benüm xalîfem olsun senüñ üzerüñe qıyâmet günine degin bunı
15. didi ve oğlan güldi ve eyitdi أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ

11b

1. لا شَرِيكَ لَهُ صَدَقَ وَعْدُهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ رَسُولُهُ
2. هَذَا مَا وَعَدَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ bunı didi
3. ve cân ışmarladı tönıla kefenledük göme qoduq⁶⁵ tañgrı andan
4. rāzî olsun ebū qudāme eyitdi çünki ol ğazāmuzdan döndük
5. raqa şehrine girdük ol oğlanuñ evlerin bulup anasına
6. selâmın ve xaberin irişdürmekden artuq hiç qaşdum yoğıdı
7. nā-gāh bir qızçuğaz gördüm ol oğlana beñzer hüsniñde ve cemâlinde

⁶⁵ Metinnde قودك şeklinde yazılmıştır.

8. bir qapuda durmuş gelenlere şorar ve her Kişiyeye eydür iy ‘ ammī qandan
9. gelürsin ğazādan gelürin diyicek eydür hīç benüm qardaşum sizünjile bile
10. dönmedi mi eydürler biz qardaşuñı bilmezüz çünkim qızıuñ sözini işitdüm
11. ilerü vardum baña daxı şordı ki iy ‘ ammī qandan gelürsin ben eyitdim
12. ğazādan gelürin eyitdi hīç benüm qardaşum sizünjile geldi mi bunı didi
13. daxı ağladı ve eyitdi noldı baña göririn xalq döndiler qardaşçuğum
14. bunlaruñıla dönüp gelmedi qızıuñ sözün işidüp ağladuğın göricek
15. gözlerüm tıoldı ki ağlaya bu qızçuğazdan qorqup gendözimi yindüm

12a

1. ağlamadum andan şonra ol qıza ben eyitdüm ev issi ‘ avrata eyit ki
2. ebū qudāme qapuya geldi seni qıgırur qıza söyledüğüm içerüden
3. anası işidüp daşra çıqdı beñzi müteğayyir olmuş selām virdüm
4. selāmum aldı daxı eyitdi muştulayıcı mısın yâ ebā qudāme yoqsa ta‘ ziye
5. edici ya‘ nī sevinecek xaber mi getürdün yoqsa melül olacaq ben eyitdüm
6. beyān eyle kim sevinecek xaber qanqısıdur melül olacaq qanqısıdur
7. eyitdi eger oğlum sağılıyla girü döndiyse sen ta‘ ziye idicisin
8. eger tañğrı yolında ğazāda şehīd oldısa muştulayacısın ben eyitdüm
9. pes muştılıq olsun ki allāhu te‘ ālā armağanıñı qabül eyledi bunı
10. işidicek ağladı ve eyitdi qabül eyledi mi ben eyitdüm qabül eyledi
11. andan şonra eyitdi el-ħamdüli’llāh ki oğlumı benümçün āxiret yarağın
12. eyleyü virdi qıyāmet güninde ben eyitdüm oğlanuñ qız qardaşçuğı
13. neyler eyitdi ol qızçuğaz şimdi senünjile söyleşü durandur
14. pes qızçuğaz ilerü geldi ben eyitdüm qardaşuñ saña selām eyledi
15. ve eyitdi allāh te‘ ālā benüm xalīfem olsun senünj üstünje qıyāmet

12b

1. günine degin bunı işidicek qardaşunuñ öldüğün bildi çağırdı yüzi

2. üstine düşüp ussı gitdi bir zamāndan sonra depretdüm gördüm
3. ölmüş qatı ‘acebladum andan oğlanuñ ve qızuñ hāllerine melūl olup
4. analarınuñ şabrına mütehayyir oldum tañladum
5. eyitdi bu hikāyet ibnü’l-cevziye irişecek gendü elinde tevbe
6. iden mürīdlerüñ saçların cem‘ eyledi şol qadar
7. saç derildi ki burdılar üç yüz köstek oldı hamāllara
8. getürdüp dımışq mescidine getürdi ve xalqı ğazāya yilteydi
9. ol meclisde otuz biçe yaqın adam varıdı bu qaziyyeyi gördiler
10. bir ‘azīm çağırmaq çağırdılar daxı saçların Kesüp ancılayım köstekler
11. eylediler ibnü’l-cevzi ol saçlardan burulmuş köstekleri aldı
12. ğazāya çıqdı tenbīh mütercim eyitdi bilmek gerekdür ğazīlere
13. azıq ve yaraq virmegün müzdi ve tefāvüti ğazīlerüñ niyyetine ve ğazānuñ
14. yirine ve vaqtına göre olur niteki bundan öñdin eyitdükdi bir ğazā
15. on hacdan ve bir ğazā qırq hacdan yetmişden yigrek olduğı

13a

1. ğazānuñ vaqtına ve yirine ve ğazīnün niyyetine göredür pes her ğazī ki muxlis
2. ola aña yardım itmek ve yaraqlandırmaq vācibdür faşl
3. bilgil ki⁶⁶ ğazāda māl xarc itmek gendü nefesine ve yarağına
4. ve at bahāsına ve yemine ve qalan hācetlerine ve gendüden ayru ğazīlere
5. ‘ibādetlerüñ ulurağından ve řā‘atlerüñ yigreginden ve şadaqa
6. laruñ yücereginden nitekim geçen hadişlerde zıkr olundu ve haq te‘ālā
7. şunlaruñ haqqında ki tañrı yolında māl xarc eylemege güçleri yiter
8. daxı itmezler qorquduñı eyitdi وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ
9. وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ⁶⁷ يَوْمَ

⁶⁶ Metinde bu kısım karalanmıştır.

⁶⁷ Tevbe 9/35

10. يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِي جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ⁶⁸
11. رَهُمْ هَذَا مَا كُنْتُمْ لَأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ⁶⁸
12. ma' nīsi budur kim allāhu te' ālā eyitdi şunlar ki altunı daxı gümüşi
13. gizlerler ve taŋrı yolında xarc itmezler muştula yā muḥammed sen
14. anları 'azāb-ı elīm ile ya' nī qatı 'azābile qıyāmet güninde ol gizledükleri
15. altunı ve gümüşi cehennem odında qızduralar daxı alınların arqaların

13b

1. anuñıla tağlayalar ve eydeler işbu sizi yaqup tağlayan şol nesne
2. dür ki nefislerünüzçün gizlerdünüz pes daduñ şol nesneyi ki girdünüz
3. وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَاتُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ⁶⁹
- ya' nī allāhu te' ālā
4. eyitdi xarc eyleñ mālunuñu taŋrı yolında ve gendü nefislerünüzi
5. tehlükeye bıraqmañ imām qurtubī tefsirinde eyitdi xuzeyfetü bin el-yemāni
6. ve ibni 'abbās ve 'aṭā ve 'aqrime ve mücāhid eyitdiler bu āyetün ma' nīsi
7. budur ki nefisünüzi tehlükeye bıraqmañ yoqsulluqdan qorqup taŋrı
8. yolında xarc eylemegi terk itmegile ebū dāvūd ve termidī kitāblarında
9. zıkr olundu ki eslem bin ebī 'imrān eyitdi medīneden ğazāya
10. çıqduq istanbül qaşdına çerinüñ üzerine 'abdu'r-raḥman
11. bin xālid bin el-velid sübaşı idi kāfir çerisi arqaların
12. āşār dīvārına virüp durdılar müsülmānlardan bir Kişi ḥamle idüp kāfir
13. şafınuñ arasına girdi xalq eyitdi لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ bu Kişi gendüyi
14. tehlükeye bıraqdı ebū eyyüb enşārī raziya'llāhu 'anhu eyitdi bu āyet
15. bizüm cemā' atümüz enşārī ḥaqqında geldi şol vaqt kim ḥaq te' ālā

⁶⁸ Tevbe 9/34

⁶⁹ Bakara 2/195

14a

1. peyğām-berine yardım eyledi ve islām quvvetlendi biz eyitdük gelüj şimdiden
2. girü evümüzde durup mällarumuzu ya' nî baqçaların ıslâh idelüm
3. haq te' ālā bu āyeti viribidi⁷⁰ ki mālunuzu tañgrı yolına xarc eylej
4. ve gendü nefslerünüzü tehlükeye bıraqmañ eyle olsa Kişi gendüyi tehlükeye
5. bıraqmañ tañgrı yolında xarc itmeği terk itmek ve ğazāya gitmemek oldı
6. toquzıncı bāb ğazīleri yaraqlandırmaq ve süñülerin gözlemek
7. fażiletindedür şahihinde zıkr olındı ki zeyd bin xālidi cureynī
8. razıya'llāhu ' anhu rivāyet eyledi ki resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem
9. eyitdi her Kişi ki bir ğazī yaraqlandura bayıq ğazā itdi ve her Kişi ki
10. bir ğazīnün şonında xalīfesi xayrıla ya' nî doğruluğıla adın ve şonın
11. gözleyü vire bayıq ğazā itdi şahih-i müslimde zıkr olındı ki ebū sa' id-i xurdi
12. rivāyet eyledi ki resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi ger iki Kişiden
13. bir Kişi ğazāya çıqsun bundan şonra yirinde qalanlara eyitdi qanqıñuzı ki
14. ğazāya çıqanun ehlini ve mālını xayrıla ve doğruluğıla gözedürse aña
15. daxı ğazāya çıqan şevābı gibi müzdi hāşıl ola şifāda zıkr olındı ki

14b

1. resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem cebrā' il geldi xaber getürdi ki düşmana
2. çeri göndere pes resūlu'llāh buyurdi yaraqlandılar ve nice Kişiler bir bir
3. yaraqlandı arada bir Kişi varıdı enşārdan adına cudeyir dirlerdı
4. unutdı aña yaraq ve azıq virmedi ol daxı allāha tevekkül idüp çeriyle
5. bile çıqdı şöyle şandı ki peyğām-ber aña qaçıyup durur ki anuñçün azıq
6. virmedi çeri bunuñ ardınca yörürdi hiç bir ayağın qaldurup girü basmazıdı

⁷⁰ Metinde وَرِيدِي şeklinde yazılmıştır.

7. سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا
8. حَوْلًا وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ andan eydürdi ne gökçek
9. azıqdur bu çalabum allāhu te‘ālā cebrā’îl resūlu’llāha viribidi geldi eyitdi
10. yā muḥammed allāhu te‘ālā saña selām eyler ve eydür çeri yaraqlanduruḡ arqalanduruḡ
11. cudeyr unutuḡ yaraḡ ve azıcaḡ virmedüḡ çerinüḡ ardında yörür
12. ve andan göklere bir söz çıkar ki gök ehlini aḡladur pes cudeyre yaraḡın
13. ve azuḡın vir çünki resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem bu xaberi
14. işitdi tüzcek ardınca yaraḡın ve azuḡın viribidi ve azuḡın ile den
15. Kişiye ışmarladı ki sözünüḡ evvelini ve āxirini ezberleye ol Kişi geldi

15a

1. cudeyri çerinüḡ ardında buldı ki uşbunı eydürdi سُبْحَانَ اللَّهِ
2. الْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ
3. الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ وَنِعْمَ الزَّادُ هَذَا يَا دَبَّ ya‘nī ne gökçek azıqdur
4. bu çalabum ol Kişi eyitdi dut yaraḡuḡı cudeyir eyitdi resūlu’llāh
5. benden rāzī oldı qaquduḡı gitdi mi ol Kişi eyitdi saña peygām-ber
6. qaqumadı ki qaquduḡı gide evet yaraḡ virmege unutdı idi
7. ḡaq te‘ālā cebrā’île veribidi seni resūlu’llāha aḡdurdı bu sözi işidicek
8. cudeyr yatdı secde eyledi andan başın qaldurdı allāha ḡamd itdi
9. ve şenā eyledi ve peygām-bere şalavāt getürdi ve eyitdi rabbum beni ‘arşı
10. üstinde aḡdı ilāhī cudeyrī sen unutmaduḡ pes cudeyrī daxı şöyle
11. eyle ki seni unitmaya faşıl mü’ellif eyitdi günāhlaruḡ ulu
12. raḡındandur allāh qatında ki ḡāzīnüḡ şoḡında ve ehlinde xalīfesi
13. olan Kişi anuḡ ardında xıyānethıḡ eyleye nitekim müslim şaḡīḡinde
14. zıkr olındı ki büreyde raziya’llāhu ‘anhu rivāyet eyledi ki resūlu’llāh
15. şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem eyitdi ḡāzīlerüḡ ‘avratlaruḡ ḡarāmlıḡı ḡazāya

15b

1. çıqmayanlara anaları Һarāmlıǵı gibidür ve hiç bir Kişi olmaya evinde oturup
2. ğazāya gitmeyenlerden ki ğazāya çıqanuǵ şoǵında xalīfesi ola ve anuǵ evine
3. ve mālına xıyānetliq ide illā qıyāmet güninde ol ğāzī dura ol xıyānetliq
4. idenüǵ ‘ameli şevābından ne dilerse ala pes ne şanursın ya ‘nī ne
5. şanursın allāh te‘ālā anlaruǵiçün intiqāmların almayısar mıdur
6. üçünci bāb ğāzīleri göndermek ve yardım
7. itmek ve yaraq virmek ve qulluq eylemek şevābı beyānındadır aħmed bin Һanbel
8. kitābında zıkr olundu ki sehl bin Һanīfe rażiya’llāhu ‘anhu rivāyet eyledi ki
9. resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem her kim taŋrı yolında ğazāya gidene yā bir
10. borcluya borcın ödegege yā bir bahāsına Kesilmişe bahāsın ödegege yardım
11. itse Һaq te‘ālā anı gendü gölgesinde gölgelendüre şol günde ki allāh
12. gölgesinden artuq gölge olmaya şifāda zıkr olundu ki ebū sa‘īd
13. xudrī rażiya’llāhu ‘anhu rivāyet itdi ki resūlu’llāh ‘aleyhi ve sellem eyitdi
14. qanqı Kişi ki bir ğāzī işitdi daxı duru geldi bir Һācetinde aǵa yardım
15. itmegiçün yā bir sā‘at göndermegiçün yā selām virmegiçün durur

16a

1. ol Kişi döner şol hālde ki günāhlarından anasından toǵmıǵ gibi ola
2. ve qıyāmet güninde ol ğāzīnüǵ yoldaşı ola şehīdlerile ve her Kişi ki
3. bir ğāzī tamām yaraqlandura şöyle ki hiç eksügi qalmaya Һaq te‘ālā ol ğāzīnüǵ
4. ölinceye degin qazandıǵı gibi şevāb vire ve her Kişi ki bir mescid
5. yapa ki anda taŋrı zıkrı eyleye Һaq te‘ālā uçmaqda anuǵiçün bir ev yapı vire
6. şifāda zıkr olundu ki ka‘bü’l-axbār eyitdi xayırdan hiç bir nesne
7. xor görmeǵ ki bir Kişi ğāzīlere bir igne virmegile uçmaǵa
8. girdi bir ‘avrat ğāzīlere bir çuvaldız virüp yardım itmegile uçmaǵa
9. girdi ve bir ‘avrat mescid-i aqsāyı yaparken bir balta virmegile uçmaǵa girdi

10. mütercim eyitdi bu qadar xayırla uçmağa girmek ‘aceb degildür bundan
11. daxı azıraq nesneyile daxı uçmağa girülür qaçanki ixlâsıla virile yerine
12. düşe hem viren Kişi daxı muhtâc ola hadîşde daxı tamudan saqınuş
13. eger bir xurma yarusın virmegile daxı olursa dimişdür tirmidî
14. kitâbında zıkr olundu ki ebû umâme rażiya’llâhu ‘anhu rivâyet eyledi ki
15. resûlu’llâh şalla’llâhu‘aleyhi ve sellem eyitdi şadaqalaruñ yigregi tañgrı

16b

1. yolında bir çadır gölgesidür ya‘nî gâzîlere bir çadır virmekdür
2. ve tañgrı yolında bir qullıqçı virmekdür ya‘nî ücret almadın gâzîlere
3. qulluq eylemekdür ve tañgrı yolında üç yaşından geçmiş bir dişi
4. deve virmekdür teberânî kitâbında zıkr olundu ki ebû hureyre
5. rażiya’llâhu ‘anhu rivâyet eyledi ki resûlu’llâh şalla’llâhu‘aleyhi ve sellem
6. eyitdi gâzîleruñ yigregi qulluq idendür bundan şonra bunlara şu
7. getürendür
8. ve her Kişi ki gâzâda yoldaşlarına bir qırba şu getüri vire anlardan
9. yetmiş derece yetmiş yıl uçmağa öñürde bir hadîşde daxı resûlu’llâh
10. şalla’llâhu‘aleyhi ve sellem eyitdi gâzîleruñ yigregi qulluqların idendür
11. andan şonra tavarların görendür andan şonra mü‘ezzinlik eyleyendür
12. hikâyet yunûsü’s-semâk eyitdi bizden bir qoca adam varıdı gâzâya çıqıcaq
13. yoldaşlarıyla şart eylerdi ki qulluq eylemek gendünüş ola ben anuş
14. ölümüne hâzır oldum gördüm ki uçmaq ehlindendür diyü yazılupdur yaqın
15. vardum ki bu yazuya baqam gördüm ki etile deri arasındadır

17a

1. ibni ‘asâkir kitâbında zıkr olıdı ki resûlu’llâh şalla’llâhu‘aleyhi
2. ve sellem gâzâya çeri göndericek ‘aqbetü’l-vidâha degin göndürü virdi
3. ve eydürdi işmarladum allâh sizüş dînüşüzü ve emânetüşüzü ve ‘amellerüşüzüş

4. şoñunı ibni māce şahîhinde zıkr olındı ki suhel bin ma'āz rażiya'llāhu
5. ' anhu rivāyet eyledi kim resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi tañgrı
6. yolında ğazāya gideni gönderüp irtede yā gicede yükünde ve yükletmekde yardım
7. itmek baña şu deñlürekdür dünyādan ve dünyā içindekiden şifāda
8. zıkr olındı ki ' alı bin ebı t̄alib rażiya'llāhu ' anhu eyitdi qaçanki ğāzı
9. evinden çıqa qavmile esenleşe allāhu te'ālā ol Kişiyi feriştelere gösterür
10. ve eydür görüñ benüm qulumı ki qavmini vedā⁷¹ ider benüm xoşnūdlıgum ister
11. sizi t̄anuq t̄utarın ki ol qulumı yarlıgadam ve günāhların qapusı üstinde
12. bir Köprü eyler qapusından çıqıcaq günāhlarından bile çıkar anasından bile
13. toğmış gibi on birinci bāb ğazā için at beslemek
14. fazīletündedür qāla'llāhu te'ālā مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ فَوَأَعِدُوا لَهُمْ مَا وَعَدْتُمْ
15. ⁷² وَمِنْ يَبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ

17b

1. allāhu te'ālā eyitdi yaraqlañ kâfirler için ne nesne ki gücünüz yiterse
2. quvvetden ya' nı oq atmaqdan ve at bağlamaqdan ki bu yaraqladugunuz
3. nesne ki ürküdesiz tañgrı düşmanımı ve sizün düşmanıñuzı bilgil ki
4. tañgrı yolında ğazā için at bağlamağuş bir qaç dürlü fazīleti vardur
5. birisi budur kim ol atuş yidügi ve içdügi ve tersi ve sidügi
6. ve adımları ve qılları issinün müzdi terāzūsına girür nitteki buxārı
7. şahîhinde zıkr olındı ki ebū hureyre rażiya'llāhu ' anhu rivāyet eyledi ki
8. resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi her Kişi ki tañgrı yolında
9. ğazā niyyetinde at bağlaya allāhuñ birligine inanup daxı va' desini girçekleyüp
10. ol atuş yiydügi ve içdügi ve tersi ve siydügi ve qıyāmet güninde

⁷¹ Metinde ودَاع şeklinde yazılmıştır.

⁷² Enfāl 8/60

11. terāzūsına gire ya‘ nī müzdlər ola bir rivāyetde qılları daxı didi
12. aḥmed bin ḥanbel kitābında zıkr olındı ki ‘ abdu’llāh bin mes‘ūd
13. raziya’llāhu ‘ anhu rivāyet eyledi ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem
14. eyitdi at üçdür birisi raḥmān atıdur ve birisi insān atıdur
15. ve birisi şeytān atıdur ammā raḥmān atı oldur ki ğazā için

18a

1. bağlana ol atıy ziydügi ve siydügi tersi daxı terāzūsında müzdlərdür
2. ammā şeytān atı oldur kim ökile qoşalar ve anuḡla qarım ideler ve insān
3. atı oldur kim döliçün bağlayalar ol at issine perde olur ya‘ nī
4. yoqsullıqdan⁷³ qurtarur şahīḡinde zıkr olındı ki ebū hureyre raziya’llāhu ‘ anhu
5. rivāyet eyledi resūlu’llāh şalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem eyitdi at üç
6. dür birisi issine günāhdur ve birisi issine perdedür ve birisi issine müzddür
7. ammā ol at ki issine günāh olur şoldur ki faxr için ve riyā için
8. ve müsülmānlara düşmanlıq için bağlayalar bu at issine günāhdur bir rivāyetde
9. daxı eyitdi bunuḡ gibi atıy yimegi ve içmegi ve susamaḡı ve acıqmaḡı ve tersi
10. ve siydügi issinüḡ terāzūsında ziyānlar ya‘ nī günāhlardur qiyāmet güninde
11. ve ammā şol at ki issine perdedür şol atdur ki taḡrı yolında bağlaya
12. andan şonra ol atıy üstinde taḡrı ḡaqqın unutmaya ol at
13. issine perde ola ammā ol at ki issine müzddür şol atdur ki
14. taḡrı yolında ğazā için ve müsülmānlar beklemeḡiçün bağlana bir çayırda
15. yā bir otlaqda ol otlaqdan ne kim yirse anuḡ saḡışınca terāzūsında

18b

1. müzdlər ola daxı tersledügi ve siydügi saḡışınca müzdlər ola eger
2. ^{طويلن}üzüp bir bileḡ yā iki bileḡ aḡsa izleri ve adımları

73

Metinde يُقْسِلُ قَدَنٌ *yoqsullıqdan* şeklinde yazılmıştır.

3. ve tersleri ve sidikleri sağışınca müzdlar ola ve bir ırmaqdan geğerken
4. şu işe suvarmağa qaşd itmeden ol iğdüği şu qadar müzdlar yazıla
5. bir rivāyetde iğdüği şunuğ qatresince müzdlar ola didi
6. ve ol at ki günāhdur bu atda müzd olan nesnelar sağışınca günāhlar
7. ola diyü rivāyet olındı birisi daxı budur ki her Kişi ki taŋrı
8. yolında at bağlasa qiyāmet güninde şamudan ağa perde olur niteki
9. ibni ‘asākir kitābında zıkr olındı ki zeyd bin řābit ražiya’llāhu ‘anhu
10. eyitdi iřitdüm ki resūlu’llāh řalla’llāhu‘aleyhi ve sellem eydürdi her Kiři ki
11. at bağlaya ğazā içün ol at ağa şamu odından perde ola birisi daxı
12. budur kim her Kiři ki ğazā iėün gerček niyyetile at baęlamaęa qasd ide
13. allāhu te‘ālā aęa bir řehīd řevābı vire niteki ebū ‘abīd kitābında zıkr olındı ki
14. muĥammed bin ‘alī rivāyet eyledi ki resūlu’llāh řalla’llāhu‘aleyhi ve sellem
15. eyitdi her Kişi ki ğazā içün şıdqla ve ixlaşıla at bağlamağa qaşd eyleye

19a

1. ĥaq te‘ālā bir řehīd müzdin vire birisi daxı budur ki ata nesne
2. yidüren ve xarc eyleyen şadaqa eylemeğe elin açıcı gibidür niteki řeberānī
3. kitābında zıkr olındı ki ebū keřbehü unmārī ražiya’llāhu ‘anhu
4. rivāyet eyledi ki resūlu’llāh řalla’llāhu‘aleyhi ve sellem eyitdi xayr atlaruę
5. alnı sağında bağludur ve issileri ki anlara nesne xarc iderler yardım
6. olunmışlardur ya‘nī allāh yardım ider ve atlara nesne yidüriciler elini şadaqa itmeğe
7. ağanlar gibidür bir rivāyetde şadaqayı miskinlere yitecekçe virici gibidür didi
8. birisi daxı budur ki ğazā içün at bağlayıcılara oruc şutucu
9. ve dün namāzın qılıcı müzdi ĥāřıl olur niteki ebū ‘abīde kitābında
10. zıkr olındı ki yaĥyā bin yaĥyā rivāyet eyledi ki resūlu’llāh řalla’llāhu
11. ‘aleyhi ve sellem eyitdi her Kişiye ki ğazā içün at bağlaya ağa şol oruc
12. şutucu ki ĥīē orucın sımaya vü şol dün namāzın qılıcı ki süst
13. olmaya müzdlari gibi řevāb ĥāřıl ola birisi daxı budur ki at besleyiciye

14. allāhu te‘ālā yardım ider birisi daxı budur ve āxiret xayrı atıñ
15. bürceginde baǵludur niteki geçen ḥadī̄sde zıkr olındı daxı şaḥīḥinde

19b

1. zıkr olındı ki ‘urvet bin ebī ca‘ d raziya’llāhu ‘ anhu rivāyet eyledi ki
2. resūlu’llāh şalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem eyitdi atlaruñ bürçeklerinde baǵludur
3. xayır ve şevāb ve ğanīmet qıyāmet günine degin bu ma‘nīden ötrü ‘ arab
4. ata xayır dir hem qur’ānda daxı xayır diyü añıldı işbu āyetde اِنِّىْ اَحْبَبْتُ
5. ⁷⁴ حُبِّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّىْ bu āyetde xayır didügi atdur dimişler
6. birisi daxı budur ki resūlu’llāh qatında dükeli nesneden anlar sevgülüydı
7. niteki nesāī kitābında zıkr olındı ki ma‘qıl bin yesār raziya’llāhu
8. ‘ anhu eyitdi resūlu’llāh şalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem qatında ‘ avratdan
9. soñra atdan sevgülürek nesne yoǵıdı mü’ellif eyitdi pes her
10. müsülmāna at sevmek sünnet olur birisi daxı budur ki atlar issine
11. du‘ā iderler niteki şifāda zıkr olındı ki peygām-ber şalla’llāhu‘ aleyhi
12. ve sellem eyitdi anlaruñ her günde üç du‘ā sı vardur birisi daxı budur ki
13. eydür ilāhī issüme dükeli mālından beni sevgülürek eyle ikinci budur ki eydür
14. ilāhī issümüñ rızqını benüm rızqum giñidi vire üçünci budur ki eydür ilāhī benüm
15. issüme şehādet ruzī qıl arqamde bir rivāyetde bu du‘ā ‘ arabī atıñdur

20a

1. didi birisi daxı budur ki uçmaqda yāqūtdan at vardur niteki
2. teberānī kitābında zıkr olındı ‘ abdu’r-raḥman bin sā‘ ide raziya’llāhu ‘ anhu
3. eyitdi ben atları severdüm resūlu’llāha şordum ki hīç uçmaqda
4. at olur mı resūlu’llāh ‘ aleyhi ve sellem eyitdi eger allāh seni uçmağa
5. qoyarsa göresin yā ‘ abdu’r-raḥman uçmaqda senüñ bir atıñ ola

6. yāqūtdan iki qanatları ola seni götüre her qanda dilersen uça biri
7. daxı budur ki her Kişi ki ğazā için at bağlaya taŋrınuŋ resūlinüŋ
8. buyruĝın yirine getürmiş olur zīrā ki haq te‘ālā qur’ānda eyitdi و
9. ⁷⁵ أَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ يَبَاطِ الْخَيْلِ ma‘nisi bu bāb evvelinde
10. yazıldı ammā resūlu’llāhuŋ buyruĝı budur ki ebū dāvūd rivāyet eyledi ki
11. resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem at bağlayuŋ daxı bürçeklerini
12. ve sağrılarını sıĝaŋ bir hadīşde daxı eyitdi haqdur ya‘nī vācibdür
13. her müsülmān üzerine ki bir at bağlaya gendü için qaçanki güci yite bislemege
14. birisi daxı budur ki at olduĝı eve cinnī girmez niteki teberānī kitābında
15. zıkr olındı ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem cinniler girmez şol eve ki

20b

1. anda bir eyü at baĝlu olsa şifāda zıkr olındı ki ebū’l-ḥasan iskender
2. anı rivāyet eyledi ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem eyitdi iblīs
3. ‘īsā peygām-berüŋ qatına geldi ‘īsā ‘aleyhi’s-selām eyitdi yā iblīs
4. saŋa bir nesne şorarin toĝrusın söyleye misin iblīs eyitdi şor
5. yā ruḥu’l-lāhı her ne şorarsaŋ ‘īsā eyitdi şorarin saŋa ol taŋrı
6. haqqıçün ki ḥayyu ve qayyūmdur ve ölmegi yoqdur ne nesnedür ki senüŋ bilüŋi
7. şayru ve tenüŋi eridür iblīs eyitdi ğazīlerüŋ atı kişnemeĝi köylerden
8. bir köyde yā qal‘alardan bir qal‘ada baĝlu ola daxı eyitdi ğazā için baĝlanmış
9. at olduĝı eve ben girmezsin ḥikāyet rivāyet olındı ki
10. ‘abdu’llāh bin mübārek qatına bir Kişi geldi eyitdi evümde üstüme taş
11. atılır ‘abdu’llāh bin mübārek eyitdi var evüŋde ‘arabī at baĝla vardı
12. bir at aldı evinde baĝladı ol taş Kesildi atılmaz oldu ‘abdu’llāh
13. bin mübāreke şordılar ki bu nesneyi ne bildüŋ iş bu āyet oqıdı ki و
14. ⁷⁶ أٰخِرِينَ مِنْ دُوْنِهِمْ لَا تَعْلَمُوْنَهُمْ bu āyetüŋ evvelinde haq te‘ālā

⁷⁵

Enfāl 8/60

15. eyitdi kâfirler için yaraqla ne kim gücünüz yiterse quvvetden ve at

21a

1. bağlamaqdan ki bu yaraqladığınız nesneyile ürküdesiz tanrı düşmanını
2. ve sizün düşmanınızı ve daxı bir kimseleri ki bunların gayrıdır siz bilmezsiniz
3. allâh bilür anları andan sonra eyitdi ol bunların gayrı didüğü
4. cinnilerdür birisi daxı budur ki feriştelere hiç evine hazır olmazlar
5. meger at qoşmağa ve anuñıla bile zıkr olan nesneye niteki ebü dâvüd
6. kitâbında zıkr olındı ki ‘uqbetü bin ‘âmir rażiya’llâhu ‘anhu eyitdi işitdüm kim
7. resûlu’llâh şalla’llâhu‘aleyhi ve sellem eydürdi oq atın ata binün öğrenün ve oq
8. atmağunuz başa sevgülürdür ata bindüğünüzden ve her nesne ki Kişi anuñıla
9. oynar bâıldır oq atışmaqdan ve at qoşmaqdan ve Kişi zevciyle oynamaqdan
10. artuq faşıl ata qulluq eylemek şevâbı zıkrindedür ebü ‘abîde
11. zıkr olındı ki ‘ömer bin ‘abdü’l-‘azîz eyitdi resûlu’llâhdan rivâyetile qatımda
12. sâbit oldı ki eyitmişdür her Kişinün ki bir ‘arabî atı ola ol ata hürmet
13. eyleye haq te‘âlâ aña hürmet eylesün eger x̄or tutarsa allâhu te‘âlâ anı xor
14. eylesün daxı rivâyetdür ki temîm-i dârî rażiya’llâhu ‘anhu bir gün oturup
15. atıçün arpa arırdı ehl-i beyti yanında dururdu qatındağı hazırınların

21b

1. birisi eyitdi iş bu duranların birisi arpa arıdımaz mıdı temîm eyitdi
2. arıdılürdi evet işitdüm kim resûlu’llâh şalla’llâhu‘aleyhi ve sellem eyitdi
3. her Kişi ki atıçün arpa arırsa atına assı⁷⁷ virmege haq te‘âlâ ol arırdıncı
4. arpa sağışınca müzd yazı vire ba‘zı rivâyetde her Kişi ki gâzâ için bir at
5. bağlaya daxı yemi için arpa arıda ve arqasın şığaya ve qaşıya her arpa
6. sağışınca ve anuñ qılları sağışınca dîvânına müzdlar yazıla

⁷⁶ Enfâl 8/60

⁷⁷ Metinde أسى şeklinde yazılmıştır.

7. ve günāhları yuyıla ebū ‘ubeyd kitābında zıkr olundu ki ‘āyişe rażiya’llāhu
8. ‘anhā eyitdi bir gün resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem otururdu ve atı
9. bađlu dururdu ben eyitdüm yā resūla’llāh atıñ tobrasını baña vir ben
10. asayın resūlu’llāh eyitdi dilersin ki ulu şevāb elünje gire her Kişi kim
11. atıñ yemin asa haq te‘ālā aña bir müzd yazı vire ve her Kişi ki yemin yidü
12. ginden şonra tobrasın başından ala bir müzd yazı vire ebū dāvūd
13. kitābında zıkr olındı ki ‘utbete bin ‘abdi rażiya’llāhu ‘anhu eyitdi ki
14. resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi eydürdi atıñ bürçegini ve yelisini ve quyruđını
15. Kesmeñ zirā ki üşülenecekdür ve yilisi issi tutar ve bürçeginde xayır bağludur

22a

1. tirmidī kitābında ebū qatāde rażiya’llāhu ‘anhu rivāyet eyledi ki resūlu’llāh
2. şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem eyitdi atıñ qutlurağı qaradur ki alnı saqar ola
3. ve üstün dudağında ağı ola bundan aşāğa şol saqar atdur ki şağ
4. ayağı sekil olmaya eger bu şıfatlu qara olmazsa bāri yilisi quyruğı qara doru
5. ola teberānī kitābında rivāyet olındı ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi
6. hem ‘uqbetü bin ‘āmire eyitdi qaçanki ğazāya gitmek dileyesin bir at al ki
7. alnı saqar ve ayaqlarınun sağından artuğı sekil ola sağlığıla gelesin
8. ve aqın elünje gire bir rivāyetde daxı bir at şatun alıcıya eyitdi bir at
9. al ki qara ola ve ayaqlarınun sağından artuğı sekil ola ve üstün
10. dudağında aq beñi ola eger qara olmazsa quyruğı qara doru olsun
11. bu şıfatlu aqın idesin ve sađlıđıla gelesin ebū dāvūd kitābında bir hadīşde
12. daxı resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem eyitdi mülāzım oluñ işbunıñ
13. üzerine ki at alıcaq bir at alasız ki yelisi quyruğı qara alnı saqar
14. ayaqları sekil doru ola yā yelisi quyruğı qızıl toru ola bu şıfatlu yā qara
15. ola bu şıfatlu ebū ‘ubeyd kitābında rivāyet eyledi ki resūlu’llāh şalla’llāhu

22b

1. ‘aleyhi ve sellem eyitdi eger ‘arabuñ dükeli atları derilüp bir yazıda çoşulsa
2. dükelinden öñ gelen bir toru at olayıdı ki yilisi qızıldur bunuñ
3. gibi ata ‘arab aşqar dir on ikinci bāb ġāzīlerüñ ġāzādağı ‘amelleri
4. nün şevābı beyānındadır şaḥīḥ-i buxārīde ebū sa‘īd xuzārī razīya’llāhu
5. ‘anhu rivāyet eyledi ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem eyitdi hīç
6. bir qul bir gün oruc tutmaya taṅgrı yolında ġāzāda öle ḥaq te‘ālā ol
7. bir gün oruc sebeble anuñ yüzini yetmiş yıllıq yol tāmudan ıraç eyleye
8. bir rivāyetde yüz yıllıq didi bir ḥadīşde daxı eyitdi tāmı ile anuñ
9. arasında bir xendeq⁷⁸ eyleye ol xendeğüñ ini yirüñ gök aralığı gibi
10. ola bundan öñdin bir ḥadīşde geçdiydi ki ġāzīlerüñ allāh qatında
11. xāşladuğı meretebe cihetinden oruc tūtıcısıdur ḥikāyet
12. ‘abdu’llāh bin mübārek rivāyet eyledi şābit yunānī eyitdi bir yigit
13. varıdı bir zamān ġāzā itdi şehādet ittifaq düşmedi gendü nefsinde
14. eyitdi meger ben şehādete lāyıq degülin eger bu kerret girü qavmuma dönersem
15. bāri evleneyin işbu endīşede iken çadır içinde uyqu basdı yatdı

23a

1. uyudı bir zamāndan şonra öyle namāzın qılmağıçün yoldaşları uyandur
2. dılar duru geldi ağladı yoldaşları uyqusı içinde nesneye uğradı
3. ola diyü qorqdılar çünkim yoldaşlarunuñ qorquduğın gördi
4. eyitdi qorqmañ benüm nesnem yoqdur evet şimdi düşümde bir Kişi geldi
5. baña eyitdi yörü senüñ ‘avratuñ ‘aynādan yaña gidelüm durdum bu Kişiyle
6. yörüdüm bir aq yazıda şuña degin ki bir gökçek çemene geldük ki hīç
7. anuñ gibi gördüğüm yoq bu çemende on gökçek qız var ki hīç bunlaruñ
8. ḥüsni gibi görmedüm şandım kim ‘aynā didügi bunlaruñ birisi ola ben eyitdüm

78

Metinde حَتْدُكْ şeklinde yazılmıştır.

9. ‘aynā sizūñ arañuzda midur eyitdiler yoq ‘aynā daxı ilerüdüür biz anuñ
10. qaravaşlarıyuz⁷⁹ bu yoldaşumıla daxı ilerü gitdük bir çemen daxı gördüm kim
11. gökçekligi öñdüñki qadar iki ola ve ol çemende yigirmi qız var ki hüsñleri
12. öñdüñki qızlarıñ hüsñince iki ola şandum ki ‘aynā bunlarıñ birisidür ben eyitdüm
13. ‘aynā sizūñ arañuzda midur eyitdiler ‘aynā daxı ilerüdüür biz anuñ qaravaşlarıyuz
14. andan daxı ilerürek gitdük bir çemende daxı irişdük ki anda otuz qız var
15. anlara daxı bu resme şordum anlar daxı eylece didiler çünkim bunlardan

23b

1. geçdük daxı ilerürek vardum bir qubbeye irişdüm mücevvef qızıl yāqūtdan
2. şu‘lesinden dört yanı aydın olmuş yoldaşum başa eyitdi içerü gir
3. çünkim girdüm gördüm bu qubbede bir qız var ki qubbenüñ içi yüzi nūriyla
4. aydın olmuş bir sâ‘at oturdum bunuñla söyleşdüm andan yoldaşum
5. eyitdi dur imdi gidelüm çünkim buyruğını şımağa gücüm yitmedi duru geldüm ki
6. taşra çıqam ol qız etegüme yapışdı ve eyitdi bu gice orucuñı bizüm qatumızda
7. aç ben bu xâlde iken siz beni uyandırduñuz gördüm kim bu gördüklerüm
8. düşümiş anuñiçün ağladum bundan şonra çoq zamān geçmedi çeride binüñ
9. diyü qıgırtıldılar xalq bindi iki çeri buluşdılar savaş eylediler şunğa degin ki
10. güneş tolındı oruc açmaq vaqtı oldu ol yigit oruc idi oruc
11. sıyacaq vaqt şehīd oldu faşıl şifāda ebū hureyre rażiya’llāhu ‘anhu
12. rivāyet eyledi ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem eyitdi her xayr ve ‘ibādet ki
13. anuñla allāha yaqın olınur Kişi ğazāda bir aqçe xarc itmek gibidür
14. artmaqda ya‘nī niteki ğazāda bir aqçe xarc idene yedi yüz aqçe şevāb hāşıl
15. olur namāz ve oruc tesbīh ve zikir ve qalan ‘ibādetler daxı buncılayındur

⁷⁹ Metinde قَرَوَشَلَرِي اَوْزُشَلَرِي şeklinde yazılmış.

24a

1. ba' zı rivāyetde namāz ve oruc ve zikir daxı artuq olur diyü zikr olundı niteki
2. ebū dāvūd kitābında ma' āz bin enes raziya'llāhu ' anhu rivāyet eyledi ki
3. resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem namāz ve oruc ve zikir ki ğazāda qılına yedi
4. yüz aqçe xarc eylemek müzdi qadar müzdi hāşıl olur ya' nı bir Kişi ğazāda
5. bir aqçe xarc eylese yedi yüz aqça şadaqa itmek şevābı gibidür bir namāz
6. qılssa yedi yüz gez yedi yüz namāz qılmaq gibi olur bu hədişle ma' lüm
7. olur ki ğāzīnūñ bir namāzı için qırq çoquz biñ namāz şevābı hāşıl
8. olurmuş oruc ve zikir daxı buncılayın ba' zı rivāyetde zikir şevāb daxı artuq
9. olur diyü zikr olundı niteki teberānı kitābında ma' āz bin cebel rivāyet
10. eyledi ki resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi baxtuludur ol Kişi ki
11. tañrı yolında ğazā iderken tañrı zikrin çoq ide zīrā añı ol ğazāda
12. zikr idiciye her bir kelime için yetmiş biñ müzd hāşıl olur ve her müzd on
13. qat olur şol ziyādelerle kim aña allāh qatında olur pes her kelimeye yedi
14. yüz biñ müzd olur bu ' aded muvāfiqdur şol nafaqanūñ şevābı ' adedine ki
15. Kişi gendüsi ğazāya çıqa daxı gendü xarclana yā ayruq ğāzīlere xarc ide

24b

1. on üçünci bāb ğazā niyyetine ucda durmaq fazīleti zikrindedür
2. qāla'llāhu te' ālā *أَقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَأَحْصُرُوهُمْ*
3. *وَأَقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ*⁸⁰ ma' nısi budur kim allāh te' ālā eyitdi öldürün müşrikleri
4. ya' nı tañrıya iki diyenleri her qanda bulursañuz daxı bunları tutuñ ve egirdüñ
5. ve bunların için her öjecek yirde oturup öñüñ bilgil ki gāvur ucında
6. müsülmānlardan kāfirlerün şerrini def' itmeği için durup ucı beklemege
7. ribāţ dirler ve bu nesne ĩmānūñ budaqlarından bir budaqdur daxı bilgil ki
8. ribāţda turmağūñ fazīletleri vardur birisi daxı budur ki

80

Tevbe 9/5

9. bir günlük ribāṭ dünyādan ve dünyā üstündekinden yigrekdür niteki buxārī
10. şahīḥinde süheyl bin sa‘d raziya’llāhu ‘ anhu rivāyet eyledi ki resūlu’llāh şalla’llāhu
11. ‘ aleyhi ve sellem eyitdi bir gün ribāṭda ya‘nī ucda duran yigrekdür dünyādan
12. ve dünyānuḡ üstündekiden ya‘nī dünyānuḡ dükeline taṅgrı yolında şadaqa
13. itmekden birisi daxı budur ki bir gün bir gice ribāṭda ṭurmaq bir ay oruc
14. ṭutup gicelerin ‘ ibādetile irteye ṭıqarmaqdan yigrekdür birisi daxı budur ki
15. ucda dururken eceliyle ölen Kişiyē diriliginde işledügi ‘ ameli müzdi qıyāmete

25a

1. degin dīvānına yazılır ve rızq üzerine dāyim gelür ve fitnelerden emīn olur
2. nitekim birisi daxı zıkr olındı ki salmān raziya’llāhu ‘ anhu eyitdi işitdüm ki
3. resūlu’llāh şalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem eydürdi bir gün bir gice ribāṭda ṭurmaḡ
4. yigrekdür bir ay oruc ṭutup gicelerin ‘ ibādetile irteye ṭıqarmaqdan eger ucda
5. dururken ölürse diriliginde işledügi ‘ amel şevābı qıyāmete degin dīvānına yazıla
6. ve rızqı üzerine dāyim gele ve fitnecilerden emīn ola imām qurṭubī tefsīrinde
7. eyitdi ribāṭ ya‘nī uc beklemek müzdi Kesilmeyen ‘ amellerüḡ dükelinden
8. yigrekdür zīrā ki işleyen Kişi öldüğinden şonra müzdi Kesilmeyen ‘ amellerüḡ
9. birisi taṅgrı için bir nesne vaqıf eylemekdür ki ol vaqıf yindüğince müzdi vaqıf
10. idenüḡ dīvānına yazılır birisi daxı ‘ ilm öğretmek yā dīn ‘ ilminde
11. nesne taşnīf itmekdür ki ol ‘ ilimle ‘ amel itdüklerince müzdi öğredenüḡ
12. ve taşnīf idenüḡ dīvānına yazılır
14. birisi daxı şāliḡ oğuldur ki atası
15. öldüğinden şonra xayr du‘ā ile aḡa bu üçinüḡ daxı sebepleri gitmegile meşelā

25b

1. qoduḡı vaqf yinmez olup yıqılmaḡıla yā öğretdügi ve taşnīf eyledügi ‘ ilimle
2. faydalanmaq Kesilmegile ve du‘ā qılan oḡıl ölmegile bu üçinüḡ daxı müzdi
3. Kesilür ammā uc beklemek qıyāmete degin Kesilmez pes uc durduqça ucda

4. ölenün ‘ameli dīvānına yazılır hīç Kesilmez daxı eyitdi bu fazīlet uc
5. bekleyiciye anıçün hāşıl olur ki dükeli xayır işleri işlemek müyesser
6. olmaz düşmanuñ şerrin def idüp fitnesinden saqınmayınca ‘abdu’llāh bin
7. mübārek rivāyet itdi ki ‘ibādet bine’ş-şāmet rażiya’llāhu ‘anhu eyitdi
8. hīç bir Kişi yoqdur ki cānı çıqa illā cānı çıqmazdan öñdin maqāmını görür
9. murābıtdan ya‘nī uc bekleyiciden artuq zīrā ki murābıtuñ müzdi dīvānına
10. yazılır mādāmki uc beklemek bāqī ola bu söz geçen hadīsüñ ma‘nisi taqrır ider
11. zīrā ki her Kişinüñ şoñ nefesinde ‘ameli dükünür menzili ve maqāmı ma‘lüm olur
12. pes menzilini görmek mümkün olur ammā murābıtuñ çünki qıyāmete degin
13. ‘ameli müzdi dīvānına yazılır allāhdan artuq kimse bilmez ki ‘amelinüñ
14. gāyeti ne qadardur ve mertebesinüñ nihāyeti ne olısar evet bunlara daxı
15. şoñ nefeslerinde allāhdan beşāretler görine ki gönül xoşluğıla

26a

1. dār u dünyādan tañgrı qonşuluğına intiqāl ideler birisi daxı budur ki
2. uc bekleyici ucda ölücek yetmiş hūrī qızı virile birisi daxı
3. budur ki ucda öliceq qıyāmet güninde eydeler dur şefā‘at eyle xalq
4. hisābdan qurtulıncaya degin niteki teberānī kitābında ebū hureyre rażiya’llāhu
5. ‘anhu rivāyet eyledi ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem eyitdi murābıt
6. qaçanki uc beklerken öle diriliginde işledügi ‘amel müzdi qıyāmete degin
7. dīvānına yazıla ve irtede gicede rızıq gele ya‘nī uçmaqdan ve yetmiş hūrī
8. qızı virile daxı eydeler ki dur şefā‘at eyle xalq hisābdan qurtulıncaya degin
9. birisi daxı budur ki ucda dururken ölen sin ‘azābından münkir ve nekīr fitnesinden
10. emīn olur niteki ebū dāvūd kitābında fezālet bin ‘ubeyd rażiya’llāhu ‘anhu
11. rivāyet eyledi ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem eyitdi her ölinüñ ‘ameli
12. xatm olur uc bekleyiciden artuq ve anuñ ‘ameli anuñçün ziyāde
13. olur qıyāmet günine degin ve sinle fitnecilerden emīn olur hikāyet
14. olundı ki şercīl bin el-sımtı acem vilāyetinde ucda dururdı selmān-ı farsī

15. rażiya'llāhu ' anhu uğradı gördi ki xalq ucdan melūl olmuşlar darlığanmışlar

26b

1. eyitdi iy sımıt oğlı āgāh ol saña bir ḥadīş eydi vireyin ki resūlu'llāhdan
2. işidüp dururın tā ki bu durduğun yerde saña yardım ola işitdüm ki
3. resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi uc bekleyicünün bir gün bir gicelik
4. ' ameli müzdi evinde duranın bir aylıq ' ibādet gibidür eger ucda ölürse
5. sinle fitnesinden emīn ola ve qabrinde yazılı ki bu taḅgrı yolında murābıtdur
6. daxı diriliginde işledügi ' amelün müzdi işledüğünün yigregi gibi dīvānına
7. yazıla qıyāmete degin birisi daxı budur ki ucda ölen qıyāmet güninde feza'-ı ekberden
8. ya' nī ulu ürkmekden emīn ola ṭeberānī kitābında ebū'd-derdā rażiya'llāhu ' anhu
9. rivāyet eyledi ki resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi bir ribāṭ
10. yirinde ya' nī ucda durmaq dāyim oruc dutmaqdan yigrekdür ve her Kişi ki
11. ucda dururken öle qıyāmet gününde feza'-ı ekberden emīn ola birisi daxı
12. budur ki uc beklerken ölen Kişi ḥaq te' ālā qıyāmet gününde şehīd qopara
13. niteki ṭeberānī selmānuḡ geṭen ḥadīşde daxı rivāyet eyledi daxı āxirinde eyitdi
14. qıyāmet gününde şehīdlerle qopa bir ḥadīşde daxı rivāyet olundu ki
15. resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi her Kişi ki uc beklerken öle şehīd

27a

1. olur bir rivāyetde daxı uc beklerken ölen şehīddür didi birisi daxı
2. budur ki uc bekleyici şırātdan yıl gibi geṭer niteki ibni ' asākir zıkr eyledi ki
3. ebū hureyre rażiya'llāhu ' anhu rivāyet eyledi ki resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem
4. eyitdi qıyāmet gününde bir qavmler sinlelerinden qopalar yüzlerinün nūrı
5. ıldırıya şırātda yıl gibi geṭeler ḥisābsuz uçmağa gireler eyitdiler yā resūla'llāh
6. anlar kimlerdür resūlu'llāh eyitdi anlar bir qavmdür ki ribāṭda ya' nī ucda

7. dururken ecelleri irişdi öldiler birisi daxı budur ki ribâtda durmaq qadir
8. gicesini ‘ ibâdetile irteye çıxarmaqdan yigrekdür niteki ibni ħibbân saĥîĥinde zıkr
9. olındı ki ebū hureyre rażiya’llāhu ‘ anhu ribâtda idi xalq ũrkdiler deñiz kenā
10. rından yaña çıqdılar bir zamāndan ũonra nesne yoqdur didiler xalq girü döndi
11. ebū hureyre dururdı bir Kiři uĝradı eyitdi yā ebū hureyre niçün durursın
12. eyitdi işitdüm kim resūlu’llāh şalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem eyitdi bir sâ‘ at
13. taŋrı yolında durmaq qadir gicesi ka‘bede ħacerü’l-esvad qatında ‘ ibâdetile
14. irteye çıxarmaqdan yigrekdür birisi daxı budur ki her Kişi ki bir gün ucda dura
15. ħaq te‘ālā anuĝla ŧamu arasında yedi xendeq eyleye niteki teberānī kitābında

27b

1. zıkr olındı ki cābir rażiya’llāhu ‘ anhu eyitdi işitdüm ki resūlu’llāh şalla’llāhu
2. ‘ aleyhi ve sellem eyitdi her Kişi ki bir gün taŋrı yolında ribâtda dura ħaq te‘ālā
3. anuĝla ŧamu arasında yedi xendeq eyleye her xendeq yedi qat gök ve yedi
4. qat yir gibi ola birisi daxı budur ki uc bekleyiciye ardındaĝıların
5. şevābı müzdi ħāşıl ola niteki teberānī kitābında rivāyet olındı ki
6. enes rażiya’llāhu ‘ anhu eyitdi resūlu’llāh şalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem şordılar ki
7. uc bekleyenüñ müzdi nedür resūlu’llāh eyitdi her Kiři ki bir gice ucda
8. dura müsülmānları önlerinden saqlayıcı olduĝı ħâlde ardındaĝılardan
9. namāz qılanların ve oruc tutanların şevābı gibi aña müzd ħāşıl ola ħikāyeti
10. ibni ‘asākır zıkr eyledi ki ibrahim yemenī eyitdi yemenden gelecek
11. süfyān-ı şevrī qatına geldüm daxı eyitdüm yā ebā ‘ abdu’llāh diledüm ki ciddede
12. ribâť niyyetine duram daxı her ayda bir gez ‘ umre idem her yılda bir gez
13. ħac eyleyem ehlüme daxı yaqın olam bu mı sevgülüdür saña yoqsa bu mı yigrekdür
14. ki şāma varam daxı anda duram süfyān eyitdi ey yemenī qardaş
15. şāmuĝ saĥillerine mülāzimet eyle zırā ki bu ka‘beyi yılda yüz biñ ve yüz

28a

1. biñ ve üç yüz biñ Kişi yâ daxı artuq ne qadar ki dilerse hac iderler
2. anlaruñ haccı ve ʿumresi ve ʿibâdetleri şevâbı gibi müzd hâşıl olur yaʿnî sen
3. şâm sâhilinde durıcaq saña bu qadar müzd hâşıl olur birisi daxı
4. budur kim ucda bir gün durmaq ayruq yirde biñ gün durmaqdan yigrekdür
5. niteki tirmidî zıkr eyledi ki ʿoşmân razıya'llâhu ʿanhu minber⁸¹ üstinde eyitdi
6. resûlu'llâhdan şalla'llâhuʿaleyhi ve sellem bir hadîş işitdüm şimdiye degin
7. sizden gizledüm beni qoyup tağılmayasız diyü işitdüm ki resûlu'llâh
8. şalla'llâhuʿaleyhi ve sellem eyitdi bir gün tañgrı yolında durup uc beklemek
9. yigrekdür uc olmayan menzillerde biñ gün durmaqdan pes her Kişi
10. nefsiçün neyi dilerse ixtiyâr itsün baʿzı rivâyetde biñ günden ki
11. gündüzi oruc ve gicesi ʿibâdetile irteye çıqarmaq ola didi müʿellif eyitdi
12. bu hadîşden maʿlûm oldı ki kâfir düşmanı çıqıcaq uclarda durmaq
13. mekkede medînede qudüsde durmaqdan daxı yigrek ola zîrâ ki eger ʿoşmân
14. razıya'llâhu ʿanhu eyle olduğın bilmese beni qoyup tağılmayasız diyü bu hadîşi
15. gizledüm dimezdi hâl budur ki gendüsi medînede durdu şahâbenüñ

28b

1. ve tâbi'în imâmlarınuñ mekkeden medîneden çıqup şâm sâhillerinde
2. ölünceye degin ribâţ niyyetine durduqları daxı bu didüğümüze delîldür ibni'l-münzeri
3. hikâyet itdi ki aħmed bin ħanbele şordılar ki senüñ qatında mekkede
4. durmaq mı yigrekdür yoqsa ribâţda eyitdi baña ribâţ sevgülürekdür baʿzılar
5. imâm mâlike şordı ki medînede durmaq mı sevgülürekdür saña yoqsa
6. iskenderyede eyitdi bil ki iskenderyede durmağum sevgülürekdür birisi daxı
7. budur ki uc bekleyenüñ orucı ve namâzı ve zıkrı ve şadaqası ve qalan
8. ʿibâdetleri artar qat qat olur niteki bayhaqî şuʿab-ı imân

81 Metinde منبر şeklinde yazılmıştır.

9. adlu kitābında zıkr eyledi ki ebū umāme rāziya'llāhu ' anhu rivāyet itdi ki
10. resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi uc bekleyenūn bir namāzı
11. biş yüz namāza berāberdür daxı şadaqa itdūgi bir dīnār ve bir dirhem
12. ya' nī bir filuri ve bir aqça ayruq yirde xarc ve şadaqa olan yidi yüz
13. dīnārdan ve dirhemden yigrekdür şifāda zıkr olındı ki ebū hureyre
14. rāziya'llāhu ' anhu rivāyet eyledi ki resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem
15. eyitdi bir namāz sāhilde deñiz üstinde ya' nī deñiz qırañında deñiz görnür

29a

1. yirde biñ biñ namāza dur ki iki ol qadar ola bir rivāyetde biñ biñ
2. ve yigirmi biş biñ namāza didi mü 'ellif eyitdi meşhūr hadīşlerle şābit
3. olmışdur ki bir namāz ka' be mescidinde ayruq yirdeki yüz biñ namāz gibidür
4. ve geçmiş hadīşlerūn ba' zısında zıkr olındı ribāṭ yirinde bir gün ṭurmaq
5. ayruq yirde biñ gün ṭurmaq gibidür daxı beyān eyledük ki bu ma' nīde
6. mekke ve medīne ve qudūs qalan yirler ile birdür pes ihtimāl vardur ki
7. eydevüz uc bekleyenūn ' amelinūn şevābı artmağı gün artuqlığı
8. gibidür va'llāhu a' lem şifāda zıkr olındı ki ma' āz bin cebel rāziya'llāhu
9. ' anhu eyitdi uc bekleyenūn müzdlerinden her müzdi cemī' ' ibādet
10. ehlinūn müzdlere berāber olur daxı allāh te' ālā ügürtler muḥammed
11. ümmetinūn yigregini uc yirde durmağıçün niteki ügürtler muḥammed ümmetinūn
12. şalla'llāhu' aleyhi ve sellem sulṭanlığıçün birisi daxı budur ki
13. ucda durmaq yüz qul azād eylemekden yigrekdür birisi daxı budur ki
14. ucda durmaq otuz yıl i' tikāfdan yigdür niteki şifāda rivāyet
15. olındı ki resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi bir gün deñiz qırañında

29b

1. ribātda durmaq baña sevgülürekdür şundan ki sizūn bāzaruñuza girem
2. yüz qul alam daxı azād eyleyem ve daxı işbu mescudumda otuz yıl i' tikāf itmekden

3. faşıl ribâtuñ zamānı ve mekānı beyānındadır bilgil ki ribâtuñ tamāmı qırq
4. gündür aḥmed bin ḥanbel eyitdi ribâtuñ vaqtı var mı dur eyitdi qırq gündür
5. işhāq eyitdi qırq gün kemālīdür her Kişi ki qırk güne yitürse üç gün
6. daxı eyüdüñ teberānī kitābında ebū umāme rażiya'llāhu ' anhu rivāyet eyledi ki
7. resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi uc beklemegüñ tamāmı qırq gündür
8. her Kişi ki qırq gün uc bekleye şatu bāzār eylemeye ve günāh işlemeye günāhlarından
9. çıqa anasından doğduğı gibi şifāda rivāyet olundu ki resūlu'llāh
10. şalla'llāhu' aleyhi ve sellem şordılar ki qanqı ribāṭ efdaldür eyitdi deñiz ribāṭ ya' nī
11. deñiz ucın beklemek yigrekdür daxı eyitdi ki her Kişi ki deñiz qırağında qırk gice
12. ribāṭ niyyetine dura yetmiş qabūl olmuş ḥac itmiş gibi ola çünkim ribātuñ
13. ya' nī uc beklemegüñ şevābların bildüñ şöyle bilmek gerekdür ki bu şevāblar
14. şol Kişiye ḥāşıl olur ki bir gāvur çıqacaq ucda ğazā niyyetile müsülmānları
15. saqlayup qaravul olmaq niyyetile dura ve düşman çıqmağın uma ve anda duranlaruñ

30a

1. qaraldusın çoğalda ve her yirdeki qorqu artuğıraqdur ve düşman ğalıbraq
2. olur ol ucda durmağuş fażīleti artuğıraqdur ve müzdi çoğıraq
3. dur imām mālīkī şordılar ki Kişi ' avratı oğlanıyla uclarda ve deñiz
4. qırağularında durmaq ribāṭ olur mı eyitdi yoq zīrā ki ribāṭ oldur ki
5. Kişi evinden çıqa daxı ribāṭ qaşdıyla düşman çıqacaq yirlerde durup
6. muntazır ola imām aḥmed ḥanbeli nehy idermiş Kişi eviyle ucda durmaqdan
7. ebū muḥammed bin ' aṭabe tefsīrinde eyitdi dāyim ucda olanlar evleriyle ve uc
8. ' imāret eyleyenler murābiṭ olmaz egerçi uc beklerlerse daxı mü'ellif
9. eyitdi zāhir budur ki her Kişi ki bir ucda dura anda durduğından qaşdı ğazā ummaq ola
10. yā ardındağı müsülmānları saqlamaq ola ve eger ol yirden geçüp bir yire
11. daxı gitmek dilese zaḥmetsüz göçebile ya' nī durduğı ' aczinden ötrü

12. olmaya ol Kişi murābıt olur ve aña rābıt müzdi hāşıl olur egerçi evi
13. ve oğlanları daxı bile olursa ve ol yirde mülki düzeni
14. daxı varsa evet şol şartıla ki ucdağı düzeninden yigrek
15. sebep göstereceler uc olmayan yirde ol sebebe meyl idüp uc terk

30b

1. idecekleyin olmaya zirā ki şevāb ‘amele göre olur şahābe ve tābi‘in rażiya’llāhu ‘anhum
2. uclarda evleri oğlanları ile ribāt niyyetine durduqları bu didüğümüze
3. delīldür ammā qaçanki bir Kişi ucda durduğı anda doğup anda büyüdiğiçün
4. ola yā anda mülki düzeni olduğuçün ola vaṭanı sevdüğüçün yā göçüp
5. gitmege güci yitmediğiçün yā bir ğazā eden ve uc beklemekden ğayrı nesne için
6. ola ol Kişiye ribāt müzdi hāşıl olmaz ola ki imām mālik ‘avrat oğlanıla
7. durmaq ribāt olmaz didüğü bunun gibi Kişiler haqqında ola zirā anı ol daxı
8. ‘avrat oğlanıla durup uc beklemegi dürüst görmemişdür ve eyitmişdür ki
9. Kişi ‘avratıyla oğlanıyla ucda durmaq dürüst degüldür ve ba‘zılar eyitdi
10. ‘avrat oğlanıla durmaq şol uclarda dürüstdür ki şehri ola iskenderiye
11. ve tunus ve bunların mişli gibi ammā şol ucda durduğı begi durduğıçün
12. yā menşubiçün yā bir ayruq sebebiçün ola şöyle ki begi göçse yā menşibi
13. ve sebebi Kesilse durmazdı durmağı ribāt olmaz velākin durmağı ribāt
14. olmayan Kişiler kāfir çıqarsa savaş idevüz diyü niyyet iderlerse
15. niyyetlerine göre şevāb ellerine girür ammā şol Kişi ki ucda dura

31a

1. ve niyyeti şöyle ola ki kāfir çıqarsa savaş eylemeye belki qaça ol yirde
2. durduqça niyyetile ‘aşı olur eger bir bellüce Kişi olursa günāhı
3. daxı artuğırağ olur bunun gibi Kişinüñ göçdüğü yigrekdür on
4. dördüncü bāb qaravulda durmaq şevābı beyānında qāle resūlu’llāh

5. طُوبَى لِعَبْدٍ آخَذَ بَعِنَانَ فَرَسِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
6. أَشَعَّتْ رَأْسَهُ مُغْبِرَةً قَدَمَاهُ إِنْ كَانَ فِي الْحِرَاسَةِ وَ إِنْ كَانَ فِي السَّاقَةِ
7. ma' nī budur resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi baxtulu ol qul ki
8. taŋrı yolında atınuŋ dizginini tutucu ola başı dağuq ayaqları tozlu ola
9. eger qaravulda olursa qaravulda ola eger dündârda olursa dündârda ola
10. ya' nī qanda qorlarsa durduğı yiri gökçek gözede bekleye gâfil olup
11. durduğı yiri zâyi' eylemeye bilmek gerekdür geçen bâbda zıkr
12. olunan ribât şevâbları qaravulda duran Kişiye hâşıldur ve qaravulda
13. durana daxı artuq müzdlər fazîletler vardur ki ribâtda durana
14. hâşıl olmaz ol fazîletlerüŋ birisi budur ki qaravulda duranuŋ
15. gözine şamu odı irişmez niteki tirmidî kitâbında rivâyet olundu ki

31b

1. ibni 'abbās razıya'llāhu ' anhumā eyitdi işitdüm ki resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi
2. ve sellem eydürdi iki göze şamu odı degmez bir şol göz ki taŋrı qorqusından
3. ağladı bir daxı şol göz ki taŋrı yolında ğazâda gice gözcilik eyledi
4. aħmed bin hanbel kitâbında rivâyet olındı ki ebū reyħâne razıya'llāhu
5. ' anhu eyitdi resūlu'llāh ile bir ğazâsında bile idüm bir yüksegirek yirde
6. qonduq yatduq ol gice qatı sovuğa uğraduq hattâ gördüm kim sovuqdan
7. yiri qazarlar çuqur eylerler içine girüp üstlerine qalqan bırağurlardı
8. çünki resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem xalquŋ böyle itdüğini gördi
9. eyitdi bu gice bize kim gözcilik eyler ki aña bir fazîletlü du' â qılayın enşarî
10. lerden bir Kişi eyitdi ben yâ resūla'llāh resūlu'llāh eyitdi yaqın gel yaqın
11. geldi andan eyitdi sen kimsin ol Kişi adını eyitdi resūlu'llāh
12. başladı aña du' â qıldı ve du' âyı çoğaladı ebū reyħâne eyitdi çünkim aña
13. qıldığı du' âyı işitdüm ben daxı eyitdüm uş bir Kişi daxı ben resūlu'llāh eyitdi
14. yaqın gel yaqın vardum eyitdi sen kimsin ben eyitdim ebū reyħâne pes
15. başa daxı du' â qıldı öñdünki Kişiye qıldığı du' âdan aşağıraq bundan

32a

1. sonra eyitdi tamu odı harām oldu şol göze ki taŋrı qorqusından
2. ağladı daxı tamu odı harām oldu şol göze ki gāzāda gözcilik
3. eyleyüp uyqusuz qaldı andan bir gün daxı didi rāvīlerūŋ ba‘ zısı
4. unutdı hākim kitābında zıkr olundu ki üçünci gāvur savaşında çıkan
5. gözdür birisi daxı budur ki qaravulda gözcilik eyleyen göz tamuı görmez
6. niteki teberānī kitābında zıkr olundu ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem eyitdi
7. üç Kişinūŋ gözleri tamu odını görmezler birisi şol göz ki taŋrı
8. yolında düşmana qarşu gözcilik eyledi daxı şol göz ki taŋrı qorqusından
9. ağladı daxı şol göz ki taŋrı harām eyledügi nesneye baqmaqdan yumıldı
10. harāma nazar itmedi birisi daxı budur ki gözcilik qaravulda eyleyen göz
11. qiyāmet güninde ağlamayısar niteki işfermānī kitābında zıkr olundu ki ebū
12. hureyre razıya’llāhu ‘ anhu rivāyet eyledi ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem
13. eyitdi her göz ki qiyāmet güninde ağlayıcı olacaqdur illā şol göz ki
14. taŋrı te‘ ālā harām eyledügi nesneye baqmadı daxı şol göz ki taŋrı
15. yolında gāzā iderken gözcilik eyledi uyqusuz qaldı daxı şol göz ki

32b

1. taŋrı qorqusından ağladı bir siŋek başı qadar yaş çıqdı birisi
2. daxı budur ki bir gice qaravulda gözcilik eylemek biŋ gice ‘ ibādetden yigrekdür
3. niteki hākim kitābında zıkr olundu ki ‘ oşmān razıya’llāhu ‘ anhu rivāyet eyledi ki
4. resūlu’llāh şalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem eyitdi gāzāda bir gice qaravulda gözcilik
5. eylemek yigrekdür biŋ giceden ki gündüzleri oruc ve giceleri ‘ ibādetile
6. diri tutmaq ola zıkr olundu ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem eyitdi
7. her Kişi ki bir gice gözcilik eyledi at üstinde durdı irteye degin müsülmān-
8. laruŋ ucların beklemek için bu ‘ amel aŋa yigrek olur allāh qatında altmış
9. yıl ‘ ibādet eylemekden ba‘ zı hadīş kitābında zıkr olundu ki ebū hureyre

10. raziya'llāhu ' anhu bir gice gözcilik eyleyüp müsülmānlar öjinde durmaq
11. baña sevgülürekdür biñ gündən ki oruc tutam gicelerin ' ibādetile irteye
12. çıqaram ka' be mescidinde resūlu'llāhuñ şalla'llāhu' aleyhi ve sellem qabri yanında
13. birisi daxı budur ki resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem qaravulda gözcilik
14. iden Kişiçün uçmaqlıqdur diyü şanuqlıq virdi niteki şeberānī kitābında
15. zıkr olındı ki ebū ' aşıyye raziya'llāhu ' anhu eyitdi bir Kişi öldi resūlu'llāha

33a

1. namāzın qıl didiler resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi hiç sizden
2. Kimse ol Kişi ' amellerden bir ' amel gördi mi bir Kişi eyitdi evet yā resūla'llāh
3. ben anuñla ğazāda bir gice qaravulda idüm pes resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi
4. ve sellem durdı bilesine bulınan cemā' atle ol Kişinüñ namāzın qıldı çünkim sinine
5. indürdiler resūlu'llāh mübārek eliyle topraqdan avuçlayup üstine dökdi
6. daxı eyitdi yoldaşlaruñ seni tamulıq şanurlar ben şanuqluq virürin ki
7. sen uçmaqda حَانِيدٌ bir hədişde bir gice gözcilik eyleyene eyitdi bayıq
8. nefsünje uçmağı vācib eyledüñ bundan şonra ayruq ' amel itmezsen hiç
9. qayduñ yoqdur ya' nī bu giceki gözcilik eyledüğüñ ile uçmaq buña vācib
10. oldı ayruq tetāvvu' itmezsen qayırmaz birisi daxı budur ki bir gice qaravulda
11. gözcilik iden Kişiye ardındağı müsülmānlar şevābınca müzd hāşıl olur
12. niteki şeberānī kitābında enes raziya'llāhu ' anhu rivāyet eyledi ki resūlu'llāh
13. şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi her Kişi ki gice qaravulda gözcilige dura
14. müsülmānları öñlerinden saqlaya ardındağı namāz qılıcılar ve oruc tütücılar
15. şevābı gibi müzd hāşıl ola birisi daxı budur ki bir gice qorqulu yirde

33b

1. qaravulda durup gözcilik eylemek qadir gicesin ' ibādetile irteye çıqarmaqdan
2. yigrekdür nesāī kitābında zıkr olındı ki ibni ' ömer raziya'llāhu ' anhumā rivāyet
3. eyledi ki resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi āğāh oluñ size xaber vireyiñ

4. bir giceden ki qadir gicesinden efdâldür biri qaravulda durucıdur ki qaravulda
5. durdı ya' nî ol gice bir qaravulda durıcınun gicesidür ki qaravulda göz-
6. cilik eyledi bir yerde ki gâyet qorqulu olduğundan girü dönmeği ummaya
7. bayhaqî kitâbında ebû amâme raziya'llâhu ' anhu rivâyet eyledi ki resûlu'llâh
8. şalla'llâhu'aleyhi ve sellem eyitdi üç gice murâbiğa itmegüm ya' nî qaravul beklemegüm
9. müsülmânların cemâ'ati öñinde sevgülürekdür başa iki mescidün ya' nî
10. medîne yâ qudüs mescidlerünün birinde qadir gicesine uğramaqdan birisi daxı
11. budur ki sulţân nûre'd-dîn maḥmûd ictihâd kitâbında zıkr eyledi ki enes
12. raziya'llâhu ' anhu rivâyet eyledi resûlu'llâh şalla'llâhu'aleyhi ve sellem eyitdi
13. her Kişi ki bir gice gâzâda gözcilik eyledi uyqusuz qaldı allâh te'âlâ qatında
14. aña ol qadar müzd ḥâşıl olur ki ümmetümden hiç kimsene vaşf idemez
15. birisi daxı budur ki resûlu'llâh şalla'llâhu'aleyhi ve sellem qaravulda gözcilik

34a

1. eyleyene du'â qıldı ve eyitdi اللَّهُ حَارِسُ الْآحِرَاسِ ya' nî allâh rahmet
2. eylesün qaravul qaravulına şifâda zıkr olındı ki câbir bin 'abdu'llâh
3. raziya'llâhu ' anhumâ eyitdi tebük gâzâsında resûlu'llâh şalla'llâhu'aleyhi ve sellem
4. beşir oğlı 'abbâdı qaravula baş eylemişidi ol gâzâdan döninceye degin
5. 'abbâd her gice qaravul çıkarırdı ve gündüsi çeri içinde yoldaşları
6. üstinde gezeridi bir gice gezerken irte vaqtında resûlu'llâha uğradı
7. daxı eyitdi yâ resûla'llâh bu gice öñümüzden tekbîr âvâzı Kesilmedi
8. irteye degin pes bir Kişi qodum kim qaravulu geze ya' nî gözede uyutmaya resûlu'llâh
9. eyitdi hoş itdüñ velâkin yaqın olur ki müsülmânlardan ba'zısı
10. icâbet idüp ya' nî allâh buyruğını qabûl eyleyüp atlarına binmiş olalar
11. ol işitdügün tekbîr anların tekbîri ola silkân bin selâme eyitdi
12. yâ resûla'llâh müsülmânlardan on Kişiyle atlarumuza binüp çıquduq qaravul

13. öjinde durup anlara qaravul olduğıdı bunu işidicek resūlu'llāh şalla'llāhu
14. 'aleyhi ve sellem eyitdi اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَسْتَعِيْذُ بِكَ مِنَ الْوَقُوْعِ اَلْحَرَسِ اَلْحَرَسِ ya' nī allāhu te' ālā raḥmet eylesün
15. qaravul qaravulina andan eyitdi her kimse ki siz anlara qaravul olduņuz

34b

1. bu gice ādemden ve ḥayvāndan anlaruñ sağışınca size birer qīrāt
2. müzd vardur faşıl 'abdu'llāh bin mübārek rivāyet eyledi ki cābir rażiya'llāhu
3. 'anhu eyitdi resūlu'llāh ile şalla'llāhu' aleyhi ve sellem zāt'ür-rıqā' ğazāsına çıqduq
4. müşriklerden birisinüñ 'avratı alındı çünki resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem ğazādan
5. girü döndi eri geldi 'avratın alınmış göricek and içti ki muḥammedüñ şaḥā-
6. belerinden qan dökmeyince girü dönmeye andan çıqdı peyğamberüñ ardına
7. uydu izin izleyü çünki resūlu'llāh bir yirde qondi eyitdi bu gice kim
8. qaravul olup bizi saqlar bir Kişi muḥācirlerden enşārdan durdılar eyitdiler biz
9. qaravul olalım yā resūla'llāh resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi bir derede yol üstine
10. qonup dururdu anlara eyitdi iş bu tağ yolınuñ ağızında duruñ çünki
11. bu iki Kişi yol ağızına çıqdılar enşārī yoldaşlarına eyitdi gicenüñ evvelin
12. oturmaq mı yigdür saña yoqsa āxirin eyitdi evvelini sen otur pes enşārī
13. namāza başladı yoldaşı yatdı uyudu bu Kişi namāz üstinde iken ol bir Kişi
14. geldi namāz qılan Kişinüñ qaraldusını gördi bildi ki çerinüñ gözcisi
15. dür bir oqıla atdı bu namāz qılan Kişi urdı oqı⁸² çekdi bıraqdı

35a

1. namāzdan çıqmadı bir oqıla daxı urdı anı daxı çekdi bıraqdı namāzı
2. bozmadı bir oqıla daxı urdı anı daxı çekdi bıraqdı andan şoņra rükū'
3. itdi yoldaşını uyandurdu dur otur ādem geldi didi çünki ol kāfir

⁸² Yazım hatası oq tekrarı silinmiştir.

4. bu ikisini gördü ve gendüyi bildiklerin daxı bildi qaçdı gitdi muhâcir yoldaşınuñ
5. hâlini göricek ki
6. qanlar aqar eyitdi subhâna'llâh evvel oqıla atduğı vaqt beni *uyandursañidi*⁸³
7. enşârî eyitdi namâz içinde bir sūre başladum idi oqımağa diledüm ki tamâm eylemedin
8. Kesmeyem çünki birbiri ardınca üç gez oqıla urdı rüqū' eyledüm saña
9. xaber itdüm vâllâhi eger resūlu'llâh şalla'llâhu'aleyhi ve sellem buyurduğı ucı zâyî'
10. eylemeyem diyü qorqmasam ol sūreyi Kesmezdüm tâ şuña degin kim öleydüm yâxud
11. tamâm oqıyaydum 'abdu'l-İlah bin mübârek rivâyet eyledi ki sühel bin ebî şâlih eyitdi
12. çünki resūlu'llâh şalla'llâhu'aleyhi ve sellem uñud ğazâsına çıqdı eyitdi kim icâbet
13. ider bu gice iş bu ucı bekleyüp gözcilik eylemege enşârdan bir Kişi duru
14. geldi ki adı zeqvân künyeti ebū's-sab' atası adı 'ubeydi qays idi eyitdi
15. uş ben yâ resūla'llâh eyitdi sen kimsin eyitdi zekvân resūlu'llâh eyitdi

35b

1. otur şöyle andan ol sözi girü didi zekvân duru geldi eyitdi uş
2. ben resūlu'llâh eyitdi sen kimsin eyitdi 'abdi qays oğlu resūlu'llâh
3. eyitdi otur andan şonra üçünci keret girü öyle didi girü zekvân duru geldi
4. eyitdi yâ resūla'llâh eyitdi sen kimsin eyitdi ebū's-sab' pes resūlu'llâh
5. eyitdi varuñ şol fulân yirde daxı fulân yirde duruñ zekvân
6. eyitdi yâ resūla'llâh bu dükeli didüklerüm hemen benim⁸⁴ ayruq kimsene yoq
7. emîn olmazuz şâyed ki kâfirleruñ gözcisi ola eyle diyicek resūlu'llâh
8. şalla'llâhu'aleyhi ve sellem eyitdi her Kişi ki uçmağuş yeşil çemenlerin ayaqlarıyla
9. basar Kişiye nazar itmek dilerse iş bu Kişiye nazar itsün andan zekvân evine vardı

⁸³ Metinde أوياندرُ سَكْنَادِي şeklinde yazılmıştır.

⁸⁴ Metinde بَنِّ ابْنِ şeklinde yazılmış.

10. qavmleriyle esenleşdi ‘avratları etegine yapışdılar daxı eyitdiler yā ebū’s-sab‘
11. bizi qoyup gider misin çekdi etegini ‘avratların elinden aldı daxı gitdi
12. anlardan öte geçecek ‘avratlarından yaña döndi daxı sizünle buluşmağumuz
13. qiyāmet gündür didi ve gitdi ol ġazāda şehīd oldı faşıl
14. ġazāda qorqmaq müzdi beyānındadır řeberānī kitābında zıkr olındı ki selmān
15. raziya’llāhu ‘ anhu rivāyet eyledi ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem eyitdi

36a

1. qaçanki mü ’min Kişinüñ ġazāda göñli ıztırāb⁸⁵ ide ve yüregi oynaya
2. yazuqları dökilür xurma budanınuñ yemişi dökildügi gibi sa‘ id bin ebū hilāl
3. rivāyet eyledi ki ‘ abdu’r-raħman bin ‘ avf raziya’llāhu ‘ anhu bir şadaqa itdi
4. çoqlığundan xalq ‘ acebladı ħattā ki resūlu’llāh qatında ‘ aceblayu añıldı
5. resūlu’llāh şalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem eyitdi ‘ avf oğlınun şadaqasını
6. ‘ acebladunuz mı eyitdiler evet resūlu’llāh eyitdi muhācirler şa‘ lüklerinden
7. ya‘ nī yoqsullarından bir şa‘ lükün ġazāda qamçısı düşdügiçün belinledügi ‘ avf
8. oğlınun şadaqasından efdaldür şaħīḥ-i müslimde ‘ abdullah bin ‘ amr bin el-‘ ās
9. raziya’llāhu ‘ anhumā rivāyet eyledi ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem hiç bir ġazīler
10. yā bir seriyye olmaya seriyye şol azaraq çeriye dirler ki dört yüzden aşğa ola
11. daxı uğurlayın dünle gündüzle dört yüzden artuq olsa ve āşikāre çıqsa
12. aña ceşş dirler ya‘ nī hiç ġazīler olmaya az eger çoq ki aqın eyleyeler daxı
13. sağılıqla geleler illā müzdlerinüñ üç baxşda iki baxşını dünyāda almış olalar
14. ve hiç bir ġazīler çerisi yā bir seriyye olmaya ki qorqalar ve kāfir anlardan ġālib
15. ola ve başlu eyleye ve aqınsuz çıqalar illā haq te‘ ālā anların müzdlerin tamām eyleyüvire

⁸⁵ Metinde اِصْطِرَابٌ şeklinde yazılmıştır.

36b

1. ya‘nī müzdlerinüñ üç baxşısı daxı tamām hāşıl ola ebū ‘imrān bunı rivāyet
2. eyledi ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem eyitdi qaçanki bahādur ile qorqaq
3. Kişi ğazāda savaş eyleyeler qorqağuş müzdi artuğıraq olur ya‘nī
4. qorqağuş qorqduğı artuq olduğıçün müzdi daxı artuq olur
5. on beşinci bāb düşmana qarşu şaf bağlamaq ve öñ şafda durmaq
6. فَالَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا أَلَا تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا أَلَا تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا
7. ⁸⁶كَانَتْهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ ma‘nisi budur ki allāhu te‘ālā eyitdi be-dürüstī allāh sever
8. şunları ki tañğrı yolında ğazāda savaş iderler şaf olduqları hālde
9. qurşunlanmış dīvār gibi mücāhid eyitdi bu āyet şahābelerden bir cemā‘ at haqqına
10. indi niteki hikāyetin ikinci bābda zıkr eyledük ol cemā‘ atüñ birisi ‘abdu’llāh bin
11. revāhe idi çünki bu āyet işitdi eyitdi pes tañğrı yolında ğazāya mülāzemet
12. eylemekden ırılmayam ölinceye degin hem didügi gibi ğazāya mülāzemet eyledi
13. şuna degin şehīd oldı ebū dāvūd ğayras kitāplarında zıkr olındı ki sehl
14. bin sa‘id raziya’llāhu ‘anhu rivāyet eyledi resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem
15. eyitdi iki sā‘at vardur ki göklerin qapısı açılır az olur ki ol vaqtda

37a

1. hācet dileyenüñ du‘āsı merdūd olur birisi mü’ezzin bañlarken
2. birisi ğazāda mü’mīnler savaşıçün şaf olıcaq bir rivāyetde daxı namāz için
3. qāmet getüricek didi aħmed bin ħanbel kitābında zıkr olındı ki ebū umāme
4. raziya’llāhu ‘anhu eyitdi resūlu’llāh ile bile çıqdum seriyyelerinüñ ba‘zısında
5. bir Kişi bir mağaraya uğradı ki içinde azıraq sucuğaz varıdı gendü
6. nefsiyle söylendi ki ol mağarada dura ol sudan içe ve āb-dest
7. ala ve mağara yöresindeki otcuğazlardan yiye ve dünyāyı terk ide andan

86

Saff 61/4

8. eyitdi işbu gönlüme düşeni resûlu'llâh 'arz itsem eger destûr virürse
9. işlesem destûr virmezse işlesem pes resûlu'llâha geldi bu qaziyyeyi
10. didüğümüz gibi 'arz eyledi resûlu'llâh şalla'llâhu'aleyhi ve sellem eyitdi ben
11. yahūdilik ve naşrānilik dīnile viribilinmedüm lākin doğru ve gevez islām
12. dīnile viribilindüm ol taŋrı haqqıçün ki muḥammedün nefsi anuñ elindedür bir gün
13. öyleye degin yā öyleden giceye degin yörimegünüz taŋrı yolında dünyādan
14. ve dünyā içindekiden yigrekdür ve sizden birünüz şaf içinde durmağı altmış
15. yıl namāzından yigrekdür ya'nī teṭavvu' namāzından rivāyet olundu ki 'abdu'llāh

37b

1. bin 'ömer raziya'llāhu 'anhumā eyitdi taŋrı yolında bir duracaq yirde düşmana qarşu
2. durmağum qılıcıla çalmadan süñüyle dürtmeden ve oqıla atmadan efdaldür
3. altmış yıl 'ibādet itmegümden şöyle ki hiç 'āşī olmayam 'abdu'llāh bin
4. mübārek rivāyet eyledi ki 'abdu'llāh bin 'ömer bin el-'āş raziya'llāhu 'anhumā
5. eyitdi āgāh oluñ xaber vireyin size ki allāh qatında şehīdlerün
6. efdali kimdür mertebe cihetinden qiyāmet güninde şoldur ki düşmanıla bulışdı
7. şaf içinde olduğı hālde ve qaçanki düşmanlarıyla yüze yüz oldılar sa-
8. ğına şolına baqmadı qılıcın yalıñ eyleyüp omuzına bıraqdı ve eyitdi
9. ilāhi nefsum virdüm saña şundan ötrü ki geçmiş günlerde işledüm ya'nī
10. nefsumi yolunğa ölmege qodum tā ki geçmiş günāhlarımı 'afv eylesin daxı işbu hāl
11. üzerine iken öldüreler ol Kişi şol şehīdlerdendür ki yaturlar yuvalanurlar
12. uçmağuş yüce köşklerinden qanda dilerlerse on altıncı bāb oq atmaq
13. şevābında ve öğrenüp terk eyledüginün günāhı beyānındadır qāla'llāhu te'ālā
14. ⁸⁷ وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ ma'nisi budur ki haq te'ālā eyitdi yaraqlağ

15. kâfirler için savaş eylemege neye gücünüz yiter quvvetden müslüm şahîhinde

38a

1. rivāyet olındı ki ‘uqbet bin ‘āmīr rażiya’llāhu ‘anhu eyitdi işitdüm ki resūlu’llāh
2. şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem menber üstinde bu āyet oqıdı daxı eyitdi āgāh oluñ ki
3. quvvet oq atmaqdur āgāh oluñ ki quvvet oq atmaqdur āgāh oluñ ki quvvet
4. oq atmaqdur ‘ulemānuñ ba‘zısı bu āyet daxı bu hadīşile oq atmaq vācibdür didi
5. mü’ellif oq atmağuş bir qaç fażiletlerin zıkr eyledi cümlesinden
6. birisi budur ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem oq atmağıla qur’ān öğrenmegi bile
7. zıkr eyledi niteki ibni ‘asākir rivāyet eyledi ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi
8. ve sellem eyitdi öğrenüñ oq atmağı ve qur’ān oqımağı ve mü’minüñ sâ‘atlerinüñ yigregi
9. ol vaqt kim tañğrısını aña bayhaqî kitābında rivāyet olındı ki ebū rāfi‘
10. rażiya’llāhu ‘anhu eyitdi resūlu’llāh ben eyitdüm hiç oğlanlaruş bizim üstümüzde
11. haqları var mıdur bizim anlaruş üzerinde haqqumuz olduğı gibi resūlu’llāh
12. şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem eyitdi evet ataya vācibdür ki oğlına yazı yazmaq
13. suda yüzmek oq atmaq ögrede daxı mirās qoduğı māl helāl ola birisi
14. daxı budur ki bir oqıla haq te‘ālā üç Kişi uçmağa qoyar niteki ibni ebî şeybe
15. kitābında zıkr olındı ki xālid bin zeyd eyitdi ben oq atıcı idüm ‘uqbe bin

38b

1. ‘āmīr rażiya’llāhu ‘anhu baña uğrardı ve eydürdi yā xālid çıq varalum oq atalum
2. bir gün çıqmağa eglendim eyitdi yā xālid gel saña xaber vireyin şunu ki resūlu’llāh
3. xaber virdi andan eyitdi resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem eyitdi
4. allāhu te‘ālā bir oqıla üç Kişi uçmağa qoya bir düzicisini ki şan‘atıyla
5. allāhdan xayır ve şevāb umar bir daxı atıcısını ya‘nî düşmana atan Kişi
6. bir daxı atan Kişiye oq alıvirici bir rivāyetde üçinci ğazā niyyetine atmağışün

7. ğāzīlere oq virici didi birisi daxı budur ki oq atanlara resūlu'llāh
8. eyitdi atıñ ki ben sizüñile bileyin niteki buxārī şahīhinde rivāyet
9. olındı ki selemet ibni'l ekū' rāziya'llāhu ' anhu eyitdi resūlu'llāh şalla'llāhu
10. ' aleyhi ve sellem bir qavm üzerine uğradı ki oq yarışdururdu daxı eyitdi
11. atıñ iy ismā'īl oğlanları ki sizüñ atañuz oq atıcıyidi atıñ ben fulān
12. oğlanlarıyla bileyin seleme eyitdi resūlu'llāh böyle deyicek iki cemā' atıñ biri
13. ellerin tıtdılar atmadılar resūlu'llāh eyitdi niçün atmazsız eyitdiler
14. yā resūla'llāh nice atalum ki sen anlaruñıla olduñ resūlu'llāh şalla'llāhu
15. ' aleyhi ve sellem eyitdi atıñ ki ben dükeliñüzle bileyin bir rivāyetde seleme eyitdi

39a

1. ol gün giceye degin atdılar birbirinden geçürmediler birisi daxı budur ki
2. yay götürmek ve oq atmaq Kişinüñ ğuşşasın giderür niteki teberānī
3. kitābında zıkr olındı ki ' āyişe rāziya'llāhu ' anhumā rivāyet eyledi ki
4. resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi noldı sizüñ birüñüze qaçanki
5. ğuşşalusın aña önegülük eyleye yayını boynına asup anuñla ğuşşasın gidermez
6. birisi daxı budur ki firişte oyunlardan oq atmağa hāzır olur niteki
7. at beslemek bābında zıkr olındı ki firiştelere üç oyına hāzır olurlar
8. birisi oq atmaqdur birisi daxı budur ki oq atıcınuñ iki nişānı arasında
9. yörimegünüñ her adımına bir müzd hāşıl olur niteki birisi daxı kitābında
10. ebū'd-derdā rāziya'llāhu ' anhu rivāyet eyledi ki resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi
11. ve sellem eyitdi her Kişi ki iki nişān arasında yörüye her adımıçün aña bir müzd
12. hāşıl ola iki nişān didügi budur kim oq atıcılar iki nişān dilerler
13. birbirine qarşu bir nesneye oqların atarlar ve ururlar oqların divşürürler
14. andan birisine daxı atarlar resūlu'llāh zamānında oqı şöyle atarlarmış birisi
15. daxı budur ki bir Kişi düşmana oq atsa haq te' ālā bir qul azād eylemek qadar şevāb

39b

1. virür niteki neseî kitâbında rivâyet olundu ki ‘ amr ibni ‘ anbehe raziya’llâhu
2. ‘ anhu eyitdi işitdüm kim resûlu’llâh şalla’llâhu‘ aleyhi ve sellem eydürdi her Kişi ki
3. islâm içinde şaqalı ağarsa ol aqluq aña nûr olur qiyâmet güninde ve her Kişi ki
4. taŋrı yolında bir oq düşmana irişe yâ irişmeye bir qul azâd
5. eylemiş gibi ola ve her ki bir mü’min qul azâd eyleye ol azâd eyledüğü anuŋ
6. fidâsı ola şamu odından quluŋ a‘ zâlarından her bir ‘ uzvı azâd eyleyenüŋ
7. ‘ uzvıçün bu hadîşden ma‘ lûm olur kim oq atana bir şevâb hâşıl olur
8. eger atduğı oq düşmana doqınmazsa daxı bir yere ki irişmeyen oq daxı doqunmaz
9. birisi daxı budur ki her Kişi ki bir oq ata düşmanı ura haq te‘ âlâ uçmaqdan
10. bir derecesin qaldura niteki nesâî kitâbında rivâyet olundu ki ka‘ b bin mürre
11. raziya’llâhu ‘ anhu eyitdi işitdüm ki resûlu’llâh ‘ aleyhi ve sellem eydürdi her Kişi ki
12. bir oq ata düşmana irişdüre ya‘ nî ura haq te‘ âlâ anuŋiçün bir derece qaldura
13. ‘ abdu’r-raħman ibnü’n-nüccâm eyitdi derece nedür yâ resûla’llâh şalla’llâhu‘ aleyhi ve sellem
14. eyitdi âgeh ol ki derece didüğim senüŋ anaŋ eşigi gibi degüldür her iki derecenüŋ
15. aralığı yüz yıllıq yoldur birisi daxı budur ki her Kişi ki taŋrı yolında bir oq ata

40a

1. aña uçmaq vâcib olur niteki aħmed bin ħanbel kitâbında ‘ atabet bin ‘ abdü’s-selemî
2. raziya’llâhu ‘ anhu rivâyet eyledi ki resûlu’llâh şalla’llâhu‘ aleyhi ve sellem şaħâbelere
3. eyitdi duruŋ savaş eylen durdılar savaş iderken bir Kişi oq atdı
4. resûlu’llâh şalla’llâhu‘ aleyhi ve sellem اَوْحَبَ هَذَا didi ya‘ nî işbu oq atan
5. uçmağı gendüye vâcib qıldı birisi daxı budur ki her Kişi ki bir oq ata taŋrı
6. yolında ol atduğı oq aña nûr ola qiyâmet güninde niteki teberânî kitâbında
7. zıkr olundu ki muħammed bin el-xayfaye eyitdi gördüm ebü ‘ ömer ve enşârını raziya’llâhu
8. ‘ anhu ki oruc tıtmış susuzlıqdan yalmanurdı ve qulna eydürdi matarus

9. dutı vir qulı öjine nesne ıtıdı gendüsi terkeşinden oq ıtıardı
10. şıña degin ki üç oq atdı daxı eyitdi işitdüm ki resulu'llāh şalla'llāhu
11. ve sellem eyitdi her Kişi ki taŋrı yolında bir oq atdı irişdürdi yā irişdürmedi
12. ol oq aña nūr ola qıyāmet güninde birisi daxı budur ki her Kişi ki bir yay
13. idine haq te'ālā andan yoqsullıǵı gidere niteki ibni 'asākir ve ğayrısı zıkr
14. eylediler ki enes rażiya'llāhu 'anhu rivāyet eyledi ki resulu'llāh şalla'llāhuve sellem
15. eyitdi her Kişi ki bir 'arabī yay alına terkeşiyle haq te'ālā anuñ üzerinden

40b

1. qırq yıl yoqsullıǵı gidere 'arabī yay didügi el yayıdur faşıl müslim şahıhinde
2. zıkr olundı ki 'uqbete bin 'āmir rażiya'llāhu 'anhu rivāyet eyledi ki resulu'llāh
3. şalla'llāhu'aleyhi ve sellem eyitdi her Kişi ki oq atmaq ögrene daxı terk ide bizden
4. degüldür bir rivāyetde daxı bayıq 'āşī oldı didi bir rivāyetde baña 'āşī
5. oldı didi mü'ellif eyitdi qā' ide budur ki her nesne ki anı işleyecek
6. bizden degüldür yā 'āşī oldı yā bize 'āşī oldı dīnile ol nesne kebāyirden
7. olur ya'nī ulu günāhlardan olur bundan ötrü 'ilm ehlinüñ ba'zısı
8. oq atmaq ögrenüp terk eylemek kebiredür didi eger kebire olmazsa bāri şağır
9. olduğında ya'nī ğici günāh olduğında şek yoqdur her ğici günāh ki
10. şonınca tevbe itmeyeler ve giri işleyeler ol ulu günāh olur on
11. yedinci bāb ğāzīlerüñ qılıçları ve süñüleri ve qalan yaraqları
12. fażīletindedür qāla'llāhu te'ālā ⁸⁸حَدِّثُوا وَحَدِّثُوا زَهَّاهَا eyitdi
13. qılıcuñuz daqınuñ dimek olur zīrā ki qılıç daqınup yörimek ğāzīler
14. hey'etidür ba'zı 'ulemā eyitdi oq atmaq süñü oynamaq ata binmek yügürtmek
15. farz-ı kifāyedür imām qurtubī tefsīrinde eyitdi vaqt olur ki farz-ı 'ayn olur

41a

1. ya' nî ihtiyâc qatı olduğı vaqtda daxı düşman ğālib olduğı yirlerde
2. qaçanki bu işleri bilür kimse olmaya resūlu'llāhu şalla'llāhu'aleyhi ve sellem
3. hədīşinde qılıcuñ daxı süñünüñ fazīleti beyānında hədīşler zıkr olunmuşdur
4. cümlesinden birisi budur ki uçmaq qılıçlar gölgesi altındadır niteki
5. şahīhinde zıkr olundu ki 'abdu'llāh bin ebī 'avfī raziya'llāhu 'anhu eyitdi
6. resūlu'llāh şalla'llāhu'aleyhi ve sellem düşmana buluşduğı günlerüñ
7. ba'zısında güneş meyl idince güyerdi çünki güneş meyl ideydi şahābeler
8. arasında durur daxı eydürdi iy ādem oğlanları düşmana buluşmağa
9. ārzülamañ tañğrıdan sağıq dileñ qaçankim düşmana bulışasız şabr eyleñ
10. daxı bilüñ ki uçmaq qılıçlar gölgesi altındadır ebū bekr bin ebū mūsā
11. eyitdi işitdüm ki atam düşman qarşusunda eydürdi resūlu'llāh şalla'llāhu
12. 'aleyhi ve sellem uçmaq qılıçlar gölgesi altındadır didi bir tağıq şüretlü
13. Kişi bu sözi işidicek duru geldi daxı eyitdi yā ebā mūsā sen mi işitdün ki
14. resūlu'llāh bu sözi atağ mı didi ol Kişi döndi yoldaşlarına vardı
15. benden size selām olsun didi qılıcınuñ qınını sıdı daxı biraqdı

41b

1. yalıñ qılıcıla düşmandan yaña yöridi savaş eyledi şıña degin ki
2. şehīd oldı birisi daxı budur ki qılıçlar uçmaq qapılarınıñ miftāhı anaxtarıdur
3. zeydi bin saħre eydürdi xaber virinildüm ki qılıçlar uçmaq⁸⁹ miftāhlarıdur ibni
4. 'asākır ve ğayrısı bu sözi resūlu'llāhdan şalla'llāhu'aleyhi ve sellem rivāyet
5. eylediler birisi daxı budur ki qılıçla çalmaq uçmağa girmege sebebdür neteki
6. ibni 'asākır rivāyet eyledi ki ebū hureyre raziya'llāhu 'anhu eyitdi işitdüm ki
7. resūlu'llāh şalla'llāhu'aleyhi ve sellem eydür ki size söyleyi vireyin mi şol nesneyi kim

⁸⁹ Metinde أَجْمَاقٌ şeklinde yazılmıştır.

8. sizi uçmağa qoyar eyitdiler söyleyi vir yā resūla'llāh eyitdi sizi uçmağa qoyan
9. qılıçla çalmaqdur daxı qonuğa ta'ām yidürmekdür daxı namāz vaqtların mühim idinüp
10. gözetmekdür birisi daxı budur ki her⁹⁰ ki tañrı yolında qılıç daqına haq te'ālā aña
11. uçmaq xil' atin geydüre şifāda zıkr olundı ki resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem
12. eyitdi her⁹¹ Kişi ki tañrı yolında qılıç daqına imān ridāsıyla ridālana ridā deyü
13. egin tonna dirler ya'nī allāhu te'ālā imān xil' atin geydüre daxı firişteler
14. anuñçün yarlığanmaq dilemekden xālī olmayalar şifāda zıkr olundı ki ibni
15. 'abbās razıya'llāhu ' anhu rivāyet eyledi ki resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem

42a

1. eyitdi her Kişi ki tañrı yolında süñü götüre ol süñü qıyāmet güninden aña
2. 'alem ola birisi daxı budur ki haq te'ālā qılıçları ve süñüleri ile mübāhāt
3. ider ya'nī firiştelere gösterür daxı görünj ādem oğlanlarından benüm nice
4. qullarum vardır ki benüm xoşnūdluğum istemeğičün qılıçlar süñüler götürüp
5. varurlar kāfirler ile savaş iderler niteki ibni 'asākır kitābında zıkr
6. olundı ki ebū hureyre razıya'llāhu ' anhu rivāyet eyledi ki resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem
7. eyitdi her Kişi ki tañrı yolında qılıç daqına haq te'ālā boynına iki uçmaq vişāhı⁹²
8. asa ki dünyā yaradılaldan qıyāmete degin dünyā daxı dünyā içindeki nesnelər
9. ol Kişi vişāhı⁹³ qıymeti olmaya vişāhı⁹⁴ diyü bir yaşşı qolañ gibi nesneye dirler ki
10. cevāhirle⁹⁵ muraşsa' eyleyeler daxı hamāyil gibi boyunlarına aşalar daxı ol qılıcı

⁹⁰ Metinde حَرَّ şeklinde yazılmıştır.

⁹¹ Metinde حَرَّ şeklinde yazılmıştır.

⁹² Metinde وَشَاخِي şeklinde yazılmıştır.

⁹³ Metinde وَشَاخُكْ şeklinde yazılmıştır.

⁹⁴ Metinde وَشَاخْ şeklinde yazılmıştır.

⁹⁵ Metinde جَوَاحِرْ şeklinde yazılmıştır.

11. bilinden şaşincaya degin firiştelər anuñçün yarlığanmaq dileyeler daxı allāh te‘ālā
12. ġāzīnün qılıcı ve süñüsü ile ve silāhıyla firiştelere mübāhāt ider ya‘nī
13. görün nice qullarum var diyü gösterür ve qaçanki bir qulile firiştilere
14. mübāhāt ide andan şonra ayruq aña ‘azāb eylemez birisi daxı budur ki
15. mādāmki ġāzīlerün qılıcı bilinde ola firiştelər anuñçün yarlığanmaq dilerler niteki

42b

1. geçen hədişde eydildi şifāda rivāyet olındı ki ‘alī ibni ebī ṭālib
2. rāziya’llāhu ‘anhu eyitdi ġāzīnün qılıcı bilinde iken qıldığı namāz qılıcsuz
3. qıldığı yetmiş namāzından yigrekdür fāyide şeyx humre’d-dīn bin qayım rivāyet
4. eyledi ki aḥmed bin ḥanbel eyitdi ġazāya iḥtiyāc olunur yirlerde süñü
5. oynamaq teṭavvu‘ namāzdan efdaldür mü’ellif eyitdi qalan silāh altınun
6. daxı hükmi şöyledür faşl ebū ‘ömer bin ‘abdulyad ve ġayrısı zıkr eylediler ki
7. taḡrı yolında evvel qımından çıqan qılıç zübeyrün qılıcıdur daxı eyitdiler ki bunun
8. sebebi buyıdı ki bir gün şeyṭān xalq arasında muḥammed öldi diyü çav
9. bıraqdı⁹⁶ zübeyr rāziya’llāhu ‘anhu bu qāziyyeyi işidicek qılıcın çekdi daxı yara yara
10. gelürdi resūl şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem mekkenün bir yücerek yirinde durup
11. gözedürdi zübeyri bu ḥālde gördi daxı eyitdi noldı saña yā zübeyre eyitdi
12. işitdüm ki seni öldürdiler didiler resūlu’llāh ‘aleyhi’s-selām eyitdi eger
13. eyle olsa ne idiserdün zübeyr eyitdi vāllāhi diledüm ki mekke qavminün arasına
14. girem daxı qanlarını ırmaq gibi aqıdup hīç bunlardan Kimse qomayam qıram
15. āxirine degin resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem eyle didügin işidicek güldi

43a

1. ve arqasından ridāsın ya‘nī kitif ṭonını çıqardı zübeyre geydürdi andan

⁹⁶ Metinde بِرَقْدِي şeklinde yazılmıştır.

2. sonra cebrāyil geldi ve eyitdi allāh te‘ālā sağa selām ider daxı eydür ki
3. benden zübeyre selām eyle daxı muştula ve eyitdi ki allāh te‘ālā seni peygamberliğa
4. viribileden qiyāmete degin tañrı yolında ne qadar qılıç çekülürse dükelinün müzdince
5. zübeyre müzd virdüm hiç anlaruñ müzdinden nesne eksiltmedüm zīrā tañrı yolında
6. evvel qılıç çeken zübeyrdür bir rivāyetde daxı zıkr olındı ki resūlu’llāh
7. şalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem zübeyre ve qılıcına du‘ā qıldı mü’ellif eyitdi bu qaziyye vāqi‘ olıcaq
8. zübeyr on iki yaşında idi diyü xaber virdiler ibnü ebū’z-zeyād eyitdi xendeq
9. günü savaşında zübeyr ‘oşmān bin ‘abdu’llāh bin muğīre çaldı başıra bürüme
10. zırh geyerdi eyer qaşına degin indürdi mü’ellif eyitdi bundan ‘acībraq
11. işbunı işitdük kim tartūşī hikāyet eyledi sırācü’l-mülük adlu kitābında
12. ve eyitdi çeri erenlerinün qocaları hikāyet iderdi ki bizüm ilimüzde müsülmānlar
13. ile kāfirler arasında bir savaş vāqi‘ olmış savaştan sonra meydānda bir ışıq
14. pāresin buldılar ki geyenün başıyla üç baxş eyleyü çalmışlar daxı
15. eyitdi hiç bundan qatraq çalış kimsene görmedi ve işidmedi ne kāfir

43b

1. zamānında ve ne islām zamānında ol Kesilmiş ışıq pāresini kāfirler getürdiler
2. kilselerinde asa qodılar qaçanki müsülmānlar bunlar şıduğün ‘ayıblayalardı
3. ol ışıq pāresini gösterürler ve eydürlerdi bir qavme uğraduq ki işbu
4. anlaruñ qılıcı sarpıdur rum bahādurları girürler görürlerdi on sekizinci
5. bāb ğazāda başlu olmaq fazīleti beyānındadır şaḥīḥinde zıkr
6. olındı ki ebū hureyre razıya’llāhu rivāyet eyledi ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘ aleyhi
7. ve sellem eyitdi her zaxm ki tañrı yolında ğazīlere irişe qiyāmet güninde gele
8. şol urulduğı gündeki heybeti gibi ola qanı aqa durur qanınuñ rengi
9. qan rengi gibi qoqusı müşg qoqusı gibi ola şaḥīḥinde zıkr olındı ki
10. ebū umāme razıya’llāhu ‘anhu rivāyet eyledi ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem

11. eyitdi h̄iç nesne allāh te‘ālā qatında sevgülüredek degüldür iki qatreden daxı
12. iki izden birisi tañrı qorqusından aqan yaş qatresi birisi daxı
13. tañrı yolında aqan qan qatresi ammā izler birisi tañrı yolında ğazāya
14. gidenüñ izi birisi daxı tañrı farīzalarından bir farīzāya gidenüñ
15. izi faşıl ğazāda başlu olanlaruñ hikāyetlerinden budur ki

44a

1. ‘abdu’llāh bin mübārek rivāyet eyledi ki ‘āyişe rażiya’llāhu ‘anhu eyitdi
2. qaçanki ebū bekir rażiya’llāhu ‘anhu uñud ğazāsını añayidi eydürdi ol gün
3. ya‘nī uñud ğazāsınun fazīleti dükelisi talhanun idi ya‘nī eydürdi
4. ol vaqt ki uñud ğazāsında müsülmānlaruñ yolın dönderdiler ve şahābeleri
5. resūlu’llāh qatından tağıtdılar resūlu’llāh qatına evvel gelen ben idüm ki
6. bir Kişi resūlu’llāh ile bile durup savaşı ider çünki bunun gibi
7. fazīlet benden fevt oldı bāri talha olsun şuna degin ki
8. resūlu’llāh qatına geldüm gördüm ki ol resūlu’llāh öñinde durup savaşı
9. talhadur gövdesinde yetmişden artuq zaxmı var qılıç süñü oq zaxmı
10. daxı gördüm ki bir alay daxı dürüşmiş daxı cenk ider rivāyet olındı ki resūl
11. şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem ca‘feri ğazāya gönderdügi vaqt ca‘fer şehīd oldı
12. diyü xaberin getürenlere hālını şordı bir Kişi eyitdi gördüm ca‘feri
13. süñüyile dürtmişler arqasına çıqmış süñü içinde iken ilerü yörüdi
14. gendüyi süñüyile uran Kişiyi urdı öldiler daxı rivāyet olındı ki
15. mālīk bin enes rażiya’llāhu ‘anhu eyitdi yemāme ğazāsı güninde ebū deccāne

44b

1. rażiya’llāhu ‘anhu gendüyi bir bāğçe içine biraqdı ayağı şındı ayağı şınıqla
2. savaşı eyledi ölünceye degin mü‘ellif eyitdi bundan daxı ‘acībıraq
3. şoldur ki abdū’l-ber rivāyet eyledi ki hekīm bin hayle dirlerdi peygamber
4. irişmiş bir Kişi varıdı cemel ğazāsı güninde savaşı iderken ayağın düşürdiler

5. Kesilmiş ayağını eline aldı Kesen Kişiyi ayağıyla urdı öldürdi andan
6. sonra bir ayağı üstüne durup savaş eyledi şuna degin ki Kesilmiş
7. ayağından çok qanı aqduğundan za' if olup ayağın Kesenün gövdesine
8. dayanup oturdu bir Kişi uğradı eyitdi ayağın kim Kesdi eyitdi işbu
9. yasduğum olan gövde bundan sonra bir Kişi uğradı öldürdi ma' mer bin
10. el-müşnâ eyitdi müsülmanlıq zamânında ve daxı bundan öñdin kimsene bunun gibi
11. iş işlediği işidilmedi biri daxı bundan ' acıbıraq buydı kim ibni şebîb
12. hârânî hikâyet eyledi ki yermük⁹⁷ ğazâsında bir Kişi çok kâfir öldürdi
13. gendüsi savaşa meşgûlken çaldılar ayağın düşürdiler meşgûllüğünden ayaq
14. Kesildügin duymadı şuna degin ki savaş tağıldı andan sonra gördüğine
15. şorardı ki ayağum noldı gördünüz mi benüm ayağum kim Kesdi hikâyet

45a

1. ibn el-âşîr rivâyet eyledi ki ibni sîrbin eyitdi müsülmanlar bir bâğ dîvârına
2. irişdiler ki ardında müşriklerden bir kaç erler varıdı bedâri bin mâlik
3. bir qalqan üstünde oturdu daxı eyitdi sünjülerünüzle beni götürün
4. işbu dîvârın iç yanına bıraqın götürdiler bâğ dîvârının içine bıraqdılar
5. ol bâğ içindeki müşriklerle savaş eyledi yoldaşları irişinceye degin
6. on Kişilerin öldürdi gendüyi seksenden artuq yirde zaxmlu eylediler
7. oq qılıç zaxmı xâlidî bin el-velîd andan ötrü bir ay ol yirde durdı
8. zaxımları oñuluncaya degin hikâyet ibni ebû'l ħubdis eyitdi ecnâdîn
9. ğazâsında evvel düşen kâfir çerisinden bir subaşî idi meydâna girdi
10. bahâdur istedi savaş eylemege abdu'l-muṭṭalib oğlı zübeyr oğlı ' abdu'llâh
11. ilerü vardı ol Kişiyle savaş eyledi aralarında bir kaç ḥamle vaqî'
12. oldı andan ' abdu'llâh ol Kişi öldürdi andan sonra bir Kişi daxı meydâna
13. girdi er diledi ' abdu'llâh ilerü geldi anuñla bir zamân sünjülere

⁹⁷ Metinde بَرْمُوكْ şeklinde yazılmıştır.

14. savaşdılar andan Şonra qılıçlarla savaşdılar ‘abdu’llāh ol Kişiysi sũksũninde
15. aldı daxı eyitdi dut ki ben ‘abdu’l muṭṭalib oğlıyn qılıç zırhın

45b

1. geyindi omuzına oturdu ol Kişi döndi qaçdı çũnki iki çeri
2. birbirine qatışdı savaş eylediler çũnki savaş aralandı zũbeyri
3. buldılar on Kiřinũñ ortasında onını daxı öldürmiş qılıcı qabzası
4. eline yapışmış gendũ daxı ölmış yüzinde otuzdan artuq qılıç zaxmın
5. saydılar ĥikāyet ebũ’l ĥasan murādĩ rivāyet eyledi ki ‘alĩ bin bikār
6. eyitdi rũm ilinde savaş iderken bir Kişi gördũm ki qarnı yarılmış
7. bağırsaqları eyer xānesi üstine dökilmiş bağırsaqların qarnına qoydı
8. bir dũlbendile qarnını şardı savaş eyledi řuņa deĝin qarnı yarılmışla
9. ondan artuq kāfir öldürdi ĥikāyet ma‘az bin ‘amr bin el-cemũh ražiya’llāhu ‘anhu
10. eyitdi bedr ĝazāsında ebũ cehil ile buluşdum qılıçladum bir
11. ayağın inciginũñ yarusından Kesdũm oğlı ‘aqrime beni omuzura çaldı
12. elũmi dũřürdi bir pāre deriyle asılı qaldı savaş arasında birbirũmũzden
13. ayrıldıuq ol gün savaş eyledũm ol elũm Kesilmiş yanumca sũrũnirdũ
14. gördũm ki beni üşendürür ayağumla basdum üzũldi bıraqdum ĝitdũm mü’ellif
15. eyitdi bilĝil ki ĝāzĩ taņrı yolında zaxm acısını ũymaz şimdiye deĝin

46a

1. zikr eyledũgũmũz başlular ĥikāyeti didũgũmũze delĩldür ĥadĩřde gelmişdür ki
2. řehĩd ölũm acısını bir qarınca ısırmağı qadardur ölũmden aşağaraq zaxmı
3. daxı eksũk duysa gerek ‘aqılda daxı ıraç deĝũldür zĩrā ki Kişi qatı
4. qaқыıcaq qaқыmađı arasında ĥiç nesneden qaқыrmaz vaqt olur ki iki Kişi
5. savaş iderken aralarında qatı ağır zaxımlar vāqi‘ olur savaşdan ayırtlaşmayınca
6. ağrısın duymazlar qaçanki nefsiçũn qaқыmaqda bu qadar nesne ũyulmaya allāh içũn
7. qaқыmaqda daxı artuq acı ũyılmaya ne ‘aceb ‘ale’l-xuřũř şol vaqt ki Kişi

8. şehâdet isteye daxı ĩmān quvvetiyle allāh te‘ālā şehīdlere eylediği şevābları
9. müşāhede eyleye niteki enes bin mālīkden rażiya’llāhu ‘anhu rivāyet olundu ki
10. uḥud güninde eyitdi uçmağuş çoqusı irişür baḡa uḥud tağından daxı
11. yaqınıraqdur andan ḡamle itdi müşrikler çerisi arasına girdi savaşı eyledi
12. şuḡa degin ki şehīd oldu daxı bilgil ki ḡurīler qatı yaşlu olanlara
13. yaqın gelürler görinürler şehādete yaqın olduqlarıçün niteki şeyx
14. ‘ārif ‘abdu’llāh yāfi‘ ĩ ravzu’r-riyāz adlu kitābında ḡikāyet eyledi ki
15. ḡāzīleruḡ ba‘zısı eyitdi rūm ilinde idüm ḡāzīlerle bir Kişi bir zamān

46b

1. bizümile yoldaş oldu gördük ki bu görmedük ki nesne yesin
2. eyitdi qaçanki sizden ayrılmağuş yaqın ola niçün yimedüğümü size söyleyü virem
3. çünki ayrılması yaqın oldu ben eyitdüm niçün yimezsiz eyitdi dört Kişiyle
4. ḡāzāda ıduq üstümüze düşman çıqdı yoldaşlarum dükeli qırıldı ben
5. başlu olup ölüler arasında yaturdum çünki axşam oldu havādan⁹⁸ burnuma
6. bir xoş çoqu irişdi gözüm açdum ḡurī kızlarıdur bir ḡonlar
7. geyerler ki ḡiç ol ḡonlaruḡ ḡüsni gibi gördüğüm yoq ellerinde çanaqlar
8. vardur bu ölüleruḡ ağızlarına ol çanaqlardan nesne dökerler bunları
9. göricek gözüm yumdum şuḡa degin ki baḡa irişdiler birisi eyitdi bunuḡ daxı boğazına
10. döküḡ daxı tiz gelüḡ ḡökler qapusın yapılıp yirde qalmayalum birisi daxı eyitdi
11. buḡa daxı içüreyin mi bu henüz diridür ol biri eyitdi içür qayırma iy qardaşum
12. eyle diyicek ol çanaqlardan benüm boğazuma daxı dökdi çünki ol
13. şarābdan içdüm ol vaqtdan berü yimege ve içmege muḡtāc olmadum mü’ellif
14. eyitdi bu ḡikāyet şuḡa beḡzer ki sāliḡ qardaşlaruḡ ba‘zısı ḡikāyet
15. eyledi ve eyitdi ben yigit iken iskenderyede olurum gice olıcaq

⁹⁸ Metinde هَوَا şeklinde yazılmıştır.

47a

1. oq atıcılarla ebū'l feth vāsīṭiye mensūb olan qātmetü's-silāḥa girürdüm
2. yaturdum bir gün bir mağribī Kişi geldi bize qonuq oldu bir zaman
3. bizümle durdı lākin bize elini göstermezdi dāyim eli açılmasın diyü
4. saqınurdu vaqt olurdu barmaqları ucın gösterürdi ancaq bununla
5. yirdük içerdük evet elin göstermedügiçün gönlümüze nesne
6. dutardı şöyle şanduq ki elinde bir 'ayb vardur anuñçün elin göstermez
7. günlerden bir gün eli açıldı bāzūsında barmaq eşeri gibi bir aq gördük
8. baraş şanduq çünki yimek vaqtı geldi anuñla yimek yemege qorqduq bir Kişi ki
9. bununla bile olurdu bize eyitdi niçün yimezsiz yimekten iraq oturduñuz
10. uğurlayın bu Kişiye ol bāzūsında gördüğümüz aqı diyü virdük eyitdi
11. hiç qorqmañ bile yih ki ol gördüğüz baraş degüldür evet qaçanki
12. xalvet olasız qažiyyesini şoruñ eyle diyicek ilerü geldük ta'ām yidük
13. günlerden bir gün cemā'at seyidī abu'l-feth vāsīṭī ziyāretine geldiler
14. ol mağribī Kişi daxı bizümle bile çıqdı seydi abu'l-feth türbesinde
15. otururken cemā'atüñ ulularından birisi mağribiye eyitdi işbu

47b

1. velī ḥaqqında ne i' tiqād idersin ya' nī abu'l-feth için ol Kişi eyitdi
2. seydi ebū medyen cemā'ati şöyle i' tiqād iderler ki bu Kişi naqīb-i
3. evliyādur eyitdi pes bu velīnün rūḥiçün saña and virürin ki
4. qışşanı bize eydesin bu Kişi böyle didügin işidicek gözi yaşın yeñemedi
5. ḥāli müteğayyir oldu ve qatı ağlamaq ağladı ve eyitdi yā seydi bu nesneyi benden
6. niçün şorarsın ol Kişi girü ilḥāḥ eyledi ve eyitdi and virürem saña
7. elbette eydi virseñ gerek çünki becid ilḥāḥ eylediler eyitdi benüm şehrüm
8. mağribde fireng şehri qatındadır dāyim biz çıkaruz anlaruñ illerine aqın
9. eylerüz anlar çıkarlar bizüm ilümüne aqın eylerler bir gün yigirmi Kişiyle düşman iline

10. qaşđ idüp çıqduğıdı qaçanki aqına giderüz ‘âdetümüz buyıdı ki gice yörürdük
11. gündüz gizlenürdük çünkü yolu ortaladıq bizüm ilümüz ile düşman ili
12. aralıǵına irişdük irte oldı taǵda bir mağara varıdı gündüzlemegiçün
13. ol mağaraya girdük bu mağaranuñ içinde iken içerü yanumuzdan bir ses işitdük
14. gördük nā-gāh fireng kāfirlerinden bir kāfir mağaranuñ içinden çıqdı
15. bizi gördi girü döndi içerü gitdi birazdan yoldaşların uydurup

48a

1. üstümüze çıqa geldi gördük ki yüz fireng imiş bunlaruñ daxı işleri
2. bizüm işimiz gibi müsülmānlıǵa aqın eylemege giderlermiş irte olıcaq gündüzlemegiçün
3. ol mağaraya girmişler çünkü anlar bizi biz daxı anları gördük savaşıduq
4. artuq nesne qalmadı zırā ki ‘âdetümüz şöyle idi ki her qanda ki bulışayduq
5. qırılışurduq pes bunlaruñla qatı savaşı eyledük şuña deǵın ki bizden
6. on bir Kişi ve anlardan kırq biş Kişi düşdi andan sonra bir gezden
7. üstümüze ħamle eylediler ol yigirmi Kişiden benden artuq kimsene qalmadı
8. dükeli şehīd oldı ben daxı qatı zaxmlı oldum ölüler arasına düşüp
9. yatdum bu ölüler gövdesi arasında yaturken gördüm ki bir qaç ħūrī
10. kızları gökden indiler şöyle gökçeklerdür ki ħiç anlaruñ ħüsni ve cemāli
11. gibi gördüğüm yoq bu kızlaruñ her birisi müsülmānlaruñ ölüleriniñ
12. birisine varur daxı eline yapışur uş benüm naşībüm dir ol ölü gövde
13. durur bunıñıla bile gider şuña deǵın ki bu kızlaruñ birisi baña daxı
14. geldi uş benüm naşībüm didi elüme yapışdı çünkü henüz ölmedüğimi
15. bildi qaқыıraq beni elinden boşandırdı ve eyitdi sen daxı şimdiye deǵın

48b

1. diriyimişsin andan beni qodı gitdi bu qaziyyeyi bize ħikāyet eyledi daxı
2. elini açdı gördük barmaqlarınuñ yiri qarıcasında aq aq nişān

3. olmuş qatı beyaz süd gibi on toquzuncı bāb azacuç cemā‘ at çoq
4. çeriye yā bir bahādur Kişi şehādet isteyü bir alaya depinmek dürüst
5. olduğu beyānındadır qāla’llāhu te‘ālā كَمِ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ
6. 99 ma‘nisi budur ki allāh teālā فِئَةٌ كَثِيرَةٌ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ
7. eyitdi nice az cemā‘ at çoq cemā‘ ati yeᅇdi allāh destürıyla allāh te‘ālā
8. şabr idicelerledür qāla’llāhu te‘ālā وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ
9. 100 ma‘nisi budur ki allāh te‘ālā eyitdi ādem oᅇlanlarından مَرْضَاتِ اللَّهِ
10. şol kimsene vardur ki nefsinı taᅇrı xoşnūdlıᅇı işidmege şatdı ya‘nī
11. nefsin virüp allah xoşnūdlıᅇı ᅇāşıl eyledi ba‘zı müfessirler bu āyeti
12. süheyb-i rūmī ᅇaqqındadır dirler lākin müfessirlerüᅇ çoᅇı bu āyet her ᅇāzī
13. ᅇaqqındadır didiler çünki muşām bin ‘āmir iki şaf arasına depindi xalquᅇ
14. ba‘zısı eyle itdüᅇine inkār itdiler ya‘nī eyü itmedi didiler ‘ömer bin el-xatᅇāb
15. ve ebū hureyre ve bunlaruᅇ ᅇayrı rażiya’llāhu ‘anhum eyü itmedi diyü inkār idenlerüᅇ

49a

1. sözin redd eylediler daxı bu āyeti oqudılar ‘abdu’llāh bin mübārek rivāyet
2. eyledi müdrek bin ‘avq eyitdi ‘ömerüᅇ rażiya’llāhu ‘anhu yanında idüm şol
3. vaqt ki nu‘mānuᅇ ilçisi geldi ve ‘ömer ol ilçıye ᅇāzīler xaberin şordı
4. ilçı eyitdi fulān düşdi daxı fulān düşdi bir qaç Kişiler daxı
5. düşdiler adların bilmezın ‘ömer rażiya’llāhu ‘anhu eyitdi likin allāh te‘ālā bilür anları
6. andan eyitdi yā emire’l mü’minīn bir Kişi daxı nefsinı şatdı müdrik bin
7. ‘avf eyitdi vāllāhi yā emire’l mü’minīn ol Kişi benüm ᅇayımdur xalq şandılar
8. ki ol nefsinı tehlukeye bıraᅇdı eyitdi eyle diyenler yalan söylediler

⁹⁹ Bakara 2/249

¹⁰⁰ Bakara 2/207

9. velākin ol dünyā ile āxiret şatun alanlardandır ibni ebî şeybe zıkr
10. eyledi ki ibni ‘avf rivāyet itdi ki muḥammed eyitdi maşrıq tarafından kāfirler
11. alaylarından bir alay er geldi enşārdan bir Kişi uğradı üstlerine
12. depindi şafların yoritdi öte çıqdı andan girü dönüp depindi
13. girü şafların ayırdı öte geçdi iki gez üç gez şöyle eyledi sa‘di
14. bin hişām bu hikāyeti ebū hureyreye söyledi ebū hureyre rażiya’llāhu ‘anhu bu āyeti
15. oqıdı ki ¹⁰¹ وَمِنَ النَّاسِ وَمَن يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ

49b

1. ol Kişi bu āyetde zıkr olınan ādemlerdendir ebū ḥātem oğlu rivāyet eyledi ki
2. muğīret bin şu‘be rażiya’llāhu ‘anhu eyitdi gāzāda iduq bir Kişi ilerü vardı
3. kāfirlere savaş eyledi şuna degin ki şehīd oldu eyitdiler bu Kişi nefsinı
4. tehlükeye bıraqqdı ya‘nī yaluñuz varup savaş eyledigiün ‘ömere bitı yazdılar
5. şordılar ‘ömer rażiya’llāhu ‘anhu cevāb yazdı ki anlaruñ didügi gibi degüldür
6. belki ol Kişi şunlardandır ki allāh te‘ālā ḥaqqında eyitdi وَمِنَ النَّاسِ
7. ¹⁰² وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ
8. kimsene vardır ki nefsinı tañrınuñ xoşnūdlığına şatdı ibni ‘asākir
9. rivāyet eyledi ki ebū işāq sabey‘ī eyitdi bir Kişi berā’ bin ‘gāzib eyitdi
10. eger düşman üzerine yaluñuz ḥamle idüp savaş idersem daxı beni öldürürlerse
11. nefsümi tehlükeye bıraqqmış olur mıyın berā’ bin ‘gāzib rażiya’llāhu ‘anhu eyitdi allāh
12. te‘ālā resūlu’llāhbuyurdı ki tañrı yolında kāfirler ile savaş eyle andan şoñra
13. eyitdi teklīf olunmaduñ illā nefsüñiçün ancaq ya‘nī senüñ üzerüñe
14. vācib oldu ki savaş eyleyesin ayruq Kişiler eylemekleri saña vācib
15. olmadı bundan şöyle ma‘lüm olur ki eger ümmetinden hiç kimsene murāfaqat

¹⁰¹ Bakara 2/207

¹⁰² Bakara2/207

50a

1. idüp resûlu'llâh ile ğazāya çıqmazsa daxı resûlu'llâh şalla'llâhu'aleyhi ve sellem
2. yalunuz kāfirlerle savaş eylemek vâcib olur andan berâ' bin ' ğāzib raziya'llâhu
3. ' anhu eyitdi ol āyet ki ¹⁰³ وَلا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ ya' nī gendü nefşünüzi
4. tehlükeye biraqmañ tañrı yolında xarc ve şadaqa eylemeñ ğaqqındadır ya' nī
5. mālunuzı tañrı buyurduğı ve sevdüğü yirlerde xarc eyleñ cığanlıq eyleyüp
6. tañrı yolında xarc ve şadaqa eylemeği terk itmegile nefşünüzi tehlükeye
7. biraqmañ bir rivāyetde daxı ebū işħaq eyitdi işitdüm kim bir Kişi berâ' i
8. bin ' ğāzibe raziya'llâhu ' anhu şordı daxı eyitdi gendü nefşini
9. tehlükeye birağan şol Kişi midür ki qılıcın yalñ eyleyüp eline aldı daxı bir
10. alaya ki biñ Kişi olalar ğamle eyledi aralarına girdi eyitdi yoq gendüyi
11. tehlükeye birağan şoldur ki bir ğünāh işledi daxı bu ğünāhuma tevbe yoqdur
12. diyü nefşini tehlükeye biraqdı tevbe eylemege meşğül olmadı ebū dāvūd
13. ve tirmidī kitāblarında zıkr olındı ki ebū ' imrān eyitdi rüm şehirlerinden
14. birisünñ üstüne varduğıdı ol şehrden bizüm üstümüze bir ulu alay
15. kāfir çerisin çıqardılar müsülmānlardan daxı bir anuñ gibi ulu alay

50b

1. kāfir çerisin çıqardılar müsülmānlardan daxı bir anuñ gibi ulu alay yā daxı
2. çoğıraç anlaruñçün çıqdı mışır çerisi üstine ' uqbetü bin ' āmir başıdı
3. qalan cemā' at üzerine fuzā ibni ' ubeyd idi müsülmānlardan bir Kişi
4. at şaldı kāfir alaymuñ üstine depindi şuña değin ki vardı ki
5. aralarına girdi xalq çağırışdı ve eyitdiler subħāna'llâh ol Kişi gendüyi
6. tehlükeye biraqdı ebū eyyüb-i enşārī raziya'llâhu ' anhu duru geldi daxı eyitdi
7. iy ādem oğlanları siz bu āyeti bu resme te' vīl idesiz ğāl budur ki
8. ol āyet biz enşāriler cemā' ati ğaqqına inüp dur şol vaqt ki ğaq te' ālā

103

9. islām dīnini quvvetlendürdi ve yardımcıları çoğaltdı biz birbirümüzə
10. eyitdük resūlu'llāhdan uğurlayın mällarumuz ya' nī bāğçelerümüzü zāyi' oldı
11. tımārsuz qaldı gözetmemekden şimdiki hālde allāh te'ālā islām yardım itdi
12. ve yardımcılarnın çoğaltdı şimdiden girü nola ğazādan qalup māl
13. larumuzun ya' nī bāğçelerümüzün bozulup zāyi' olanın işlāh itsevüz
14. haq te'ālā bu āyeti viribidi peygām-berine ki ¹⁰⁴ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ
15. ya' nī tañrı yolında xarc ve şadaqa eyleñ daxı gendü nefsünüzü tehlükeye

51a

1. bıraqmañ bu āyeti bizüm sözümüzü red eyledi pes tehlüke oldı ki ğazāyı
2. terk idüp mällarumuzuñ bozulmışın işlāh itmegiçün evümüzde duravuz
3. rāvī eyitdi ebū eyyüb enşārī rażiya'llāhu ' anhu tañrı yolında ğazāya
4. sefer itmekden xālī olmadı şunğa degin ki ğazāda şehīd oldı rüm ilinde
5. defn eylediler rivāyet olındı mücāhid eyitdi resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi
6. ve sellem ' abdu'llāh bin mes'ūd ile xabbāb rażiya'llāhu ' anhā iki Kişisin aqına
7. gönderdi bir gez daxı dıñye rażiya'llāhu ' anhu yaluñuz gönderdi bir gez daxı
8. ' ömer bin ümiyye enşārdan bir Kişi ile daxı iki Kişi gönderdi ve ' abdu'llāh
9. bin enīsin yaluñuz gönderdi rażiya'llāhu ' anhum ecma'ın qāsım mehud
10. tābi' in ' ālimlerinün imāmıydı işbu āyetde ¹⁰⁵ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ
11. eyitdi tehlüke tañrı yolında xarc ve şadaqa itmegi terk eylemekdür eger bir Kişi
12. on biñ Kişi üstine deprense qayırmaz ya' nī gendüyi tehlükeye bıraqmış olmaz
13. ibni ebī şeybe rivāyet eyledi ki mücāhid eyitdi qaçanki düşmana buluşasın
14. dur savaş eyle az çoq dime zīrā ki ¹⁰⁶ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ āyeti
15. nafaqa terk eylemek haqqında inüp durur mücāhidden naql olan söz gibi

¹⁰⁴ Bakara 2/195

¹⁰⁵ Bakara2/195

¹⁰⁶ Bakara2/195

51b

1. bu āyetün tefsīrinde xuzeyfeden ibni ‘abbāsdan ḥasan-ı başrīden
2. daxı bunlardan ayru meşhūr müfessirlerden rażiya’llāhu ‘anhum naql olundu
3. buxārī şaḥīḥinde rivāyet olundu ki berā’ bin ‘gāzib rażiya’llāhu ‘anhu
4. eyitdi resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem enşārdan rażiya’llāhu ‘anhum yahūdi
5. ebū rāfi‘yi öldürmege bir qaç Kişi viribidi zirā ki qatı incidici idi
6. hem resūlu’llāh incidenlere yardım iderdi ‘abdu’llāh bin ‘aqīl ol
7. cemā‘ate baş eyledi çünki ebū rāfi‘ün qal‘asına yaqın geldiler güneş
8. tölündi xalq evlerine döndiler ‘abdu’llāh yoldaşlarına eyitdi siz işbu
9. yiriñüzde duruñ ben varayın qapuciya luḫfıla söyleyeyin ola ki içerü girem
10. anlar oturduqları yirde qaldılar ‘abdu’llāh qal‘adan yaña yöneldi şuna
11. degin gitdi ki qapuya yaqın geldi qapu görünir yire gelicek tonını başını
12. örtdi suyn döker gibi oturdı xalq qapudan içerü girdiler qapuci
13. āşār qavminden şanup ‘abdu’llāha çağırdı ki iy tañrı qulı eger içerü
14. girmek istersenñ tiz giruñ qapuyı yaparın ‘abdu’llāh eyitdi eyitdi xalqıla ben daxı
15. içerü girdüm bir yirde gizlendüm çünki xalqı tamām girdi qapuyı yaptı

52a

1. kilidlerin bir mīx üstine asa qodı gendüsi gitdi ol gidicek
2. durdum kilidleri aldum qapuyı açdum ḥişār qavmi ebū rāfi‘ün qatına
3. derilürler bir zamān oturlardı ay aydınına qarşu söyleşürlerdi
4. ebū rāfi‘ gendünün köşkinde idi çünki qatında oturup söyleşenler
5. gitdiler tırdum ebū rāfi‘den yaña çıqdum her qapudan ki içerü girdüm
6. iç yanından qapuyı yapar berkidürdüm ben eyitdüm eger ḥişār qavmi beni tıyarlarsa
7. qapuları açup üstüme girmeyeler ben anı öldürünceye degin çünki
8. ebū rāfi‘e irişdüm gördüm bir qarañu evde ‘avrat oğlan arasında
9. yatur evün qanğı yanındadır bilmedüm ben eyitdüm yā ebū rāfi‘ eyitdi bu kimdür
10. çünki ünin işitdüm āvāz geldüğinden yaña yörüdüm daxı qılıcıla çaldum

11. bir gez hayrān olduğumdan ötrü nesne başarımadum ebū rāfi‘ çağırđı
12. ben evden çıqdum biraz eglendüm girü üstine girdüm daxı eyitdüm ne āvāzdur
13. bu yā rāfi‘ eydür veyl olsun aña ki şimdirek evde bir Kişi beni qılıcıla çaldı
14. böyle deyicek bir daxı çaldum zaxmı irişdürdüm süst eyledüm evet öldürmedüm
15. bundan şonra qılıcuñ ucını qarnına qodum basdum şunğa degin ki arqasına çıqđı

52b

1. daxı bildüm ki öldürmişin andan başladum qapuları bir bir açdum daşra çıqdum
2. şunğa degin ki bir nerdübāne geldüm aydın gice idi ayağum uzatdum yire irişdüüm
3. şanup gendözümü qoyı virdüm düşdüüm incigüm şındı ayağumı tülbindümile şardum
4. andan şonra durdum gitdüm geldüm qapu üstinde oturdum ben eyitdüm ben bu qapudan
5. çıqmazın şunğa degin ki ebū rāfi‘ iyi öldürdüğümi taḥqīq bilmeyem tavuq öticek burç
6. üstinden ebū rāfi‘ i ḥicāz ehlinüñ bāzırgānı öldürdi diyü çağırdılar
7. işidicek tırdum yoldaşlarma gitdüm yoldaşlarumla bulışıcaq ben eyitdüm yörün
8. imdi qurtıluj ya‘ nı durmañ gidelüm ki taḥqīq ebū rāfi‘ iyi öldürdüm çünkü
9. resūlu’llāh şalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem geldüm qazıyyeyi söyleyü virdüm resūlu’llāh
10. eyitdi uzat ayağujı uzatdum mübārek eliyle ayağumuj şınan yirini sığadı
11. fil-ḥāl ayağum sağaldı ḥiç ağrımamış gibi oldu şaḥīḥinde rivāyet olındı ki
12. selemet bin el-ekra‘ rażiya’llāhu ‘ anhu eyitdi resūlu’llāh şalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem ḥudeybeden
13. dönüp medīneye gelicek resūlu’llāhuñ develerin rebāḥ adlu qulıyla aldum otarmağa
14. çıqdum ḥalḥa bin ‘ abdu’llāh atın bile alup çıqdumıdı deve arasından atı daxı bile
15. otaram erte qarañusı olıcaq ‘ abdu’r-raḥman firāzī bilesinde bir qaç atlıyla

53a

1. bu tavaruj üstüne segirtti gāret eyledi sürdi rabāḥa ben eyitdüm
2. işbu ata bin daxı ḥalḥaya irişdür hem resūlu’llāha xaber eyle ki tavarı

3. ğāret idüp sürdiler gitdiler bu oğlanı ata bindürüp göndericek¹⁰⁷
4. bir depeye çıqdum yüzimi medīneden yaña eyleyüp üç gez yā rabaḥā diyü çağırdum
5. daxı bu tavarı süreḡ qavmüḡ ardına uydum bilümde bir qılıcum daxı oqum yayım var
6. ardlarından yiterin atı ayaqların qılıçların qaçanki bunlardan kimsene dönüp
7. üstüme at şala bir ağaç dibine oturup geleni oqla ururın hıç atlu benden yaña
8. gelmez illā ki atın düşürürin qaçanki tar yire irişeler üstün yanlarına çıqup
9. üstlerine taş dökerin işbu resme bunlaruḡ şuyından Kesilmedüm şuşa
10. deġin sürdükleri tavadan hıç nesne qomadum alu qodum henüz ardlarından
11. oqladum Kesilmedüm tā ki otuzdan artuq süḡü daxı otuzdan artuq yurd
12. qaçsa bıraqdılar qaçmaġa yeynicek olsunlar diyü bunlar bıraqduġı nesneyi ben
13. divşürürin yol üstüne getürüp üstüne taş yıġarın resülü'llāḡ şalla'llāhu
14. 'aleyhi ve sellem yārenleriyle gelürken bulmaġıçün işbu vechile quşluġa deġin
15. bunları qodum çünki quşluq oldı 'uneyne bin bedr-i qırāzī bunlara

53b

1. yardıma geldi bir yirde öyinlenmege oturdılar ben daxı üstün yanlarında bir
2. yüksek yire çıqdum oturdum 'uyeyne beni gördi eyitdi işbu oturan
3. ne Kişidür eyitdiler bunuḡ elinden biz bu gün qatı zaḡmete uğraduq
4. tavarı dükelin elümüzden aldı 'uneyne eyitdi eger bu Kişi ardından Kimse
5. geldüġin görmese sizi terk iderdi sizden bir qaç Kişi dursun bunu
6. elikdürsün eyle deyicek bunlardan dört Kişi duru geldi benden yaña
7. yöridi şuşa deġin ki taġa çıqdılar ben eyitdüm ol baña gelen Kişilere
8. hıç beni bilür misiz eyitdiler sen kimsin ben eyitdüm ekra' oġlıym ol taḡrı
9. ḡaqqıçün ki muḡammedüḡ yüzini kerāmetlü eyledi sizden beni dutmaq isteyenler
10. baña yitmez daxı benden qaçmaq isteyenüḡüz qurtılamaz bunu işidicek
11. eyitdi ben şanurın ki bu Kişinüḡ didüġi gerçektür ayruq benden yaña gelimediler

¹⁰⁷ Metinde كُنْدَرِي كُنْ şeklinde yazılmıştır.

12. ben daxı ırılmadum şunja degin ki resūlu'llāhuñ atluların gördüm ki ağaç
13. arasından belürdiler öñce gelen ahrem-i esedī anuñ ardınca ebū qatāde
14. daxı ardınca mıqdām-i kendī idi bunlaruñ geldiklerin göricek müşrikler
15. qaçdılar ayruq durmadılar bundan şonra nice olduqları uzundur lākin

54a

1. ixtişār için zıkr eylemedük mü 'ellif eyitdi bu zıkr olınan şahīḥ-i ḥadīşde
2. daxı bundan öñdin geçen ḥadīşlerde düşen delīl vardur işbunuñ
3. üzerine ki bir Kişi yaluñuz bir cemā' ate depinmek dürüstdür cemā' at
4. çoq çeriyle savaş eylemek cāyızdır ya' nī gendü¹⁰⁸ tehlukeye bıraqlamaq olmaz
5. niteki müne ğazāsı qaziyyesinde rivāyet olındı ki resūlu'llāh 'aleyhi
6. ve sellem müsülmānlar üzerine ḥārişi beg dikdi daxı eyitdi eger zeyd ölürse ca' fer
7. daxı beg olsun ca' fer daxı ölürse 'abdu'llāh bin revāḥe beg olsun
8. ol ğazāda müsülmānlar üç biñ Kişi idi çünkü şām sınırında ma' āna irişdiler
9. xaber geldi ki hirqıl yüz biñ kāfir çerisi ile belqāya qondı dört yanındağı
10. ilden yüz biñ Kişi daxı derildi iki yüz biñ Kişi oldılar çünkü müsülmānlara
11. bu xaber irişdi iki gün ma' ānda durdılar tanışdılar ba' zısı eyitdi resūlu'llāha
12. bitı yazalum bunlaruñ sağışın bildürelüm yā bize biraz daxı çeri göndere
13. yāxud buluşuñ diyü buyura andan şonra buluşavuz 'abdu'llāh bin revāḥe
14. xalqı yüreklendürdi eyitdi vāllāhi iy qavm şol nesneyi ki yigrenürsiz ya' nī
15. ölmek şoldur ki siz anı isteyü çıqup durursız kim o şehādetdür

54b

1. eyle olsa biz sağışla yā ḥisābıla yā quvvetile yā çoqlıgıla savaş eylemezüz
2. bunlaruñla belki işbu ḥaq te' ālā kerāmetlü eyledügi islām dīn quvvetiyle sava-
3. şuruz ancaq pes çünkü eyledür yörün varalum buluşalum iki gökçekden

¹⁰⁸ Metinde كُنْدِي şeklinde yazılmıştır.

4. elbette birisi olur yā budur ki düşmanı şıyup fetḥ ıdevüz yā şehīd olavuz
5. xalq bu sözi işıtdiler eyıtdiler vāllāhi bayıq ‘ abdu’llāh bin revāḥe gerçek
6. söyledi vardılar düşmanıla buluşdılar zayd bin ḥariş resūlu’llāhuḡ
7. ‘ alemin götürüp savaş eyledi şuḡa deḡin ki şehīd oldu andan şoḡra
8. ‘ alemi ca‘ fer eline aldı savaş eyledi şuḡa deḡin ki saḡ elin düşürdiler
9. andan şoḡra şol eline aldı savaş eyledi şol elin daxı düşürdiler andan qucaqladı
10. şuḡa deḡin ki anı daxı şehīd eylediler andan şoḡra ‘ alemi ‘ abdu’llāh bin
11. revāḥe eline aldı savaşdı şuḡa deḡin ki ol daxı şehīd oldu
12. āxirü’l-emr ḡaḡ te‘ ālā müsülmānlara nuşret virdi ol çoq çeriyi şıdılar
13. fetḥ itdiler ḡikāyet beşir bin arḡāh dirler bir Kişi vardı rūm iline ḡazāya
14. çıqdı çerisiyle rūm ilinde yürürken dāyim çerisinüḡ şonıḡ başarlardı
15. busu qodı bususın başarlardı bir gün yüz Kişiyile gendüsi çerinüḡ

55a

1. ardına qaldı çeri ardından yaluḡuzca yürürken gördi bir yirde otuza
2. yaqın palan atı var baḡludur yanlarında bir kelise var ol palan atlarınuḡ
3. issileri ki bunun çerisi şoḡın başarlardı ol kilse içinde bunları
4. göricek atından indi atını baḡladı kilsenüḡ içine girdi gendüyle
5. anların üstüne içerüden kilsenüḡ qapusın berkitdi içindeki
6. kāfirler qapuyı yapduḡından duru geldiler bunlar yaraqlarına irişince üçini
7. düşürdi bunlarınıla savaşda iken yoldaşları isteyü geldiler kilse
8. qapusında atın gördiler bildiler kilse içinde savaş āvāzın işidüp
9. qapusına geldiler gördiler ki qapu baḡludur içerüden kilsenüḡ damın bozdılar
10. içerü girdiler gördiler ki
11. beşirüḡ baḡarsuḡı çıqmış saḡ elile çıkan baḡırsaqların
12. dutmuş durur çünkü yoldaşları kilseye girdiler beşir düşdi uşı gitdi
13. yoldaşları ol kilse içindeki kāfirleri dutdılar esīr eylediler ol esīrler
14. eyitdi taḡrıyıçün size and virürüz iş bu Kişiyi kim dirler yoldaşları eyitdi

15. buña beşir bin urṭāh dirler esīrlər eyitdi vāllāhi ‘ avratdan bunuñ gibi er

55b

1. ʔoğmadı pes bağarsaqların gördiler ki hīç Kesilmiş yoq qarnına qoyup
2. qarnınun yaruğını dikdiler ʔulbend ile şarup getürdiler çeriye getürdiler
3. tīmār eylediler sağaldı ol zaxmdan ölmedi beşir bin urṭāh şaḥābe içinde
4. mezkürdur mü ’ellif eyitdi bundan daxı artuğdı berā’ ibni mālīk
5. rażiya’llāhu ‘ anhu işledügi yemāme savaşında şol vaqıt ki benū ḥanīniyyet
6. aşāra girdi berā’ri ibni mālīk bir qalqan üstünde oturdı yoldaşlarına
7. eyitdi sünjüleriñüzle beni götürüñ iş bu qal’ anuñ içine bırağuş götürdiler
8. āşār dīvārınun iç yanına bıraqdılar durdı yalunuzca āşār qavmine
9. depindi yoldaşlarına qapuyı açı virdi yoldaşları içerü girinceye degin
10. āşār qavminden on Kişilerin öldürdi ol gün gendüsi daxı
11. seksenden artuq yirde başlu oldı xālid bin velid andan
12. ötrü bir ay durdı şuşa degin ki zaxmları oñuldı daxı nice bunuñ gibi
13. ḥikāyetler ki şaḥābeden vāqi’ oldı peygām-ber öñinde ve peygām-berden
14. eydür hīç birisine peygām-ber niçün eyle idersin dımedi yā yalunuz savaşa
15. girdügiçün kimsene ‘ ayıblamadı ve nehiy eylemedi belki anuñ gibi edenleri öğdi

56a

1. fażīletlerin söyledi buncılayın şaḥābe daxı hīç bunun gibi nesneyi birbirinden
2. ‘ ayıblamadılar inkār itmediler belki ulu hünerlerden şayarlardı ḥikāyet ‘ alī bin
3. esed dirler ki bir Kişi varıdı ādem öldürmiş dürlü günāhlar işlemiş Kişiyidi
4. bir gice kūfeye uğradı dün içinde bir Kişi işbu āyeti oqurdı
5. ¹⁰⁹ ya’ nī allāh te’ ālā قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ اسْرِفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَاتَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ
6. eyitdi benüm qullarum ki nefsleri isrāf itdiler ya’ nī çoq günāhlar işlediler
7. tañrınun raḥmetinden ümizünüz¹¹⁰ Kesmeñ ‘ alī bin esed eyitdi bu āyeti bir gez daxı

¹⁰⁹ Zümer 39/53.s.

8. oqı bir gez daxı oqıdı bir gez daxı didi bir gez daxı oqıdı bundan şonra
9. ‘ alī bin esed vardı gusul eyledi tonın yudı bir yirde oturup ‘ ibādet
10. eylemege meşgūl oldı şuğa degin ki ağlamaqdan gözleri pişdi namāz qılmaqdan
11. iki dizleri deve dizi gibi oldı bir gün deñiz ğazāsına çıqdı kāfir gemisine
12. buluşdılar gemilerin birbirine yaqın götüricek ‘ alī eyitdi bu günden girü ayruq
13. uçmaq taleb itmezın ya‘ nī uçmaq taleb itmege hiç bu günden yigrek gün
14. olmaya bunı didi daxı qalğıdı kāfir gemisinüñ içine girdi kāfire hamle
15. eyledi urdı anlar daxı bundan qaçup bir yire dirildiler şuğa degin bunları

56b

1. döğdi yörüdi ki dükelisi bir yire derildi ol yanına gemi aqdarılup içindeki
2. kāfirler ğarq oldı ‘ alī daxı bile ğarq oldı faşıl imām ğazālī
3. raḥmet’ullāhi ‘ aleyhi iḥyā-i ‘ ulūm adlu kitābında emr-i ma‘ ruf nehy-i münker
4. bābında eyitdi xilāf yoqdur ki bir müsülmān kāfirler şafi üzerine hücum
5. idüp savaş eylemek dürüstdür eger gendüyi öldüreceklerin daxı bilürse ya‘ nī
6. gendüyi tehlükeye bırağup buyruq şımış olmaz qaçanki kāfirlerün bunun yaluğuz
7. depinmegün ve ölmekden qorqmaduğın gördükleriyle yürekleri sınduğın bilse
8. daxı qalan müsülmānları buncılayın ola diyü i‘ tiqād ideceklerin ve gendüyi
9. öldürmezden öñdin anlardan kimse öldüreceğın bilse ya‘ nī zanitse
10. ammā bir Kişi ölse ki hücumından hiç fayda olmaya belki aralarına giricek fil-ḥāl
11. gendüyi öldürürler gözsüz ve za‘ ĩf Kişiler gibi anlara hücum idüp çoq
12. çeriye depinmek dürüst olmaz belki ḥarām olur ve gendü nefsinı tehlükeye bırağup
13. buyruq sınımış olur imām şāfi‘ ĩ raḥmetu’llāhi ‘ aleyhi eyitdi bedr ğazāsında
14. mübārezet olundı enşārdan bir Kişi başı açuqla müşrikler alayına hamle
15. itdi resūlu’llāh öñinde ol Kiři şehid eylediler bundan şonra resūlu’llāh

¹¹⁰ Metinde ^{أُمِيرٌ كَوْزٌ} şeklinde yazılmıştır.

57a

1. şalla'llāhu'aleyhi ve sellem müşriklere depinmegün ve anlarıu la savaş itmegün faẓīletin
2. beyān eyledi qurtubī tefsīrinde eyitdi 'ulemā ixtilāf itmişlerdür
3. bir yaluñuz Kişinüñ bir alaya depinüp içlerine girmekte qāsim bin müxeymī ve qāsim
4. bin muħammed ve 'abdü'l-melik eyitdiler bir yaluñuz Kişi bir ulu alaya ħamle idüp depinmek
5. dürüstdür ve hiç günāh degüldür qaçanki ol depinen Kişinüñ quvveti olsa
6. ve niyyeti allāh için xāliş olsa eger niyyeti gökçek olmayup gendüsi za'ıf
7. olursa dürüst degüldür ba'zılar eyitdi qaçanki niyyet xāliş ola ve şehādet
8. taleb eyleye yaluñuz ħamle itmek dürüst za'ıf olursa daxı hem qurtubī
9. eyitdi muħammed bin el-ħasan eyitdi eger bir müsülmān müşriklerden biñ Kişiyeye depinmese
10. qayırmaz qaçanki qurtılam diyü tama' ide yā düşmana bunuñ depinmeginden nisbet ħāşıl
11. ola ve illā mekrühdur anuñçün ki nefisini helāklige 'arz itmiş olur
12. müsülmānlara fāyidesüz yire eger qasd bu olursa ki müsülmānlarıu qalanı daxı
13. anı görüp cür'et ideler yaqındur ki dürüst ola zīrā ki bunda ba'zı
14. müsülmānlara fāyide olur ve eger qasdı bu olursa ki müsülmānlarıu dükeli
15. bile öle diyü kāfırleri qorquda bu daxı dürüst olmağa yaqındur qaçanki yaqın

57b

1. depindüğinden müsülmānlara fāyide ola ve depinen Kişinüñ nefsi telef ola
2. tañrı dīni 'izzetiçün küfr dīninüñ xorlığıçün ol Kişi şehīdlerüñ
3. efdali ola ħaq te'ālā qur'ānda medħ eyledügi maqām aña ħāşıl ola ħikāyet
4. ibni 'asākir rivāyet eyledi ki muħammed bin 'ābid eyitdi velīde xamış ehlinden
5. bir Kişi xaber virdi ki xamışda duran rüm atlularından bir gözlü bir qocaya

6. irişmiş bir gözinüñ çıqduğı sebebin şordılar eyitdi müsülmānlar
7. xamışdan yaña yöriyicek geldiler ürdin ırmağ üzerine qondılar
8. xamşuñ çerisi başı beni otuz Kişiyile viribidi ve bize şöyle ısmarladı ki
9. ırmağuñ bir tarafından varavuz müsülmānlaruñ üstine baqavuz hāllerini
10. bilüp gelevüz çıqduq ırmaq qırağın dutup gitdük çünki çeriye yaqın
11. geldük gördük şunuñ öte geçesinde bir Kişi atınuñ eyerin almış atın
12. şuya çekmiş süñüsü yanında durur çünki bizi gördi atın eyerledi
13. üstine bindi süñüsin eline aldı şöyle şanduq ki bizden ürkdı
14. çeriye bizüm xaberümüz bildürmege gider gördük ki atın şuya bıraqdı bizden
15. yaña yöneldi bunuñ hālini ‘ acebladuq ki ne şudan qorqdu ne bizden

58a

1. bayıldı çünki atı şudan geçdi silkindi şunuñ bizden yañağı
2. arğınuñ qatına geldi atını sıçratmaq istedi atı sıçramadı eyer üstinde
3. uz tırup süñüsü ucın yire dayadı süñüsine dayanup qalğıdı şu arğınuñ
4. yarı üstinde bulundu atına çağırdı atı daxı sıçradı yanına çıqdı
5. andan şonra atına bindi daxı bizden yaña yöridi biz birbirümüze baqışduq
6. bu Kişi üstümüze at depdi aramıza girdi tağıtdı birümüzi yaluñuz
7. buldı öldürdi birbirümüze baqışduq girü üstümüze at şaldı bizi tağıtdı
8. birümüzi yaluñuz buldı öldürdi bir qaç gez böyle itdi çünki bunuñ
9. hālini gördük şınuq şehrinden yaña qaçduq bu Kişi ardumuza uydı
10. yitdügin öldürdi şunğa degin ki otuz Kişiden benden artuq
11. kimse qalmadı ben daxı xamışuñ qapusına yaqın geldüm āşārdan bizüm bu
12. Kişiyile hālümüzi gördiler bir qaç atlular çıqardılar çünki bu atluları
13. gördüm şandum ki bu Kişi āşāra yaqın gelüp qarşulayu ādem çıqduğın
14. göricek döndi ola döndüm ki neyledügin görem süñüsiniñ demiri doqındı
15. gözümü çıqardı bu şehirden inen atlular buña döğüşüp öldürdiler müsülmānlardan

58b

1. bir cemā'at atlular anı isteyü geldiler ölmüş buldılar ben şehre girdüm işitdüm ki
2. meshaq dirler meger ol Kişinüñ adı meshak imiş bir kilse yanında
3. defn eylediler ol kilsenüñ adı meshak qaldı hikāyet t̄artūšī
4. sırācū'l-mülükde rivāyet eyledi ki t̄arıq biñ yedi yüz Kişiyile endülüs
5. ceziresine girdi ol adanüñ ucında duran anuñıla üç gün savaş
6. eyledi andan sonra adanüñ begine biti viribidi ki bize bir qavm geldi bilmezüz
7. yirden mi çıqdılar yoqsa gökden mi indiler bir qaç gün anlaruñıla savaşduq
8. ayruq t̄aqatumuz qalmadı bize gendü nefsunile iriş ol ağanüñ begi bu xaberi
9. işidicek toqsan biñ atluyla geldi bunlaruñıla üç gün savaş eyledi
10. müsümānlar qatı t̄arılgandılar t̄arıq eyitdi size qılıcıñuzdan artuq çāre
11. yoqdur qaçup nireye gidesiz bunlaruñ illeri ortasında siz dört
12. yanuñuz deñiz çıqmağa çāre yoq evet ben bunlara bir iş işleyeyin siz daxı
13. benümile işleñ yā budur ki bunları şıyavuz yāxud şehid olavuz
14. eyitdilerdi imdi ne işlersen işleyelüm t̄arıq eyitdi ben
15. bunlaruñ begleri durduğı yire qaşd ideyin qaçanki ben depinem dükeliñüz bile

59a

1. depinüñ pes ittifaqile bir gezden depindiler haq te'ālā qolay getürdi beglerin
2. öldürdiler çerisinden çoq Kişileri bile qırdılar qalan çerileri
3. şındı müsümānlar ardlarına uyup üç güne degin qırdılar yöridiler
4. müsümānlardan sehel Kişi şehid oldı hikāyet mü'ellif eyitdi
5. t̄artūšī ve qurtubī hikāyet eylediler ki rüm tekvurı¹¹¹ istanbūldan çıqdı
6. altı yüz biñ erile tonluqsuz tımārsız çıqandan ayru şol qadar

¹¹¹ Metinde نَكُورِي şeklide yazılmıştır.

7. atlar ve silâhlar ve yaraqlar cem‘ eylediler ki vaşf itmege yaramaz dünyâyı
8. üleşdiler her yüz biñ Kişi bir iqlim virdiler ‘acemi ve ‘ırâqı bir Kişiyeye qodılar
9. mısır iliyle rebî‘ayı bir Kişiyeye mısırın şehriyle mağribi bir Kişiyeye hicâzile yemeni
10. bir Kişiyeye hindūstan ile çini bir Kişiyeye rûmı bir Kişiyeye müsülmânlar memleketi
11. bu qazıyyeyi işidüp qatı ıztırâba düşdiler iñen qorqdılar müsülmân
12. pâdişâhlarınuñ ba‘zısı illerin qoyup yolından qaçdılar alup arslan
13. türki ‘ırâq ve ‘acem vilâyetinüñ sulţânıydı ilünüñ uluların cem‘ eyledi
14. tanışdı ve eyitdi işde bildünüz ki müsülmânların başına nice ulu iş
15. geldi fikrünüñ nedür nice itmek gerek eyitdiler senüñ fikrünüñ ve tedbirünüñ

59b

1. ne ise biz saña uyavuz velîkin bu dirilen çerilere qarşu durmağa kimsenüñ
2. t̄aqatı yoqdur alup arslan eyitdi nireye qaçalum hîç gidecek yir qalması
3. ölümde artuq çâre yoqdur eyle olsa şehâdet kerâmetile ölmek yigrekdür
4. qaçmaqdan eyitdiler çünki senüñ nefsünüñ ölmege rāzî oldı bizüm
5. nefislerimiz senüñ nefsüne fidâ olsun pes ol çeriyle buluşmağa ‘azim idüp
6. ittifâq eylediler daxı şöyle maşlahat gördiler ki illeriniñ içine qoymayalar
7. illeri ucına varup anda buluşalar pes ilinüñ çerisini divşürdi
8. egirtti yigirmi biñ üründü bahâdurlarıla çıqdı bir menzil ilerü varıcaq
9. çerisin gördi on beş biñ Kişi bulandı biş biñi girü dönmiş bir göç
10. daxı ilerü vardı girü çerisin dügenledi on iki biñ Kişi buldı
11. üç biñi daxı qaçmış çünki irte vaqtında düşmanıla qarşulaşdı bir nesne
12. gördi ki ‘aqları hayrân eyler müsülmânlar kâfirlere göre bir qara öküzde aq
13. beñ gibi görindi alup arslan eyitdi ben şöyle qaşd eyledüm ki bunlarınılıa
14. zevâlden şonra şavaş eyleyem eyitdiler niçün eyitdi anuñçün ki bugün
15. cum‘ a günidür yiryüzinde ne qadar menber varısa xuṭbelerde bizüm nuşretümüz

60a

1. için du‘ā qılurlar zevāl vaqtına degin şabr idelüm ol du‘ālar qılınsun
2. andan soñra şavaşavuz çünki zevāl vaqtı geçdi öyle namāzın qıldılar
3. alup arslan eyitdi diñ imdi birbirünüz ile helälleşüñ birbirünüzi
4. vedā‘ eyleş vaşiyetünüz idün cemī‘ helälleşdiler vidā‘ idişdiler vaşiyetlerin
5. eylediler andan soñra eyitdi şöyle bilün ki ben bu çeriye depinürün dükelünüz
6. benümile bile hamle idün ben ne işlersem siz daxı anı işleş müşrikler
7. çerisi yigirmi alay bağladılar her alayuş bir ucından bir ucı
8. görünmez andan soñra alup arslan bisimi’llāhi ve ‘alā bereketi’llāhi daxı
9. yanundağılar ile ol kāfir çerisine depindi urdılar evvelki alay yırtılar
10. öte geçdiler birisini öylece itdiler birisini daxı öyle itdiler hiç alay bunlara
11. durmadı şuşa degin ki dükeli çeriye yarup beglerinün serā-perdesine
12. irişdiler begleri durduğı yire kimse irişe diyemezlerdi aņsuzda
13. çevresin aldılar yanındağıları qırup gendüyi dutdılar bir başı Kesüp
14. süñüye dikdiler kāfir çerisinün begi öldi diyü çağırdılar çeri sındı diyü
15. ardların döndürüp qaçdılar hiç nesneye baqmadılar müsülmanlar qılıç

60b

1. yöridüp qırdılar alup arslan ol kāfir beginünün serā-perdesine
2. girdi kürsī üstinde oturdu ta‘āmından yidi tonlarından
3. geydi buyurdu ol kāfir begini boynına ip daqup öñine getürdiler
4. eger sen beni dutsaņ neylerdün eyitdi eger ben seni dutsam ölmegünde şekkün mi
5. varıdı alup arslan eyitdi sen benüm qatumda öldürmege daxı degmezsın
6. buyurdu varuş bunı şatun didi vardılar çerinün içinde gezdürdiler
7. boynında ip aqçeyile pul ile bu qadara çıqdı diyü mezd idüp çağırdılar
8. hiç bir Kişi şatun almadı çerinün ucında bir Kişi eyitdi uş benüm
9. bir itüm vardır eger bu ite verürseñüz alurın itile anı alup aslan qatına
10. getürdiler alup arslan eyitdi ol it bundan yigdür zīrā ki ol itün

11. fāyidesi vardır bunun hiç fāyidesi yoqdur ol iti aluñ bu iti aña virüñ
12. itile değışdiler andan şonra buyurdı ol iti boynına bağılayup qoyu virdiler
13. ādem qoşup iline gönderdiler çünkü iline geldi beglikden ‘azl idüp
14. gözlerine mīl çekdiler faşıl mübārezet zikrindedür mübārezet oldur ki
15. alay içinden bir Kişi çıqa gele bir bahādur gelsün şavaş idelüm

61a

1. diye bir Kişi daxı düşman alayından çıqa ikisi birbiriyle şavaş eyleyeler ‘ulemā
2. ittifaq itdiler ki mübārezet dürüstdür eger evvel çıqan kāfirden olursa çıqup
3. anuñıla savaşmaq müsteħabdur ammā müsülmān öñdin çıqup kāfirden er dilemek
4. mekrüh degül müsteħab daxı degül imām şāfi‘ī eyitdi mübārezet itmek ya‘nī
5. alaydan çıqup er dilemek yā er dileyene qarşu çıqup şavaş eylemek şol
6. Kişiye gökçekdür ki gendüyi sınamiş ola ve quvvetini bile ammā za‘īf Kişiye ki
7. gendüye inanmıya alay arasından çıqup mübārezet itmek mekrühdur
8. ba‘zılar eyitmiş belki ħarāmdur daxı sünnetdür ki mübārezet iden çeri
9. beginüñ destürıyla çıqa eger destürsuz daxı çıqarsa dürüstdür mübārezet
10. itmek evvelden bahādurlaruñ sünneti ve gey erenlerüñ ‘alāmetidür cāhileyetde
11. ve islāmda resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem zamānında şaħābe resūlu’llāh
12. buyruğıla mübārezet itdiler hem resūlu’llāhdan şonra xulefā-i rāşidīn
13. rażiya’llāhu ‘anhum xilāfetlerinde itdiler niteki rivāyet olındı ki xendeq
14. güninde ‘amr bin ‘abdūdde alaydan çıqdı mübārezet idüp çağırdı
15. ve eyitdi kimdür çıqa benümle savaş ide yüzi demürile örtülmiş idi

61b

1. görünmezdi ‘alī rażiya’llāhu ‘anhu durdı ben çıqayım aña yā resūla’llāh
2. şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem eyitdi otur ki bu çağıran ‘amrdur ya‘nī sen henüz
3. oğlansın bunun ħarīfi degilsin ‘amr girü çağırdı ve eyitdi hiç bir
4. er yoqmı ki savaşavuz daxı müsülmānlara şanz idüp eydürdi qanı ol uçma-

5. ğuğuzla savaşda ölenüğüzi anda girür şanursız hiç bir yoq mıdur ki çıqa ‘alī
6. ražiya’llāhu ‘ anhu girü durdı eyitdi ben çıqayım aña yā resūla’llāh resūl
7. allāh şalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem imdi otur üçinci keret girü çağırdı
8. girü ‘alī ilerü geldi eyitdi ben çıqam yā resūla’llāh resūlu’llāh řalla’llāhu
9. ‘ aleyhi ve sellem eyitdi ‘ amrdur ‘ alī eyitdi ‘ amr ise daxı çıqayım eyle diyicek
10. resūlu’llāh ‘ aleyhi ve sellem destūr virdi ‘ alī ražiya’llāhu ‘ anhu ilerü gelicek
11. ‘ amr eyitdi sen kimsin eyitdi ‘ alī bin ebī řālib ‘ amr eyitdi iy qardaşum
12. oğlı senden artuq Kişi gelseyidi atağ qardaşlarından şunlardan ki senden
13. yaşluraqdur zīrā ki ben senüğ qanuğ dökmege esirgerin ‘ alī eyitdi lākin vāllāhi
14. ben seni öldürüp qanuğ dökmege yigrenmezsin böyle diyicek ‘ amr qaıdı atından
15. indi od pāresi gibi qılıcı qınından geçdi yalığ eyledi ‘ alī üstine yöneldi

62a

1. ‘ alī daxı qalqanıyla qarşu geldi ‘ amr ‘ alī çaldı qalqanın Kesdi öte geçüp
2. ‘ alīnüğ başına irişdi ‘ alī daxı anı süksüninde çaldı hemān sā‘ at
3. düşdi toz qopdı resūlu’llāh řalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem tekbīr āvāzın
4. işitdi bildi kim ‘ alī ol Kişiyi öldürdi hikāyet bir bunuğ gibi daxı xayber
5. fetħinde vāqi‘ oldı resūlu’llāh řalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem xaybere varıcaq xayberüğ
6. begi merceb āřārından çıqdı qılıcıla şalınup yörürdi ve eydürdi
7. xayber bilüp durur beni ki mercebem kāmil silāħam bařřāl-ı mücerrebem savaş güninde
8. od gibi mülhebem müsülmānlardan ‘ āmir adlu bir Kişi ilerü geldi ve eyitdi
9. yā xayber bilüp durursun ki beni ki ‘ āmirem kāmil silāħam merceb ‘ āmiri çaldı
10. ‘ āmir qalqan dutdı ‘ āmir daxı aşağadan yuqaru mercebi çaldı qılıç girü
11. gendüye irişdi gendü qılıcından zaxmlu olup öldi bundan şoğra
12. resūlu’llāh şalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem ‘ alī ražiya’llāhu ‘ anhu qığırtıdı gözleri ağrımışıdı
13. resūlu’llāh qatına gelicek gözine tükürdi gözi xoř oldu andan ‘ alemi ‘ alīye

14. virdi merceb girü çıqdı öñdüñki şî'îrini oqıdı 'alî daxı ilerü geldi
15. eyitdi ben olam ki baña anam ad qoyupdur haydara bişeler arslanı gibiyem ki gire manzar

62b

1. şā' getürenlere ben tolu virürem senden andan merceb başıra çaldı
2. öldürdi xayber qal'asını aldı hikāyet şiffīn güninde mu'āviye çerisinden
3. bir Kişi mübārezet idüp alaydan çıqdı iki şafuñ ortasında durdı
4. ve eyitdi kimdür ki alaydan çıqa benüm ile savaş eyleye 'alî çerisinden
5. bir Kişi çıqdı öldürdi bir daxı çıqdı anı daxı öldürdi evvelkinüñ üstüne
6. bıraqqdı eyitdi daxı kim çıkar bir Kişi daxı çıqdı anı daxı öldürdi evvelki-
7. lerüñ üstüne bıraqqdı eyitdi daxı kim çıkar bir Kişi daxı anı daxı öldürdi
8. anlaruñ üstüne bıraqqdı eyitdi daxı kim çıkar xalq dükeli girü durdılar kimse
9. ilerü gelmedi ol şafda duranlara sordılar ki şafuñ ardına vardılar 'alî razıya'llāhu
10. 'anhu bunı göricek çerinüñ ardından alayları yardı atından inüp
11. ilerü geldi ol Kişiyle savaş eyledi öldürdi eyitdi daxı kim çıkar bir daxı
12. çıqdı anı daxı öldürdi üstüne bıraqqdı ve eyitdi daxı kim çıkar bir daxı geldi
13. anı daxı öldürdi üstüne bıraqqdı andan eyitdi iy ādem oğlanları
14. haq te'alā eyitdi ¹¹² شَهْرُ الْحَرَامِ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتِ قِصَاصٌ ya' nî şehri-i
15. harāmda kāfirler sizüñile savaş eyledüklerinüñ cezāsı oldur ki siz daxı

63a

1. şehri-i harāmda anlaruñıla savaş idesiz ve her harāmuñ cezāsı qışāsdur
2. ya' nî her Kişi ki bir Kişiye zulum ide hürmetin boza ol daxı anuñ hürmetin bozup
3. qışaş eylemek anuñ cezāsıdur niteki göz çıkaranuñ cezāsı gözün çıkarmaqdur

¹¹² Bakara 2/194

4. pes eger siz bizüm ile bu mu‘āmeleyi itmeseñüz biz daxı sizünile bu mu‘āmeleyi itmezdük
5. ‘alī rażiya’llāhu ‘anhu bunı didi daxı girü döndi bayağı yirine vardı
6. rivāyet olındı ki berā’ bin mālīk rażiya’llāhu ‘anhu mübārezetile yüz Kişi öldürdi
7. daxı nice bunıñ gibi hikāyetler ki bahādurlardan naql olundı faşıl
8. kāfire öldürmek fazīleti beyānındadur müslüm şahīñinde rivāyet olundı ki
9. resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem eyitdi kāfirle kāfiri öldüren hergiz
10. şamuda cem‘ olmaya ya‘nī kāfir öldüren şamuya girmez demek olur ebū dāvūd
11. kitābında rivāyet olundı ki enes rażiya’llāhu ‘anhu eyitdi ħuneyn ğazāsında
12. ebū talħa yigirmi Kişi öldürdi tonların aldı ibni ebī şeybe rivāyet
13. eyledi ki selmān bin rabī‘a eyitdi işbu qılıcumla yüz zırıhlu Kişi öldürdüm
14. dükeli tañğrıdan artuğa şapardı ibni zehbī rivāyet eyledi ki ‘abdu’llāh
15. bin vāşıl eyitdi işitdüm ki aħmed bin işħaq sürmārī qılıcın şıqardı

63b

1. ve eyitdi işbu qılıcumla biñ çağatay öldürüp dururın eger diri
2. olursam biñ daxı öldürürin bid‘at ola diyü qorqmasam vaşiyet
3. iderdüm öldüğüm vaqt benümle bile gömerlerdi mü’ellif eyitdi ħaq te‘ālā
4. müsülmānlar eliyle öldürdüğü müşriklerün ħisābın allāhdan artuq kimse bilmez
5. hicretün toqsan yılında tāliqān melik ‘ahdın şıdı quteybe bin müslim
6. aña ğazā itdi qatı savaş oldı çoq Kişi qırıldı savaşdan şonra
7. esirleri cem‘ itdi iki qatar asa qodı dört fersax yire degin toqsan
8. birinci yılında emīrū’l-mü’mīnīn ya‘qūb-ı manşūr ile firenk arasında savaş
9. oldı ol savaşda firenkden yüz biñ daxı kırq altı biñ Kişi öldi
10. otuz biñ firenk esīr oldı yüz elli biñ çādır seksen biñ at
11. yüz biñ qatır dört yüz biñ eşek alındı altundan gümüşden cevāhirden
12. alınanñ ħisābını allāh bilür bir firenk bir aqçeye bir qılıç buçaq bir aqçeye bir eşek
13. bir aqçeye bir aygır biş aqçeye şatıldı toqsan sekizinci yılda yezīd bin

14. mehlet ʔaberistāna ǧazā eyledi qatı savaş oldu ھاq te‘ ālā müşrikleri
15. şıdı iki fersax bir kāfir esirlerin asa qodı on biņ kāfiri bir derede

64a

1. öldürtdi qanları üstine şu şaldı qanlu şuyla degirmen yöritdi
2. buǧday öǧütdürdi etmek eyledi yidi zīrā ki şöyle idem diyü and içmişdi
3. daxı nice bunuņ gibi hikāyetler vardur dükeli yazılırsa söz uzar
4. yigirminci bāb kāfir ھاmle idicek qaçmaq ǧünāhı beyānındadur qāla‘llāhu
5. te‘ ālā اَلَّذِينَ آمَنُوا اِذَا لَقِيتُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا رَحْمَةً فَلَآ تُؤَلُّوْهُمُ الْاَدْبَارَ ۗ
6. وَمَنْ يُؤَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرُهُ اِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ اَوْ مُتَحَيِّرًا اِلَىٰ فِعْءٍ فَقَدْ بَاءَ ۗ
7. ¹¹³ بِعَضْبٍ مِّنَ اللّٰهِ وَمَا يَهُ جَهَنَّمَ وَيَسَّ الْمَصِيْرَ ma‘ nīsi budur ki anlar ki
8. īmān getürdiler qaçanki kāfirlerle bulışa size ھاmle itdükleri ھاlde anlara
9. arduņuz döndürüp qaçmaņ ve her Kişi ki ol ǧünde kāfirlere ardın döndere
10. savaşıün dönici olmayup yā cemā‘ ate qarılıp girü dönici olmaduğı ھاlde
11. bayıq ol Kişi taņǧrınuņ ‘ azābı ve xışmıla döndi ve anuņ varacağı yir cehennemdür
12. ve cehennem ne yavuz varacaq yirdür řađıhinde ebū hureyre ražiya‘llāhu ‘ anhu
13. rivāyet eyledi ki resūlu‘llāh řalla‘llāhu‘ aleyhi eyitdi řaqınuņ yedi helāk
14. idicilerden eyitdiler ne nesnedür ol yedi helāk idici resūlu‘llāh řalla‘llāhu
15. ‘ aleyhi ve sellem eyitdi taņǧrıya iki dimek sihr eylemek ve taņǧrı ھاrām eyleduği

64b

1. nefsi öldürmek meger ھاqqıla ya‘ nī çeri‘ atde öldürmek vācib olmayan Kişi
2. öldürmek yetim mālın yimek ribā yimek zařf¹⁴ ǧüninde ardın dönderüp qaçmaq¹⁵
3. muşşana mü‘mine ‘ avratlara zinā ile söǧmek bir rivāyetde de daxı eyitdi

¹¹³ Enfal 8/15-16

¹¹⁴ 2-8. satırlar da زَحْفٌ şeklinde yazılmıştır.

¹¹⁵ Metinde فَجَمَكَ şeklinde yazılmıştır.

4. üç nesne vardır ki anlarıñıla ‘amelüñ fâydası yoqdur birisi allâhuñ or-
5. tağı var demek birisi ataya anaya ‘âq olmaq birisi zaḥf güninde kâfirden
6. qaçmaq bir şaḥîḥ rivâyetde daxı biş nesne vardır ki anlara hiç kefareḥ
7. yoqdur tañğrınıñ şerîki var demek nâ-ḥaq yire adam öldürmek mü’min
8. Kişiyē bühtân eylemek zaḥf güninde kâfirden qaçmaq yalan and içüp
9. bir Kişinüñ ḥaqsuz yire mālın almaq faşıl mü’ellif eyitdi zaḥf
10. güninde kâfirden qaçmaq günâhların ulurağındandır ‘ulemānuñ ittifāqıyla
11. ve her Kişi ki zaḥf güninde ardın döndürüp qaça allâhuñ ğazābına mustaḥaq
12. ve xışmına lâyıq olur qaçanki bir müsülmân ikiden yüz döndüre ammâ kâfir bir müsülmāna
13. ikiden artuq olsa yâ qaçan Kişi müsülmānlar cemā’atine qatılup girü dönmek
14. içün dönse yâ bir ayruq kâfirle savaşımağičün ardın döndürse dürüst-
15. dür qaçmaq ḥarām olmaz faşıl mü’ellif eyitdi iy ‘ömri uzamağa ḥariş

65a

1. olup düşmāndan qaçan senüñ qaçmağuş ‘ömriñi arturmaz ve durmağuş sebebile
2. ‘ömriñden bir nefes eksilmez ve ecelüñ bir laxza أَكْرَمَ ‘ömriñ dükenüp ölmek
3. geldüğinden girü qaçduğıñla girü dönmez ve dürlü ḥilelerle Kişi
4. ölmeden qurtulmaz niteki ḥaq te‘ālā eyitdi أَيْنَ مَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ
5. ¹¹⁶ ya‘nī her qanda olursañuz ölüm size irişir وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشِيدَةٍ
6. egerçi muḥkem ve yüce burçlarda daxı olursañuz ‘alī raziya’llāhu ‘anhu savaşa yilter
7. ve eydürdi eger savaşıda ölmezseñüz daxı elbette öleceksiz ol tañğrı
8. ḥaqqıçün kim nefsüm anuñ elindedür döşekde ölmekden biñ gez qılıcıla urulmaq
9. geñezdür rivâyet olındı ki resūlu’llāḥ şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem bu ma‘nide eyitdi
10. ol tañğrı ḥaqqıçün nefsüm anuñ elinde melekü’l-mevti görmeklisi biñ gez qılıcıla

¹¹⁶ Nisa 4/78

11. urulmaqdan qatıdur şeddād bin üveys rāziya'llāhu ' anhu eyitdi ölmek mü' mine
12. dünyā ve āxiret qorqularınıu ulurağıdur bıçquyıla biçilmekden şınduyıla
13. doğranmaqdan qazanda qaynatmaqdan qatıraqdur eger bir ölü dirilse dünyā ehline
14. ölüm acısınıu xaberin virse hergiz dirilikle fāyidelenmeyelerdi uyquyıla
15. lezzetlenmeyelerdi daxı rivāyet olındı ki eger ölüm acısından bir qatre dünyā

65b

1. tağlarınınu üstine qosalar ol acıdan tağlar eriyedi ' ömer rāziya'llāhu
2. ' anhu ka'bü'l-axbāra eyitdi bize ölümden xaber vir ka'b eyitdi evet
3. yā emīre'l-mü'minīn şuğa beşzer ki bir çoq dikenlü budaq bir Kişinü
4. qarnına gire daxı her diken bir tamar içinde yir tuta andan şoğra bir güçlü Kişi
5. ol budağı yağrından çeke alduğın ala yirinde qalan qala mü'ellif eyitdi
6. her Kişi ki kāfir düşmanından qaça gendü nefsişün işbu acıları ve ölümde şoğra
7. zaħmetleri sinle su'āli ve sin qısmaq ' azābı ve qıyāmet qorquları
8. ve şırātdan geçmek zaħmeti ve ' ameller dartılmaq ve beynīler yağmaq ve der
9. içinde yüzmek ve daxı bunlarınu ğayrı zaħmetleri ixtiyār itmiş olur
10. hāl budur ki ğazāda kāfir qılıcıla ölmegün bir qarınca ısırmağı qadar acısı
11. vardır niteki geçmiş hadişlerde zıkr olındı ölmekden şoğrağı qor-
12. qulardan xoz hiç birisini görmez gör imdi ol ' azābları
13. ve qorquları görenlerle anlardan hiç birin görmeyen allāhu te'ālā
14. qatında dürlü kerāmetlere ve envā'i na'īmle tena'um iden ve yüce köşklerde
15. güzel hūrīlerle zevq eyleyen ve yeşil quşlar içinde uçmaqları gezüp dürlü

66a

1. ni' metlerinden yiyüp şarāblarından içüp ' arşı altında asılı altundan qandīllerle
2. yatan ve girü dünyāya dönüp tañğrı yolında on gez daxı şehīd olmaq arzūlayan
3. bir midür bununu gibi fırsat fevt iden ' aciz ne çirkindür ve şol zıkr
4. eyledüğümüz qorqulardan qurtılup uçmaqlarda ' işretilerle xoş geçmekçün

5. ğazâlarda ölinceye degin savaş eyleyen ne xoş miskindür iy dükeli göñüllerüñ
6. yuları elinde olup şâbit qılmaĝa raĝbet itdükleri vey ĝaybetler bilüp
7. niteleri dürüst qılmaĝa i‘ timâd eyledükleri senüñ bayluĝundan yaña şunaruz
8. yoqsulluĝumuz ellerini ki bize sen râzî olacaq şehâdet rûzî qılasın
9. ve nefslerümüzi senüñ yoluñda iqdâm itmek üzerene şâbit eyleyesin
10. yigirmi birinci bâb ğazânuñ niyyeti beyânındadır qâla’llâhu te‘âlâ وَمَا
- 11.¹¹⁷ اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ ya‘nî bunlara buyrulmadılar hiç nesneye
12. illâ şunğa buyurdular ki allâha ‘ibâdet eyleyeler dîni allâh için xâliş eyledikleri
13. hâlde şaħîhinde ‘ömr bin el-ħaťâb razîya’llâhu ‘anhu rivâyet eyledi ki
14. resûlu’llâh şalla’llâhu‘aleyhi ve sellem eyitdi degüldür ‘ameller illâ niyyetlerle
15. ya‘nî her ‘amel ‘ibâdet olduĝu niyyetine göredür pes her Kişinüñ

66b

1. ki hicret ya‘nî yurdın qoyup medîneye resûlu’llâh qatına geldügi allâh
2. için ve resûl için ola anuñ hicreti allâh için ve resûliçündür
3. ya‘nî ‘ameli maqbûldür ve hicreti ‘ibâdetdür ve her Kişinüñ ki hicreti dünyâ
4. eline girmegiçün ola yâ bir ‘avrat almaĝıçün ola niçün hicret anuñçün
5. olur ya‘nî niyyeti qanqısıçün olursa hicret anuñçün olur ve hicretinden
6. ötrü müzd eline girmez şaħîhinde rivâyet olundı ki bir bedevî ‘arab
7. geldi resûlu’llâh şalla’llâhu‘aleyhi ve sellem şordı ki bir Kişi savaş ider
8. eline aqın mâlı girmegiçün bir Kişi savaş ider añılmaĝıçün bir Kişi savaş
9. ider maqâmın görmegiçün bunlaruñ qanqısı tañĝrı yolındadır ya‘nî qanqısı
10. ğâzî olur ve qanqısınuñ savaşı tañĝrı yolındadır resûlu’llâh şalla’llâhu
11. ‘aleyhi ve sellem eyitdi her Kişi ki tañĝrı kelimesin ya‘nî tevħîd kelimesin
12. ve islâm dîni yüce olmaĝıçün savaş eyleye tañĝrı yolında oldur ‘ibâdet
13. bin eş-şamıt razîya’llâhu ‘anhu rivâyet eyledi ki resûlu’llâh şalla’llâhu‘aleyhi

¹¹⁷ Beyyine 98/5

14. ve sellem eyitdi her Kişi ki taḡrı yolında ġazā ide ve bir deve dizin bağlayacaqdan
 15. artuq dünyevî nesneye niyyet eylemeye bayıq aḡa niyyet ḡāşıl olur ya' nî ġazāsından

67a

1. eline giren niyyet eyledügi olur ancaq faşıl bilgil ki ġazāda niyyet çoq dürlü
2. olur lâkin ġālib olanı beyān idelüm allāh tevfiq ile cümlesinden birisi budur kim
3. ġazāya çıqduğı taḡrı buyurup farz eyledügiçün ola ancaq ġazādan ḡāşıl
4. olan nesnelere hiç nazarı olmaya bu niyyet dükeli niyyetlerden a' lādur birisi daxı
5. budur ki ġazāya çıqduğı islām ġayretiçün ve tevḡid kelimesi yücelüp küfr kelimesi
6. alçaq olmağıçün ola bu niyyet öḡdünden¹¹⁸ aşāğadur zīrā ki bunda ' amelün
7. neticesine nazar eylemek var mücerred buyruğıçün degül bu iki niyyet degme
Kişinüḡ eline
8. girmez nice Kişiler bu niyyetile ġazāya çıkaruz dirler lâkin niyyetleri ayruq nesne
olur
9. bu niyyetlerüḡ gerçekliḡi ' alāmetlerinden budur ki ' amelini gizlemek üzerine qatı
dürişe
10. ve işledügi ' ameli faxrlanup söylenmeye işledüğini hiç allāhdan artuq
11. kimsene bilmeye ve kimsene bildüğünü kerih göre aḡladüğünü sevmeye yalunuz allāh
bildüğine
12. qanā' at ide üçüncü niyyet budur ki ġazāya ḡamu qorqusından qurtulmağıçün
13. ve uçmaq ni' meti eline girmekçün çıqa ba' zı ' ulemā eyitmiş bunun gibi niyyetle
şehādet
14. ḡāşıl olmaz ammā zāhir ve şaḡih budur ki bu niyyetile şehādet ḡāşıl olur zīrā ki
15. resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem ġazāya yilteci ve ġazāda şehid olanlara
uçmaqda

¹¹⁸ Metinde او كذبتن şeklinde yazılmıştır.

67b

1. dürlü şevâblar hâşıl olur didi pes muhâldur ki resûlu'llâh şalla'llâhu' aleyhi ve sellem
2. bir nesneyile terğîb idüp 'amele yilteye ve ol nesne için 'amel itmek za'îf
3. ola daxı uçmaq niyyetile savaşı idüp ölen Kişicün şehîddür diyü resûlu'llâh
4. şalla'llâhu' aleyhi ve sellem şanuqlıq virdi niteki 'abdu'r-rezâq rivâyet eyledi ki
5. şıdılı ibne'l-hâdî razıya'llâhu 'anhu eyitdi 'arabdan bir Kişi geldi resûlu'llâh şalla'llâhu
6. 'aleyhi ve selleme îmân getürdi ardına uydı andan şonra ben senüñile hicret
7. iderin resûlu'llâh ol Kişi şahâbelerün ba' zısına işmarladı çünkü xayber gâzâsı
8. vâqı' oldu resûlu'llâhuñ eline ğanımet mâlı girdi qısmet iderken aña daxı
9. ol mâldan naşîb çıkardı naşîbini yoldaşlarına virdi ol Kişi yoldaşları-
10. nuñ binidlerin güderdi gelicek naşîbini virdiler eyitdi bu ne nesnedür
11. yoldaşları eyitdiler resûlu'llâh şalla'llâhu' aleyhi ve sellem saña qoduğı naşîbdür
12. ol naşîbi aldı resûlu'llâh qatına geldi eyitdi işbu baña virdüñ
13. nedür resûlu'llâh şalla'llâhu' aleyhi ve sellem eyitdi senün naşîbüñdür eyitdi
14. ben saña bundan ötrü uymadum lâkin şunıñicün uydum ki işbunda beni
15. oqla uralar boynına işâret eyledi daxı ölem uçmağa girem resûlu'llâh

68a

1. şalla'llâhu' aleyhi ve sellem eyitdi eger sen tañğrıya gerçek söylersen allâh seni
2. girçek eyleye ya' nî istedün şehâdeti saña rûzî qıla bunuñ üstine
3. az vaqt geçdi müsülmânlar savaşa durdılar biraz vaqtdan şonra
4. ol Kişi resûlu'llâha getürdiler ol işâret eyledüğü yirde oqla urmuşlar
5. ölmüş resûlu'llâh göricek eyitdi bu ölmüşdür eyitdiler evet resûlu'llâh
6. eyitdi bu Kişi tañğrıya gerçek söyledi allâh daxı bunu gerçek eyledi
7. andan şonra resûlu'llâh 'aleyhi's-selâm gendü cübbesin aña kefen eyledi
8. namâzın qıldı du'âsında işitdiler ki eyitdi ilâhî işbu senün quluñdur
9. senün yoluñda hicret ide çıqdı şehîd oldu ben benlik üzerine

10. ʔanuđın ol Kişi uğmağdan artuq nesne qaşdı itmedin resulu'llāh
11. şalla'llāhu'aleyhi ve sellem anuğün şehiddür diyü ʔanuqlıq virdi her Kişi ki öğdünki niyyet
12. issilerinden qaçmaq dürüst olduđı yirde qaçarken öle üçünci niyyet ehlinüň qaçmadın
13. öleni gibidür belki daxı yigrekdür daxı her Kişi ki savaşdan niyyeti düşmanını gendüden
14. def itmek ola ancaq ol daxı üçünci niyyet ehlinde olmağa yaqındur ammā
15. qaçmaq Һarām olduğı yirde qaçarken ölen dünyā Һükmi i'tibārınca şehid dirler lākin

68b

1. anuğ gibi Kişi şehid olmaz niteki geçen bābda zıkr olındı ki kāfirden qaçanuğ
2. varacağı yir cehennemdür cehennem yiri olan Kişi xoz şehid olmaz muhyi'd-din-i nuri
3. müsliim şerhinde eyitdi şehidler üçdür birisi oldur ki dünyā ve āxiret i'tibārınca şehid ola birisi daxı oldur ki dünyā i'tibārınca şehid ola āxiretde cehenneme gire
5. kāfirden ardın dönderüp qaçarken şehid olan ve ğanimetden ğulül iden ve baha-
6. durmuş disünler diyü savaş iderken ölen Kişiler gibi birisi daxı oldur ki
7. āxiret i'tibārınca şehid ola vebādan qarın ağrısından ölen suya boğılan
8. dīvār altında qalan Kişiler gibi dördünci niyyet budur ki Kişi ğazāya çıqduğı
9. müsülmānlar qaraltusın çoğaltmaq için ola hiç bundan artuq savaş
10. eylemek şehid olmaq gibi qaşd ve niyyet olmaya bunuğ gibi Kişi savaşda ölürse
11. şehid olur zira ki bir qavmuğ qaraldusın arturan anlardan olur bizāzi
12. bayhaqı kitāblarında rivāyet olındı ki enes bin mālīk ražiya'llāhu 'anhu rivāyet
13. eyledi resulu'llāh şalla'llāhu'aleyhi ve sellem eyitdi şehidler üçdür birisi bir
14. Kişidür ki nefsiyle ve mālıyla taŋrı yolında ğazāya çıqdı savaş eylemek
15. ve şehid olmaq isdemez belki müsülmānlaruđ qaraldusın arturmaq için

69a

1. ancaq eger ölürse yâ savaşda öldürürlerse cemîc günâhları yarlığanur
2. tamu odından qurtulur qiyâmetde feza‘ dan ya‘ nî ürkemekden emîn
3. olur hürîlerden ‘ avratlar virilür egnine kerâmet hullelerin geydürürler
4. başına vaqâr tâcı urılır beşinci niyyet budur ki Kişi ğazâya çıqa hem aqın
5. eline girmek ve hem taŋrı yolında ğazâ itmeğiçün şöyle ki bu iki qařduŋ
6. birisi yaluŋuz olsaydı ğazâya yilteyibilürdi meşelâ eger bir mâl ele girmegiçün
7. ğazâya qıgırsalar vereydi eger iki şâyife olsa birisi mâlsuz mâllu
8. şâyife ğazâ itmege meyl artuq olayıdı ba‘ zı ‘ ulemâ bunun gibi niyyet
9. şasiddür didi lâkin imâm ğazâlî raşmet‘ ullâhi ‘ aleyhi bunun gibi niyyetün
10. dürüstlüğine hûkm itmişdür qurtubî tefsîrinde eyitdi aqın için ğazâya
11. çıqmaq dürüst olduğını işbu qaziyye delîldür ki resûlu’llâh şalla’llâhu
12. ‘ aleyhi ve sellem ebû süfyânuŋ şâmdan gelen bâzîrgânları kârubânını qarşulayu
13. çıqdı bundan öŋdin ğanımet için savaş iden taŋrı yolında
14. degül didüği resûlu’llâhuŋ şol Kişi şaqqındadur ki savaşdan ve ğazâdan
15. qaşdı ve niyyeti mâl eline girmek ola ancaq mü’ellif eyitdi bu didügümüze

69b

1. bu daxı gökçek delîldür ki resûlu’llâh şalla’llâhu‘ aleyhi ve sellem aqıncıları viribidi
2. kâfirlerün şavarların sürerlerdi ‘ avratın oğlanın alırlardı qaçanki
3. ellerinde nesne gireydi dönerler giderlerdi müşriklerle savaşmağa muqayyed olmazlardı
4. eger kâfirler ardlarına uysalar ellerindeki bulunların qurtarmağıçün
5. savaşurlardı kâfirleri sıyıcaq ardlarına düşüp qomazlardı belki ellerindeki
6. alup yollarına girerlerdi anları qorlardı hem ebû dâvûd kitâbında
7. rivâyet olundu ki ‘ abdu’llâh bin şavâle raşiya’llâhu ‘ anhu eyitdi bizi

8. resūlu'llāh şalla'llāhu'aleyhi ve sellem ğanīmet elūmūze girmegiçün yayın ğazāya viribidi
9. bir ħadīşde daxı ebū hureyre rażiya'llāhu 'anhu işitdi ki resūlu'llāh şalla'llāhu
10. 'aleyhi ve sellem eydürdi üstünūze fitneler geldi qarañu gice qaralığı gibi ol fitnelerden
11. qurtulacaq Kişi oldur ki bir tağ başında otura tavarı südinden yiye
12. yā bir Kişi ola ki müsülmānlaruñ ucları atınuñ dizginin dutıcı ola qılıcı qazancından
13. yiye bayhaqī kitābında rivāyet eyledi ki ibni 'ömer rażiya'llāhu 'anhu eyitdi
14. resūlu'llāh şalla'llāhu'aleyhi ve sellem yārenleriyle ğazāya giderken bir göçer
15. 'arabuñ evi yanına uğradı ev issi evinüñ bir yanın qaldurdi ve eyitdi

70a

1. ne qavmdur işbu gidenler eyitdiler tañrı peygām-berleridür yārenlerle ğazāya
2. giderler eyitdi hiç dünyā qumāşından daxı nesne alurlar mı eyitdiler evet ğanīmet
3. mālın alurlar müsülmānlar arasında qısmet iderler bunu işidicek durdı
4. bir binilmedük devesi varıdı dutdı bindi bunlarıñıla bile gitdi qaçanki
5. devesi resūlu'llāha yaqın gelürdi şaħābe devesin ururlardı
6. resūlu'llāhdan ıraq giderürlerdi resūlu'llāh şalla'llāhu'aleyhi ve sellem
7. eydürdi qoñ necdiyi baña yaqın gelsün ki ol tañrı haqqıçün ki
8. nefsum anuñ elindedür bu necdī uçmaq meliklerindendür rāvī eyitdi düşmanıla
9. bulışıcaq ol necdī şehīd oldı işbu ħadīş başına ğanīmetiçün
10. ğazā itmek dürüst olduğımı rüşen delīldür zīrā ki ol necdī-i 'arab
11. ğazāya çıqduğı ğanīmet qaşdına idi velākin ğanīmet qaşdıyla qarışiq olan
12. ğazādan ğanīmete nazar itmeyen Kişinüñ ğazāsı yigrek olduğında ve ğanīmete meyl
13. itmegile ğazānuñ müzdi eksilmekde şek yoqdur ammā şol ħadīş ki ebū hureyre
14. rażiya'llāhu 'anhu rivāyet eyledi ki bir Kişi eyitdi yā resūla'llāh bir Kişi tañrı
15. yolında ğazāya varmaq isder ve dünyā metā'ından daxı nesne umar resūlu'llāh

70b

1. şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi anuñ hîç müzdi yoqdur xalqa bu nesne qatı geldi
2. ol Kişiye eyitdiler ikileyin di şāyed ki resūlu'llāh anlayımaduñ ola ol Kişi
3. girü eyitdi yā resūla'llāh bir Kişi tañgrı yolında ğazāya çıkar dünyā metā' indan
4. daxı nesne umar resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi anuñ hîç müzdi
5. yoqdur eyitdiler bir gez daxı şor ol Kişi üçinci keret eyitdi girü resūlu'llāh
6. şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi anuñ hîç müzdi daxı yoqdur mü'ellif
7. eyitdi bu hadîş şol Kişi haqqındadır ki ğazādan qaşdı māl ola ancaq
8. hîç 'ibādete niyyet eylemeye mütercim eyitdi eger bu Kişinüñ dünyā qaşdı 'ibadet
9. yeynile qarışdurduğıçün ğazā müzdi eline girmezse ğazāsında helāl kesbe qaşd iderse
10. helāl qazanmaq şevābı hāşıl ola zīrā ki helāl qazanmaq daxı başına bir ulu 'ibadet-
11. dür eger ölürse daxı şehīd ola zīrā ki 'ibadet içinde yörürken kāfir öldürdi
12. egerçi ğazāiler müzdi eline girmezse evet dünyālige qaşd eyledüğü helāl qazanmaq
13. 'ibadet olduğıçün olmasa belki māl arturmaq yā fāsıd yirde xarcanmaq
14. içün olsa bunuñ gibi niyyetlü Kişinüñ müzd eline girmez ölürse şehīd
15. olduğında daxı nazār vardur altıncı niyyet budur ki Kişi ğazāya māl

71a

1. içün çıqa ancaq hîç 'ibādete qaşd itmeye bunuñ gibi Kişi kāfir elinde
2. daxı ölürse şehīd olmaz eger dünyā i' tibārınca şehīddür dirlerse daxı
3. mütercim eyitdi mücerred ğanīmet qaşdıçün ğazāya çıkan eger ğanīmete
4. qaşd eyledüğü māl arturmağıçün yā dünyāda tena'um itmegiçün olursa hîç bir
5. müzd eline girmez ölürse daxı şehīd olmaz velākin ğanīmetden qaşdı bu olursa
6. kim helāl qazançdur ve helāl kesb itmek farzdur bu niyyetden ötrü helāl
7. qazanmaq müzdi hāşıl ola zīrā ki ğanīmet içün ğazāya çıqmaq dürüst
8. olduğı bundan öñdin beyān olındı idi eger ölürse daxı şehīd ola
9. zīrā ki bir Kişi helāl kesbiçün bāzīrgānlige çıqsa harāmiler öldürse
10. dükeli imāmlaruñ ittifaqile ol Kişi şehīd olur velākin resūlu'llāh şalla'llāhu

11. ‘aleyhi ve sellem müzdi yoqdur didügi ğazāsınuñ müzdi yoqdur dimek olur
12. ğazā müzdi ayruqdur şehīd olmaq müzdi ayruqdur birisinüñ müzdi hāşıl
13. olmaduğundan daxı birisinüñ hāşıl olmamaq lâzım degüldür yā xoḡ müzdi
14. yoqdur didügi şol Kişi qatında ola ki ğanīmetden qaşdı māl arturmaq yā tena‘‘um
15. itmek yā fāsīd yirde xarçlanmaq ola va’llāhu ‘ālem yedinci niyyet budur ki Kişi riyāyile

71b

1. ğazāya çıqa daxı bahādūr disünler diyü savaş eyleye bu niyyetlü Kişi ğazā müzdi
2. hāşıl olmaz ölürse daxı şehīd degüldür niteki müslim şahīhinde zıkr olundu ki
3. ebū hureyre rażiya’llāhu ‘anhu rivāyet eyledi ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem
4. eyitdi be-dürüstī evvel Kişi ki qiyāmet güninde anuñ üzerine hüküm olınur bir ğazāda
5. şehīd olmuş Kişidür anı allāh qatına getürdiler daxı allāh te‘ālā aña dünyāda virdügi
6. ni‘metlerin bildüre ol daxı bile ve iqrār eyleye andan allāh te‘ālā eyde pes
7. bu ni‘metler içinde nitdün ya‘nī nice ‘ibādet eyleyüp bu ni‘metlerüñ şükrin
8. yirine getürdün ol Kişi eyde senüñ yoluñda kāfırlarla savaşdum şunja degin ki
9. şehīd oldum allāh te‘ālā eyde yalan söylersin belki savaş itdün şunuñiçün ki
10. bahādurmış diyeler ol nesne dünyāda dinildiyidi andan buyura ol Kişi yüzi
11. üstine süriyü cehenneme bırağalar bir daxı şol Kişidür ki ‘ilm öğrenmiş ve öğretmiş
12. ve qur’ān oqımış ola anı daxı allāh qatına getüreler daxı allāh te‘ālā aña dünyede virdügi
13. ni‘metlerin bildüre ol daxı bile iqrār eyleye andan haq te‘ālā eyde bu ni‘metler
14. içinde neyledün ya‘nī nice şükr eyledün ol Kişi eyde ‘ilm öğrendüm öğretdüm daxı
15. senüñiçün qur’ān oqıdum allāh te‘ālā eyde yalan söyledün ‘ilm öğrendün tā ki ‘ālim

72a

1. diyeler qur’ān oqıduñ tā ki qur’ān oqıyıcı diyeler ol nesne dünyāda dinildi andan

2. buyura ol Kişi yüzi üstine süriyü cehenneme bırağalar bir daxı şol Kişidür ki
3. haq te‘älā anuñ rızqını gıñitmiş¹¹⁹ ola ve dürlü mällardan ve ni‘ metlerden virmiş ola
4. anı daxı allāh qatına getüreler allāh te‘älā eyde pes bu ni‘ metlerde neyledüñ allāh te‘älā aña virdügi ni‘ metlerden bildüre ol daxı
5. cemī‘in bile ve iqrār eyleye haq te‘älā eyde pes bu ni‘ metlerde neyledüñ ol Kişi
6. eyde hiç bir yir ki sen andan māl xarc itmegi severdüñ qomadum illā anda senüñçün
7. māl xarc eyledüm allāh te‘älā eyde yalansın anuñiçün xarc itdün ki cömerddür
8. diyeler ol nesne dünyede dinildi andan buyura yüzi üstine süriyü cehenneme
9. bırağalar bir rivāyetde resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem bu hadiṣüñ şonında eyitdi
10. tañğrınuñ maxlûqâtından qıyāmet güninde evvel şamuya giren bu üç Kişidür
11. ebū dāvūd kitābında zıkr olundu ebū imāme rażiya’llāhu ‘anhu eyitdi bir Kişi
12. resūlu’llāha geldi ve eyitdi bir Kişi ğazā itse tañğrıdan şevāb umsa
13. daxı xalq içinde ğāzī diyü añılmaq isdese aña ne hāşıl olur resūlu’llāh
14. şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem eyitdi hiç nesne hāşıl olmaz üç geze degin
15. ol Kişi bu sözi i‘āde eyledi her keretde resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem

72b

1. eyitdi be-dürüstī allāh te‘älā qabūl eylemez ‘amelden illā şol ‘amel ki xāliş ola
2. ya‘nī riyā qarışmaya ve anuñıla allāhuñ vechi qaşd olına ammā riyā ile ‘amel ideni
3. ‘iqāb olduğında ‘ulemā ixtilāf itmişdür ba‘zılar eyitdi ‘iqāb
4. olur zırā ki bahādurmış diyü savaş ideni oqıyıcıdur disinler diyü qur’ān
5. oquyanı cömerddür disünler diyü xayır eyleyeni yüzi üstine süriyü
6. cehenneme bırağalar diyü hadiṣ geldügin bundan öñdin beyān eyledük ba‘zılar

¹¹⁹ Metinde كَيْتَمِشْ şeklinde yazılmıştır. Metnin özellikle harekelenme sisteminde yanlışlıkları bolca görüyoruz. Burada şu soru ile karşılaşılıyor: 1. Acaba sadece bir hareke yanlışlığı mı var? 2. Yoksa, tıpkı Nehcü'l-Feradis'in yazımında görüldüğü gibi, bir kapalı e (é) mi belirtilmek istenmiş? Harekeleme sisteminde birçok yanlışlık gördüğümüz metin için, bu konuda karar vermek oldukça güçtür.

7. 'ıqāb 'amelinüñ şevābı bāṭıl olmaqdur didi zīrā ki şevābı bāṭıl olur didi
8. hıç 'ıqāb aṅmadı mü'ellif eyitdi şoñrağı söz dürüstürekdür şābit
9. ibni 'asākır rivāyet eyledi ki 'abdu'llāh bin sinān eyitdi 'abdu'llāh bin
10. mübārek ve mu'cemer bin süleymānile tarsūsda olurdum bir gün النَّفِيرُ النَّفِيرُ
11. diyü xalq çağrışdı ya'nı çıquñ kāfir geldi didiler pes 'abdu'llāh bin
12. mübārek ve mu'cemer bin süleymān çıqdı xalq daxı çıqdılar çünki müsülmānlar ile
13. kāfirler alayı alay olup biribirine qarşu durdılar kāfir çerisinden bir Kişi
14. ilerü geldi bahādur diledi müsülmānlardan bir Kişi çıqdı ol kāfir depindi
15. ol müsülmānı öldürdi bir daxı çıqdı anı daxı öldürdi şuña degin ki

73a

1. müsülmānlardan altı Kişiye degin mübārezetile öldürdi andan şoñra alaylar
2. arasında şalnu şalnu yörürdi anuñla savaşmağa kimse alaydan çıqup
3. ilerü varmazdı 'abdu'llāh bin sinān eyitdi 'abdu'llāh bin mübārek bunı
4. göricek benden yaña baqdı ve eyitdi iy 'abdu'llāh eger ben ölürsem suyula irkil
5. andan atını depretdi ol kāfire qarşu vardı bir zamān bunuñla savaş
6. eyledi andan şoñra ol kāfiri öldürdi mübārezet içün er diledi bir kāfir
7. daxı geldi anı daxı öldürdi tā şuña degin ki bu daxı kāfirlerden mübārezetile
8. altı Kişi öldürdi andan şoñra girü savaşmağa er diledi kāfirler giñelüp kimse
9. ilerü gelmedi gördi ki ayruq kimse gelmez atı depdi alayuñ arasına
10. belürsüz oldı bir zamāndan şoñra gördüm ki 'abdu'llāh bin mübārek bayağı
11. yirinde durur ne vaqt geldügin duymadum baña eyitdi eger ben diriyken
12. bunı kimseye söylersenñ bir söz daxı didi 'abdu'llāh bin sinān eyitdi
13. ol diri olduqça bu xaberi kimseye söylemedüm hem ibni 'asākır rivāyet eyledi ki
14. aşma'ı eyitdi müslime bin 'abdu'l-melik bir hisāra girmekte müsülmānlar qatı
15. zaḫmet çekdiler ol hisāruñ bir delügi varıdı ol delüğe girmege ādem

73b

1. isdediler kimsene girmege qıyamadı āxir çeride ^o مِنْ bir Kişi ol delüğe
2. girdi haq te‘ālā ol qal‘ayı anuñ sebebile müsümānlara açı virdi müslimanın
3. qıgırdıcısı ol delüğe giren Kişi isdeyü üç geze degin qıgırttı kimse gelmedi
4. dördüncü kere qıgırtmaqda ol Kişi geldi ve eyitdi ol delüğe giren Kişi benim
5. evet size and virürin ki başa nesne virüp ‘amelüm defterin qarartmayasız
6. ve beni işümden qomayasız ya‘nī başa dünyālik virmeñ tā ki xāliş haqıçün olan
7. ‘amelün ixlāşı bozılmaya müslime eyitdi öyle olsun bundan şonra ol Kişi
8. ayruq görünmedi müslime bin ‘abdu’l-melik andan şonra her namāzı şonında
9. du‘ā qılurdu eydürdü ilāhī beni ol delüğe giren Kişiyile bile eyle ya‘nī āxiretde
10. beni anuñla qopar mütercim eyitdi tañrı ol Kişi raḥmet eylesün
11. riyādan qorqdu gendüyi gizledi dünyālik almağıla ğazānuñ şevābı eksüldüğün
12. bildüğüçün nesne qabül eylemedi zīrā ki bundan öñdin ğāzīlerün ğanīmet
13. ellerine girüp sağılıqla çıqıcaq müzdlerinün üç iki baxşı dünyāda ḥāşıl olur
14. ḥadış beyān olundu bu ma‘niden ötrü sālīhlerden nice Kişiler ğazāya
15. varurlardı ğanīmetden naşīb almazlardı müzdleri āxiretde tamām olsun

74a

1. diyü yigirmi ikinci bāb ğazāya çıqan Kişi döşeginde ölürse daxı şehīd olduğı
2. beyānındadır ve ğazāda şayru olmaq baş ağırtmaq şevābı zıkrindedür qāla’llāhu te‘ālā
3. وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ
4. ¹²⁰ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ ma‘nisi budur ki her Kişi ki evinden çıqa hicret idici ya‘nī vaṭanını terk
5. idici olduğı ḥālde allāh ve resūline irişe andan şonra öle anuñ müzdi allāh üzerine

6. olur ve qāla'llāhu te'ālā *فَتَلَوْا أَوْ مَاتُوا* وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا
7. لَيَرْزُقْنَهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ لِيُدْخِلَنَّهُمْ مُدْحَلًا
8. ¹²¹ ma' nīsi budur ki şunlar ki hicret itdiler
9. ya' nī vağanların terk eylediler andan depelendiler yā döşeklerinde öldiler
10. haq te'ālā anları gökçek rızqlandura be-dürüstī allāh te'ālā rızq viricilerün
11. yigregidür allāh te'ālā anları bir girçek yire qoya ki anlar ol yire xoşnūd
12. olalar ya' nī uçmağa qoya daxı be-dürüstī allāh te'ālā ki bilicidür ve gāyet
13. ḥakīmdür şaḥīḥinde zıkr olundı ki ebū hureyre rażiya'llāhu ' anhu rivāyet eyledi ki
14. resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi taḥḡrı yolında ġazā idicinüñ meşeli
15. şol namāz qılıcı ve oruc dutıcı mişli gibidür ki hiç namāzından orucından

74b

1. üşenmeye süst olmaya allāhu te'ālā girü evine döndüriciye degin şol nesne
2. ile ki döndürür şevāpdan ve ġanīmetden tā şuḡa degin ki öldüre daxı uçmağa qoya
3. müslim şaḥīḥinde zıkr olundı ki ebū hureyre rażiya'llāhu ' anhu rivāyet eyledi
4. ki resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi şehādet siz neyi dutarsız
5. eyitdiler her Kişi ki ġazāda kāfir elinde öle şehīd aḡa dirüz resūlu'llāh
6. şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi eyle olsa benüm ümmetümün şehīdleri iñen
7. az olurdu eyitdiler yā şehīd kimdür yā resūla'llāh resūlu'llāh eyitdi
8. ġazāda kāfir elinde ölen şehīddür ġazāda şayru olup ölen şehīddür
9. tā' ūndan ölen şehīddür qarın aġrısından ölen şehīddür ebū dāvūd
10. eydür rivāyet eyledi ki ebū mālīk eş' arī rażiya'llāhu ' anhu eyitdi işitdüm ki
11. resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eydürdi her Kişi kim taḥḡrı yolında ġazāya
12. çıqdı daxı öldi yā kāfir öldürdi ol Kişi şehīddür yā atından
13. yā devesinden düşdi yā bir cānavar şoqdı öldürdi yā döşeginde

¹²¹ Hacc 22/58-59

14. öldi her ölümile ölürse ol Kişi şehiddür uçmağa girür bir hadîşde daxı
 15. resûlu'llâh şalla'llâhu' aleyhi ve sellem her Kişi ki hacca çıqdı daxı öldi

75a

1. qiyāmete degin aña hâcı müzdi yazılır her Kişi ki ' umreye çıqdı daxı öldi qiyāmete
2. degin aña ' umre müzdi yazılır her Kişi ki ğazāya çıqdı daxı öldi qiyāmete degin
3. aña ğāzī müzdi yazulur mü'ellif eyitdi bu hadîşlerün ıtlâqıyla ba' zı
4. ' ulemā ğazāda kāfir öldürdügiyle döşeginde ölen şehid berāberdür didiler ba' zısı
5. eyitdi şehid olmaqda ikisi berāberdür velākin kāfir öldürdiginün ziyāde
6. fazīletleri vardur ki döşeginde ölene hāşıl olmaz niteki şehadet fazīleti
7. bābında zıkr olına inşa' allāhu te' ālā faşl ibn ibni ebī şeybe kitābında zıkr olundu
8. ki ' abdu'llāh bin ' ömer razıya'llāhu ' anhumā rivāyet eyledi ki resûlu'llāh şalla'llāhu
9. ' aleyhi ve sellem eyitdi her Kişi ki taŋrı yolında ğazāda başı ağrıya geçmiş günāhları
10. yarlıgana bir hadîşde daxı resûlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi her Kişi ki ğazāda 11. bir gün şayru oldı allāh te' ālā aña bir yıllıq ' ibadet müzdin vire şifāda
12. zıkr olundu ki resûlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi her Kişi ki birgün
13. ğazāda şayru oldı ol bir gün şayruluğı müzdi biñ qul azād eyleyüp
14. taŋrı yolında ğazā için yaraqlayup qiyāmete degin anlara nafaqa itmekden yigrekdür
15. yigirmi üçinci bāb şehadet dilemege hāriş olmaq beyānındadır qāla'llāhu

75b

1. te' ālā ¹²² إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ ma' nīsi
2. budur kim bizi müstaqīm ya' nī doğru yola qulağuzla şol Kişilerün yolına

¹²² Fatıha 1/6-7

3. ki sen anlara in‘ām eyledüñ bir daxı zıkr olundı ki allāh te‘ālā in‘ām
4. eyledügi Kişiler peygām-berler şıddıqlar şehīdler daxı sālīhlerdür pes bu iki
5. āyetden ma‘lūm olur kim allāh te‘ālā namazuñ her rek‘atinde şehīd olmaq taleb
6. eylemegi vācib qıldı zīrā ki her rek‘atde fātiha sūresin oqımaq vācibdür
7. müslim şahīhinde zıkr olundı ki sehl bin hanīf rażiya’llāhu ‘anhu rivāyet
8. eyledi ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem eyitdi her Kişi ki allāhdan gerçeklige
9. şehādet isteye allāh te‘ālā anı şehīdler mertebesine irişdüre döşeginde
10. daxı ölürse mü’ellif eyitdi resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem dükeli maxlūqātun
11. yigregi ve cemī‘ ādem oğlanlarınun efdali ve peygām-berlerun ekmeli olduğundan
12. şonra hiç günāhı yogiken ve öñdünki daxı şonrağı günāhlarınun yarlıgaduq diyü āyet gelmiş
13. ken şehādet taleb iderdi niteki bundan öñdin bir hadīşde geçdi ki
14. resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem eyitdi ol tañgrı haqqıçün ki muhammedün
15. nefsi anun elindedür eger müsümānlara zaħmet eylemegüm olmasa hiç bir tañgrı yolında

76a

1. ğazā idici çerinün yā aqıncınun şonınca oturmıyadum ya‘nı her keret ki ğazādan
2. geleydüm girü gideydüm lākin qolay bulmazın ki yārenlerim yaraqlanduram ya‘nı ayaq qabın
3. alı virem bunlarınun daxı yaraqlanacaq qolayları yoqdur ben gidüp anlar qalduqları
4. daxı anlara qatı zaħmet olur ol tañgrı haqqıçün ki muhammedün nefsi anun elindedür
5. sevdüm ki tañgrı yolında ğazā idem şehīd olam girü ğazā idem şehīd olam
6. mütercim eyitdi qaçanki bir ayaq qabına güci yitmeyen ğazāya varmaduğına
7. melūl ola haq te‘ālā anlarınun gibi Kişilere ğaza buyurmamış iken ve tañgrı
8. peygām-beri ğazāya işbu zıkr itdügümüz vech üzerine ħariş ola dükeli
9. yazuqları yarlığanmışken şunlar ki atlara qatırlara develere qurlu eyerlere altun

10. gümüş çanaqlara sinilere dürlü nefis ve qaymaqlu cevāhirlere Һarīr Һonlara
 11. xazīneler Һolusı mällara güçleri yite daxı Һaq te‘ālā anlaruҺ Һzerine ğazāya
 12. varmağı farz eylemiş ola islām kelimesin yüceltmek ve kāfirler elindeki müsülmān
 13. lar esīrlerin qurtarmaq iҺün daxı eyitmiş ola وَمَالِكُمْ لَاتَقَاتِلُونَ فِي
 14. فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ الْوِلْدَانَ¹²³
- ya‘nī noldı
15. size ki savaşmazsız kāfirlerle taᅇgrı yolında ya‘nī islām ‘izzet ve ğayretiҺün

76b

1. daxı şunlaruҺiҺün kim kāfirler za‘īf ve esīr eylemişdür erenlerden ve ‘avratlardan
2. ve oğlanlardan daxı ğazāya varmayalar ve ğazāya varanları yaraqlandırmayalar
3. ve müsülmānlar esīrlerin kāfirler elinden Һıqmağı nefisleriyle mällarıyla dūrüşmeyeler
- 4.ve bu taqşırılıqlarına melül olmaya bunuҺ gibi ulu ğünāh iҺün tevbe istiğfār
5. eylemeyeler eger Һaq te‘ālā virdüğü ni‘metleri ellerinden alup ‘azāb iderse ‘aceb mi
6. dūr ve öldükleri vaqt nifāq şu‘belerinden bir budaq Һzerine alsalar Һaᅇ mıdur
7. ve allāh ile bulışacaq dīnlerinde gedük olmaq ıraᅇ mıdur faşıl
8. resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem ümmeti iҺün şehādet ister ve eydürdi
9. ilāhī benüm ümmetimüᅇ fenāsı senüᅇ yoluᅇda ğazā iderken savaşmaqda Һa‘n ile Һā
10. ‘ün ile öle didi ve şaᅇbe rażiya’llāhu ‘anhum dāyim şehādet ārzü iderlerdi ve taᅇgrıdan
11. dilerlerdi işāq bin sa‘d bin ebī vaqqāş atası sa‘d bin ebī vaqqāşdan
12. rivāyet eyledi ki ‘abdu’llāh bin caᅇş rażiya’llāhu ‘anhumā uᅇud ğazāsında aᅇa eyitdi
13. gel du‘ā qılalum vardılar bir xalvet yirde du‘ā qıldılar sa‘d bin ebī vaqqāş eyitdi
14. ilāhī irte düşmanıla bulışacaq beni bir Kişiyile buluşdur ki ğazabı tīz savaşı qatı

¹²³

15. olsun senüñ yoluñda anuñıla savaş ideyin andan şonra baña nuşret

77a

1. vir anı öldüreyin didi bundan şonra ‘ abdu’llāh bin caşş duru geldi
2. ilāhī baña bir Kişi buluşdur ki ğazabı tīz ve savaşı qatı olsun senüñ
3. yoluñda anuñıla savaş ideyin andan şonra ol beni dutsun burnımı qulağımı
4. Kessün yarın qıyāmet güninde senüñile bulışup baña iy qulum burnuñ
5. qulağuñ qanda Kesildi diyicek ben eydeyin ilāhī senüñ yoluñda ve resülün
6. yolında Kesildi sen eyit gerceksin bundan şonra sa‘ d bin ebī vaqqāř
7. oğlına eyitdi iy oğlancuğum benüm du‘ āmdan ‘ abdu’llāh du‘ āsın yigrek oldı
8. yarındası axşama yaqın gördüm ki burnı qulağı Kesilüp bir ipligile asılmışdı
9. eyyüb bin muħammed eyitdi baña xaber virdiler ki ‘ abdu’llāh bin selām razıya’llāhu
10. ‘ anhu eyitdi eger savaş günine irişürsem ki çıqmağa gücim yitmeye beni bir taxta
11. üstine qoyup götürün iki şaf arasında bırağuñ ya‘ nī řehādete ğariş
12. olduğından çıqmağa güci yitmezken daxı işmarlardı ki götürüp savaş
13. yirinde qoyalar ola ki kāfir öldürüp řehīd ola ebū ‘ avāne řaħīñinde zıkr olındı ki
14. enes razıya’llāhu ‘ anhu rivāyet eyledi ki resūlu’llāh řalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem eyitdi
15. getüreler uçmaq ehlinden bir Kişi daxı allāh te‘ ālā aña eyde ey ādem oğlı maqāmuñı

77b

1. nice bulduñ eyde ilāhī gökçek maqām buldum andan ğaq te‘ ālā eyide di imdi
2. benden nesne dile ve ārzū eyle eyde ne dileyeyin ve ne ārzūlayayın dilerin senden ki
3. beni girü dünyāya viribiyesin senüñ yoluñda on gez řehīd olam řehīdlerün
4. fażiletlerinden gördüğiçün eyitdi andan bir Kiři getüreler řamu ehlinden
5. allāh te‘ ālā aña iy ādem oğlı yirünji nice bulduñ eyde ilāhī qatı yavuz menzil
6. buldum allāh te‘ ālā eyde yir yüzi şolusı altun virüp qurtılmağa rāzī mısın
7. eyde evet allāhu te‘ ālā eyde yalansın ben dünyāda senden daxı azraq nesne

8. diledüm virmedüñ mü'ellif eyitdi qaçanki uçmaq ehli uçmağa girdüğinden
9. ve qatı 'azâblardan qurtulup uçmaq ni'etlerini irişdiklerinden şonra
10. şehîd olmaq ârzülayalar ve allâhdan şehâdet dileyeler henüz uçmağa girmeyüp
11. öñinde dürlü qorqular 'azîm heybetler olan ve qanda varacağın bilmeyen
12. nite şehâdet dilemege ħariş olmaz daxı nice ħadişlerde şâbit olup durur ki
13. şehîd olanlar uçmağa girüp dürlü ni'etlere irişdiklerinden şonra ol
14. na'îmlerden ayrulup dünyâda şehîd olmağı ârzü iderler şehîdlerün
15. allâh qatındağı kerâmetlerin gördükleriçün ve tañrı yolında ölmegün lezzetin

78a

1. bildikleriçün 'abdu'llâh bin qubyas eyitdi gördüm bunı ki biz ħazâda xalqı
2. alaylara qığırurlardı ve qatı yillü gündi xalq alaylarına giderlerdi
3. bir Kişinün atı başı benüm atum sağırsında benden ħâfil olup gendü nefsiyle
4. söylenür ve eydür iy nefis fulân ħazâda ħâzır oldum eyitdün ölürsün
5. oğlanuñ 'avratuñ nolalar ben saña muṭî' olup girü döndüm fulân ħazâda
6. ħâzır oldum eyitdün ehlün ayâlün nolısarlar anda daxı saña muṭî' olup
7. girü döndüm imdi âğâh olğıl vâllâhi bu gün seni allâha 'arz eyleyiserin dilerse
8. öldürsün dilerse qosun 'abdu'llâh eyitdi ben eyitdüm bu Kişi gözedeyin
9. çünki xalq alay alay oldılar her keret ki müsülmanlar depüneler dükelinün
10. öñinde idi ve her keret ki kâfirler depinüp müsülmanları döndüreler dükelinün
11. ardında qalurdı şunğa degin öldi üstine uğradum gendüde ve atında altmış
12. yâ daxı artuq süñü zaxmın saydum ebū'l-muzaffer bin el-cevzi ħikâyet eyledi
13. bir buña beñzer eyitdi ba'zı ħazavâtta işitdüm ki bir yigit gendü nefsiyle söylenür
ve
14. eydür iy nefis her ħazâda fulân ve fulâne ve köleñ ve mâluñ dirsın ya'ni 'avratum
15. oğlanum añdurursın ki savaş itmeyem fulâne benden boş olsun qullarum

78b

1. dükeli āzād olsun dükeli taŋrı yolında vaşiyet olsun elbette bu gün
2. seni allāha ʿ arz iderin bunu didi ve düşmana depindi ve şehīd
3. oldı gövdesinde seksenden artuq süñü ve qılıç zahmı şaydum ibni ebī ʿ aqabe
4. eyitdi nevf bekāyī qatına varur gelürdük ben qatında iken bir Kişi geldi ve eyitdi
5. senünçün düş gördüm nevf eyitdi eyit ne gördün ol Kişi eyitdi gördüm
6. seni ki bir çeri sürerdün ve elünde bir uzun süñü varıdı ol süñünün demürinde
7. bir mūm varıdı ki şu ʿ lesi xalqı aydın eylerdi nevf eyitdi eger düşün
8. gerçek olursa ben şehīd olam bu sözün üstine çoq geçmedi muḥammed bin
9. mervān yāz ğazāsına çıkar oldı nevf dahı bile çıqmağa qaşd eyledi çünki
10. çıqmaqları vaqt oldı nevfı göndürüverdüm ayağın üzegüye qoyıcaq
11. eyitdi ilāhī ʿ avratımı tül ve oğlumı yetīm eyle nevf şehādet rūzi
12. qılmağıla ikrām it andan ğazāya çıqdılar girü dönicek tavarları üzerine
13. kāfir çıqdı evvel atına binüp düşmana qarşu varan nevf idi
14. düşmānı gördi depindi bir Kişi öldürdi gendüyi daxı şehīd eylediler
15. qatında olanlaruñ ba ʿ zısı eyitdi üstine irişdük gördük atıla gendünün

79a

1. qanı birbirine qatılmış ikisi daxı ölmüşler hikāyet qāsım bin xuzā ʿ ī
2. eyitdi tavāfda bir Kişi gördüm qatına vardum işitdüm ki du ʿ asında eydür ilāhī muḥtāclaruñ
3. dileğini qabūl itdün benüm ḥācetümi henüz qabūl itmedün işbundan artuq nesne dimez
4. ben eyitdüm noldı saña ki bu sözden artuq nesne dimezsın eyitdi hikā
5. yetümi saña söyleyü vireyin biz yedi yoldaşıduq müteferriq şehirlerden ğazāya
6. çıqduğıdı çünki düşmān iline girdük yedimüz daxı esīr olduq kāfirlerün
7. ba ʿ zısı bizi aldı bir sapa yire iletdi ki öldüre gökden yaña baqdum yedi

8. açuq qapu gördüm her qapuda bir hürî durur elinde bir mendîl bir legen bizden birümüz
9. ilerü geldi öldürdiler kızların birisini gördüm ki yire indi ol mendîlile ölen
10. yoldaşumuzun yüzün sildi şuna degin altımızun boynın urdılar ben kaldum
11. bir hürîyle bir qapu qaldı beni ilerü götürdiler öldürmege kâfirlerin birisi diledi
12. beni bağışladılar işitdüm ol hürî ne nesne fevt oldu senden iy maḥrûm didi
13. ve qapuyı yaptı ol vaqtdan berü benden fevt olan nesneye ḥasret yirem didi
14. ḥikâyet ‘ abdu’llâh bin aḥmed bin el-cevherî rivâyet eyledi ki ‘ abdu’l-vâḥid
15. eyitdi ğazâya çıqdum bir gün yoldaşlardan ayru yaluğuzca giderdüm nâ-gâh bir yigit

79b

1. gördüm namâz qılır ‘ aşâsın dikmiş üstine muşafın asa qomış durdum buña baqdum
2. göñlümde eyitdüm umarın ki taṅgrı dostlarından bir velîye irişmiş olam çü namâzından
3. fâriğ oldu yaqın vardum selâm virdüm eyitdüm niredensin taṅgrı saña rahmet
4. eylesün ve qanda gidersin ol yigit eyitdi dımışqdanın eyitdüm nireye gitmek dilersin
5. eyitdi taṅgrıdan diledüm ki beni hürîlerden bir ‘ avratıla çiftlendüre pes ğazâya çıqam
6. işbu qavmile ola ki ḥaq te‘âlâ baña şehâdet rûzî qıla ben eyitdüm aduñ nedür eyitdi
7. adum aḥmeddür ve künyetüm ebû qatâdedür pes dilek eyledüm kim benüm devemile bile yüriye
8. qabûl eyledi ben eyitdüm bizüm ayruq binidümüz vardur binseñ yalın ayaq yörimeseñ
9. eyitdi yoq ben hürî dilemezven illâ yalın ayaq pes biraz yöridük tâ şuna degin ki
10. düşmân iline irişdük daxı qonduq ve qıgırdıcı çağırdı ki iy taṅgrı çerisi
11. binüñ ve uçmağıla size beşâret olsun ol yigit durdı selâm olsun
12. saña ola ki ayruq buluşmayavuz didi andan sonra kâfir çerisine ḥamle eyledi
13. qılıcıla sağına şolına şalup savaḥ iderken müşriklerden bir Kişi oqıla urdı
14. düşürdi andan alaylar birbirine qatıldı ve toz qopdı ayruq nolduğın görmedük

15. çünki savaş aralandı yoldaşlaruma ben eyitdim ol yigidi isdeñ vardılar

80a

1. isdediler ölüler arasında henüz ölmemiş başa getürdiler başı dizüm
2. üstine qodum yüzünñ tozın sildüm daxı ben eyitdüm ħabībüm sözünñ varısa söyle
3. yüzini benden yaña qaldurdı ve eyitdi işbu cebemi ve ‘aşāmı ve muşĥafı biylige götür
4. dımışqa varıcaq evüm şor şalı vireler çünki evde biş yaşar qızçuğaz
5. göresin ol benüm qızumdur andan artuq oğlancuğum yoqdur benden aña selām
6. eylesesin bunı didi ve cān teslīm itdi çün ğazādan döndük ve dımışqa
7. girdük ol yigidün evini şordum bir ‘avrat çıqdı bilesine bir qızçuğaz
8. var eydür başa babamı getürün bunı işidicek qatı ağladuq ve çağırduq ‘avrat eyitdi
9. iy Kişiler xaberünüz varısa eydün biz eyitdük ecriñüz ‘azīm olsun ki ebū qatāde
10. şehīd oldı ol ‘avrat Kişi çağırdı ve eyitdi tañgrı saña raĥmet eylesün
11. yā ebā qatāde ne gökçek yoldaşıduñ andan ol yigidün cebesini virdük üzerinde
12. qan eşeri varıdı ol qızçuğaz başladı iy ana işbu atamuñ qanı mıdur
13. didi ve ağladı ve çağırurdı andan şonra bir gez hayqırdı cāncuğazı
14. çıqdı allāh raĥmetine qavuşdı yigirmi dördinci bāb qılıç altında ölen
15. şehīdün fażīleti beyānındadır bilgil ki şehādet ‘azīm ulu mertebe ve yüce

80b

1. menziletdür ve ol ulu mertebeye irişmez illā tañgrınuñ raĥmetinden naşīb
2. vāfir olan irişir ve şehādet mertebesi üçünci mertebedür niteki ĥaq teālā
3. eyitdi فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ
4. ¹²⁴ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ yaqın şunlar ki allāh ve resūline muñi‘ olurlar
5. anlar şunlarıñla bile olurlar ki allāh te‘ālā anlara in‘ām itmişdür peygām-ber
6. lerden ve şiddīqlardan ve şāliĥlerden bu āyetden ma‘lūm oldı ki allāh in‘ām

¹²⁴

7. eylediği qullarının üçüncüsü şehidler imiş cevheri eyitdi şehide
8. şehid anıñçün didiler ki uçmaqlıqdur diyü haqqında şanuqluq virilmişdür
9. ve ba'zılar daxı ayruq vech eyitdiler ve şehidlerüñ allâh qatında çoq fazâletleri
10. vardur cümlesinden birisi budur ki anlar dirilerdür rızqların yirler niteki
11. haq te'âlâ eyitdi وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أحيَاءٌ وَلَكِنْ
12. لَا تَشْعُرُونَ¹²⁵ ma' nîsi budur tañgrı yolında ğazâda şehid olanlar içün ölü
13. lerdür dimeñ belki anlar dirilerdür lâkin siz bilmezsiniz وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي
14. سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أحيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ فَرِحِينَ بِمَا آتَيْتَهُمُ اللَّهُ
15. مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَا خَوْفٌ

81a

1. عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ¹²⁷ ma' nîsi budur kim ölüler şanmañ şunları ki tañgrı
2. yolından ğazâda şehid oldılar belki anlar dirilerdür tañgrıları qatında rızqların
3. yirler şâz olduqları hâlde ve سَوَّجِلِرًا olurlar şunlaruñıla ki gendülere
4. irişmediler ardlarından ya' nî mü'min qardaşlarından henüz şehid olma
5. yanlar çoq daxı sevinürler kim qıyâmet güninde qorqumuz qoyacaqlardur
6. teberânî kitâbında zıkr olındı ki enes bin mâlik raziya'llâhu 'anhu rivâyet
7. eyledi ki resûlu'llâh şalla'llâhu'aleyhi ve sellem eyitdi qaçanki qullar hisâbiçün
8. duralar bir qavm gele qılıclarını omuzları üzerinde qoyıcı ola ve qılıclarından
9. qan şamar ola daxı uçmaq qapusında yitişenler bunlar kimlerdür diyeler
10. eydeler ki bunlar şehidlerdür dirilerdür rızqların yirlerdi 'abdu'llâh mübârek
11. rivâyet eyledi ki 'ubeyd bin 'ömer eyitdi ki maş'ab bin 'umeyr resûlu'llâhuñ

¹²⁵ Bakara 2/154

¹²⁶ Al-i İmran 3/169

¹²⁷ Al-i İmran 3/170

12. ‘alem-dāri uḥud güninde şehīd olmuş yaturken resūlu’llāh üstine geldi
13. ve eyitdi مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَّنْ
14. قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا¹²⁸ ma‘nisi budur ki mü’minlerden
15. erenler vardur taṅrıyla eyledükleri ‘ahd üzerine girçek oldılar ve anlardan

81b

1. ba‘zısı vaqtını ve ecelini yitürdi ve ba‘zısı henüz muntazırdur ‘ahdlarını
2. xilāf-ı tebdīl itmediler tebdīl itmeklik ile andan şonra resūl ḥazreti eyitdi
3. be-dürüstī taṅrı peygamberi sizünçün ṭanuqluq virür ki siz şehīdlerisiz allāh atında
4. qiyāmet güninde bundan şonra xalqdan yaṅa yöneldi ve eyitdi iy ādem oḡla
5. nları bunlara gelün ziyāret eyleṅ ve selām virün ol taṅrı ḥaqqıçün ki nefsum
6. anuṅ elindedür qiyāmet günine deḡin ḥiç bir Kişi bunlara selām virmeye illā ki ol
7. Kişiye ve ‘aleyke’s-selām diyeler şifāda zıkr olındı ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi
8. ve sellem eyitdi şehīdün dünyādaki diriligi ile āxiretdeki diriligi arasında bir xurma çeynemek
9. qadardan artuq vaqt yoqdur ve qanınıṅ evvel qaṭresiyle günāhınıṅ evvelkisi
10. ve şonraḡısı yarlıḡanur tirmidī kitābında zıkr olındı ki cābir bin ‘abdu’llāh
11. rażiya’llāhu ‘anhumā eyitdi bir gün resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem baṅa nazar itdi
12. ve eyitdi ey cābir noldı baṅa ki seni qayḡulu görürün cābir eyitdi ben eyitdüm
13. yā resūla’llāh atam şehīd oldı üzerinde borcu qaldı ve şonınca ‘iyāli¹²⁹
14. vardur resūlu’llāh eyitdi āḡah ol saṅa xaber vireyin ḥaq te‘ālā ḥiç bir
15. Kişiye söylemedi illā ḥicāb ardından ve senün ataṅa ki yüze yüz ḥicāpsuz

¹²⁸ Ahzab 33/23

¹²⁹ Metinde عِيَالِي şeklinde yazılmıştır.

82a

1. söyledi ve eyitdi ki benden ne dilersin saña vireyin atañ eyitdi dilerin
2. senden ki beni girü dünyāya viribiyesin bir gez daxı senüñ yolunda şehīd olam
3. haq te‘ālā ‘azze ve celle eyitdi benden sebqat itmişdür ki اِنَّهُمْ لَآيَنَّا لَا يُرْجَعُونَ
4. be-dürüstī ölenler girü dünyāya rücū‘ itmezler atañ eyitdi öyleyse çalabum
5. benüm xaberüm şoñumda qalanlara irişdür pes haq te‘ālā bu āyeti viribidi ki وَلَا
6. اٰخِرِيْنَ تَحْسَبَنَّ الَّذِيْنَ قُتِلُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ اَمْوَاتًاۗۙ بَلْ اَحْيَاءٌۙ¹³⁰ āxirine degin tefsīr
7. evvelinde zıkr olındı mü’ellif eyitdi şehīdlerüñ hayātları haqqında ve niteliginde
8. ixtilāf olunmışdur imām qurṭubī eyitdi tefsīr ve ḥadīş ehlinüñ
9. ekşeri bununı üzerinedür ki şehīdlerüñ hayātları muḥaqqaqdur niteki haq
10. te‘ālā kelām-ı qadīmında anlaruñ haqqında xaber virdi ve uçmaq içinde rızqların
11. yirler didi andan şoñra bu ma‘nī üzerine ḥikāyetler naql eyledi ḥikāyet
12. ‘abdu’r-raḥman ibni ebī şa‘şa‘a rivāyet eyledi ki ‘ömer bin el-cumūḥ ve ‘abdu’llāh bin
13. ‘ömer uḥud güninde şehīd oldıardı ve ol ikisin bir sinde qodılar sinleri
14. yol üzerinde olduğıçün açdılar ayruq defn itdiler açduqları
15. vaqt gördiler henüz dün qonulmuş gibi hiç nesneleri müteğayyir olmamış

82b

1. şehīd olduqlarından sinlerin açıncaya degin kırq altı yıl geçmiş idi birisinüñ
2. cerāḥati varıdı defn idicek elini cirāḥati üzerine qomış idi girü elini
3. qoduğunlayın cerāḥatinüñ üzerinde buldılar zaxmı üzerinden giderdiler qoyu
4. viricek girü bayağılayın cirāḥat üzerine vardı ḥikāyet olundu ki
5. mu‘āviye xilāfeti zamānında diledi ki uḥud şehīdleri yatduğı yirde ırmaq
6. aqıda ve quyular eyleye xalqa eyitdi kimüñ ölüsi varısa ölüsi üstine gelsün

7. ol ölüleri qazarken birisinüñ ayağına bil irişdi ayağından diri âdem
8. gövdesi gibi qan aqdı Һamzanuñ rażiya'llāhu qabrini sīl açdı yaqın
9. oldu ki alayıdı çıqardılar sinini düzmek eylemek için hemān öldügi gündeki
10. meyt üzerine buldılar hīç nesnesi müteğayyir olmamış ve şābit bin qays ve ebū
11. xuzeyfenüñ azādlusı sālīm yemāme güninde müsülmānlar açıcaq eyitdiler biz resūlu'llāh
12. ile şalla'llāhu'aleyhi ve sellem ğazā iderken böyle itmezdük pes şābit bin qays ve sālīm
13. ebū xuzeyfenüñ azādlusı ikisi iki çuqur qazdılar ol çuqurlara girdiler
14. qāfirler ile savaş eylediler ölinceye degin ol günde şābitüñ üzerinde
15. bir nefis zırh varıdı öldüğinden şonra müsülmānlardan bir Kişi üzerine

83a

1. uğradı ol zırhı aldı bir Kişi düşinde gördi ki şābit geldi eyitdi
2. ben saña vaşiyet ideyin evet olmaya ki düşdür diyüp benüm vaşiyetüm zāyi'
3. eylesin çünkü dün beni şehīd eylediler müsülmānlardan bir Kişi üstüme uğradı
4. zırhımı aldı odası çerinüñ ucındadır çādırı qatında bir örklü at vardur ol
5. zırhuñ üstine bir qazan dönderüp durur ve qazan üstine bir xalı qodı xālid
6. ibni'l velīde var eyit bir âdem viribisün zırhımı alsun qaçanki medīneye varasız
7. resūlu'llāhuñ xalīfesine ya' nī ebū bekre rażiya'llāhu ' anhu varğıl ve eyitgil benüm
8. üzerümde işbu qadar borç vardur ödesün ve qullarumdan fulanı āzād olsun
9. ki şaqın düşdür diyü vaşiyetümi zāyi' eylesün çünkü ol Kişi uyandı xālid
10. ibni'l-velīd qatına geldi ve şābitüñ haberin viribidi ol daxı âdem viribidi ol zırhı
11. didügi gibi buldı ve aldı ve ebū bekir rażiya'llāhu ' anhu qatına gelicek düşüni eydi
12. virdi ebū bekr vaşiyetini geçürdi eyitdiler hīç kimse bilmezüz ki öldüğinden şonra
13. vaşiyeti geçmiş ola şābitden artuq mü'ellif eyitdi bundan ' acībıraq ibni ebī
14. yezīd qaziyyesidür ki cezülī risāle şerhinde zıkr eyledi ve eyitdi mu'temed Kişiler
15. rivāyet itdiler ki ibni yezīd ' abdu'r-raħman nāşır-ı endülüsī zamānında xendeq

83b

1. yılında ğazāya çıqdı müsülmānlar qırq biñ atlu ve yigirmi biñ yaya idi çünkü
2. müsülmānlar şındı ve qurtılanlar dört yaña tağıldı ibni ebī yezīd eyitdi
3. gündüz gizlenürdüm gice yörürdüm bir gice yörürken bir qonmuş çeriye uğradum
4. atları bağılu odları yanar qurʿān oqınur ben eyitdüm el-ḥamdu lillāhi müsülmānlar çerisidür
5. bu pes bunlardan yaña qaşd itdüm bir yigide irişdüm atı bağılu ve gendüsi benī
6. isrāʿīl sūresin oqur selām virdüm ʿaleykeʿs-selām didi ve baña eyitdi
7. iy Kişi sen qurtılanlardan mısın ben eyitdüm evet eyitdi otur imdi diñlen
8. andan bir salqım üzüm virdi üzüm vaqtı degüliken ve iki etmek ve bir bardaq
9. şu virdi hiç ol virdügi itmek ve üzüm ve şu gibi datlu nesne yimedüm ve içmedüm
10. pes eyitdi ola ki bu qavme ulaşmaq istersin ben eyitdüm evet andan beni dizi
11. üstine yaturdı uyqu ğalebe itdi uyıdum üstüme güneş toğıncaya degin güneş
12. ıssısından uyandum derede hiç kimse görmedüm ve başum¹³¹ altında ādem süñüklerin
13. buldum bildüm kim ol cemāʿat şehīdler imiş pes ol gün anda gizlendüm çünkü
14. gice qaranusı oldu çeriler gördüm ki üstüme uğrarlar ve baña selām virürler
15. ve zıkr iderler ve bu çerinüñ ardında bir Kişi gördüm altında bir atı var aqsar

84a

1. baña selām virdi ben eyitdüm iy qardaşum işbunlar ne qavmdur eyitdi şehīdlerdür
2. qavmlerin ziyāret itmege vardılar idi ben eyitdüm yā senüñ atıñ noldı
3. aqsar eyitdi bu atıñ bahāsından üzerümde iki dīnār qalup dururdı ben eyitdüm
4. vāllāhi eger müsülmānlığa çıqarsam ol iki dīnārı senüñçün ödeyü virem pes
5. bu Kişinüñ atı gitdi tā şuña degin ki bir qavme irişdi bundan şonra döndi

¹³¹ Metinde پَاشُم şeklinde yazılmıştır.

6. baña geldi ve beni atı ardına aldı gitdük tavuq ötince selā şehrine irişdük
7. bizden ol şehre on günlük yoldı eyitdi ben işbu şehirde olurdum
8. bu şehre gir muḥammed ibni yaḥyā evin şor benüm ‘avratumı qıgır adı fāṭimedür
9. sālīm selām vir ve eyit derecede bir desti vardur içinde biş yüz dīnār
10. vardur ol dīnārdan ikisin fulān oğlu fulāna iki dīnār at bahāsından
11. borç qalup durur virsün nekim didise eyle itdüm ol ‘avrat dereceden
12. desti çıqardı borcını ödedi ve baña daxı yimek virdi yidüm
13. ve on dīnār daxı virdi seferünde xarclaḡ didi ḥikāyet
14. kitābü’l-ma‘ şūmīn muşannifi eyitdi yezīd ḥarsūsdan baña söyleyü
15. virdi ki ḥarsūs yapılacaḡ evvel sākīn olan atası idi ve eyitdi

84b

1. şām ilinden bize üç qardaşlar ḡazāya gelürlerdi ḡāyet at erenleri
2. ve bahādurlar idi ve ḥiç çeriye qarışmazlardı yaluñuzca yörürlerdi
3. ve yaluñuzca qonarlar idi ve qaçanki düşmān görelerdi şavaş itmezlerdi
4. mādāmki men‘ olınalar ol qardaşlar müsülmānlar ile bir gez ḡazāya geldiler
5. rüm meliki çoq cemā‘ atile şu başlarından anlaruñıla buluşdı müsülmānlar
6. qatı şavaş eylediler ol qardaşlaruñ ba‘ zısı ba‘ zısına eyitdi gör
7. düñüz ki müsülmānlara nice iş geldi vācib oldı bize ki şimdi nefsumüzi
8. xarc idevüz pes ilerü geldiler ve qalan müsülmānlara eyitdiler siz bizüm ardumuzda
9. turuñ bizi qoñ şavaş idelüm inşa‘ allāhu te‘ ālā kifāyet idevüz
10. böyle didiler daxı depindiler şavaş eylediler tā ki rüm çerisini şıdılar
11. rüm meliki bunlaruñ erligin ve şavaşın gördi gendü yanındaḡı şu başlarına
12. eyitdi her Kişi ki bunlaruñ birisini baña getüre ben anı ilerü çekem xoş
13. dutam buni işidicek rümīlerden bir gezden ol yigitler üzerine
14. ḥamle itdiler üçini daxı diri dutdılar ḥiç birisi zaxumlu olmadı rüm
15. meliki bunlaruñ dutulduḡın göricek eyitdi bunlardan yigrek fetḥ

85a

1. ve ğanīmet olmaya göçdi ve bunları alup istānbūla geldi bunlara gendū
2. dīnin ‘arz eyledi bunlar rāzī olmadılar yā muḥammed āh diyü çağrışdılar
3. rūm meliki eyitdi ne dirler eyitdiler peygām-berlerine çağırurlar rūm meliki
4. yönüñ anlardan yaña eyledi ve eyitdi eger benüm sözüñ dutup dīnūme
5. dönmezseñüz bir qazan şuyı qaynadurın şuşa deĝin ki ĝāyetine irişe
6. andan şoñra sizi ol ıssı şuya bıraĝurın bunlar dīnine dönmekden imtinā‘
7. itdiler buyurdı üç qazan qurdılar içine zeyd dökdiler ve altına od yaqdılar
8. üç ĝüne deĝin her ĝün bunlara dīnini ‘arz iderdi ve bu qaynar qazanlaruñ
9. üzerine turgururdu bunlar qabūl itmezlerdi ve islām dīni üzerine şābit dururlardı
10. üçüñci ĝün uluraq qardaşların qıĝırdı dīnine da‘vet eyledi ve eyitdi
11. eger dönmezseñ seni işbu qazana bıraĝurın dönmedi buyurdı getürdiler ol
12. qazana bıraqdılar hemān ki bıraqdılar süñükleri etden şoyulup qazanuñ üstine
13. geldi bundan şoñra ikinci qardaşa daxı eylece itdiler çünki bunlaruñ dīnleri
14. üzerine şabr eyledüklerin ĝördi itdüĝi işe peşīmān oldu ve eyitdi işbunı
15. itdüm bir qavme kim hīç anlardan bahādur kimse ĝörmedüm ĝarazum bunı böyle itmekden

85b

1. buyıdı dīnūme döneler rūm vilāyetinde bunlardan baqıyye ola pes ĝiçi qardaşlarını
2. buyurdı gendüye yaqın eylediler ve başladı aldardı dīninden döndürmek
3. isderdi ol kāfirlerden birisi durdı ve eyitdi iy melik ne viresin baña
4. eger ben bu Kişi aldayup dönderürsem melik eyitdi seni şu başı eyleyem eyitdi
5. ben daxı rāzī oldum melik eyitdi neyile aldayırsın ol kāfir eyitdi pādişāh
6. ma‘lūmdur ki ‘arab qavmi ‘avrata tīz meyl iderler ve rūm ehli bilürler ki benüm
7. qızumdan ĝökçek ‘avrat yoqdur rūm ilinde ol qıza bunuñıla bir xalvet yirde
8. qorın ol qız anı azdurur dīnine döndürür rūm meliki ol Kişiyle kırq ĝün
9. va‘de itdi ve ol müsülmān yigidi aña ışmarladı aldı kāfir yigidi evine getürdi

10. ve qıza hikāyeti eydi virdi ve ikisini bir xalvet yirde qodı qız eyitdi qo ki
11. şimdiden girü bunun işi tamām oldı yigid ol qızla qırq geçinceye degin durdı
12. gündüzi oruc dutardı ve gicesini namāz qılurdı her gicede ve gündüzde bir sâ' at
13. zıkrden ve du'ādan xālī olmazdı melik bir gün ol kāfire ol yigidün ħālī nedür
14. diyü şordı eyitdi varayın qızuma şorayın geldi qızına şordı qız eyitdi ki
15. baña meyl itmedügi qardaşları firāqındandır her keret ki qardaşlarınuñ eşerin göre benden

86a

1. nefret dutar velīkin pādişāhdan bir qaç gün daxı mühlet al ve bununıla beni bir ayruq
2. şehre gönder ki qardaşları öldügi yiri görmesin ol kāfir geldi pādişāha
3. qızı didügi xaberi eyitdi ve ziyāde mühlet diledi pādişāh ayruq yire
4. göndermege destür virdi ol qızuñ tayılarınıñ yirlerinden bir yire çıqardılar ve anda
5. bir qaç gün durdılar yigit hemān öñdünki ħālī üzerine durup gündüz oruc dutmaqdan
6. ve gice namāz qılmaqdan xālī olmazdı tā şunja degin ki ol müddetinüñ daxı bir qaç
7. günü geçdi bir gice qız yigidün qatına geldi ve eyitdi iy Kişi seni görürin
8. bir ulu tañğrıya taparsın ben daxı senüñ dīnünje girdüm kāfırlığı terk eyledüm yigid qızuñ
9. xaberine inanmadı qız sözünü girü tekrār eyledi ol yigid eyitdi öyleyse biz bunlardan
10. qurtılmağa nice ħīle idevüz qız eyitdi ben ħīle ideyin vardı atlar getürdi
11. ve eyitdi dur imdi bu atlara binelüm senüñ ilünje gidelüm atlara bindiler gündüz
12. gizlenürler ve gice giderlerdi bir gice ikisi giderken qız ardından at toynağı
13. āvāzın işitdi eyitdi iy Kişi ol 'ibādet eyledügün tañğrıya du'ā qıl ki
14. bizi düşmāndan qurtara yigid döndi baqdı gördi ki gelen gendünün ħi
15. qardaşlarıdır feriştelere ile bile bunlara selām virdi ve ħāllerin şordı

86b

1. eyitdiler bizüm zaḥmetümüz hemān şol qazana batmaq idi çünki qazana girdük firdevs
2. uçmağına çıqduq¹³² şimdiki ḥâlde allāh te‘ālā bizi viribidi bu qızla senün
3. evlendigüne ḥāzır olavuz pes ol qızı qardaşları nikāḥ idüp evlendürdiler
4. anlar daxı yollarına girüp şām iline çıqdılar daxı nice bunun gibi ḥikāyetler ki
5. şehīdlerüñ diri olduqlarına delālet ider ve bundan öñdin baṭṭāl ḥikāyeti
6. geçdiyi şühedānuñ fażīletlerinden birisi daxı budur ki uçmağa girenlerden hiç
7. kimsene girü çıqmaq istemez eger cemī‘i dünyāyı aña virürlerse şehīdden artuq
8. zīrā ki şehīdler isderler ki dünyāya rücū‘ ideler ve girü tañrı yolında şehīd olalar
9. şehīdlerüñ allāh qatındağı kerāmetlerin gördükleriçün niteki şahīḥinde zıkr
10. olundu ki enes rażiya’llāhu ‘anhu rivāyet eyledi ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi
11. ve sellem eyitdi hiç bir Kişi yoqdur ki uçmağa gire ve dünyāya gelmegi seve eger dükeli
12. dünyā üzerindeki nesnelere anuñ olursa daxı illā şehīd ārzū ide ki dünyāya gele
13. on gez daxı şehīd ola şehīdüñ fażīletinden gördüğüçün bir ḥadīşde daxı
14. ki aḥmed bin ḥanbel zıkr eyledi ki ibni ebī ‘umeyre rażiya’llāhu ‘anhu rivāyet eyledi ki
15. resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem eyitdi hiç bir müsülmān nefis yoqdur ki allāh te‘ālā

87a

1. qabz ide ve ol seve ki girü size rücū‘ ide ve dünyā ve cemī‘i dünyādaki anuñ ola şehīdden
2. artuq ve bundan öñdin cābir atası ‘abdu’llāh qażiyyesin ve dünyāya girü gelmek
3. diledügin zıkr eyledükidi giri ve bir ḥadīşde daxı ki ‘āyişe rażiya’llāhu ‘anhā rivāyet

¹³² Metinde جُفْدُكْ şeklinde yazılmıştır.

4. eyledi ki resūlu'llāh şalla'llāhu'aleyhi ve sellem cābire eyitdi saña beşāret itmeyeyin mi
5. cābir eyitdi belī beşāret it yā resūla'llāh ki haq te'ālā saña xayırla beşāret
6. itsün resūl eyitdi bildüñ mi ki haq te'ālā atañı diriltdi ve eyitdi iy qulum
7. ārzū it ne dilersen saña vireyin atañ eyitdi çalabum saña geregi 'ibādet
8. idemedüm ārzū iderin ki beni dünyāya dönderesin daxı peygām-berüñ ile gāzā idüp
9. senüñ yoluñda bir gez daxı şehīd olam allāhu te'ālā eyitdi benden sebqat itmişdür ki
- 10.ölüler ayruq dünyāya rücū' itmezler ve birisi daxı budur ki tañrı yolında şehīd
- 11.olmaq tañrı ile qul arasındağı dükeli günāhları maḥv ider müslim şahīḥinde
12. zıkr olundı ki 'abdu'llāh ibni 'ömer bin el-'āş rāziya'llāhu 'anhumā rivayet eyledi ki
13. resūlu'llāh şalla'llāhu'aleyhi ve sellem eyitdi şehīdün dükeli nesnesi ya'nī günāhı
14. yarlığanur borcdan artuq bir ḥadīşde daxı hem müslim şahīḥinde zıkr olundı ki
15. ebū qatāde rāziya'llāhu 'anhu eyitdi resūlu'llāh şalla'llāhu'aleyhi ve sellem durdı şahābeler

87b

1. ortasında zıkr eyledi ki tañrı yolında gāzā itmek ve allāha ĩmān getürmek 'amellerüñ
2. efdālidür pes bir Kişi duru geldi ve eyitdi yā resūla'llāh eger tañrı yolında
3. gāzā iderken şehīd olursam günāhlarum yuyılamı resūlu'llāh şalla'llāhu
4. 'aleyhi ve sellem eyitdi evet eger tañrı yolında şehīd olursañ şabır idici
5. ve şevāb umucı ve yönüñ kāfirden yaña olup arduñ döndürmeyici olursañ
6. bundan şonra resūlu'llāh şalla'llāhu'aleyhi ve sellem eyitdi nice didüñ ol Kişi
7. eyitdi eger tañrı yolında gāzā iderken ölürsem günāhlarumuñ dükelisi yuyula mı
8. resūlu'llāh şalla'llāhu'aleyhi ve sellem eyitdi evet tañrı yolında gāzā iderken ölürsen
9. şol ḥalde şabr idiciye şevāb umucı ve yönüñ kāfirden yaña olup arduñ
10. döndürmeyici olasın cemī'i günāhuñ yarlığanur borcdan artuq cebrāyīl
- 11.baña şöyle xaber virdi ebū el-velīd bin rüşd eyitdi ba'zılardan rivāyet

12. olundu ki bu nesne islām evvelinde idi zīrā ki allāhu te‘ālā borcın ödeyü virür
13. diyü rivāyet olundu ki imām qurtubī tefsīrinde eyitdi şol borç ki anuñ
14. sebebiyle issi uçmaqdan men‘ olunur şoldur ki issinüñ ödeyecegi
15. ola velākin ödemeye ya borcum var diyü vaşiyet eylemeye ya ödünç ala

88a

1. isrāf ide ve ‘abeş yire xarclana ve ödemedin öle ammā şol
2. borç ki Kişi yoqsulluğcün ide ya bir vācib olmış haqıçün borclu ola
3. ölicek ödeyecegi olmaya haq te‘ālā ol borç içün issini uçmaqdan
4. men‘ eylemez gerekse şehīd olsun gerekse döşeginde ölsün zīrā ki
5. bunun gibi borcı ödemek zeqātdan ya borclular naşībinden ya xumsdan
6. ya beytü’l-māldan şulţāna vācibdür niteki resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem
7. eyitdi her Kişi ki öle borc ve ‘ayāl qoya borcı ve ‘ayālinüñ me’ūneti allāh
8. üzerine ve resūl üzerine olur ve her Kişi ki māl qoya māl vārişinüñdür tezkirede
9. zıkr olundu ki sulţān borcın ödeyü virmezse haq te‘ālā qıyāmetde ödeyü vire
10. ve alumlusını xoşnūd eyleye ve bunun üzerine delīller eyitdi ki cümlesinden birisi
11. buyıdı ki buxārī şahīhinde zıkr olundu ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem
12. eyitdi her Kişi ki müsülmānlaruñ mālın ödünç ala ve ödemege qaşd ide haq te‘ālā
13. ödeyü vire ve her Kişi ki telef itmek dileye allāh te‘ālā anı telef eyleye mü’ellif
14. eyitdi qurtubī zıkr eyledüğine delīldür bundan öñdin zıkr olınan cābir atasınuñ
15. hikāyeti zīrā ki ol daxı şehīd olıcaq borcı varıdı eger borcıla allāh te‘ālā

88b

1. şehīdi uçmaqdan men‘ itseydi aña zıkr olınan mertebe ve kerāmet hāşıl mı olurdı
2. ol fazīletlerin birisi daxı budur ki xāliş şehādet uçmağa girmegi qat‘ī
3. vācib olur niteki allāh te‘ālā اشترى من المؤمنين أنفسهم

4. وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ¹³³ ma' nīsi budur kim be-dürüstī allāhu te' ālā şatun
5. aldı mü'minlerden nefislerin ve mälların anlara uçmağı bahā virdi
6. tirmidī kitābında zıkr olındı ki ebū hureyre rażiya'llāhu ' anhu rivāyet eyledi ki
7. resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi baņa ' arz olındı uçmağa evvel
8. giren üç Kişi birisi şehīddür ve birisi daxı bir quldurki tañrınuñ ħarāmlarından şabr eylemege
9. mülāzemet idicidür ve birisi daxı bir quldur ki tañrınuñ ' ibādetin gökçek
10. eyleye ve efendilerine xayr şana şahih̄inde zıkr olundı ki ebū hureyre rażiya'llāhu ' anhu
11. rivāyet eyledi ki resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi ħaq te' ālā iki Kişiçün
12. güler ya' nī yüzlerine güle baqar ki ikisi birin öldüre ve ikisi daxı uçmağa gire
13. eyitdiler nice olur yā resūla'llāh eyitdi birisi şol Kişidür tañrı yolında ġazā iderken
14. şehīd ola bundan şonra anı öldüren kāfire ħaq te' ālā tevbe ruzī qıla
15. müsülmān ola tañrı yolında ġazā iderken ol daxı şehīd ola buxārī

89a

1. şahih̄inde zıkr olundı ki ħārişenūñ anası ümmü'r-rebī' rażiya'llāhu ' anhumā
2. resūlu'llāha geldi ve eyitdi yā resūla'llāh baņa ħārişeden xaber virseñ
3. ħārişe bedir ġazāsında oq doqunup ölmişidi eger uçmaqda ise şabr eylesem
4. uçmaqda degülse bāri gücüm yitdügince ħārişe için ağlasam resūlu'llāh eyitdi
5. iy ħārişe anası uçmaq içinde bāğçeler vardur oğluñ firdevs-i alāya giripdur
6. hem ebū hureyre rażiya'llāhu ' anhu eyitdi ki bir qara Kişi resūlu'llāh qatına geldi ve eyitdi
7. yā resūla'llāh ben bir qara Kişiyin yüzi çirkin qoqusı yiyir mālum daxı yoq eger
8. ben işbu kāfirler ile şavaş idersem ölinceye degin ben nirede olam resūlu'llāh
9. şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi uçmaqda olasın pes ol Kişi ölince daxı

10. şavaş eyledi öldüğinden sonra resūlu'llāh üstine geldi ve eyitdi allāh te'ā
11. lā senün yüzünü aq ve qoquñı gökçek eyledi ve mālını çoğalladı ve daxı
12. eyitdi bu Kişiyiçün ya bununı ğayrıyçün allāhı gördüm hūrīlerden iki ' avratlarını
13. ki cebesi ile teni arasına girmeye çekişürlerdi ol fezāyilde birisi daxı
14. budur ki şehīdler öliceğ ğaq te'ālā cānlarını yeşil quşlar içine qoyar ve uçmaq
15. içinde qanda dilerse gezerler niteki müslim şahīhinde zıkr olundu ki mesrūq

89b

1. eyitdi işbu āyeti ¹³⁴ وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ
2. şorduğ eyitdi biz bu āyeti resūlu'llāha şorduğ resūlu'llāh şalla'llāhu'aleyhi
3. ve sellem eyitdi rūhları yeşil quşlar içinde olur ve ol quşların qandīlleri
4. olur ' arşda aşılış uçmaqda qanda dilerlerse yörürler gezerler gice olıcağ
5. ol qandīllerde dūnerler tañrıları anlara bir baqmaqlıq baqar ve eydür hiç nesne
6. ārzūlar mısız eydürler ne ārzūlayalum ki uçmaq içinde gezerüz qanda dilerse
7. vüz üç geze degin nesne ārzūlar mısız diyü şorar görürler ki şorulmaqdan
8. qurtulmazlar eydürler işbunı ārzūlaruz ki cānlarımızı gövdemüze viribiyesin
9. tā ki senün yolunđda bir gez daxı şehīd olavuz çünki ğācetleri yoğudu
10. ğın görür ne ārzūlarsız diyü şormağı terk ider bir ğadışde daxı ki ebū
11. dāvūd kitābında zıkr olunmuşdur ibni ' abbās razıya'llāhu ' anhumā rivāyet eyledi ki
12. resūlu'llāh şalla'llāhu'aleyhi ve sellem eyitdi çünki sizün qardaşlarınuz
13. şehīd oldılar ğaq te'ālā onların rūhlarını yeşil quşlar içine qoydı
14. uçmaq bınarlarından şu içerler ve yimişlerden yirler ve ' arş altında
15. aşılış altun qandīller içinde dūnerler çünki bu gökçek yimekleri ve dūnekleri

90a

1. buldılar eyitdiler kim irişdüre bizüm xaberümüzi qardaşlarumuza ki biz uçmaq
2. içinde dirilürüz rızqumuz yirüz tâ ki ğazâdan qaçmayalar ve şavaşdan gönülemeyeler
3. allâh te‘âlâ eyitdi sizün xaberünjüzi anlara ben irişdüreyin andan
4. bu âyeti viribidi ki ¹³⁵ وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا
5. âxirine deĝin eyitdi bunlaruñ rûhını yeşil quşlar içine qoymaĝuñ hıketinden
6. zâhir olan budur va’llâhu a‘lem ki çünki bunlar tañrı yolında keşif cisimlerin
7. terk itdiler haq teâlâ anlara uçmaq içinde bir lañif cisim ki quř bedenidür
8. ‘ivaż viridi ve yeřil olduĝı anuñçündür ki rengleruñ gökçeĝiregidür
9. hem uçmaq ehlinuñ tonları rengidür ve ‘arş altındaĝı qandiller dünyâdaki
10. keřif evleri ‘ivażıdur şırçadan olduĝı ĝâyet leñfetiçündür ve altundan
11. olduĝı anuñçündür ki me‘âdinuñ yigregidür vevleni xaşıyyetine müferrihdür ve ‘arş
12. aşılı olduĝı uçmaq tabaqlarınuñ yücereĝi olduĝıçündür va’llâhu a‘lem
13. birisi daxı budur ki şehidler sinlerinden fitnelenmezler niteki râşid ibni
14. sa‘di şahâbeden bir Kişiden rivâyet eyledi ki bir Kişi resûlu’llâha şordi
15. ve eyitdi mü’minleruñ hâli nedür ki sinlerinde fitneye uğrayup su’âl olınurlar

90b

1. ve şehidler su’âl olmaz resûlu’llâh şalla’llâhu‘aleyhi ve sellem eyitdi şehidüñ
2. başına qılıçlar ıldırmaĝı fitne yiter mü’ellif eyitdi qılıçlar ıldırmaĝı fitne yiter
3. didüĝinüñ ma‘nisi budur ki sinledeki münkîr ve nekîrüñ su’âli Kiřinüñ îmân
4. haqîqatini imtiñân itmeĝiçündür ve şol Kişi ki düşmana qarşu şavaş eylemeĝe
5. durdı ve keser qılıçlar ve geçer süñüler ve atılır oqları görüp yirinden ırılmadı
6. ve dört yanından başlar Kesildüĝin ve qanlar aqduĝın ve ölüler ve başlular
7. görüp şavaşdan gönülmedi ve nefsini tañrı yolında ve buyurduĝı yirde
8. xarc eyledi îmânınuñ haqîqatın tecrube itmeĝe bunlar yiter zîrâ ki îmânında za‘îf

9. olsaydı bu qatılıqlara qatlanup durmazdı ardın dönderüp qaçardı
10. ibni ebî 'd-dünyâ kitâbında zıkr olundu ki ebû hureyre raziya'llâhu 'anhu
11. rivâyet eyledi ki resûlu'llâh şalla'llâhu'aleyhi ve sellem cebrâ'îl işbu âyeti şordı kim
12. ¹³⁶ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ
13. ma' nîsi budur kim haq te'âlâ eyitdi şura nefx olıcaq ölür göklerde kim
14. varısa ve yirlerde kim varısa ilâ şunlar ki haq te'âlâ dileye ya' nî ol haq te'âlâ
15. diledügi Kişiler ki ölmeyeler kimlerdür didi cebrâ'îl eyitdi anlar şehidlerdür

91a

1. haq te'âlâ anları qopara şol hâlde ki qılıçları boyunlarında aşılış ola
2. 'arşınun yöresinde olalar anlara feriştelere gele yâqütan develer ile
3. yuları varaq incüden havîdleri altundan köpenleri sündüden
4. ve istebraqdan ve eyerleri yaşduğı harîrden yumşaq ola adımları göz
5. irimi ola uçmaq içinde atlar üzerinde gezeler çoq gezmekden şonra eydeler
6. yörün varalum görelüm ki haq teâlâ qulları arasında nice hüküm ider haq
7. te'âlâ anların yüzlerine baqıp güle qaçanki haq te'âlâ bir Kişinün yüzine baqıp
8. güle duraqlardan birinde ayruq anuñıla hisâb itmeye birisi daxı budur ki ehl-i
9. beytinden yetmiş Kişiyeye şefâ'at eyleye niteki ebû dâvûd kitâbında zıkr olundu ki ümmü'd-derdâ
10. raziya'llâhu 'anhâ eyitdi işitdüm ki ebû'd-derdâ eydürdi resûlu'llâh
11. şalla'llâhu'aleyhi ve sellem eyitdi şehîd şefâ'at ider gendü ehl-i beytinden
12. yetmiş Kişiyeye aḥmed bin ḥanbel kitâbında zıkr olundu ki 'ibâdet bin eş-şâmit
13. raziya'llâhu 'anhu rivâyet eyledi ki resûlu'llâh şalla'llâhu'aleyhi ve sellem eyitdi
14. allâhu te'âlâ qatında şehîdün yidi xâşleti vardur qanından evvel atılan qaṭre
15. ile günâhları yarlıganur ve uçmaqda yirin görür ve îmân ḥullesi ile bezenür

91b

1. ve sin ' azābından qurtulur ve feza' -1 ekberden emīn olur ve başına t̄ac
2. urulur ki bir yāqūtī dūnyādan ve dūnyā içindekiden yigrekdür ve yetmiş iki
3. hūrī qızı virülür ve xışımlarından yetmiş Kişiye şefā' at ider imām qurtubī
4. tefsīrinde bir inen ġarīb ḥadīṣ z̄ikr eyledi ve eyitdi resūlu'llāh şalla'llāhu
5. ' aleyhi ve sellem buyurdu ki ḥaq te'ālā şehīdlere biş dürlü kerāmetile ikrām eyledi
6. ol biş kerāmeti hīç peygām-bere virmedi ve baña daxı virmedi birisi budur ki
7. dükeli peygām-berlerün rūhını ve benüm daxı melekü'l- mevt qabz ider şehīdlerün
8. rūhını allāhu te'ālā gendü qudretiyle qabz ider ve anlara kimse musallaṭ
9. eylemez ikinci budur dükeli peygām-berler ölicecek ve beni daxı yurlar şehīdleri
10. yumazlar üçüncisi budur ki dükeli peygām-berlere ve baña kefen şararlar ve şehīdlere
11. kefen ṭonları olur ve dördüncü budur ki dükeli peygām-berlere ve baña daxı ölicecek
12. ölü dirler şehīdlere ölüler dimezler dirilerdür dirler beşinci budur ki dükeli
13. peygām-berler ve ben daxı qiyāmet güninde şefā' at idiserüz şehīdler şefā' at
14. itdükleri Kişilere her gün şefā' at iderler efḍal fazīletlerün birisi daxı
15. budur feza' -1 ekberden emīn olur niteki geçmiş ḥadīṣlerde ve ġayrında z̄ikr olundu

92a

1. birisi daxı budur ki qanından atılan evvel qaṭreyile günāhları yarlığanur niteki
2. bayhaqī kitābında z̄ikr olundu resūlu'llāh eyitdi be-dürüstī şehīdüñ qanından
3. evvel aqanıla günāhları yarlığanur bu ma' niden daxı ḥadīṣ geçmişdür yaqınıraqda ve hem
4. bayhaqī kitābında z̄ikr olundu resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi şehīdüñ
5. qanından evvel damlayan qaṭre ile ḥaq te'ālā dükeli günāhlarnın döker niteki ağacun
6. budağı yapraqları dökülür ve hūrīlerden iki hūrī üzerine ivüşürler
7. yüzinden ṭoprağın silerler ve eydürler vaqt oldu ki biz senün olavuz

8. ol daxı eydür vaqt oldı ki ben sizün olam andan üzerine yüz hulle
9. geydürürler ki gâyet incelüğinden iki barmağum arasına qosalar sığayidi
10. âdem oğlanı doquduğından degül belki uçmaq içinde bitmişdür yazılmışlardur
11. allâh qatında adlarıyla ve ‘alâmetleriyle daxı nice hadîşler varıdı bu ma‘nide ixtişâr
12. içün ba‘zısına iktifâ olundılar birisi daxı budur ki şehîdün qanı qurumadın
13. hüruları görür niteki ibni ebi şeybe kitâbında zıkr eyledi ki ebû hureyre razıya’llâhu
14. ‘anhu eyitdi resûlu’llâh qatında şehîdler ağıldı resûlu’llâh eyitdi
15. şehîdün qanı döküldüğü yirde qurumadın iki hürî qızları ivişüp

92b

1. gelürler şol köşegin yavu qılmış emzürür deve gibi ki bir açuq ve giñ
2. yazıda bulmuş ola ellerinde her birisünün bir hulle var ki dünyâdan ve dünyâ
3. içindekiden yigrekdür ve ‘abdu’llâh bin ‘ubeyd eyitdi qaçanki iki şaf
4. biribiriyle qarşu qarşu dura haq te‘âlâ hürîleri dünyâ gögine indürür
5. qaçanki bir Kişinün düşmana varasını begeneler eydürler ilâhî anı sâbit qıl ve
6. qaçanki bir Kişi düşmandan qaçar göreler andan gizlenürler ve qaçanki birisi şehîd
ola
7. hürîlerden ikisi üstine inerler yüzünün toprağın silerler
8. ve eydürler ilâhî yüzün yire sür
9. şunuñ ki bunuñ yüzün yire sürdi ve toprağa bulaşdur şol Kişi ki bunu
10. toprağa bulaşdurdı birisi daxı budur kim şehîd olmaq yigrekdür fetḥ idüp
11. sağılıgıla girü dönmekden niteki ibni şeybe kitâbında zıkr olundu ki câbir
12. razıya’llâhu ‘anhu eyitdi bir Kişi resûlu’llâha şordı ki qanqı gâzâ efḏaldür
13. resûlu’llâh şalla’llâhu‘aleyhi ve sellem eyitdi ol gâzâ efḏaldür ki atunñ ayaqları
14. qırıla ve qanuñ dökile bir rivâyetde daxı ebû der razıya’llâhu ‘anhu eyitdi yâ
resûla’llâh
15. azâd eylemege qanqı qul yigrekdür resûlu’llâh eyitdi qanqısınunñ bahâsı ar

93a

1. tuğıraq ise ve ehli qatında qıymetlürägisa eyitdi pes qanqı ğazā efdaldür eyitdi
2. şol ğāzīnün ğazāsı efdaldür ki atınun ayaqları qırıla ve gendünün qanı dökile
3. ve ba' zılar eyitmiş ğazāda şehīd olandan fetḥ idüp sağılığıla ehline dönen
4. yigrekdür velākin bu ḥadīşler ki zıkr olındı anlarun sözini iptāl ider ve hem şehīd
5. olan efdal olduğına delīldür şol nesne ki ' abdu'llāh bin mübārek rivāyet
6. eyledi ki ḥureyr bin ḥārīşden ki eyitdi işitdüm ki ' abdu'llāh bin ' ubeyd bin
7. ' amr el-' āş ka' beyi ṭavāf eyledi daxı görđi ki qureyšden bir qaç Kişi
8. ḥalqa olmışlar anı göricek eyitdiler ' amr bin el-' āş mı efdaldür yoqsa
9. qardaşı hüşām mı ki yermük ğazāsında şehīd oldı ṭavāfından fāriğ
10. olıcaq ' amr bin el-' āş ol cemā' atün qatına geldi ve üstelerinde durdı
11. ve eyitdi bildüm ki beni göricek benümçün nesne söyledünüz eydi virün
12. baña ki ne didünüz eyitdiler senünile hüşāmı aņduq ve eyitdük iki qardaşun
13. qanqısı efdal ola ' amr eyitdi ben size ol nesneden xaber vireyin biz
14. ikimüz yermük ğazāsına ḥāzır olduq gice yatduq ikimiz daxı allāhdan
15. şehādet diledük çünki irteledük şavaş oldı ḥaq te' ālā aña dilegin

93b

1. virdi şehadet ruzī qıldı ve ben maḥrūm oldum bu nesneden ma' lūm
2. oldı size ki ol benden efdaldür bir rivāyetde daxı benden yigrekdür
3. diyü üç gez tekrār eyledi birisi daxı budur ki şehīd ölüm acısını duymaz
4. illā qarınca ısırmağı qadar niteki bayhaqī kitābında zıkr eyledi ki resūlu'llāh şalla'llāhu
5. ' aleyhi ve sellem eyitdi şehīd ölmek acısını duymaz illā sizden birünüz qarınca
6. ısırduğı acısın duyduğı gibi ve şifāda zıkr olındı ki resūlu'llāh şalla'llāhu
7. ' aleyhi ve sellem eyitdi qaçanki iki çeri birbirine xamle idüp bulışalar ve mü'minler
8. üzerine صَبْرًا يَنْهَ ölmek şehīde yaz ıssında şovuq şu içmekden geñez olur
9. ve bir ḥadīşde daxı resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi qarınca ısırmağı

10. qaturaqdur şehide silāh zaxmı acısından belki yaz ıssında şovuq şudan
11. lezzetlürekdür ibni ‘asākir zıkr eyledi isnād ile ki ‘amr ibne’l ‘āş razıya’llāhu
12. ‘anhumā rivāyet eyledi ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem eyitdi ölmek acısı
13. vardur ve ol acı biñ biñ gez qılıç dārbından işbu qadar tağı bir Kişinüñ
14. başı üstine naql itmekden artuğıraqdur ve bunun gibi qatı acı şehide ve zūlmıla
15. ölmüş Kişiye bir qarınca ısırmağından geñezirekdür ve haq te‘ālānuñ ferişteleri

94a

1. vardur her gice seher vaqtında çağırurlar iy sinle ehli cemā‘ at kim ğıbta idersiz
2. ğıbta oldur ki bir Kişinüñ eyü hālin göreler daxı benüm daxı hālüm şöyle
3. olsa diyeler rāvi eyitdi şöyle şanurın ölüler bu sözün cevābında
4. şehidleri ğıbta iderüz dirler daxı resūlu’llāh eyitdi be-dürüstī şehid
5. tañğrısına her günde iki gez nazar ider ve ol nazar lezzetinden dünyāyı arzūlamaz
6. ve elinden çıquğına taħassür itmez ve qaydlanmaz bu ma‘nide bir uzun
7. hadiş daxı vardur zıkr idevüz yaqında inşa‘ allāhu te‘ālā mü’ellif eyitdi
8. mecmū‘ü’l-leṭāyif kitābındaki şehābe’d-dīn sühreverdinüñ atasına mensūbdur
9. hikāyet olundu ki şālihlerüñ ba‘zısı eydürdi ilāhī beni bende alda ya‘nī
10. beni aņsuzda öldür ki ölüm acısın duymayayın bir gün teferrüclenü çıqdı
11. bir būsitānda yatdı idi aņsuzda üzerine kāfirler geldiler başın Kesdiler
12. yoldaşlarınuñ ba‘zısı düşünde gördi ve hālin şordı şunu bilürin ki
13. būsān içinde uyudum gözüm açdum gendözüm uçmaq içinde gördüm
14. ve bundan öñdin üç qardaşlar hikāyeti geçüpdür ki ikisin qaynar qazana
15. qoydılar idi öldüklerinden şonra diri qalan qardaşları hāllerin

94b

1. şorıcaq eyitdiler hemān ki qazana batduq firdevs uçmağına çıquduq birisi daxı
2. feriştelere qapudan şehidlerüñ üstine girürler ve selām virürler niteki aħmed ibni

3. hanbel kitābında zıkr olundu ki ‘abdu’llāh bin ‘ömer rażiya’llāhu ‘anhumā eyitdi işitdüm ki
4. resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem uçmağa üç evvel girenlerün birisi
5. muhācirlerdür ya‘ nī şunlar ki yurdların qoyup islām ‘ışqına ve resūlu’llāh
6. sevgüsine medīneye geldiler şunuñ bigi muhācirler ki نَاسٌ her mekrūhdan anlaruñıla ya‘ nī anlaruñ sebebiyle nās belālardan emīn olurlar
7. saqlanurlar ve qaçanki buyuruqlar işidürler ve muṭī‘ olurlar ve eger anlardan birisinüñ
8. şulṭān qatında hāceti olsa bitmeye ölineye degin içinde dura haq te‘ālā
9. qiyāmet güninde uçmağı qığıra dürlü bezekler ile ve zīnetler ile gele andan
10. haq te‘ālā eyde qanı benüm qullarum ki benüm yolumda kāfirler ile şavaş
11. eylediler ve şehīd oldılar ve benüm yolumda zaḥmetler çekdiler ve incindiler gelüñ
12. uçmağa girüñ geleler hisābsuz uçmağa gireler andan firiştelere geleler
13. ve secde idüp iydelere iy bizüm rabbumuz biz senüñ ḥamduñ ile tesbīḥ oquruz
14. gice gündüz ṭaqdīs iderüz bunlar kimlerdür ki bizden yegledüñ haq te‘ālā
15. eyde bunlar benüm şol qullarumdur ki benüm yolumda şavaş itdiler ve benümiçün

95a

1. incindiler pes firiştelere her qapudan anlaruñ üstine gireler ve eydeler سَلَامٌ
- 2.¹³⁷ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ma‘nisi budur ki taḥṣinüñ raḥmeti sizün
3. üzerüñüze olsun işbu mertebeler ve kerāmetler size dünyādaki zaḥmetlere
4. şabr itdüğünüz sebebiyle ḥāşıl oldı ve sizüñ maqāmuñuz ve yerüñüz ‘āqıbet
5. ne gökçek oldı ‘abdu’llāh bin mübārek rivāyet eyledi ki evzā‘ī maṭlab
6. bin ḥaṭabdan eyitdi şehīdlerün bir köşki vardır giñligi şan‘ā ile
7. cābiye aralığı gibi yuqarısı incü ve yāqūtdur ve içi müşkile kāfurdur
8. firiştelere allāhu te‘ālādan armağanlar ile gelüp üstine girürler anlar çıqmazlar

9. tā şuņa degin ki bir qapudan daxı ayruq firişteler geleser armağanlar ile
10. birisi daxı budur kim şehīdden allāh rāzī olur ve şehīdler daxı allāhdan
11. rāzī olurlar niteki şahīḥinde zıkr olundu enes rażiya'llāhu ' anhu
12. rivāyet eyledi ki bir qavm resūlu'llāh qatına geldiler ve eyitdiler bir qaç Kişiler
13. vir bize qur'ān ve sūnnet öğretsünler pes resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi
14. ve sellem enşārdan yetmiş Kişi qoşdı ki anlara qurrā dirlerdi ya' nī
15. qur'ān oqıyıcılar dirlerdi gice qur'ān oqurlar öğrenürler ve öğredürlerdi

95b

1. ve gündüz odun getürürler şatarlar ta'ām şatun alurlar aşḥāb-ı şuffeye ve qalan
2. dervişlere yidürürlerdi enes eyitdi benüm ḥayım ḥarām bin milḥān anlaru
3. ḡıla bile idi göndericek bu dükelinüñ üzerine anı beg dikmişdi ol
4. varacaqları bir yire irişmedin düşman arquru çıqdı ḥayım ilerü vardı
5. bunlarıñıla şavaşurken bir Kişi sūñü ile dürtdi öte yanına geçdi allāhu
6. ekber qurtıldum ka' be taḡrısı ḥaqqıçün didi andan üşdiler girü qalanın
7. daxı şehīd eylediler bir aqsaq Kişiden artuq cebrā 'il resūlu'llāha
8. xaber virdi anlar şehīd olıcaq eyitdiler bizden peygām-berümüze xaberümüzi
9. irişdür bildür ki biz senüñile yoldaşıduq sen bizden rāzī olduñ¹³⁸ enes
10. eyitdi bunlarıñ ḥaqqına qur'ān indi oquduq andan şonra girü nesx oldı
11. ve ol qur'ān buyıdı ki بَلِّغُوا قَوْلَنَا مَا أَنَا قَدْ لَقِينَا رَبَّنَا فَرَضِي عَنَّا وَرَضِينَا
12. ma' nīsi budur ki irişdürüñ qavmümüze bizden ki rabbumuza buluşduq
13. bizden rāzī oldı ve biz daxı rabbumuzdan rāzī olduq birisi daxı budur ki
14. şehīd olan Kişi hiç 'amel eylemedin taḡrunuñ raḥmetine irişür niteki
15. buxārī şahīḥinde zıkr olındı ki berā bin ḥariş eyitdi resūlu'llāha

¹³⁸ Metinde أولدوق şeklinde yazılmıştır.

96a

1. bir Kişi geldi demürile yüzi örtülmüş eyitdi yâ resûla'llâh imân mı
2. getüreyin yoqsa şavaş mı ideyin resûlu'llâh şalla'llâhu' aleyhi ve sellem eyitdi
3. evvel müsülmân ol imân getür andan şavaş eyle pes imân getürdi
4. andan şavaş eyledi tâ şuna degin ki şehid oldı resûlu'llâh şalla'llâhu
5. ' aleyhi ve sellem eyitdi az ' amel eyledi ve çoq müzd eline girdi bayhaqî kitâbında
6. zîkr olındı ki câbir ražiya'llâhu ' anhu eyitdi xayber gâzâsında resûlu'llâh
7. ile bileydük bir Kişi dutdılar bir sürü qoyunıla resûlu'llâh qatına getürdüler
8. resûlu'llâh aña bir iki söz söyledi nekim allâh dilerse ol Kişi eyitdi
9. ben saña inandum daxı sen getürdügün nesneye imân getürdüm evet uş
10. bu qoyunlar emânetdür kiminün bir kiminün iki bu qoyunlaruñ hâli nice ola
11. resûlu'llâh şalla'llâhu' aleyhi ve sellem eyitdi bir avuç uvaq taş aldı yüzlerine
12. at her birisi döne issine vara pes ol Kişi bir avuc taş aldı yüzlerine
13. atdı her birisi segirdü issi evine vardı andan şonra ol Kişi ilerü var
14. dı şaffa girdi bir oq doqındı öldi şol hâlde ki hiç allâh için
15. bir secde itmedi resûlu'llâh şalla'llâhu' aleyhi ve sellem çâdıra qoyuñ didi

96b

1. resûlu'llâhuñ çâdırına qoydılar anda yatdı resûlu'llâh şavaşdan fâriğ olıcaq
2. içeri girdi girü çıqdı daxı eyitdi bu yoldaşuñuzuñ islâmı gökçek oldı
3. vâllâhi şimdi üzerine girdüm gördüm ki hurilerden iki ' avrat qatında dururlar
4. ' abdu'llâh ibni mübârek rivâyet eyledi ki qâsım ibni ' abdu'r-raḥman eyitdi fuzâ
5. le bin ' ubeydile ražiya'llâhu ' anhu rûm iline qurudan gâzâya varduq fuzâle
6. çerinün begiyidi ve ol vaqt begler ra' iyyetün xaberin işidürlerdi bir gün
7. aşup giderken bir Kişi eyitdi iy beg xalq üzildi biraz şur arduñ
8. irişün diyü söyledi pes تر أشلو yirde biraz durdı ol yirde bir
9. depecük varıdı depede aşar varıdı ba' zumuz at üstinde durduq
10. ba' zumuz inüp durduq bir qızıl yüzlü bıyıqlı Kişi gördük aramızda

11. durur dutduq bunı fuzāle qatına getürdük eyitdük işbu Kişi işbu
12. hişārdan indi ‘ahd itmedin şor niçün indi ve neye geldi şordılar
13. eyitdi gice toņuz etin yidüm süci içdüm evüme geldüm yatup uyurken düşümde
14. görürin baņa iki Kişi gelürler qarnumı yurlar ve baņa hūrilerden bir ‘avrat
15. virürler ki biribirinden günilemez ve ol Kişiler baņa müsülmān ol didiler

97a

1. imdi müsülmān oldum bu Kişi bu xaberlerin söyleyü dururken üstümüze demür
2. pārelerin atdılar birisi eyitdi xalq arasında ol Kişi doqındı boynın
3. üzdi öldürdi fuzāle eyitdi allāhu ekber işbu Kişi az ‘amel eyledi
4. çoq şevāb eline girdi qardaşuñuzuñ namāzın qıluñ didi namāzın qıldıq
5. ve turduğumuz yirde defn eyledük gitdük birisi daxı budur ki peygām-berler şehīd
6. lerden peygām-berlıq derecesiyle efđal olur ancaq niteki
7. aħmed bin ħanbel kitābında ve ğayrında zıkr olundı ki ‘utbetü ‘abdü’s-sülemī rażiya’llāhu
8. ‘anhu rivāyet eyledi ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem eyitdi şehīdler
9. üçdür birisi bir mü’mindür ki nefsi ve mālı ile tañgrı yolında ğazāya çıqdı
10. tā şuņa degin ki kāfir ile buluşdı şavaş eyledi ölünceye degin ol şehīd
11. mümteħindür ya‘nī şol şehīddür ki günāhlarından şāfī ve ħaliş oldı
12. tañgrınuñ uçmağında ve ‘arş altında peygām-berler anlardan efđal olmazlar
13. illā peygām-berlıq derecesi fażīletli ancaq birisi daxı bir Kişidür nefsi
14. üzerine yazuqlarından qorqdı daxı tañgrı yolında nefsi ve mālıyla ğazāya
15. çıqdı tā şuņa degin ki kāfir ile buluşdı şavaş eyledi ölineye degin

97b

1. ol nefis şehādetiyle ki yazuqların yuyıcı ve günāhları altından çıqııcıdur zīrā ki
2. qılıç günāhları ğāyet maħv eyleyicidür bu şehīd uçmağa girür qanqı qapusından
3. dilerse zīrā ki uçmağuş sekiz qapusı vardur ba‘zısı ba‘zısından

4. efdaldür birisi daxı bir münāfiq Kişidür ki mālıyla ve nefsiyle ğazāya çıqdı
5. şuşa degin ki düşmanıla buluşdı ve taŋrı yolında şavaş eyledi ölinceye
6. degin ol Kişi şamuya girür zīrā ki qılıç nifāq maḥv eylemez ol fazīletlerden
7. birisi daxı budur ki bezzāz ve bayhaqī şu‘ab-ı ĩmānda zıkr eylediler ki resūlu’llāh
8. şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem eyitdi şehīd üçdür birisi şol Kişidür ki
9. nefsiyle mālıyla ğazāya çıqdı şol hālde ki ne ölmek ister ve ne öldürmek
10. belki hemān müsülmānlaruŋ qaraldusın çoğaltmaq çün ancaq eger ol
11. Kişi kāfir öldürse ya ölümüyle ölse günāhlarunuŋ dükelisi yarlığanur
12. ve sinle ‘azābından qurtulur ve feza‘-i ekberden emīn olur ve ḥūrī qızlarından
13. ‘avrat virilür ve egnine kerāmet ḥullesi bırağılır ve başına vaqār tāc urılır
14. ikincisi budur ki nefsiyle ve mālıyla ğazāya çıqa şevāb umıcı olduğı hālde
15. öldürmek isteye velākin ölmek istemeye eger ol Kişi kāfir öldürse ya

98a

1. döşeginde ölse gele qıyāmet gününde qılıcın yalıŋ eyleyüp omzına qoyucı
2. olduğı hālde şol hālde ki xalāyıq dizleri üstine çökücü olalar eyde
3. āĝāh oluŋ ve bizümüçün yol açuŋ ki biz taŋrıçün nefsumüz ve mālumuz bezil
4. eyledük resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem buyurdı kim ol taŋrı ḥaqqıçün ki
nefsüm anuŋ
5. elindedür eger bu sözi ibrahīm-el-xalīl ya peygām-berlerden bir peygām-bere dirse
6. yolından ayrıla bunlaruŋ ḥaqqın vācib gördüğünden ötrü tā şuşa degin
7. ki ‘arş altında nürdan minberlere geleser ve üstinde oturalar nazār ideler ki
8. xalq arasında nice ḥüküm olunur ölüm ğuşşasın görmeyeler ve barzax
9. ya‘nī dünyāyla āxiret arası qayğusın qaydlanmayalar ve şayḥa bunları ürkütmeye
10. ve ḥisābiçün terāzū içün şırātiçün qaydlanmayalar teferrüc ideler ki
11. xalq arasında nice ḥüküm olunur ḥiç nesne dimeyeler illā vireler ve ḥiç kimse
12. ḥaqqına şefā‘ at itmeyeler illā şefā‘atlerin ideler ve uçmaqdan
13. nireyi severlerse varalar ve qanda isterlerse duraqlanalar ol fezā’ilüŋ birisi

14. daxı budur ki tirmidî ve bayhaqî kitâbında zıkr olundu ki ‘ömer ibne’l-ħaţţâb
 15. razıya’llâhu ‘anhu eyitdi işıtdüm ki resûlu’llâh şalla’llâhu‘aleyhi ve sellem eydüirdi

98b

- 1.şehîdler dördür birisi bir mü’mindür ki îmânı gökçek ola düşmana
2. bulışa tañırınıñ va‘desini girçekleye şavaş ide ölineye degin ol
3. öldüre ki xalq anı görmege gözlerin yuqaru qalduralar şöylece didi
4. ve başın qaldurdı tâ şuşa degin ki başından taqyesi düşdi râvî
5. eyitdi bilmezın ki düşen taqye ‘ömerün midür ya peygâm-berün midür birisi daxı
6. bir Kişidür ki îmânı gökçek ola düşmana bulışa ve gövdesine talh ağacı
7. doqunmuş gibi ola qorqduğında ya‘nî gövdesine bir dikenlü ağaç
8. doqunmuş gibi tüsi ürpere bir atıcısı belürsüz oq doqına öldüre ol
9. Kişi ikinci derecede ola üçünci bir mü’min Kişi ola ki gökçek ‘amelile yavuz
10. ‘amel qarışdurmış ola düşmana bulışa tañırınıñ va‘desin gerçekleye şavaş
11. ide ölineye degin ol Kişi üçünci derecede ola dördünci bir nefsin üzerine
12. isrâf itmiş ya‘nî günâhlu Kişi ola düşmana bulışa tañırınıñ va‘desin
13. girçekleye şavaş ide ölineye degin ol Kişi dördünci derecede ola ol
14. fezâyilün birisi daxı budur ki şehîdleri haq te‘âlâ hürîlerle çiftlendürür
15. nitteki bundan öñdünci hadîşlerde zıkr olundu ve bayhaqî kitâbında zıkr olundu ki

99a

1. ebū umāme razıya’llâhu ‘anhu rivāyet eyledi ki resûlu’llâh şalla’llâhu‘aleyhi ve sellem
2. eyitdi şehîdün qanınıñ evvel qaşresiyle günâhları yarlığanur ikincisi ile îmân
3. hüllelerin geydürürler üçünci hürîlerle çiftlendürürler ve şifada zıkr olundu ki
4. ‘abdu’llâh bin ‘ömer razıya’llâhu ‘anhumā rivāyet eyledi ki resûlu’llâh şalla’llâhu
5. ‘aleyhi ve sellem eyitdi şehîde uçmaqdan bir gövde getürürler gökçekleriñ gövdesi
6. gibi ve rûhına emr iderler ol gövdeye girür ve öñdünci gövdesine nazır ider

7. nice iderler ve gendü için kim güşşalanur kim güşşalanmaz gendü
8. söyler şöyle şanur ki sözün işidürler ve gendü anlara nazar ider ve şanur ki
9. anlar daxı bunı görürler andan hürilerden ‘avratları gelürler giderler hem şifada
10. zıkr olundı ki ebū’d-derdā razıya’llāhu ‘anhu eyitdi şöyle işitdüm ki ‘alqame yahūdī
11. gökçek şūretlü yigid idi bir gün geçerdı resūlu’llāha uğradı resūlu’llāh
12. şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem eyitdi yā ‘alqame eger bu cemālünle müsülmān olayduñ senün
13. işün kemāilde olaydı işbu gökçek şūretini oddan şaqınmaz mısın ‘alqame
14. eyitdi eger müsülmān olursam baña ne hāşıl ola resūlu’llāh ‘aleyhi ve sellem eyitdi
15. yetmiş hūrī qızıyla çiftlendürem seni pes ‘alqame eşhedu en lā ilāhe illallāh ve eşhedu

99b

1. enne muḥammeden ‘abduhu ve resūluhu didi müsülmān oldı andan şonra resūlu’llāh şalla’llāhu
2. ‘aleyhi ve sellem ğazāya çıqdı kāfirler ile bulışıcaq ‘alqame resūlu’llāh öjinde şavaş
3. eyledi ve şehīd oldı resūlu’llāh ebū bekire ve ‘ömere razıya’llāhu ‘anhumā eyitdi
4. baña xurma budağından bir çadır idi virün ve kimse üstüme girmesün pes resūlu’llāh
5. hāzreti ol gömeleye girdi ve üzerine bir cübbesi varıdı ebū bekirle ‘ömer taşra
6. oturlardı içerüden at segirtmek sesin işitdiler ‘ömer durdı qılıcın
7. eline aldı içerü girmek istedi ebū bekir eyitdi yā ‘ömer üstüme kimse girmesün
8. didi sen nice girürsin bir zamāndan resūlu’llāh şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem çıqdı
9. cübbesinün dügmeleri qırılmış ve ardından yırtılmış eyitdi hīç nesne işitdünüz mi
10. ‘ömer eyitdi evet yā resūla’llāh at segirtmek gibi segirtmek işitdük qılıcım elime aldum
11. şandum ki üstüne düşman geldi ebū bekir girmege qomadı men‘eyledi resūlu’llāh
12. eyitdi ol segirdişmek ki işitdün hūriler idi üstüme çekişdi şunğa degin ki

13. ‘alqameye yetmiş hūrī qızın tamām virdüm cübbemi daxı anlar yırtıldılar bu bābda nice
14. hikāyetler zıkr olundı ve geçdi bir qaç hikāyet daxı vardur ba‘ zısın zıkr idelüm
15. hikāyet kitābü’l va‘ zı ve’d-deqāyıq muşannif zıkr eyledi ki abdu’l-vāhid bin zeyd

100a

1. eyitdi birgün işbu meclisümüzde otururken ğazāya çıqmağa yaraqlanduq yārenlerümüze
2. buyurdum ki bir iki āyet qur’ān oqıyalar bir Kişi meclisimizde iş bu āyet oqıdı ki
3. ¹³⁹ إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِآنَ لَهُمُ الْجَنَّةُ ma‘nisi budur ki
4. be-dürüstī allāhu te‘ālā şatun aldı mü’minlerden nefslerini ve mällarını
5. ve uçmağı bahā virdi bir oğlan varıdı anası ölmüş çoq māl mirās
6. qomışdı gendüsi on biş yaşında olayıdı eyitdi iy ‘ abdu’l-vāhid
7. allāhu te‘ālā mü’minlerden nefslerin ve mälların şatun aldı ve uçmağı bahā mı
8. virdi ben eyitdüm evet habībüm eyitdi şanuq ol ki ben nefsümi ve mālumi
9. şatdum ki uçmaq benüm ola ben eyitdüm qılıç ıssısı qatı olur sen henüz
10. oğlansın qorqarın ki şabr idemeyesin ve nefsüñi mālunı tañgrı
11. yolında xarc itmekden ‘āciz olasın iy ‘ abdu’l-vāhid tañgrıyıla uçmağı
12. bāzār iderin daxı ‘ācizim ölürin tañgrı şanuq olsun ki allāh ile
13. işbu bāzārı itdüm ‘ abdu’l-vāhid nefslerümüz taqşırılığı ve eyitdi işbu
14. oğlan añladuğın biz añlayumaduq andan cemī‘i mālını getürdi allāh yolına
15. şadaqa itdi atından ve silāhından artuq çünki çıqmaq günü olundı

100b

1. dükelinden öñ çıqup üzerümüze geldi esselāmu ‘aleyke yā ‘ abdu’l-vāhid
2. didi ben eyitdüm ‘aleyke’s-selām bāzāruñ aşşılı olsun andan

¹³⁹ Tevbe 9/111

3. gitdük oğlan bizümile gündüzün oruc dutar gice ‘ibâdetile ihyâ ider
4. bize ve atalarumuza qullıq eyler uyuyıcaq bizi bekler tâ şunja degin ki rûm iline
5. girdük işbu hâl üzerine giderken bir gün geldi iy benüm ‘aynâ-yı marziyyeyi
6. muştâqlıgum diyü çağırur yoldaşlarum eyitdi işbu oğlana vesvese vâqı‘
7. olup ‘aqlı qarışdı ola mı ben eyitdüm iy habîbüm nedür ol ‘aynâ-yı marziyye
8. oğlan eyitdi biraz uyıdum idi görürin bir Kişi gelür baña eydür yörü
9. ‘aynâya git pes benüm üzerüme hücüm idüp beni bir çemene ilettdi ki anda bir müteğayyir
10. olmaduq şudan ırmaq vardur ve bu ırmağın qırağında kızlar var ki
11. üstlerindeki xullelerün ve bezeklerün vaşfin itmege gücüm yitmez
12. çünkü beni görürler benümile sevinişürler muştılaşurlar ve eydürler bu Kişi
13. ‘aynâ-yı marziyyenün eridür ben bunlara selâm virürin ve eydürin ‘aynâ-yı
14. marziyye sizün arañuzda mıdur eydürler yoq biz anuñ qaravaşlarıyuz
15. geç ilerü andan şonra ilerü geçdüm bir ırmaq gördüm dâdı müteğayyir

101a

1. olmamış südden bir çemen içinde ki anda dürlü bezeklerden var anda
2. daxı kızlar dururlar çünkü bunları gördüm cemâllerine ve hüsünlerine meftûn
3. oldum bunlar beni göricek muştılaşdılar ve eyitdiler vâllâhi bu Kişi ‘aynâ-yı
4. marziyyenün eridür ben bunlara selâm virdüm ve eyitdüm ‘aynâ-yı marziyye sizün
5. arañuzda mıdur eyitdiler ‘aleyke’s-selâm iy tañgrı velîsi biz anuñ xız
6. metkârları ve qaravaşlarıyuz daxı ilerü geç çünkü ilerü geçdüm bir ırmaq
7. gördüm süciden ve qırağında kızlar var ki baña ardumdan qalanları unutdurdılar
8. ben bunlara selâm virdüm ve eyitdüm ‘aynâ-yı marziyye sizün arañuzda mıdur
9. eyitdiler yoq biz anuñ xızmetkârları ve qaravaşlarıyuz geç ilerü çünkü
10. ilerü geçdüm bir ırmaq gördüm süzilmiş baldan ve kızlar gördüm ki üstündeki
11. nûrı ve cemâli ardumda qalanları unutdurdı bunlara selâm virdüm ve
12. ve eyitdüm ‘aynâ-yı marziyye sizün arañuzda mıdur eyitdiler iy tañgrı

13. velîsi biz anuñ xızmetkârları ve qaravaşlarıyuz geç ilerü çünki ilerü
14. geçdüm bir çādıra irişdüm aq incüden çādıruñ qapusında bir qız gördüm ki
15. üzerindeki hülleleri ve bezekleri vaşf idemezsin çünki bu qız beni gördi

101b

1. sevindi ve çadır içindekiye çağırdı ki iy ‘aynā-yı marziyye uş erüñ
2. geldi pes çādıra yaqın vardum gördüm ki ‘aynā-yı marziyye bir altundan
3. muraşsa‘ incü ve yāqūtıla kürsî üzerinde oturur çünki bunu gördüm
4. hüşnine meftūn oldum baña eyitdi merħabā olsun saña iy tañgrı velîsi
5. bayıq bizüm qatumuza gelmek saña yaqın oldı pes vardum ki bunu quçam eyitdi
6. biraz mühlet vir ki henüz qucmaq vaqtı olmadı zîrā ki sende rûh dünyā
7. diriliği vardur evet bu gice bizüm qatumuzda orucı şıyasın inşa‘ allāhu
8. te‘ālā andan eyitdi yā ‘abdu’l-vāhid uyandum şol hâlde şabr eylemege t̄aqatüm
9. yoq ‘abdu’l-vāhid eyitdi bizüm sözümüz tamām olmadıydı ki düşmandan
10. bir bölük çeri qalqdı ve üstümüze depindi bu oğlan atına binüp düşmana
11. hamle itdi şaydum toquz kâfir öldürdi andan gendüyi şehîd eylediler anuñla
12. on oldı şavaşdan şonra üstine uğradum gördüm ki qanına bulaşmış
13. ağızın t̄olduru gülerdi dünyādan ayrılıncaya degin hikāyet şifā’uş-şudūrda
14. z̄ikr olundı ki şeh̄r bin hevşeb eyitdi ğazāya çıqdum idi bir gün uyandum
15. işitdüm ki bir Kişi ağlar qatı qatı yā ehlā hu ve yā ehlāhu diyü çağırur drurdum

102a

1. bu Kişiye ben eyitdüm iy tañgrı qulı irt̄e dönerüz nolduñ tañgrıdan qorq
2. bir qaç gün daxı şabr eyle yaqın zamānda evüñe varasın eyitdi ben dünyādaki
3. ehlüm için ağlamazın velâkin şimdiye dek uyıdum idi düşümde gördüm ki bir Kişi geldi
4. baña eyitdi yörü ‘avratuñ ‘aynāya var pes ol Kişi beni aldı gitdi bir yire ki
5. hiç anuñ gibi yir gördüğüm yoq nā-gāh biraz qızlar gördüm ki hiç anlaruñ

6. h̄usni ve yigidligi gibi görmedüm bunlara selām virdüm ‘aleyke’s-selām didiler
7. ben eyitdüm ‘aynā sizüñ arañuzda mıdur eyitdiler yoq biz anuñ xızmekārlarındanuz
8. ol daxı ilerüdü anlardan geçdüm bir yir daxı gördüm ol öñdüñki yirden daxı
9. gökçek anda daxı kızlar gördüm öñdüñki kızlardan daxı gökçek bunlara selām virdüm
10. ‘aleyke’s-selām didiler eyitdüm ‘aynā sizüñ arañuzda mıdur yoq
11. biz anuñ xızmekārlarındanuz ve ol şol gördüğüñ incüden köşkedür
12. pes ol köşke vardum bir ‘avrat kızıl yāqūtdan bir kürsīnūñ üstinde
13. oturur şöyle ki kürsiye şıgımaz selām virdüm ‘aleyke’s-selām didi oturdum
14. qatında ol baña söyledi ben aña söyledüm andan durdum ki gidem elin çıqardı
15. ve eyitdi sen bizden ayrılmazsın ‘ahd itmeyince ki gelecek gice elbetde qatumuzda yatasın

102b

1. bu söz üzerine bunuñ ile ‘ahd itdüm şonra uyandum bu ağladuğum
2. anuñcündür andan girü ağlamağa şürü‘ eyledi bu ağlarken çeride binüñ
3. diyü qıgırtıdılar her Kişi atına ve silāhına segirtti ol şavaşda evvel şehīd olan
4. ol Kişiyidi şehir bin hevşeb eyitdi ben tanıqlıq virürin ki ol gice
5. ol Kişi ‘aynā qatında yatdı bir qaç daxı bunuñ gibi hikāyetler vardı
6. ba‘ zıısı geçmişdür ve ba‘ zıısı daxı zıkr olunmuşlara beñzedüğüñ terk eyledük
7. mü’ellif eyitdi bu hikāyetlerden her birinde ‘aynā diyü añılup durur ‘aynā mu‘ayyen kimsenüñ
8. adı degüldür belki ‘aynā luğatda gözi büyük olan ‘avrata dirler ve havrā
9. gözünüñ ağı gāyet aq ve qarası iñen qara olan ‘avrata dirler ve uçmaq
10. ‘avratları bu şıfatlılar olduqlarıçün anlara h̄ürü’l-‘ayn dirler havranuñ
11. cem‘ i ‘in ‘aynānuñ cem‘ idür qur‘ān-ı ‘azīmde ve resūl hadīşinde bunlaruñ
12. vaşfları zıkr olunmuşdur niteki şahīhinde zıkr olındı ki resūlu’llāh
13. şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem eyitdi eger uçmaq ‘avratlarından birisi yir yüzine

14. baqsa yirle gök arasını aydın eyleyeydi ve gökçek qoquyla ʔolduraydı
15. ve başı üzerindeki bürcegi dünyādan ve dünyā içindekiden yigrekdür ve bir ʔadıṣde

103a

1. daxı ki tirmidī rivāyet eylemişdür resūlu'llāh ʔalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi
2. uçmaq ' avratlarından birisinin incügi aqluğı yetmiş ʔulleden öte
3. görünür ʔattā teninüñ ʔāfīlīgından süñügi içindeki iligi daxı görünür
4. zīrā ki ʔaq te' ālā bunları yāqūt ve mercān gibilerdür dimişdür ve bir ʔadıṣde
5. daxı ki bezzār ve ʔeberānī rivāyet eylemişdür resūlu'llāh ʔalla'llāhu' aleyhi ve sellem
6. eyitdi eger uçmaq ʔūrīlerinden bir ' avrat uçmaqdan aṣağa baqsa
7. yir yüzün müṣk qoqusıyla ʔolduraydı ve yüzün nūrı ayuñ
8. güneşün nūrını gidereyidi ve aḥmed ʔanbel rivāyet eyledi ki مد resūlu'llāh
9. ʔalla'llāhu' aleyhi ve sellem ʔaq te' āleynüñ bir qavlinde ki ¹⁴⁰كَانَهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ
10. diyüp durur eyitdi bir Kişi ol ' avratların yüzine baqa yüzün āynadan
11. rūṣen görür ve üstündeki incülerün ednāsı maṣrıqla mağrib arası
12. nūrile ʔoldurur yetmiş qat ʔulle giyer ki baqan Kişi bu ʔonlardan içeri tenini
13. görür tā ki teninden süñügi içindeki iligi daxı görünür ibni ebī'd- dünyā
14. zikr eyledi ki ka' bü'l-axbār eyitdi eger bu ʔūrīnün eli aqlığıyla
15. ve yüzüklerle ile uçmaqdan sarqsa ol elün nūrından yir yüzi

103b

1. aydın olaydı yir ehline güneş aydın eyledügi gibi bundan ṣonra eyitdi
2. anuñün eli didüm ki yüzün ve yüzi aqlığın ve ʔüsnin ve cemālin
3. ve tācın ve yāqūtın ve incüsün ve zeberceddin niteligin aña göre
4. qiyās idesin ibni ebī'd- dünyā rivāyet eyledi ki ibni ' abbās rażiya'llāhu
5. ' anḥā eyitdi eger uçmaq ehlinden bir ' avrat yedi deñize tükürse

¹⁴⁰

6. deñizlerüñ şuyı bāldan datluraq olayıdı daxı niçe bunuñ gibi ħadışler
7. vardur uçmaq ehlinüñ ‘ avratları vaşında ve köşkleri ne na‘ imleri
8. beyānında ki yazarsavuz taṭvīl olur zıkr itdügümüzde kifāyet ħāşıldur
9. ħikāyet ebū’l ħasan ‘ alī bin xızır kitābında zıkr eyledi ki ebū’l-velīd hüşşām
10. eyitdi hicretüñ otuz sekizinci yılında rüm iline ġazāya çıqduq üzerümüze
11. müslime bin ‘ abdu’l-melik ve ‘ abdu’llāh bin el-velīd bin ‘ abdu’l-melik baş idi
12. başra ile ħarīre ehlinden bir cemā‘ at yoldaşlara أُودَاشِعْدُقُ bir yirde
13. olurduq xızmet eylemekde ve qaravulda çıqmaqda yem ve azuq isdemekde
14. nevbetleşürdük bilemüze bir Kişi varıdı aña sa‘ id ibni’l-ħarīş dirlerdi
15. ‘ ibādetden naşıblü Kişi idi gündüz oruc dutardı gice ‘ ibādetile

104a

1. irteye çıkarurdu isderdük ki anuñ nevbeti olıcaq qulluğına biz çıqavuz
2. anuñ zaħmetin ve qulluğın yiyniledevüz rāzī olmazıdı dükeli qulluğın
3. iderdi ve ‘ ibādetden daxı xālī olmazdı ve ħiç ben anı görmedüm gicede ya
4. gündüzde ki zıkrinden ve ṭā‘ atden xālī ola eger namāz vaqtı olmasa ya yol
5. üzerinde olsavuz zıkrinden ve qur’ān oqumaqdan ve öğretmekden süst
6. olmazıdı hüşşām eyitdi bir gün qaravul nevbeti benümle aña düşdi rüm qal‘a-
7. larından bir āşāra girdük qatı şarb olmışıdı ol gice qaravulda
8. sa‘ id bin el-ħarīşüñ ‘ ibādet üzerine şabr eyledügin gördüm bir ħayşiyetde ki
9. anuñ şabri qatında nefsum baña qatı xor görindi ve anuñ cisim quvvetini
10. ta‘accüb eyledüm ve bildüm ki ħaq te‘ālā fazlını ve keremini kime dilerse virür ve gördüm ki
11. irte olıcaq gice ‘ ibādetinden yorğın olmuşıdı ben eyitdüm taṅrı saña
12. raħmet eylesün nefsüñ üzerüñde ħaqqı vardur ve gözünüñ üzerinde ħaqqı
13. vardur ve bilüp durursın ki resūl’llāh şalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem eyitdi ‘ amelden
14. nefsüñüze şol qadar teklīf idüñ ki götüribilesiz ve daxı bunuñ gibi
15. nesnelerden buña söyledüm eyitdi iy qardaşum nefesler sayılmışdur ve ‘ ömr fānī

104b

1. oludurur ve günler geçe yorur ben bir ölümün umar nefsi çıqduğına
2. iver Kişiyin hüşām eyitdi şol qadar söyledi ki bunun cevābı beni
3. ağlatdı du‘ā qıldum ki haq te‘ālā bu ‘ibādetleri üzerine bunı şābit eyleye
4. andan şonra buña eyitdüm biraz uyı rāhat ol bilmez ki düşman tarafından
5. ne hādış olısar eger bir nesne olursa bāri yiynicek bulınasın pes
6. çādır bucağında yatdı ve uyıdı yoldaşlarum tağıldı kimisi şavaşa
7. meşğül oldı ve kimisi ayruq nesneye ben yirümde durdum bunlaruñ nesne
8. cüklerin gözedürin ve yimeklerin pişüririn ki gelicek yiyeler ben bu hālde
9. iken çādır içinden söz işitdüm çādırda sa‘d bin el-ħariş artuq
10. kimse yoq ol daxı uyur bu sözi söyleyen kim olduğın bilmedüm meger ki
11. görmedüğüm yirden çādıra kimse girdi ola zan itdüm pes ive ive çādıra
12. girdüm gördüm ki sa‘ıdden artuq kimse yoq ol daxı bayağılayın uyur lākin
13. uyqusından söylenür ve güler sözün diñledüm bir Kişi ile söylenür ki söyledügi
14. sözlerden biraz xātırında dutdum bundan şonra gördüm ki elin uzatdı
15. bir nesne ister gibi andan şonra aruncaq girü çekdi ve geldi bundan şonra

105a

1. pes bu gice mi didi uyqusından şıçrayu uyandı şol hālde ki ditrerdi
2. üstine geldüm bir zamān quçdum ol sağına solına baqar tā şunja degin ki ditremegi
3. gitdi ve ‘aqlı başına geldi başladı **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ هُوَ اللَّهُ أَكْبَرُ** dirdi
4. ben eyitdüm iy qardaşum hālñ nedür eyitdi xayırdur yā ebe’l-velīd eyitdüm ben senden
5. ‘aceb nesne gördüm ve uyquñ işitdüm ki söyledüñ ne gördüñ baña söyleyü vir
6. eyitdi geç andan yā ebe’l-velīd pes muħabbet haqqın aņup ben eyitdüm söyleyü vir
7. ne gördüñ taņrı saņa rahmet eylesün ola daxı baña xayır ögüt ola
8. eyitdi çünki uyudum gördüm ki qiyāmet qopmış ve xalāyıq sinlerinden

9. qalqmıřlar ve mevfiflerinde durmıřlar gözleriyle baqarlar ve tańrılarınınuń buyruđına
10. muntazır olup dururlar bu h̄alde iken gördüm iki Kiři geldi ki erenlerüń
11. şüretleri ve h̄üsünlerinde kemâlleri gibi hiç görmedüm selâm virdiler ben daxı selâmın
12. aldum eyitdiler yâ ebâ sa‘îd beřâret olsun saña ki günâhuń yarlıđandı ve sa‘ yuń
13. meşkür ve ‘amelin maqbül ve du‘ân müstecâb oldu ve dünyâ diriliginde saña beşâretde
14. ta‘cîl olundu pes bizümle gel saña gösterelüm işbunı ki allâhu te‘âlâ
15. senüńçün yaraqlamıřdur na‘îmden bunlaruńıla gitdüm řuńa degin ki beni

105b

1. mevfif ehlinüń arasında çıqardılar sađından yańa gördüm ki atlar
2. тұrur işbu atlarumuza beńzemez tizlikde řol göz nürin qaçı ıldırım bigi bize dediler ki
3. bu atlara binüń yel gibi ařuń řuńa degin ki bir ulu köřke iriřdük ki ulu
4. lığından evveline ve âxirine ve yüceligine göz irişmez xâliş ve şâfi ğümişden
5. dökilmiş gibi nürı ıldırar çünki qapusına varduq henüz açı virüń
6. dimedin qapusu açıldı içine girdük bir nesne gördük ki vařıf idicilerüń
7. vařfi iriřmez ve hiç âdem ođlanlarınuń göńüllerinden geçmez ve bu köřküń içinde
8. şol qadar qulluqçı oğlanlar ve qızlar var ki gökler ılduzları gibi sağışınca
9. haq te‘âlâ didigi gibi ki ¹⁴¹لَوِّءٌ لُّوِّءٍ مَّكْنُونٌ ya‘nî gökçekliginden incilere
10. beńzer ki hemân ki bizi gördiler gökçek nađmeler ile dürlü sözlere bařladılar
11. ve her biri sözinde qarřu durur ve eydür ki işbu tańrı velîsidür ve bayıq veliyu’llah
12. geldi ve merĥabâ tańrı velîsine işbu vařıfla gitdük řuńa degin ki bir meclislere
13. irişdük altundan cevherler ki muraşsa‘lar taxtlar qurulmış ve içlerinde altundan
14. kürsîler ve ol taxtlardan her taxtuń üzerinde bir qız oturur ki tańrınuń
15. maxlûqatından kimse anuń vařfin idemez ve bunlaruń ortasında bir qız vardur

¹⁴¹ Tur 52/24

106a

1. dükelden üstün boyda ve tamâmlıqda ve cemâlde ve kemâlde ve ol Kişiler
2. baña eyitdiler işbu maqâm senüñ menziliñdür ve işbunlar senüñ ehlüñdür ve senüñ
3. maqılüñdür ya‘ nî quşluq uyqusında yatacağuş yirdür vällâhi senüñ
4. çün hâşıl olan tañrınıñ xoşnudlığı bundan daxı uluraqdur
5. böyle didiler daxı beni qoyup döndiler gitdiler andan bu qızlar durı
6. gelüp benden yaña sevinişüp ta‘ zîm idüp ve merhabâ diyü buyurdılar
7. seferdeki Kişi evine gelicek qarşuladıqları gibi beni götürüp taxtlaruñ
8. ortasındağıla ve ol dükelden yigrek qızıñ yanına iletdiler ve baña
9. eyitdiler işbu senüñ ‘ avratuñdur ve biri daxı vardur bunıñ gibi çoq zamân
10. oldı ki biz saña muntazıruz¹⁴² pes qız baña söyledi ben daxı anuñla
11. söyleşdüm ben eyitdüm şimdi ben qandayın eyitdi cennetü’l-me’vâda ben
12. eyitdüm sen kimsin eyitdi ben senüñ ‘ avratuñ ‘ aynâyın ben eyitdüm
13. ol bir daxı bunlara bunıñ gibi didikleri qanı eyitdi bir bunıñ gibi
14. köşküş daxı vardur ol andadur ben eyitdüm imdi bu gün senüñ qatuñda
15. durayın yarın anda varayım andan elüm şundum bu qızdan yaña yumşaqlığıla

106b

1. girü dönderdi ve eyitdi bu gün el şunmaq olmaz zîrâ ki sen dünyâyâ girü
2. rücû‘ idisersin ben eyitdüm hiç dünyâyâ rücû ‘ itmegi sevmezim
3. varup üç gün daxı anda durmaq gerek andan şonra üçünci gice bizüm
4. qatumuzda iftâr idesin didi ben eyitdüm ol üçünci gice bu gice olsun eyitdi
5. olmaz zîrâ ki tañgrı şöyle hüküm itmişdür andan şonra oturduğı yirden
6. duru geldi anuñ durduğıçün ben daxı örü durdum gördüm ki
7. uyanmışım hüşşâm eyitdi ben eyitdüm iy qardaşum allâha şükür eyle ki

¹⁴² Metinde مُنتَظِرٌ أَوْزٌ şeklinde yazılmıştır.

8. saña ʿamelünün şevâbın keşf idüp gösterdi andan hüşşâm saʿîde
9. eyitdi yâ ebeʿl-velîd hiç senden artuq kimsene gördün mi beni uyurken
10. ve söylenürken hüşşâm eyitdi ben eyitdüm yoq baña eyitdi pes senden
11. dilerin ki tañrıyıçün bu qaziyyeyi setir idesin diri¹⁴³ olduğumca kimseye
12. eyitmeyesin ben eyitdüm olsun andan şonra eyitdi bu yoldaşlarımız neylediler
13. ben eyitdüm baʿzısı savaşıda ve baʿzısı hâcetindedür pes durdı
14. âb-dest aldı gusul eyledi ve tîb dürtündi ve silâhın aldı savaş
15. yirine vardı şol hâlde ki orucıdı giceye degin savaş eyledi

107a

1. ve yoldaşları dönicek ol daxı bile döndi yoldaşları eyitdiler yâ ebeʿl-velîd
2. bu Kişi bu gün bir iş işledi ki hiç bununu gibi işledüğümüz yoğıdı
3. ve şehâdet üzerine hariş olup nefsi düşmanuñ oqları ve daşları
4. altına bıraqdı hiç bir oq bir taşta doqunmadı göñlümde ben eyitdüm eger siz
5. daxı bununu hâlini bilseñüz siz daxı bu işledüğü gibi dürişeydünüz
6. ol gice orucın açdı gicesin irteye degin ʿibâdetile geçirdi
7. ve irtesi girü¹⁴⁴ oruc dutdı ve ol gün daxı أُكُونَلَرُ günü gibi
8. savaş eyledi giceye degin dürüşdi axşam olıcaq yoldaşları
9. dönüp odaya geldiler girü yoldaşları anıñçün öñdüñki gün söyledikleri
10. gün gibi söylediler ve taʿaccüb itdiler çünki ikinci gice geçdi üçüñci gün
10. oldı hüşşâm eyitdi ben bununu savaşıa bile gitdüm hiç buña nesne
11. doqunmaz bu ilerü gider ben varduğı yire varamazın likin ıraqdan
13. neyledüğün gözedürin şunğa degin savaş eyledi ki güneş tölunmağa indi
14. bu henüz yeynicek hiç savaşıdan melül olup yorulmadı nâ-gâh bir Kişi
15. xişâr dîvârı üstinde bir oqla atdı gögsine urdı düşürdi

¹⁴³ Metinde ديدى şeklinde yazılmıştır.

¹⁴⁴ Metinde كروا şeklinde yazılmıştır.

107b

1. ben göre dururın xalqa çağırdum geldiler sordılar giñ yire çıqardılar
2. götürüp odaya getürdiler henüz ölmemiş çünkü bunu bu hâlde gördüm
3. ben eyitdüm bu gice oruc açacağın nesne saña söylesün iy kâşki
4. ben daxı senünle bile olaydum gülerek alt dudağın ışırdı işâret
5. eyleyüp baña gizle diyü and virdüğün aḡdurdı andan sonra eyitdi
6. ¹⁴⁵ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقْنَا وَعَدَهُ ya' nî şükür olsun ol tañrıya ki bize
7. va' desini girçek eyledi hişâm eyitdi vâllâhi bundan artuq nesne
8. söylemedi cân teslim etdi tañrı rahmet eylesün hüşşâm eyitdi
9. çünkü bunun öldüğün gördüm gücüm varduğınca yâ عِبَادَ اللَّهِ لِثَلِّ
10. ¹⁴⁶ هَذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ diyü çağırdum ya' nî iy tañrı qulları 'amel
11. idiciler işbunuñ gibi nesne için 'amel itsünler ve eyitdüm işidün
12. bu qardaşuñuzdan size xaber vireyin pes xalq benden yaña yöneldi
13. ve ol Kişinüñ düşini işitdüğim gibi anlara söyleyü virdüm ol sâ' atde
14. ki gibi çoq ağlayıcı görmedüm andan bir tekbîr itdiler ki çeri xalqı
15. dükelisi ıztırâb eylediler ve ba' zısın ba' zısına ol Kişinüñ

108a

1. xaberin söylemege başladılar şuna degin ki bu söz içlerinde yayıldı ve müslime
2. bin 'abdu'l-melik irişdi çün ol Kişinüñ namâzın qılmağa durdılar
3. cenâzesin qoduq ki namâzın qılavuz¹⁴⁷ müslime bin 'abdü'l-melik
4. namâzına geldi çünkü anuñ hâzır olduğın gördük biz eyitdük
5. eger beg maşlaḡat görürse bu Kişinüñ namâzın qılsa eyitdi belki yoq

¹⁴⁵ Zümer39/74

¹⁴⁶ Sâffât 37/61

¹⁴⁷ Metinde قِلاوَزْ şeklinde yazılmıştır.

6. şol yoldaş qılsun ki bunun hālinden aña nesne zâhir olmışdur
7. hüşâm eyitdi pes ben ilerü varup namāzın qıldum ve yirinde defn eyledük
8. ve sininüj üstün belürsüz eyledük ol gice xalq anuñ hikâyetin
9. söyleyü gicelediler ve ba' zısı ba' zısın savaşa yiltediler çünkü irtē
10. oldı āşārdan yaña durdılar yeñi niyyetler ile ve tañrınuñ liqāsında
11. müştāq olmış gönüller ile quşluğa degin savaş eylediler haq te' ālā
12. ol Kişinüj bereketinde hişārı fetḥ eyledi faşıl mütercim eyitdi
13. bu kitāb içinde nice ḥadişler giçer ki haq te' ālā ġāzīnün cemī' i günāhın
14. yarlıġar ve şehīd olan Kişinüj hiç günāhı qalmaz velīkin bir qaç mes'ele vardur ki
15. ' ibādet iden Kişi ol mes'eleleri bilmek gerek tā ki işledügi

108b

1. ' amellerün şevāblarından maḥrūm olmaya cümlesinden biri budur ki
2. günāhlardan beş günāh vardur ki şehādet anları yuymaz diyü şariḥ
3. naqıl vardur qur'ānda ve ḥadişde ve Kişi şehīd olduğundan sonra ol
4. günāhlarıyla tamuya girür birisi nifāqdur niteki bundan öñdin zıkr
5. olundı qılıç nifāqı yuymaz birisi daxı bahādurmış disünler diyü savaş
6. itmek niteki bundan öñdin şahīḥinde ebū hureyre rivāyeti ile ḥadiş
7. zıkr olundı ki bahādurmış disünler diyü savaş iderken şehīd olan
8. dükeli xalqdan öñdin yüzi üstine süriyü cehenneme bıraġurlar
9. haq te' ālā aña eydir ki sen bahādurdur disünler diyü savaş eyledüñidi
10. ol nesne dünyāda dinildiyidi birisi daxı borcdur anı daxı zıkr
11. eyledük ve ḥadişlerde şöyle vārid oldı ki şehīdün dükeli günāhı
12. yarlıġanur borcundan artuq ve ol nice borç olduğın daxı beyān
13. itdük birisi daxı kāfir ḥamle itdügi vaqıt qaçmışdur niteki bundan öñdin
14. anı daxı zıkr eyledük ve qur'ān içinde anuñ gibi Kişinüj varacağı yir cehennemdür
15. diyü beyān olundı ve nice yirde qaçmaq cāyızdır ve bunun gibi yirde ḥarām

109a

1. olduğım eyitdük birisi daxı ğulūldur ve ğulūl ne olduğım ve ğulūl iden
2. cehenneme girdüğün gelecek bābda zıkr idevüz inşa‘ allāhu te‘ālā bu beş
3. günāh şunlardır ki bunlarınçün şehādet yuymaz diyü qur’ānda ve hādīşde
4. zıkr olundı bir kaç günāhlar daxı vardır ki anlar daxı bu ma‘nīdedür birisi
5. ataya anaya ‘āq olmaqdur ve incidmek ve birisi daxı yetīm mālın yimek
6. bu ikisi daxı borç didüğünün içinde olmağa yarar zīrā ki qul haqqıdır
7. ol mes’elelerüñ birisi daxı budur ki cemī‘i tātler maqbūl olup işleyene
8. şevāb hāşıl olmağa ĩmān şartdır hattā ki Kişinüñ ĩmānında xalel ve i‘tiqādinde
9. noqşanı olsa hīç ‘ameli dürüst olmaz ve cemī‘i tātleri ve ‘ibādetleri namāz
10. oruc ve zekāt ve hac ve ğazā gibi merdūd olur niteki bundan öñdün qılıç
11. nifāqı yuymaz diyü zıkr olundı ve çünki ĩmānı dürüst ola her ‘ibādetlerden ki
12. buyrulduğunlayın işleye maqbūl olur birisi daxı budur ki cemī‘i ‘ibādetlerden
13. namāz muqaddemdür ‘ilm ehlinüñ ba‘zısından naqıl olunmuşdur kim namāzı qaşd
14. ile terk eyleyen öldürmek gerek dimiş namāzdan artuq ‘ibādetde hīç
15. bunun gibi hüküm gelmeyüp durur birisi daxı budur ki günāhları ‘ibādetler

109b

1. bozduğı gibi günāhlar daxı ‘ibādetleri bozar birisi müslim şahīhinde
2. zıkr olındı ki ‘abdu’llāh ibni mes‘ūd rażiya’llāhu ‘anhu rivāyet eyledi ki
3. resūlu’llāh ‘aleyhi’s-şalavātu ve’s-selām eyitdi müflis kimdür bilür
4. misiz eyitdiler müflis oldur ki anuñ mālı olmaya resūlu’llāh eyitdi
5. müflis ol degüldür lākin müflis oldur ki gele qıyāmet güninde
6. çoq çoq müzdler ile andan bir Kişi gele ki ol aña zulüm itmişdür
7. ve bir Kişi gele ol aña söğmişdür ve bir Kişi gele ki anuñ mālın almışdur
8. ve qıyāmetde dīnār ve dirhem ya‘nī altun ve gümüş olmaz pes bu Kişinüñ
9. müzdinden alalar zulüm itdüğü ve söğdüğü ve malın yidüğü Kişilere vireler
10. ol çoq müzdlere mazlemelerin ödemege yitmeye pes ol Kişilerin günāhların

- 11.alalar anuñ üzerine yükledeler daxı vârid olmışdur ki ğaybet idenüñ
12. ya‘nî mesâvî söyleyenlerüñ müzdi mesâvisin söyledügi Kişinüñ
13. dîvânına yazalar ba‘zı şâlihlere fulân senüñ mesâviñ söyler didiler ol Kişiye
14. bir t̄abaq xurma viribidi ve eyitdi işitdüm ki ‘ibâdetüñ müzdini baña viribidüñ
15. ben daxı sevdüm ki saña ‘ivaż viribiyem ba‘zılar eyitdi mesâvî söyleyenüñ

110a

1. meşeli şuna beñzer ki bir mancıq qura ve müzdlerin mancığa qoyup dört
2. yanına ata bu ma‘niden ötrü şaḫâbelerüñ ḫâzıqları rażiya’llāhu ‘anhum
3. resūlu’llāhdan şalla’llāhu‘aleyhi ve sellem ‘ameller şevâbların şormazlardı
4. belki şevâbları bozan nesneleri şorarlardı zîrâ ki bir Kişi
5. eger günde bir müzd işleyüp saqlarsa gün geldügünce irkülüp çoq olur
6. ve eger günde on پَايُو müzd işleyüp ‘amel bâṭıl eyleyici nesnelerden saqlamazsa
7. ‘ömründe yüz yıl bu ḫâlile geçerse hiç nesnesi bulunmaz şol bir Kişi
8. gibi ki cicler getürüp anbârlar t̄oldura velâkin anbârlarınuñ qapusın
9. yapmaya ve delükleri berkitmeye ne qadar çoq t̄artup qoyarsa daxı ‘âqibet
10. taxıl isdeyü varıcaq anların boş bulur eger bir Kişi anbarına
11. günde bir kile taxıl qoysa ve delüklerin berkitse ve qapusın kilitlese qapusın
12. açduğı vaqt qoyduğınuñ cemî‘ini bulur hiç nesnesi zâyi‘ olmaz
13. çünki bu muqaddimleri bildük şöyle gerekdür ki ‘amel bâṭıl eyleyici
14. nesnelerden ki ğaybet söylemek ve ḫased itmek ve zulüm eylemek ve bunlaruñ
15. emşâli nesnelerdür saqınasın tâ ki dürlü zahmetler ile işledügüñ

110b

1. ‘ibâdetlerüñ şevâblarından maḫrûm qalmasın ba‘zılar eyitmiş ḫased şuna
2. beñzer ki bir Kişi bir dîvâr aşrusından durup bir ev içine taşlar
3. ata ol düşmanınuñ evi şanup vâqi‘de ol ev gendünüñ
4. evi ola ve ol atduğı taşlaruñ her birisi oğlanları

5. gözlerin çıkaralar zîrâ ki ‘amel Kişinüñ oğlunuñ gözinden
6. daxı ‘azîzraqdur yigirmi beşinci bâb ğulûl idenüñ ‘ameli bâtıl olup
7. cehenneme girdügi beyânındadır ğulûl şol nesneye dirler ki ğâzîlerüñ
8. ba‘ zısın ğanîmetden ala ve qıyâmet vaqtında qısmet idici qatına
9. müstaḥaqlar arasında qısmet eylemegiçün ḥâzır eylemeye az eger çoq
10. qıymetlü ve qıymetsüz ve alan Kişinüñ gendü qazancı olmaq ve ğulûl
11. iden çerinüñ begi olmaq yâ çeriden bir Kişi olmaq berâberdür ve eger çeri
12. begi qısmetden ziyâde bir Kişiyne nesne virse yâ gendü için bir nesne ixtiyâr
13. itse ol daxı ğulûldur niteki ebû dâvûd kitâbında zıkr olundu ki ebû ḥâzım
14. rivâyet eyledi ki resûlu’llâh şalla’llâhu‘aleyhi ve selleme bir naṭ‘ getürdiler
15. ğanîmetden ve eyitdiler yâ resûla’llâh iş bu naṭ‘ seniñ olsun bunuñıla güneş

111a

1. için gölgelik idine ya‘nî eger bu getürdügi qabûl eyleyüp gölgelik
2. idinürsem qıyâmet güninde benüm üzerüme çâdur olırsardur ibni ‘asâkir
3. zıkr eyledi ki ‘aṭıyye bin qays eyitdi ğazâda bir Kişinüñ binidi öldi mâlik
4. ibni ‘abdu’llâh xaş‘amî ol çerinüñ begiydi ve meşhûr şaḥâbelerdendür
5. kırq yıl çeri çeküp ğazâ itmiş Kişidür qatına geldi ve gördi ki öninde
6. bir pâlân atı var ğanîmetden eyitdi beni işbu pâlâna bindür mâlik
7. eyitdi ben bu pâlânı getüremezin ol Kişi eyitdi ben saña pâlânı
8. götür dimezin belki pâlânı baña viribineyin dirin mâlik eyitdi bu pâlânı
9. ğanîmetdendür ğanîmet mālından qısmet olmadın bir Kişiyne nesne virmek
10. ğulûldur ḥaq te‘âlâ qur’ânda eyitmişdür her Kişi ki ğanîmet mālından ğulûl
11. ide qıyâmet güninde ol ğulûl itdügi nesneyi getürüp getüriserdür
12. eger bu pâlânı saña virürsem ğulûl itmiş olurın qıyâmet güninde
13. arqama götürsem gerek ben xoz buni götürmezsin evet çeri qavminüñ
14. dükelinden naşîblerin dile eger anlar virürlerse benüm naşîbüm daxı senüñ
15. olsun mü’ellif eyitdi ğulûl günâhlaruñ ulularından

111b

1. ve ma'şiyetlerüñ helâk idicilerdendür ğulûldan nehy itmekde
2. ve ğulûl ideni qorqutmaqda resûlu'llâhdan şalla'llâhu'aleyhi ve sellem çoq
3. hadîşler rivâyet olundı tañğırınuñ yardımıyla ba'zın zıkr idelüm müslim
4. şahîhlerinde zıkr olundı ki ibni 'abbâs razıya'llâhu 'anhumâ eyitdi
5. 'ömer razıya'llâhu 'anhu baña söyleyü virdi xayber ğazâsında şahâbelerden
6. ba'zısı eyitdiler fulân şehîd oldı şuña degin ki bir Kişi daxı
7. ögdiler ve fulân şehîd oldı didiler resûlu'llâh şalla'llâhu'aleyhi ve sellem
8. anı işidicek eyitdi öyle dimeñ ki ben anı tamuda gördüm bir but
9. yâ bir 'acbâ ğulûl itdigiçün bundan şonra resûlu'llâh şalla'llâhu'aleyhi
10. ve sellem 'ömere eyitdi iy xatğab oğlı çıq xalq arasında çağır ki uçmağa
11. girmez illâ mü'min olan mü'ellif eyitdi bu hadîşden şöyle
12. ma'lûm olur ki ğulûl iden mü'min olmaz niteki teberânî kitâbında zıkr
13. olundı ki ibni 'abbâs razıya'llâhu 'anhumâ rivâyet eyledi ki resûlu'llâh
14. şalla'llâhu'aleyhi ve sellem eyitdi mü'min ğulûl itmez ya'nî allâhuñ qur'ânına
15. resûlinüñ hadîşine inanan Kişi ğulûl itmez ğulûl iden tamuya girdügin daxı ğulûl

112a

1. idenüñ şehâdet şevâbı eline girmedügin istedüginde şonra ğulûl
2. itmez zîrâ ki mü'min demek luğatde inancı demek olur şerî'atde mü'min
3. didükleri peygâm-bere inanup allâhuñ birligine iqrâr itdügiçün
4. qaçanki Kişi inandığı nesneyle 'amel itmese inanmamış gibi olur
5. şahîhinde rivâyet olundı ki ebû hureyre razıya'llâhu 'anhu eyitdi
6. resûlu'llâh şalla'llâhu'aleyhi ve sellem xayber ğazâsına çıqduq haq te'âlâ
7. bize xayberde fetğ idi virdi altun gümüñ ganîmet alduq ev âleti yinür nesne
8. ve geyilür ton elümüze girdi xayberden göçüp vâdiü'l-qurâya geldük
9. resûlu'llâhuñ bilesinde bir qulı varıdı hadeb qabîlesinden bir Kişi

10. bağışlayup dururdu çünki ol derede qonduq ol qul durdı
11. resūlu'llāhuñ yükün şeşdi bir oq doqundi ölümü anda yimiş öldi
12. biz eyitdük şehādet aña siñsün resūlu'llāh şalla'llāhu'aleyhi ve sellem
13. didügümüzü işidicek eyitdi öyle dimeñ ol tañrı haqqıçün ki muħammedün
14. nefsi anuñ elindedür şol şeşle ki qısmet irişmedin ğanīmetden alup dururdu
15. üzerinde yalıñlanmışdur xalq bu sözi işidicek ürkdü bir Kişi

112b

1. na' lın sırmın ve bir Kişi iki na' lın sırmın getürdi ve eyitdi iş bunı
2. xayber ğazāsında buldum idi resūlu'llāh şalla'llāhu'aleyhi ve sellem eyitdi
3. bir na' lın sırmı oddan ya' nı qısmet vaqtında getürmedükleriçün
4. oldı ve eyitdi qiyāmet güninde bunlar oddan olup sizi yaqıyardur
5. buxārī şahīhinde rivāyet olundu ki ' abdu'llāh bin ' amri'l-āş
6. rażiya'llāhu ' anhumā eyitdi bir Kişi varıdı resūlu'llāhuñ ğanīmet
7. üstine dururdu kirkire dirlerdi öldi resūlu'llāh şalla'llāhu'aleyhi
8. ve sellem eyitdi ol Kişi tamudadur vardılar ki göreler qumāşı arasında
9. bir ' ebā buldılar ki ğulül idüp dururmuş ebū dāvūd kitābında rivāyet
10. olundu ki ' abdu'llāh bin ' amri'l-āş rażiya'llāhu ' anhumā eyitdi qaçanki
11. resūlu'llāh şalla'llāhu'aleyhi ve sellem ğanīmet ideydi buyururdu bilāle
12. rażiya'llāhu ' anhu xalq içinde çağırurdu bulutlu bulutun xumusın
13. çıkarup¹⁴⁸ qalanın qısmet iderdük bir gün qıgırlıduğundan¹⁴⁹ soñra
14. bir Kişi geldi bir qıldan yular getürdi eyitdi işbu yolda daxı ğanīmetden
15. ele girendendür resūlu'llāh şalla'llāhu'aleyhi ve sellem eyitdi bilāl üç gez çağırduğın

¹⁴⁸ Metinde چَقْرِبْ şeklinde yazılmıştır.

¹⁴⁹ Metinde kef ile yazılmış.

113a

1. işitdün mi eyitdi evet resûlu'llâha eyitdi yâ ol vaqt niçün getürmedün
2. ol Kişi getürmedügiçün bir 'özür eyitdi resûlu'llâh şalla'llâhu' aleyhi
3. ve sellem eyitdi ben bunı senden qabûl idicek degülin qıyâmet güninde bunı
4. götürüp gelen sen ol ya' nî her Kişi ki ğulûl ider qıyâmet güninde ol
5. ğulûl itdüğini boynı üstine oturup götürse gerek ol götürüp getürecek
6. Kişi sen ol didi ğulûl inen ulu günâh olduğıçün getürdükden
7. sonra daxı vebâlınden qurtulmadı ve daxı dükeli günâhların tevbesi ve qışâşı
8. ve kefareti olduğı gibi bununçün daxı bir dürlü qışâş yâ kefareti
9. buyurmadı bu ma' niden ötrü ğulûl iden Kişinün daxı namâzın daxı
10. qılmadı rivâyet olundu ki zeyd ibni xâlid rażiya'llâhu ' anhu
11. eyitdi xayber ğazâsında bir Kişi vefât itdi resûlu'llâha didiler ki
12. namâzın qıla resûlu'llâh şalla'llâhu' aleyhi ve sellem eyitdi varuñ yoldaşınuzun
13. namâzın qılunı xalqunı beñizleri müteğayyir olduqların göricek eyitdi
14. yoldaşınuz ğazâda ğulûl idüp durur ya' nî anuñçün namâzın qılmazın
15. zeyd eyitdi varduq qumâşını araduq yahüdî xazîninden bir boncuq bulduq

113b

1. bulduq iki aqçe degmezdi ebû dâvûd kitâbında rivâyet olundu ki
2. ' amr bin şu' aybüñ dedesi muħammed yâ dedesinün atası ' abdu'llâh eyitdi
3. resûlu'llâh şalla'llâhu' aleyhi ve sellem bir devenün qatına geldi örgücinden
4. biraz yük aldı ve daxı eyitdi iy âdem oğlanları işbu ğanımetden
5. artuq baña xumus yoqdur andan iki barmağın götürdi daxı ol yükiçün
6. işbu qadar daxı nesne degmez didi ya' nî xumusdan artuq andan eyitdi
7. ol xumus daxı ki deger ol daxı girü size red olunur ya' nî anı daxı
8. sizün yoxsullarunuza ve yetimlerinüze ulaşdurun pes igneyi ve ipligi
9. daxı getürün bir Kişi turu geldi elinde bir dutam qıl dutar qılı bâlânum
10. içine qoymağa aldum idi resûlu'llâh şalla'llâhu' aleyhi ve sellem eyitdi ol

11. qıl daxı benüm naşībüm daxı ‘abdü’l-muṭṭalib oğlanları naşībı senüñ olsun
12. ya‘nī qalan Kişilerüñ naşībın saña bağışlamağa hüküm itmezsin ol Kişi
13. eyitdi çünkü işbu gördüğüm nesneye yetişdi ya‘nī şol qadar oldı ki
14. bir dutam qılı virmege hüküm idmezsın benüm daxı bu qılumda hâcetüm qalmadı
15. böyle didi ve ol qılı biraqdı ibni ‘asâkir kitâbında rivâyet olundu

114a

1. zeyd bin eslem eyitdi ‘aqıl bin ebî ṭalib rażiya’llâhu ‘anhu ‘avratı fâṭime
2. üstine girdi qılıç qana bulaşmış fâṭime eyitdi bildüm kim savaşı eyledüñ hiç
3. müşrikler ğanîmetinden nesne elüñe girmedi mi ‘uqâil uş bir igne elüme
4. girdi al ṭonuñ dikesin didi daxı igneyi şunu virdi çünkü taşra
5. çıqdı işitdi ki peygâm-berüñ qıgırdıcısı çağırur ve kimüñ eline ğanîmet
6. girdiyse getürsün eger bir igne daxı olurise dir ‘aqıl bunı işidicek
7. girü döndi ‘avratına geldi ve eyitdi görmezsin illâ ignede girü senden
8. gitmiş pes igneyi aldı ve ğanîmet arasına biraqdı ebü dâvûd kitâbında
9. rivâyet olundu ki sümrete bin cündüb rażiya’llâhu ‘anhu işitdi ki resûlu’llâh
10. şalla’llâhu‘aleyhi ve sellem eydürdi her Kişi ki bir ğulûl idici bile daxı
11. gizleye ol daxı anuñ gibidür ya‘nī ğulûl idenüñ ğünâhı gibi bilüp gizleyene
12. daxı ğünâh hâşıl olur mü’ellif eyitdi bilgil ki ğulûluñ iki dür
13. lü ‘uqûbetleri vardur birisi dünyâda birisi âxiretde ammâ dünyâdaki ‘uqûbetlerinden
14. birisi budur ki haq te‘âlâ ğulûl iden Kişilerüñ göñüllerine qorqu
15. birağur düşman üzerine nuşretlerin te’xîr ider nitteki imâm mâlik

114b

1. kitâbında rivâyet olundu ki ibni ‘abbâs rażiya’llâhu ‘anhumâ eyitdi hiç bir qavmde
2. biraqdı ṭeberânî kitâbında rivâyet olundu ki ḥabîb bin müslim eyitdi
3. işitdüm ki ebü zer rażiya’llâhu ‘anhu rivâyet eyledi ki resûlu’llâh şalla’llâhu
4. ‘aleyhi ve sellem eyitdi eger benüm ümmetüm ğulûl itmeyeyidi hergiz bunlara

5. düşman durmayaydı andan ‘abūzer ḥabīb bin müslimeye eyitdi hiç
6. bir qoyun sağacaq qadar düşman qarşuuzda duru bilür mi ḥabīb eyitdi
7. evet üç südlü qoyun sağıcaq qadarı daxı durur abūzer rażiya’llāhu
8. ‘ anhu eyitdi ka‘ be tañrısı ḥaqqıçün ğulül idüp durursız süfyān
9. bin‘ uneyne daxı rivāyet eyledi ki ‘ ömer ibni’l-xaṭṭāb rażiya’llāhu ‘ anhu
10. ğazādan gelenlerden eydürdi hiç düşman qarşuuzda durı bilür mi
11. eger durur diseler ğulül itdügün dirdi dünyādaki ‘uqūbetüñ birisi
12. daxı budur ki ebū dāvūd kitābında zıkr eyledi ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘ aleyhi
13. ve sellem eyitdi qaçankim bir Kişi ğulül itmiş bulasız meşelā ‘ ayni ya‘ nī raxtı
14. yıquñ gendüyi döğüñ bir ḥadıṣde daxı eyitdi ğanīmetden daxı naşībin
15. virmeñ ammā āxiretdağı ‘uqūbetlerinden¹⁵⁰ birisi budur ki ṭamuya girür

115a

1. nitekim geçmiş ḥadıṣlerde zıkr olundu birisi daxı budur ki ğulül itdügi
2. nesneyi omuzına getürüp qıyāmet ‘araşātına getürür cemī‘ i xalāyıq arasında
3. rüsvāy olup ğulül itdügi bilinür ve resūlu’llāhdan medet dileyicek
4. eydiserdür ki benüm saña meded eylemege gücüm yıtmez dünyāda saña bildürdüm
5. ğulül itmeseyidüñ birisi daxı budur ki kāfir qılıcı altında daxı
6. ölürse şehādet müzdinden maḥrūm olur niteki geçmiş ḥadıṣlerde
7. beyān olundu şahābeler qalanı şehīddür diyicek resūlu’llāh şalla’llāhu
8. ‘ aleyhi ve sellem eyitdi öyle dimeñ ki ben anı ğulül itdügiçün ṭamuda
9. gördüm eger şehīd olsaydı gerek ṭamuya girmeyeydi niteki bundan
10. öñdin ḥadıṣlerde ma‘ lūm olmışdur kim şehīdler ṭamuya girmezler
11. bayhaqī kitābında zıkr olundu ki büreyde rażiya’llāhu ‘ anhu rivāyet eyledi ki
12. resūlu’llāh şalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem eyitdi bir taş ki yedi yüklü deve
13. ağırı ola cehenneme bırağıla dibine irişince yetmiş yıla degin ine

¹⁵⁰ Metinde عَفْوُ تَبَلَّرْتَدَنَّ şeklinde yazılmıştır.

14. ğulül daxı getüreler ol taşıla bile birağalar andan şonra ğulül
15. iden Kişiye ilzâm ideler ki gire ol ğulül itdüğini cehennem dibinden çıqara

115b

1. andan şonra resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi bunun delīli qur'āndan
2. budur ki haq te'ālā eyitdi ¹⁵¹ وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
3. ma'nisi budur ki her Kişi ki ğulül¹⁵² ide ve ol ğulül itdüğü nesne qiyāmet
4. güninde götüre ya'nī cehenneme biraqdıklarından şonra gire cehennem dibinden çıqara
5. şifāda zıkr olundu ki ebū hureyre ražiya'llāhu ' anhu rivāyet eyledi ki resūlu'llāh
6. şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi ammā şunlaruñ ' azābı ki ğulül ideler şoldur ki
7. ğulül itdikleri nesneyi götüreler cehennem deñizine birağalar daxı ğulül
8. idenlere eydeler ki bu deñize daluñ ğulül itdüğünüz nesneyi çıqaruñ
9. resūlu'llāh şalla'llāhu' aleyhi ve sellem eyitdi hāli budur ki bunlaruñ
10. ğulülü ol deñizüñ dibine degin irişür ve ol deñizüñ derinligini ve
11. dibini yaradandan artuq kimsene bilmez andan bunlar ol deñizüñ içine
12. talarlar allāh diledüğü qadar andan başlarun çıqarurlar nefslerin almağa
13. her bir Kişicün yetmiş biñ ferişte segirdişürler her birüñ elinden bir demür
14. çengellü çomaq ol çomaqları başıra ururlar dāyim ğazābları
15. bu olur ya'nī her keret ki nefslenmegicün başların çıqaralar başıra

116a

1. urup girü deñize taldurmaq mü'ellif eyitdi işbu zıkr olunan ğulül
2. idenüñ ' azābınuñ ba' zısındur bu dükelinden ğulül¹⁵³ idene hāşıl olan
3. tañrı xışmı daxı artuğıraqdur ya'nī bu ' azāblardan ziyāde

¹⁵¹ Âl-i İmran 3/161

¹⁵² Metinde غُلُو şeklinde yazılmıştır.

¹⁵³ Metinde غُلُو şeklinde yazılmıştır.

4. allāhuñ xışmın daxı lāyıq olur diledüğümüz oldur ki ھاq te‘ālā
5. kemāl-i luftından ve vufūr-ı nı‘ metinden xışmına uğradıcı sebeblerden
6. ve intiqāmın vācib eyleyici ma‘şiyetlerin saqlayu virüp rızāsını
7. in‘ām eyleye āmīn yā rabbe’l-‘ālemīn mes‘ele ‘ulemā ittifaq iddiler ki
8. ğulūl iden Kişiyə vācibdür ğulūl itdügi nesneyi qısmet issine ya‘nı
9. ğanīmet mālın qısmet iden Kişiyə irişdürmek eger xalq tağılmadın
10. iletmek mümkün olursa eger xalq tağılsa ğulūl itdüğünü qısmet
11. issine irişdürmedin ھاasan-ı başrı ebū ھاanīfe imām mālīkī dehrī
12. evzā‘ı şüfyān-ı şavri leys bin sa‘d ol ğulūl itdüğünü şadaqa
13. itmek gerek dimişler aħmed bin ھاanbel mezhebinüñ daxı muqtażası
14. budur ki diyü naqil olundu velākin imām şāfi‘ı şadaqa itmegi revā görmedi
15. lākin ‘ulemānuñ ekşeri ittifaq iddiler ki ğāziler dārü’l-ħarb ya‘nı

116b

1. yağı kāfir iline giricek ellerine giren ta‘āmdan yimek ve etleri yimek ğulūl
2. olmaz ba‘zılar qatında saqlamağa döymeyen yimiş ve yaş et ve bunlaruñ
3. gibi nesneleri yimek dürüstdür saqlamağa yarayan nesne yimek dürüst
4. degüldür ammā ihtiyāc nādir olan şeker ve edviye ve bunlaruñ gibileri
5. yimek ittifaqı dürüst degüldür boğazladuqları devenüñ derisin ğanīmet
6. mālına qatmaq vācibdür velākin ihtiyāc olsa ayaq qabın idinmek
7. dürüst olur va’llāhu a‘lem xātīme müştemildür bir qaç faşıl
8. ları evvelki faşıl kāfir elindeki esīrleri çıqarmaq zıkrindedür
9. ‘ulemādan bir cemā‘at imām mālīk ve aħmed bin ھاanbel ve bunlardan ayruq
10. ‘ālimler kāfir elindeki esīrleri çıqarmaq vācib didiler işbu āyetile ki
11. ھاq te‘ālā eyitdi وَمَالِكُمْ لِاتِّقَاتِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ
12. ¹⁵⁴ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ الْوُلْدَانَ ma‘nisi noldı size ki savaş itmezsiz

13. taŋrı yolında ve allāhuŋ xoşnūdluđıçün ve daxı kâfir elinde esîr
14. olanları erenlerden ‘avratlardan oğlanlardan xalāş idüp çıkar
15. mağıçün imām qurṭubî tefsîrinde haq te‘âlâ ğazâyı vâcib qıldı

117a

1. gendünüŋ tevḥîdî kelimesini yüceldüp dîni izhâr itmegiçün
2. ve daxı
3. gendünüŋ mü’min qullarından kâfirler elinde esîr olan za‘îfleri qurtarmaq
4. içün egerçi ğazâ itmekde mü’minlerüŋ nefisleri daxı telef olursa
5. ve daxı kâfir elindeki esîri çıkarmaq vâcibdür müsülmânlar cemâ‘ati üzerine
6. yâ savaş itmegile yâxoz şatun almağıla qurtarmaq xod daxı vâcibraqdur
7. zîrâ ki şatun almaqda mâl telef olur daxı geŋezrekdür ve daxı rivâyet
8. eyledi ki imām mâlikî eyitdi müsülmânlara vâcibdür ki esîrleri şatun
9. alup cemî‘i mâlların vireler bu nesnede xilâf yoqdur zîrâ ki resûlu’llâh
10. şalla’llâhu‘aleyhi ve sellem eyitdi فَكَّرُوا الْعَالِيَّ ya‘nî esîri qurtaruŋ
11. ammâ qaçanki mâl virüp şatun alalar ol çıqan esîr bay olursa
12. virdügi mâli girü ol çıqarduqları esîrden almaqda ‘ulemânuŋ ixtilâfi
13. vardur sûtürk söz budur ki almaq revâdur qurṭubî sözi tamâm oldı
14. ibni ‘asâkir rivâyet eyledi ki ‘ömer bin ‘abdü’l-azîz eyitdi qaçanki
15. müsülmân esîri bahâsın Kesüp müsülmân arasına çıqa bahâsın

117b

1. ödemek vâcibdür girü kâfirler eline virmek dürüst degüldür haq
2. te‘âlâ eyitdi وَأَنْ يَأْتُواكُمْ أُسَارَى تُفَادُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ
3. ¹⁵⁵اِخْرَاجَهُمْ eger size müsülmân esîrleri gelseler bizi şatun aluŋ kâfir

4. elinden çıxarup diyü fidā virüp qurtarduñ bunları elüñüzden
5. çıxarup girü kâfirlere red itmek Һarāmdur hem imām qurtubī eyitdi
6. işbu āyetde ¹⁵⁶وَإِنِ اسْتَنْصَرُواكُم فِى الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ eger
7. hicret itmeyüp kâfirler arasında qalan mü'minler sizden yardım
8. isteseler anları qurtarmağıçün savaş itmek yâ māl virmek gibi
9. bunların yardımını sizün üzerünüze farzdur pes yardım idüp
10. bunları kâfirler eli altında xor eylemeñ meger ki yardımını bir qavmiçün
11. esirgeyeler ki sizünile onların arasında 'ahd vardur bunun
12. gibi yirde 'ahduñuzı bozup savaş itmegile yardım itmek 'ahduñuz
13. müddeti tamām oluncaya degin bu sizden ma'lüm olur ki 'ahd olunmuş
14. kâfirler elindeki esirleri savaş itmegile qurtarmaq dürüst
15. degüldür velākin māl virmegile dürüstdür zīrā ki mālı virüp

118a

1. şatun almaqda 'ahd bozulmaz ibnü'l-ʿarabī eyitdi meger ki müsülmānlar
2. kâfirler arasında xor ve za'if olup zaħmete ve belāya mübtelā olalar
3. bunlara yardım itmek ve bunları zaħmetden qurtarmaq bizüm üzerümüze
4. vācibdür şuna degin ki bizden bir baqa durur göz qalmaya bunları qur
5. tarmağıçün savaşa çıqa eger savaşa çıqarmağa yararsa
6. yāxoş şavaşıla olmaz ise bunları çıqarmaqda cemī' i mällarumuz
7. şuna degin ki kimsemüzde bir aqçe qalmaya andan şonra eyitdi
8. imām mālīk ve cemī' i 'ulemā şöyle dimişlerdür ki andan şonra eyitdi
9. ¹⁵⁷قَالُوا إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ işbu muşibetiçün müsülmānların
10. üstine indi xazīne tolu mälları variken qardaşlarını kâfirler
11. elinde esirlikde qoyup şatun almazlar ve savaş eylemege güçleri

¹⁵⁶ Enfāl 8/72

¹⁵⁷ Bakara 2/156

12. yiterken anları çıxarmağıçün dürüşmezler ya' nî Kişinüñ şavaşmağa
13. güci yitüp şatun alacaq mālı olduğundan sonra müsülmān esīrlerin
14. kāfir elinde qomaq bir dīnī muşībetdür ki ol muşībet içün ta' ziyet
15. idüp ¹⁵⁸ رَا جُعُونِ اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ دimek gerek teberānī kitābında zīkr olundu

118b

1. ibni 'abbās rażiya'llāhu 'anhumā rivāyet eyledi ki resūlu'llāh şalla'llāhu'aleyhi ve sellem 2. eyitdi her Kişi ki düşman elinden bir müsülmān esīrin şatun aldı
3. ol esīr ya' nî bir müsülmānı esīrlikten çıxarmaq beni çıxarmaq gibidür
4. ibni 'asākir rivāyet eyledi ki 'ömer ibne'l-ḥaṭṭāb rażiya'llāhu 'anhu eyitdi
5. müsülmānlardan bir Kişi müşrikler elinden çıxarmağum başa sevgülürekdür
6. 'arab cezīresinden ya' nî arab memleketinden ibni 'asākir rivāyet
7. eyledi ki 'ömer ibni 'abdü'l-'azīz istanbūldağı müsülmānlar esīrine
8. nefsüñüzi esīr olmuş dutarsız ma' āz-allāhı ki siz esīr olasız velākin siz
9. tañrı yolında maḥbūs olmuşsız daxı bilesiz kim ben ra' iyyet arasında
10. hiç nesne qısmet itmez illā sizüñ qavümlerüñüze artuğın ve gökçek
11. regin virürin ve daxı bilesiz kim fulān oğlı fulān ile her biriñüze
12. bişer dīnār viribidüm eger rüm meliki elüñüzden ala diyü qorqmasam daxı
13. vireydüm daxı size beşāret olsun uş fulān oğlı fulānı vireydüm ki
14. sizüñ gücüñüzi ve büyüñüzi irkegüñüzi mecmū' uñuz ne isterlerse
15. virüp şatun alup çıkara ḥikāyet mu' āviye rażiya'llāhu

119a

1. 'anhu zamānında bir müsülmān esīr oldı istanbūla eleddiler istanbül
2. melikinüñ qatında bir söz söylemiş ol meliküñ su başlarından birisi

¹⁵⁸

3. yüzine bir şabla urdı ol es̄ir q̄ureşiyidi eyitdi yā mu‘ āviye
4. senüñle allāh qatında bulışavuz bizi saña ışmarlatdı ya‘ nī üstümüze
5. beg olduñ uş bizi zāyi‘ eyledüñ qaydumuz yimezsın bunuñ xaberi
6. mu‘ āviyeye irişdi mu‘ āviye bir ādem viribidi ol Kişi ışıartdı qatına gelicek
7. yüzine řāblā uran su başımuñ adın şordı eydi virdi bir zamān
8. fikir eyledi andan şonra rüm iline çeri çeküp ğazāya gidenlerden
9. bir bilgesini iş görmiřini qıgırtdı ve eyitdi senden dilerin ki istanbūldan
10. fulān su başı getürmeğiçün bir ģile eyleyesin ol Kişi eyitdi bir gemi
11. düzelüm ki gizlü yirden küregi çekile qaçarsa kimse yitemeye qovarsa
12. qovduğuna irişe mu‘ āviye eyitdi ne isterseñ al ve ne dilerseñ işle
13. ve ol Kişi didügi gibi gemi düzdi çünkü gemi tamām oldu dürlü tuhfeler
14. ve ‘acāyib nesnelere yük dutdı ve ol Kişiye çoq mällar virdi ve eyitdi
15. bāzırgānlik řüretinde istanbūla var qumāřlaruñ řat ve ol yirüñ

119b

1. metā‘ larından řatun al ve tekūruñ vezirlerine su başlarına xāřlarına
2. armağanlar vir ve ol bir su başından artuq ki bu Kişi urmuşdur aña ģiç nesne
3. virme qatına varma qaçanki saña eyde falān su başılara ve yoldaşlara ar
4. mağanlar getürdüñ baña niçün armağanlar getürmedüñ diyü ‘ıtāb eyleye
5. eyit seni bilmedüm velākin girü gelicek saña iki ol qadar armağan getürem zīrā ki
6. şimdi senüñ gibi Kişiye yarayacaq nesnem qalmadı ol Kişi didügi gibi
7. işledi girü dönüp mu‘ āviye qatına geldi neyledügin xaber virdi ikinci keret
8. girü gönderdi ve iki öñdüñki qadar nesne virdi ve eyitdi bunları
9. tekūra ve su başlara ve qalan xāřakīlere armağan ilet hem ol
10. su başıya daxı çünkü işüñ bitürüp bizden yaña dönmege qaşd idesin
11. ol su başıya eyid dilerin ki senüñle dostluq eyleyem aramızda dostluq
12. eyleye bilişlik ola pes bir nesne dile benden ki saña ol ilden getüri
13. vireyin ve öñ geldüğüümde taqşırlıq idüp saña armağan virmedüğüüm ‘özrin

14. dileyeyin ol su başı eyitdi baña bir ebrişimden doqunmış xalı getüri

15. vir içinde dükeli rengden quşlar cānavarlar ağaçlar çiçekler olsun ini bu qadar

120a

1. uzunı bu qadar olsun çünki girü dönüp mu‘āviye qatına geldi

2. ol su başınuñ istedüğini xaber virdi mu‘āviye üstādları

3. cem‘ itdi ol istedügi gibi xalı doqumaq buyurdı çünki xalı tamām

4. oldı ğāyet gökçekliginden baqanlar hayrān olurdı gemi yaraqlandı

5. cemī‘i hācetlerin virdi ve eyitdi qaçanki deñiz ağzına irişesin

6. xalı gemi üstinde aç yaqın ola ki ol su başı göricek ğāyet

7. hırşından gemiden çıqınca qatlanamaya gele gemiye gire çünki qatuna gele anı söze

8. meşğül eyle ol xalı ve dürlü ‘ acāyibleri aña ‘ arz eyle ve kürekcilere

9. buyur gizlü kürekleri çeksünler çünki işüñ bitirüp deñiz içine

10. çıqasın çünki yilken eyle ol su başı ve yoldaşlarını berkit baña getüri

11. vir çünki gemi iştānbūla irişdi ol su başınuñ deñiz ağzında

12. būsitānı varıdı būsitānında otururken geminüñ geldügi xaberin işidicek

13. gemiye baqmağa çıqdı xalı¹⁵⁹ gördüğünleyin yaqın oldı ki ‘ aqıl gideyidi

14. iverek qarşulayu çıqdı deñiz kenārına vardı ol gemi re‘īsini selām

15. layu gemiye girdi çünki gemiye girdi re‘īs xalı ve qalan tuhfeleri öñine

120b

1. getürdi aña ve yoldaşlarına ‘ arz eyledi bunlar xalınuñ teferrücine meşğül

2. iken buyurdı gizlü kürekleri çekdiler bunlaruñ xaberi yoq şuña

3. degin ki yilken açıldığın göricek ne hikāyetdür bu didi su başı

4. ve yoldaşlarını tutdılar berkitdiler çünki tutdılar mu‘āviye qatına getürdiler

5. buyurdı ol qūreyşī esīri hāzır eylediler ol seni uran Kişi bu midur

¹⁵⁹ Metinde حَالِي şeklinde yazılmıştır.

6. didiler eyitdi budur mu' āviye eyitdi dur imdi bu seni nice urdıysa sen daxı
7. bunu ur evet arturma durdı ol Kişi gendüyi urduğunlayın gendü daxı
8. anı urdı andan sonra mu' āviye gemi issine buyurdı ol bu Kişiyi giri aldığın
9. yire ilet ol xalı ve qalan tuhfeleri daxı buña vir ve daxı bu Kişiyi eyit anda
10. varıcaq begine eyitsün müsülmānlar melikini qoduñ ki senüñ xaluñ üstine
11. oturanlardan ve xaşakīlerden ve su başılarıncañdan qışāş ola çünki
12. istanbūla irişdiler gördiler boğazına zencīrlar germişler ol arada gemiden
13. çıkarup ol xalı aña virdiler bu nesne vāqi' olıcaq istanbūl tekiri mu' ā
14. viyeden heybet alup qorqdı ve qatı ta' zīm ider oldı ve dürlü armağanlar
15. virdi bu hikāyet imām qurtubī tārihinde zıkr eylemiş durur

121a

1. hikāyet rivāyet olundu ki emīrū'l-mü'minīn mu' taşıma xaber virdiler ki
2. ' amūriyyede ' acem kāfirlerinden bir firenk bir esīr ' avrata şabla urdı
3. ol vā mu' taşımā hu diyü çağırdı ya' nī meded istedi ol
4. firenk eyitdi mu' taşım bunda gelmez seni qutarmağa illā çünki alaca atıla
5. çünki mu' taşım bu xaberi işitdi ilinüñ dört yanına ādemler şaldı
6. ne qadar alaca at varısa çoq mällar ve nefīs xil' atler virüp aldurdı
7. şuna degin ki on sekiz biñ bir rivāyetde seksen biñ alaca at
8. cem' oldı gökçek niyyetile ve quvvetlü ' azmile tañgrı dīni için
9. ğayret idüp yörüdi ol vaqtın kimsene ol şehri fetḥ itmemiş idi
10. ḥaq te' ālā anuñ elinde fetḥ eyledi şehrini oda yaqdı irkegin
11. qırdı ve dişisini esīr eyledi ol daxı anı uran firengi gendüsi
12. alaca ata binüp dururken öñine getürdi ya' nī qışāş için imām qurtubī
13. tārihinde zıkr eyledi ki şām bin ' abdū'l-melikūñ ' āmillerinüñ ba' zısı
14. mağribden rüm iline ğazā eyledi ḥisābsuz māl ğanimet aldı
15. ol maldan hüşşām yigirmi biñ gez biñ qul daxı çoq qumāşlar

121b

1. ve dürlü tuhfeleri ve ‘acâyibleri viribidi ba‘zısın daxısında memleketinde
2. ğazâ itdi çoq şehirler aldı ğanîmetüñ xumsun ki hüşâma viribidi
3. üç yüz elli biñ baş esîrleri birisi daxı bir tarafda ğazâ itdi
4. on biñ atlu kâfir ile buluşdı her birisiyle bir müsülmân esîridi
5. esîrleri alup kâfirlerüñ dükelin qırdı çoq şehirler daxı aldı
6. ibni'l-vehbî eyitdi mûsâ bin naşîr oĝlı mervânı çeri üzerine
7. baş eyleyüp ğazâyâ viribidi yüz biñ baş eline girdi esîr
8. qardaşı oĝlın viribidi berberden aqın eyledi yüz biñ esîr getürdi
9. ve daxı nice bunıñ gibi hikâyetler ki müsülmân pâdişâhından şâdır oldu
10. kâfirler ile nice meşĝül olup islâm dîninüñ ‘izzeti ve ğayreti için dürüşür
11. lerdî ve müsülmânlar esîrlerin çıkarmaqda sa‘y iderler ve kâfirlerüñ yirlerin
12. ve yurdların yıqarlardı ve yaqarlardı tâ şunğa deĝin ki işi ‘aksine dönüp
13. kâfirler müsülmânlar üzerine hücüm eylediler ‘avratların oĝlanların esîr itdiler
14. hattâ ki aralarında müsülmân esîrlerden yüz biñ er cem‘ oldu hiç yar
15. dumcı ve çıkarıcı bulunmadı müsülmânlar pâdişâhları esîrleri esirgemekden

122a

1. fâriĝ olup gendü şehvetlerine meşĝül oldılar nefislerini ârzuların
2. tañĝrınüñ dîni ğayretinden yigleyüp ğazâyı terk itdiler belki nefisleri
3. lezzetlerini yirine getürmeĝün fetħ olunmuş hişârları ve içinde cum‘a
4. qılmış şehirleri kâfirlere virdiler başlayacaq yirlerde çañlar aşup
5. cum‘a mescidlerin kiliseler itdiler muşhafları qoyacaq yirde incîl
6. qoyup xaclar asdılar yaqın ola ki qiyâmet güninde işlerinüñ cirligin bilüp
7. peşîman olalar peşîmanlıqlarınüñ fâydası olmaya ve tañĝrınüñ ‘azâbına
8. uğraduqları vaqt mededci isteyicek gendüler ayruqlarınüñ mededine irişmedüĝi
9. gibi anlara daxı mededci ve şefa‘atçi bulunmaya zîrâ ki tañĝrınüñ hikmeti
10. şöyle iqtizâ ider ki Kişi ne resme ‘amel iderse şevâbı ve ‘iqâbı

11. anuñ ʿameline muvāfiq ola faşıl bir qaç mesʿeleler beyānındadır
12. ğazāilere bilmekliĝi vācib olur dūrüstdür ki kāfirlere dün basqunın
13. ideler aralarında öldürmemek vācib olur Kişi daxı ölürse ʿavratlar
14. oĝlanlar müsülmān esīrlerin gibi qaçanki farz-ı kifāye olan ğazāda beg
15. bir Kişi yā bir cemāʿat ğazāya çıquñ diyü daʿvet itse ol ğazāya çıqmaq farz-u

122b

1. ʿayn olur eger müsülmān esīrlerin oĝlerinde metersin eyleseler eger savaş
2. eylemege zarūret olmazsa müsülmānları saqınup savaş itmeyeler eger zarūret
3. olursa şöyle ki anları saqınup oq atmazlarsa kāfirler ğāyib olurlar
4. yā qalʿaların almaq müteʿazzir olur yā müsülmānları qatı başıqdurlar atmaq
5. dūrüstdür lākin ebū ḥanīfe qatında muṭlaq atmaqdur dūrüstdür evet şöyle
6. gerekdür ki atan Kişi müsülmānları saqlayu ata güci yetdükçe eger
7. ölse yaʿnī çoq kāfir çerisi müsülmānlar üzerine gelse cemiʿi müsülmānlara
8. ğazāya çıqmaq vācib olur qul ve ʿavrat efendisi ve eri destürsuz
9. çıqalar eger nefīr olmasa her ʿāqıl bāliĝ āzādlu saĝ ve quvvetlü olan
10. erlere vācib olur qula ʿavrata oĝlana delüye şayruya güci yitmez
11. qocaya aqsāĝa elsüze kötürüme gözsüze vācib olmaz eger bir Kişinüñ
12. atası anası yā ikisinden biri diri olsa farz-ı kifāye olan ğazāya
13. anların destürıyla çıqa ammā farz-ı ʿayn olıcaq destürsuz daxı
14. çıqmaq dūrüstdür qaçanki müsülmānlar çerisi daʿvet irişmiş çeri kāfir
15. lerüñ qalʿaların egirtse müsteḥabdur ki evvel islāma daʿvet ideler

123a

1. eger daʿvet itmedin savaş iderlerse daxı dūrüstdür eger daʿvet irişmedin
2. ölürse daʿvet itmede vācibdür eger qabūl idüp müsülmān olurlarsa
3. qoyalar qabūl itmezlerse xarāc ehlinden olurlarsa yaʿnī ʿarab müşriklerinden
4. yā mürtedlerden olmazlarsa xarāc isdeyeler eger xarāc virmege rāzī olurlarsa

5. ve ne vaqt vācib olduĝın beyān ideler her yılda bayları qırq sekiz dirhem
6. gümüş ortaları yigirmi dörd dirhem yoxsulları on iki dirhem
7. yā ne qadar nesneye rāzī virmege muṭī^ʿ olurlarsa qanları ve mälları
8. müsülmānlaruĝ qanı ve mālī gibidür ya^ʿ nī yılaĝ evvelinde vireler örü durup
9. gendü elleriyle alan Kiři otururken ala daxı eyde iy taŋrı dūřmanı
10. getür xarācuĝı vir oĝları ʿ avrat qul bahāsına Kesilmiş kötürüm gözsüz
11. qoca xalqa qarışmaz keşiş işlemez yoqsul üzerine xarāc yoqdur eger xarāc
12. virmege rāzī olmazsa allāhdan yardım isdeyüp savaş eyleyeler üstlerine
13. mancınıqlar quralar ekinlerin bozalar aĝaçların Keseler evlerin yaqalar gendü
14. leri qıralar oda yaqalar suya ĝarq eyleyeler mälların bulan eyleyeler ʿ avratların
15. oĝlanların esīr ideler burun qulaq Kesmeyeler ĝadir eylemeyeler ya^ʿ nī

123b

1. ʿ ahd idüp inandurup ʿ ahdlerin sımayalar delüyi ʿ avrat oĝları
2. gözsüzi kötrümi saĝ eli Kesilmiři gečen qocayı keřiř öldürmeyeler
3. meger ki bunlardan birisi beg ola yā savaş eylemege güci yite yā savaşa yilteye
4. yā savaşda tedbīr ehli ola yā mālī olup kāfirleri savaş için yaraqlandura
5. yā qoca ħīle issi ola yā keşiş xalqa qarışa ol vaqt öldürmek dürüst
6. olur eger müsülmānlar quvvetlü olsalar ehl-i ħarb ile řulĝ itmeyeler eger quvvetleri
7. olmazise māl üzerine ve mālsuz daxı řulĝ itmek dürüstdür zarüretden
8. ötrü eger řulĝ itdüklerinden şonra yaĝılıq mařlaĝatruraq olsa
9. ʿ ahdlerini beglerine işmarlayup yaĝı olalar eger mařlaĝatdan şonra anlar
10. xıyānetliq eyleseler ʿ ahdlerin işmarlamadan daxı savaş eylemek dürüstdür
11. her nesne ki savaşdan ve egirtmedin öĝdin alına xarācdur ne her nesne ki bunlardan
12. řonra alına ĝanīmetdür ħarbīlere at ve silāĝ řatmaq mekrūhdur řulĝden
13. öĝdin ve şonra qaçanki imām ya^ʿ nī beg kāfir şehrini gücile ala dilerse
14. kāfirini çıkarup ol şehri ĝāzīlere üleşdüre dilerse kāfirini yirinde
15. qoyup başlarına ve mülklerine xarāc vaz^ʿ ide dilerse esīrlerin

124a

1. qıra yā qul idine yā xarāca Kese māl alup bahālarına çıxarmaq müsülmān esīrləriyle
2. değışmek dürüst degüldür eger zarūret olsa māla çıxarmaq dürüstdür
3. qaçanki gāzīler yağı kāfir elinden çıxamaz diyeler sürmedükleri yörür
4. tavarları qıralar oda yaqalar getürmedikleri silāhı oda yaqalar ve ellerine
5. giren yükini yükleyecek tavarları olmasa müsülmānlığa çıqmadın öldürmeyeler
6. belki götürmegiçün üleşdüreler yağı ilden çıqıcaq girü devşürüp qısmet
7. eyleyeler eger dārü'l-ħarbde ya' nī yağı kāfir elinde qısmet iderlerse daxı
8. dürüstdür velākin dārü'l-islām çıqmayınca مِلْكَالْرِی سَابِیت olmaz
9. imām şāfi'ī qatında dārü'l-islāma çıqmadın mālīk olurlar eger dārü'l-ħarbden
10. çıqmadın ğanīmetden nesne şatsalar dürüst degüldür gāzīlerden dārü'l-ħarbde
11. alana naşīb yoqdur imām şāfi'ī qatında naşībı var ise vireler savaş idenile
12. dündārda duran daxı savaşdan şonra dārü'l-islāma çıqmadan irişenler
13. bāzārcıların savaşı eyleyeni savaşdan öñdin şayru başlu olan yā esīr
14. olan savaş itmezlerse daxı naşībde dükeli berāberdür imām şāfi'ī qatında
15. savaşdan şonra gelene naşīb yoqdur ğanīmet ta'āmından yimek atların

124b

1. yilmek ve silāhile savaş eylemek ve atına binmek tonın geymek ħacet vaqtlarında
2. dürüstdür dārü'l-islāma çıqıcaq duranın artanın qısmetden öñdin girü
3. ğanīmete qatarlar qısmetden şonra şadaqa eyleyeler atın ayamağıçün ve silāhın
4. geymegiçün binmek ve dutmaq dürüst degüldür faşıl seleb ve nefel beyānındadır
5. selb şol nesneye dirler ki bir Kişi öldürdüğü yā yıqup dutduğı yā ölümlü
6. olduğı gibi başlu eyledüğü Kişinüñ atında ve egninde bulına geydüğü tonı
7. ve silāhı ve belindeki altını gümüş cevāhiri ve hegbesinüñ içindeki
8. ve atı ve iyeri ve qalan ālet gibi nefel şol nesnedür ki çerinüñ begi gā
9. zīlere naşīblerinden ayru ödeye ve eyde kim er yıqarsa yā adam öldürürse

10. selb anuñ olsun yā bir mu‘ ayyen Kişiyeye yene dutarsañ yarusı senüñ
11. olsun yā bir cemā‘ atde ne dutarsañuz rub‘ ı yā dükelişi yarusı sizüñ
12. olsun yā çeri beginüñ aradığıyla bu aradığı nesnelerde qalan
13. ğāzīlerüñ haqqı qalmaz ħumsı daxı sâqıt olur alan Kişiler dārü’l-islāma
14. çıqup iħrāz itmegile mālīk olurlar imām ebū ħanīfe qatında kāfirüñ
15. selbi öldürenüñ olur yā yıqup dutanuñ olur yā qatı başlu olanuñdur

125a

1. şol şartiledür ki çeri begi savaşdan öñdin yā savaş vaqtında adaya
2. eger ol vaqtlarda adamazsa ğanīmet gibi müşterek olur imām şāfi‘ī qatında selbiçün
3. begüñ adamağı şart degüldür kāfirüñ selbi yaqın Kişinüñdür şol şartileki yıqup
4. duta yā ölümlü ola yā öldüre daxı yıqduğı yā öldürdügi kāfir سُحِيلَرْدَنْ
5. ola oğlan ve ‘ avrat ve evvelden yaşluya yā ölümlü veyāxud gice gün qoca
6. olmaya yā uyurken yā ta‘ām yirken bir nesneye meşğül olup gāfilken öldürmeye
7. ve daxı yüze yüz savaş idüp öldüre bayıq alay içinde dururken
8. yā ħişār üstinden oqla urup öldürmeye eger bu şartlar bulunmasa öldürdügi
9. Kişinüñ selbine müsteħaq olmaz anı daxı ğanīmete qatup qısmet eyleye eger bu Kişiyeye ne
10. elüñe girürse senüñ olsun dise her ne kim eline girürse dārü’l-ħarbde anuñ
11. olur eger gendüsi ölürse vārişlerine deger eger ne elüñe girürse rub‘ ı
12. yā nışfi senüñ olsun dise adadığı qadardan xumus alınmaya artuğından
13. alına eger xumudan şonra rubu‘ senüñ olsun dise adadığı qadardan
14. xumus alınmaya artuğundan alına eger xumudan şonra rubu‘ senüñ olsun dise
15. xumus çıqduğundan şonra rubu‘ senüñ ola faşıl ğanīmet mālını qısmet

125b

1. itmek beyānında şöyle gerekdür çerinüñ begi yağıla girürken çerisin ‘ arz ide
2. atlusın yayasın zabt eyleye çünki fetħ idüp nuşretile dārü’l-islāma çıqalar

3. ellerine giren ğanimet mālın qısmet itmek dileyeler evvel kāfirün selbini müsteħaqqını
4. vire andan şonra tenfīl idüp adaduqlarını adaduqları Kişiyə vire andan xumusını
5. ya‘ nī bişde birin çıqara ebū ħanīfe mezhebinde xumsı üç qısım eyleyeler
6. birisin yetimlere birisin yoxsullara birisi mällarından ayru düşmişlere vire
7. resūlu’llāh şalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem xışımları bu üç dürlü Kişilerden taqdīm
8. ide ya‘ nī anlaruñ yetimlerine yoqsullarına virürler birisini daxı çeri begi alur
9. müsülmānlaruñ maşlaħatlarına xarc ider qal‘ alar ve mescidler ve Köprüler ‘ imāretine
10. ve uçda duran ğāzīleruñ yimeğine geymegine yarağına ve ücret olmayan
11. ğāzīleruñ ‘ ālimleruñ mü’ezzīnleruñ qatīfelerin şarf ider yoqsul
12. olmazlarsa daxı xumusun şonra qalan dört baxşımı ğāzīlere üşeşdüre
13. dārü’l-ħarbde atsuz giren yayaya bir naşīb eger savaş vaqtında atlu daxı oldıysa
14. atluya ki dārü’l-ħarbe atıla girdi iki naşīb ebū yūsuf ve muħammed ve şā‘ fi‘ ĩ
15. qatında üç naşīb eger atı alup çıqarken yā savaş vaqtında yayan gelürse

126a

1. daxı imām şāfi‘ ĩ savaşda olmağa i‘ tibār ider balanı ve iyer atı berāberdür
2. ve eger bir Kişinüñ bindüğinden ayru atları olsa bir atıçün naşīb vireler eger
3. ebū yūsif qatında bindüğinden ayru ve iki atıçün naşīb vireler eger
4. bir Kişi şavaşdan öñdin biregünüñ atın öldürüp bahāsına zāmin olsa
5. ol atı ölen Kişiyə atlu naşībın vireler eger ğazab idüp zāmin olsa
6. yaya naşībın vireler atın geriye ğāzīye vire yā bağışlasa ol Kişi yayadur
7. eger ‘ āriye at alup dārü’l-ħarbden atıla giçse hem atıla savaşa
8. eger dārü’l-ħarbe atıla girdikden şonra şatsa atludur eger gemiyle ğazā itse
9. anlar daxı ölse atlularına atlu¹⁶⁰ naşībın vireler niteki quru ğazāsında beyān
10. oldı deñiz ğazāsını daxı aña göre qıyās eyleye qatıra yük çeken tavara

¹⁶⁰ Metinde أَتُّلُوا şeklinde yazılmıştır.

11. naşīb yoqdur qula bahāsına Kesilmişe savaş iden oğlana qulağuzluq
12. eyleyen yā savaş iden kāfire başlulara şayrulara tīmār iden ‘avratlara beg
13. maşlahat gördüğü qadar nesne vireler xumsuñ ğayrıdan şāfi‘ inüñ
14. ba‘ zı aqvālinde bunlara virilen xumsuñ xumsından alur eger bir yā iki Kişi
15. dārü’l-ħarbe aqın eyleseler beg destürunsuz getürdüklerinden xums alınmaya

126b

1. eger destürüyle girseler yā cemā‘ at olup destürunsuz girseler xumus çıkaralar
2. faşıl amān virilmiş çeri kāfirün başına ve mālına el şunmaq yoqdurur
3. müsülmānlardan ‘āqıl bāliğ savaş ehlinüñ amānı dürüstdür imām şāfi‘ i
4. qavlinde ve aħmed bin ħanbel qatında bunuñ gibi Kişinüñ bir Kişiye yā bir qaç Kişiye
5. amān varduğı dürüstdür velākin bir qal‘ aya bir şehir qavmine amān virmek gibi
6. maxşūşdur ‘avratuñ savaş iden quluñ bahāya Kesilmiş efendisi yanınca yöri
7. yen savaşmağa destür virilmedük quluñ bāliğ olmamış oğlanuñ ve delünüñ
8. müsülmānlar çerisindeki xarāc güzārları körüñ emānetleri dürüst degildür
9. eger kāfir ğāret idüp bir Kişinüñ qaravaşın alsa dārü’l-ħarbe qoysa
10. efendisi amānile girüp qaravaşın bulsa uğurlamaq ğāzbile almaq dürüst
11. degüldür cimā‘ itmek mekrühdür anlaruñ mālından daxı amān ile gezen Kişi
12. uğurlamaq dürüst degüldür zīrā ki ‘ ahd ile girmişdür bunuñ gibi işlerle
13. ‘ ahdı bozulur eger efendisi daxı esīr olsa amān ile girmiş olmasa
14. gendü tavarın ve anlaruñ mālında uğurlamaq ğāzbile almaq ve qaravaşına
15. cimā‘ itmek ve kāfirlerden öldürmek dürüstdür eger amān ehlerinden

127a

1. faşıl ebū dāvūd kitābında zıkr olundu ki resūlu’llāh şalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem
2. eyitdi her Kişi ki size iħsān eyleye siz daxı aña ‘ivażın idüñ eger ‘ivaż
3. viricek nesneñüz olmazise anuñçün du‘ ā qıluñ şuña degin ki iħsānınuñ

4. ‘ivaż itdüğini bilesiz bir rivāyetde daxı bu ḥadıṣūñ āxirinde resūlu’llāh
5. şalla’llāhu‘ aleyhi ve sellem eyitdi be-dürüstī allāh te‘ālā şākirdür şükür idicileri sever
6. allāhu te‘ālā eylik idenlerüñ ‘amellerin qabūl idüp görklü şevāblar viricidür
7. şākirleri ki gendülere iḥsān idenlerüñ şükürin yirine getürüp iḥsānları
8. muqābelesinde gökçek ‘ivażlar ve xayr du‘ā idicilerdür sever çünki bu ḥadıṣūñ
9. ma‘nisi taqrīr eyledük bilmek gerekdür ki her müsülmāna vācibdür ki gendü içinde
10. olduğı ni‘metleri fikir eyleye şöyle bile ki dükeli ni‘metlerden ĩmān ve amān
11. ni‘metinden yigrek nesne yoqdur zīrā ki Kişinüñ dünyāsın ve āxiretin bu ikisiyle
12. ḥāşıl olur ve ma‘mūr qalur ve bu ni‘metlere sebep olup müsülmānlar üzerinde
13. bāqī qalmağıçün nefislerin ve mälların tañrı yolında xarc eyleyeler xayır
14. du‘ālar eyleyeler anlara mutāba‘at eylemekte nefis ‘aciz ve himmeti qāşır oldu
15. ğın müşāhede qıla ve yaqını bile ki bu ni‘metleri saqlamağıçün

127b

1. durğurduğı şahābeler ve tābi‘īn ve anlaruñ yolına iqtidā idici ğāzīler ki
2. dīnüñ yardımcıları ve islāmuñ bahādurları qılıç ve süñü erenleri
3. şarquñ ve ğarbuñ açıcılarıdur ve anlaruñ dirdükleri çeriler ve cem‘
4. itdüğı ki ğāzīler ve xarc eyledükleri xazīneler ki bunlaruñıla nice ulu çeriler
5. uğraşup şıdılar ve müsülmānlar üstinden kāfirlerüñ fesādını def‘ itdiler
6. şuña deĝin ki islām dīninden dönüp mürted olanları girü dīne dönderdiler
7. rūmuñ farisüñ mülkleri üzerine ğālip olup meliklerin taxtdan indirdiler
8. ‘avratları ũonların eginlerinden şoyup pādişāhlıqları tācları başlarından
9. qapdılar qanları şarābın qılıclarınuñ dudaqları ve oqlarınuñ süñülerinüñ dilleriyle
10. içdiler atların yırtup resimlerin bozdılar mevcūdlarını ma‘dūm eylediler
11. bāqīlerini egerçi biñ daxı oldırsa uzlıq ḥaddine qoydılar ulu ğöñüllü
12. tekebbürlerüñ cebrile yüce burunlarını xorlıq ũopraĝına sürdiler muḥkem qal‘aları
13. ve şehirleri üzerine mancınıqlar qurup şerī‘at ḥükmiyle recim ḥaddini iqāmet
14. itdiler memnū‘ şandıqlarını vācib olduĝını taḥqīq bildürdiler

15. bunların sa'y ve ciddini dürüşmegi ve duruşmağı olmasa kâfirlerün körligine

128a

1. tena' umları sarayında qonmazduq ve ol geçmiş erenlerün himmetlerinde nefslerin
2. ve mälların xarc eyledükleri keremleri gölgesinde rāhatlanmazduq şunja
3. degin ki emnü amāniyla üns dutup anların cehdlerin unutduq ve rāhatlıgıla
4. 'ādetlenüp ğazāya çıqmadan ğāfil olduq ve anların in'āmlarıyla
5. ölüm şarābın çanaqların içmekden qurtulduq ve hāzır ni' metine dadanup
6. qılıclar ucuyla rızqlanmadan girü qalduq ve ol ni' metlerün refāhiyetini ve tena' umı sebebiyle
7. bey'-i qadīm vācib qılduğı tesellüm men' eylemege yaradılınmaduq ve içinde olduğumuz
8. mällara ve sebeblere qāni' olup nefslerümüzi zāyil idici yörüdiler ve ayrılacaq
9. dostlarıyla aldaduq ve savaş Kişinün serāb-ı şarābına meyil itdüğü gibi
10. fānī dünyāya muṭma'īn olduq dārü'l-ğurūr sarayında inqılāb olmaya
11. caqların süñü gibi yurtlanduq çünkü iḥtiyācumuz ve qorqumuz qalmadı
12. ğazā vācibin yerine getürmekden i' raz meyil idüp kähellik çuqurına
13. yüz dutduq zīrā ki ğazāyı görüciler qalmayup bilteciler ve andan rüzgār
14. emīnligile geçdüğinden ğazānın yiñi ve fātır tonların yirindi ve rıf' at
15. yıldızı 'izzet gününde doğup 'ālemi nūrlandırmışiken çolunmağa yoqladı

128b

1. 'ālemlerde adı ve çavı yayılmışken adsuzluq bucağında unuduldu
2. ve islām dīni quvvet bulup yayılmışiken za' if oldu ve müsülmānluq
3. müeyyed ve manşūr olduğundan sonra ayaqda qaldı pes müsülmānlar yardım-
4. sız qalup düşmanlar eliyle quruda deñizde yağma idindi ve قُوْشُ دَانَهْ
5. direr gibi ortalarda ve uçlarda yalınuzla ve cemā' atile hiç kimsenün
6. bu nesne için göñli harekete gelüp islām hareketin qaşd itmedi ve müsülmānları

7. hımāyet eylemege yönelmedi pes iy qardaşum bizüm hālümüz fesādını ‘aceblama ki
8. dīnūñ ölürken terk itdük ve kāfırlere ğazā eylemege buyurulmuşken ol vācibe
9. meşğūl olmağı sehel dutduq yüksek köşkler ve gökçek sarayların ‘imāretin
10. yöneldi ğazāyı şöyle unudduq ki göñlümüzden daxı geçmez oldı ve nefslerümüz
ārzū
11. ların yirine getürmekden tañgrı¹⁶¹ fazlı eyledüğümüze elümüz degmez oldı ilāhī
12. senūñ qapıñda durğurduq xorlıqla şaqınlıgumuz binidlerin senūñ işigünjde
13. çökerdük ‘aczümüz ile ixtiyācumuz hecinlerin ve senūñ ‘aţāña ve ihsānuña
14. şıgıñduq ve bī-cānlıqla ve senūñ celālūñ perdesini yöresinde durduq ki
15. ki bilicisin göñüller sırların ilāhī göñüllerümüz te’līf itdügi işlerūñden

129a

1. sürüp iraq eylemegile ve bizüm üzerümüze red itme barmaqlarımız yazuğını
 2. qiyāmet güninde cemī‘i nās arasında üstümüze hüccet eyleme ilāhī
 3. bir şehādet rūzī qılıyor ve senūñ qatıñda şehādet sebebiyle yaqınlıqdur
 4. derecīlerūñ a‘lāsına irişevüz ve yüzümüzi ‘ibādet nūrıyla āğart
 5. ki düşmanlarınūñ yūzi qara olduğı vaqt hāzretūñe aq yüzle
 6. bulışavuz zīrā ki fażlūñ ‘azīm ve ihsānuñ ‘amīmdür ve ekmel xalāyıquñ
 7. efdali muhammedi muştafādur anuñ üzerine olsun ki cehl ile şirk
 8. zulmetini götürdük ve ğazāsı sebebiyle bātıllı milletleri ürküddük ve anuñ
 9. āli ve aşhābı üzerine islāmuñ bahādurları ve dīnūñ nāzırlarıdur
 10. mādāmki qılıclar aldırıcı çeriler tozı qarañulığı içinde öldürüye ve gey
 11. erenlerūñ çerileri yitişmeleri arasında segirde yöriye
 12. temmet bi‘avni alalılı te‘ālā
 13. her ki diler rahmeti haq qazana
- fātiha ihsān ide ol yazana

¹⁶¹ Metinde ننگر şeklinde yazılmıştır.

14. oqıyanı yazanı dıñleyeni
raħmetünle yarlıgagıl yā ğani āmīn

15. tāriħ sene

933

EKLER

(EK-1 ORİJİNAL METNİN FOTOKOPİSİ)

KAYNAKÇA

Kitaplar

Bergamalı Kadri. **Müeyessiretü'l-Ulum Tıpkı Basım, Çeviriyazılı Metin ve Dizin.**

Yayımlayan: Besim Atalay. İstanbul:TDK,1946

Ercilasun, Ahmet Bican. **Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi.** Ankara:

Akçağ, 2006.

Gülsevin, Gürer. **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler.** Ankara: TDK, 1997.

Gülsevin, Gürer ve Erdoğan Boz. **Eski Anadolu Türkçesi.** Ankara: Gazi Kitabevi,

2004.

Özkan, Mustafa. **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi.** İstanbul:

Filiz Kitabevi, 2000.

Tekin, Talat. **Türkoloji Eleştirileri.** Ankara: Simurg, 1997.

_____.**Orhon Türkçesi Grameri.** İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi:9, 2003.

Timurtaş, Faruk Kadri. **Eski Türkiye Türkçesi.** İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994.

Tez

Gülsevin, Gürer. "Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesinde İsim Hal Eklerinin Fonksiyoları ve Kullanılışları." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987.

Gülsevin, Gürer. "Miftāhu'l-Cenne." Yayınlanmamış Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989.

Makale

Gülsevin, Gürer. "Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesinde 3. Kişi İyelik Ekinin Özel Kullanılışı" **Türk Dili**. Sayı 466,1990, s. 276-279.

_____. "Eski Türk Yazı Dilinde Oğuz Lehçesinin Ses, Şekil ve Sözcük Unsurları," **Amancolovskie Çiteniya**, Kazakistan, Öskembe. 7-8 Ekim 2004.

Kaymaz, Zeki. "Eski Anadolu Türkçesinde Sayı Adları ve Kullanılışları". **TDAY Belleten**.1991, s. 9-17.

Korkmaz, Zeynep. "Eski Anadolu Türkçesi Üzerindeki Çalışmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar", **Türkoloji Dergisi**. Cilt no: VII: 1977, s. 13-22.

_____. "Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtiler", **Bilimsel Bildiriler**. Cilt no:VII, 1972, s. 433-446.

Tekin, Talat. “3. Kişi İyelik Eki Üzerine” **Makaleler 1**. Ankara:2003, s. 10131-139;

Ansiklopedi

Türkiye Diyanet Vakfı. **İslam Ansiklopedisi**. C.4. İstanbul: 1991.

Sözlük

Clauson, Gerard, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**.

Oxford At The Clarendon Pres: 1972.

Türk Dil Kurumu, **Derleme Sözlüğü**. C.V Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi: 1972.

Türk Dil Kurumu, **Divanü Lûgat-it Türk Dizini- “Endeksn IV”**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi:1986.

Türk Dil Kurumu, **Derleme Sözlüğü**. C.VII Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi:
1974

Türk Dil Kurumu, **Tarama Sözlüğü** Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi,1983.